

Reaktionopeutta, paikallistietoa ja huolenpitoa

Paikallinen kansalaistoiminta vahvistaa yhteiskunnan pitkäjänteistä resilienssiä ja kriisivalmiutta

Pasi Mäenpää, Maija Faehnle, Henrietta Grönlund, Kati Pitkänen, Leena Alanko, Katri Sarkia, Sinianna Kuosmanen

VALTIONEUVOSTON SELVITYS- JA
TUTKIMUSTOIMINNAN JULKAISUSARJA 2025:2

tietokayttoon.fi

Reaktionopeutta, paikallistietoa ja huolenpitoa

Paikallinen kansalaistoiminta vahvistaa
yhteiskunnan pitkäjänteistä resilienssiä ja
kriisivalmiutta

Pasi Mäenpää, Maija Faehnle, Henrietta Grönlund, Kati Pitkänen,
Leena Alanko, Katri Sarkia, Sinianna Kuosmanen

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Valtioneuvoston kanslia
CC BY-ND 4.0

ISBN pdf: 978-952-383-340-1
ISSN pdf: 2342-6799

Kartat: Maija Tiitu, Suomen ympäristökeskus
Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2025

Reaktionopeutta, paikallistietoa ja huolenpitoa Paikallinen kansalaistoiminta vahvistaa yhteiskunnan pitkäjänteistä resilienssiä ja kriisivalmiutta

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2025:2

Julkaisija Valtioneuvoston kanslia

Tekijä/t Pasi Mäenpää, Maija Faehnle, Henrietta Grönlund, Kati Pitkänen, Leena Alanko, Katri Sarkia, Sinianna Kuosmanen

Yhteisötekijä Suomen ympäristökeskus, Helsingin yliopisto, Demos Helsinki

Kieli suomi

Sivumäärä 238

Tiivistelmä

Keskusteluissa varautumisesta ja kriisinhallinnasta on korostunut viranomaisten sekä yksilöiden ja kotitalouksien rooli paikallisten yhteisöjen jäädessä vähemmälle huomiolle. Tässä hankkeessa on selvitetty paikallisen kansalaistoiminnan merkitystä yhteiskunnan resilienssin näkökulmasta, paikallisen kansalaistoiminnan ja julkisen hallinnon kohtaamista, alueellisia eroja näissä sekä kansalaistoiminnan tukemisen kehittämisen tarpeita. Resilienssi nähdään systeemisenä kyvykkyytenä turvata yhteisöille tärkeitä asioita. Sitä on jäsennetty akuutti- ja perusresilienssiksi. Paikallinen kansalaistoiminta luo keskeisesti näitä molempia ja ne vaikuttavat toisiinsa.

Paikallinen kansalaistoiminta on keskeinen osa yhteiskunnan kykyä selviytyä kriiseistä, mukautua muuttuvissa oloissa ja turvata demokratiaa. Paikallisella kansalaistoiminnalla on erityinen merkitys haavoittuvien ryhmien tavoittamisessa, heidän toimijuutensa tukemisessa ja yhteiskunnan eheyden rakentamisessa. Maaseudun kansalaistoimijat kokevat kaupunkien kansalaistoimijoita useammin pystyvänsä toimimaan tehokkaasti ja suojelemaan haavoittuvimpia.

Raportti kokoaa tutkimustulosten pohjalta viisi suositusta erityisesti julkisen hallinnon toimijoille. Resilienssin vahvistamisen näkökulmasta kehitettävää on erityisesti paikallisen kansalaistoiminnan ja hyvinvointialueiden yhteyksissä, varautumisen verkostoyhteistyössä ja vapaaehtoisuutta mahdollistavien rakenteiden turvaamisessa väestön ikääntyessä.

Julkaisu on läpikäynyt ulkopuolisen tieteellisen arvioinnin.

Klausuuli Tämä julkaisu on toteutettu osana valtioneuvoston selvitys- ja tutkimussuunnitelman toimeenpanoa. (tietokayttoon.fi) Julkaisun sisällöstä vastaavat tiedon tuottajat, eikä tekstisisältö välttämättä edusta valtioneuvoston näkemystä.

Asiasanat tutkimus, tutkimustoiminta, kansalaistoiminta, resilienssi, paikallisuus

ISBN PDF 978-952-383-340-1

ISSN PDF 2342-6799

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-340-1>

Reaktionsförmåga, lokal information och omsorg

Lokal medborgarverksamhet stärker samhällets resiliens och krisberedskap på lång sikt

Publikationsserie för statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet 2025:2

Utgivare Statsrådets kansli

Författare Pasi Mäenpää, Maija Faehnle, Henrietta Grönlund, Kati Pitkänen, Leena Alanko, Katri Sarkia, Sinianna Kuosmanen

Utarbetad av Finlands miljöcentral, Helsingfors Universitet, Demos Helsinki

Språk finska

Sidantal 238

Referat

Diskussionen om beredskap och krishantering har man betonat såväl myndigheternas, individernas och hushållens roll som ansvarig, medan lokalsamhällena har beaktats i mindre utsträckning. Detta projekt har undersökt betydelsen av lokal medborgarverksamhet med utgångspunkt i samhällelig resiliens, mötet mellan lokal medborgarverksamhet och offentlig förvaltning, regionala skillnader i dessa och behovet av att utveckla stödet för medborgarpåverkan. Resiliens beskriver ett samhälles systematiska förmåga att säkra saker som anses vara viktiga, och är uppdelad i akut och grundläggande resiliens. Den lokala medborgarverksamheten skapar båda dessa centralt och de påverkar varandra.

Lokal medborgarverksamhet är en central del av samhällets förmåga att hantera kriser, anpassa sig till föränderliga förhållanden och trygga demokratin. Lokal medborgarverksamhet har en särskild roll när det gäller att nå utsatta grupper, stödja deras aktörskap och bygga upp samhällets integritet. Medborgaraktörer på landsbygden anser oftare än urbana medborgaraktörer att de kan fungera effektivt och skydda de mest utsatta. På basis av forskningsresultaten sammanställs i rapporten fem rekommendationer särskilt riktade mot aktörer inom den offentliga förvaltningen. Med utgångspunkt i stärkandet av resiliensen finns det utrymme för utveckling, särskilt när det gäller kontakterna mellan den lokala medborgarverksamheten och välfärdsområdena, nätverkssamarbete inom beredskapen samt tryggheten av strukturer som möjliggör frivilligarbete när befolkningen åldras.

Publikationen har genomgått en extern vetenskaplig utvärdering.

Klausul Den här publikation är en del i genomförandet av statsrådets utrednings- och forskningsplan. (tietokayttoon.fi) De som producerar informationen ansvarar för innehållet i publikationen. Textinnehållet återspeglar inte nödvändigtvis statsrådets ståndpunkt

Nyckelord forskning, forskningsverksamhet, medborgaraktivitet, resiliens, lokal anknytning

ISBN PDF 978-952-383-340-1

ISSN PDF 2342-6799

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-340-1>

Reaction speed, local information and care Local civic activity strengthens society's long-term resilience and crisis preparedness

Publications of the Government's analysis, assessment and research activities 2025:2

Publisher	Prime Minister's Office		
Author(s)	Pasi Mäenpää, Maija Faehnle, Henrietta Grönlund, Kati Pitkänen, Leena Alanko, Katri Sarkia, Sinianna Kuosmanen		
Group author	Finnish Environment Institute, University of Helsinki, Demos Helsinki		
Language	Finnish	Pages	238

Abstract

In discussions on preparedness and crisis management, the role of authorities as well as individuals and households has been emphasised, while less attention has been paid to local communities. This project has investigated the significance of local civic activity from the perspective of societal resilience, the encounter between local civic activity and public administration, the regional differences in these, and the need to develop support for civic activity. Resilience is seen as a systemic ability to secure issues that are important to communities. It has been structured into acute and basic resilience, both of which local civic activity fundamentally creates and which affect each other.

Local civic activity is a key part of society's ability to cope with crises, adapt to changing conditions and safeguard democracy. Local civic activity plays a special role in reaching vulnerable groups, supporting their agency and building the integrity of society. More often than urban civic actors, rural civic actors feel that they are able to operate effectively and protect the most vulnerable. Based on the results of this research, this report compiles five recommendations that are aimed especially at public administration actors. From the perspective of strengthening resilience, there is room for development especially in the connections between local civic activities and the wellbeing services counties, in the network cooperation of preparedness and in securing structures that enable volunteering as the population ages.

This publication has undergone an external scientific review.

Provision This publication is part of the implementation of the Government Plan for Analysis, Assessment and Research. (tietokayttoon.fi) The content is the responsibility of the producers of the information and does not necessarily represent the view of the Government.

Keywords research, research activities, civic activism, resilience, local character

ISBN PDF	978-952-383-340-1	ISSN PDF	2342-6799
-----------------	-------------------	-----------------	-----------

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-340-1>

Sisältö

Lukijalle	8
1 Tutkimuksen pääviestit	10
2 Johdanto	13
2.1 Tausta	13
2.2 Tavoitteet ja tutkimuskysymykset	16
3 Keskeiset käsitteet	18
4 Aineistot ja menetelmät	20
4.1 Kirjallisuuskatsaus	21
4.2 Kysely	27
4.3 Tapaustutkimukset	31
4.4 Yhteiskehittäminen: sidosryhmätilaisuudet ja pyöreän pöydän keskustelut	35
5 Kirjallisuuskatsaus	38
5.1 Käsitteitä ja tutkimuskonteksteja	39
5.1.1 Resilienssi: systeeminen käsite	39
5.1.2 Perusresilienssi ja akuuttiresilienssi	44
5.1.3 Paikallinen kansalaistoiminta ja resilienssi	46
5.1.4 Paikallinen kansalaistoiminta kompleksisuusnäkökulmasta	50
5.1.5 Yhteisöllinen resilienssi tutkimuksen keskeiskäsitteenä	51
5.1.6 Tutkimuksen resilienssiteoreettinen asemointi	58
5.2 Paikallisen kansalaistoiminnan ja resilienssin yhteyksiä	58
5.2.1 Resilienssi maaseudulla	61
5.2.2 Maaseutujen talous ja elinvoima	65
5.2.3 Resilienssi kaupungissa	67
5.2.4 Maaseutu-kaupunki-verailua	70
5.3 Resilienssin tukeminen: mukautuva, ennakoiva, osallistuva hallinto	72
5.3.1 Mukautuva ja osallistuva hallinto kansalaistoiminnan tukijana ja hyödyntäjänä	73
5.3.2 Talouden tukeminen paikallistoiminnan kautta	75
5.3.3 Osallistuvan hallinnon tieto ja tarinat	77
5.4 Kansalaistoiminnan vaikutukset resilienssiin	82
5.4.1 Leader-toiminnan merkitys resilienssille	85
5.4.2 Perusresilienssi – demokratian kestävyys ja ekokriisi	90

6	Kyselyt kansalaistoimijoille ja julkisen hallinnon edustajille	97
6.1	Kyselyaineistojen kuvaukset	97
6.2	Kansalaistoimijoiden asema ja tilannekuva.....	106
6.3	Kansalaistoimijoiden toimintavalmiudet	114
6.3.1	Koetut ja odotetut häiriöt ja kriisit	119
6.3.2	Pitkäjänteinen sopeutuminen.....	128
6.4	Yhteistyö ja roolitus viranomaisten kanssa	131
6.4.1	Kansalaistoimijat yhteistyöstä avovastauksissa	137
6.4.2	Viranhaltijat yhteistyöstä avovastauksissa	141
6.5	Alueelliset erot.....	145
6.5.1	Erot maantieteellisten alueiden välillä	145
6.5.2	Maaseudun ja kaupunkien väliset erot.....	156
6.6	Leader-toiminnan merkitys.....	158
7	Tapaustutkimukset	160
7.1	Kehys akuutti- ja perusresilienssin tarkasteluun.....	160
7.2	Kymmenen esimerkkiä resilienssin dynamiikasta.....	165
7.3	Perus- ja akuuttiresilienssi vuorovaikutuksessa	176
7.4	Merkityksen ja vaikuttavuuden synty - keskeisiä tekijöitä.....	177
8	Keskeiset tulokset ja niiden merkitys käytännössä	179
8.1	Kansalaistoiminnan erityisyys resilienssin kannalta.....	179
8.2	Kansalaistoiminnan merkitys ja vaikuttavuus resilienssin näkökulmasta.....	182
8.2.1	Merkitys, vaikuttavuus ja niiden synty.....	182
8.2.2	Heikommassa asemassa olevien tavoittaminen ja turvaaminen	186
8.3	Resilienssiä lisäävän kansalaistoiminnan toimintamahdollisuudet erilaisilla alueilla.....	189
8.3.1	Paikallisen kansalaistoiminnan tila	189
8.3.2	Kansalaistoimijat kuntien ja hyvinvointialueiden toiminnassa.....	190
8.3.3	Tuen saatavuus ja Leader-toiminta	191
8.4	Kokonaiskuva: miten hallinto vastaa paikallisen kansalaistoiminnan tarpeisiin.....	192
9	Johtopäätökset ja suositukset	198
9.1	Yhteenvedo tuloksista.....	198
9.2	Keskeiset johtopäätökset.....	201
9.3	Toimenpidesuositukset	204
10	Pohdintaa tutkimustuloksista	215
10.1	Aineiston rajoitteet ja tavoitteisiin vastaaminen	215
10.2	Kohti mukautuvaa, ennakoivaa, osallistuvaa hallintoa.....	217
	Liitteet	220
	Lähteet	221

LUKIJALLE

Paikallinen kansalaistoiminta on keskeinen osa yhteiskunnan kykyä selviytyä kriiseistä ja mukautua muuttuvissa oloissa. Se on myös keskeinen osa demokratiaa ja yhteiskunnan koossa pysymistä. Kansa osaa, sopeutuu ja muuntaa – Paikallinen kansalaistoiminta yhteiskunnan resilienssin lisääjänä -hanke (2023–2025) on selvittänyt paikallisen kansalaistoiminnan merkitystä ja vaikuttavuutta yhteiskunnan resilienssin näkökulmasta, paikallisen kansalaistoiminnan ja julkisen hallinnon kohtaamista sekä kansalaistoiminnan tukemisen kehittämisen tarpeita.

Yksi päätavoitteista on ollut tuottaa suosituksia julkiselle sektorille kansalaistoiminnan tukemiseksi. Olemme tuottaneet suosituksia myös kansalaistoimijoille itselleen. Hankkeessa on tutkittu aihetta kirjallisuuskatsauksen, tapaustutkimusten, kyselyaineistojen ja sidosryhmäyhteistyön kautta; tulokset perustuvat siis monipuolisiin aineistoihin, mutta kuten aina, relevantteja näkökulmia ja pohdittavia yhteyksiä on myös rajattu hankkeen ulkopuolelle. Toisaalta kirjallisuuskatsaus on erittäin laaja johtuen tutkimusaiheen hajautumisesta monelle eri tutkimuskentälle.

Toimeksiannon mukaisesti hanke on keskittynyt resilienssin lisäämiseen tavoiteltavana asiana. Kun resilienssi ymmärretään yhteisön kyvykkyydeksi turvata olemassaoloaan ja itselleen tärkeitä asioita, käsitteellä on myönteinen kaiku. Hanke ei niinkään käsittele resilienssiä sitkeytenä, joka asettuisi resilienssin tavoittelua vastaan. Yksi tapaustutkimuksista nostaa kuitenkin esiin resilienssi-käsitteen monitulkintaisuutta. Paikallisyhteisön toiminta hyvän ympäristön turvaamiseksi kertoo paikallisesta resilienssistä, joka haastaa ympäristön pilaamista mahdollistavaa, systeemitason muuntumiseen liittyvää resilienssin tulkintaa.

Suuri kiitos hankkeen pyöreän pöydän keskusteluun, sidosryhmädialogiin sekä haastatteluihin osallistuneille, kyselyyn vastanneille, suositusten yhteiskehittämiseen verkossa osallistuneille ja muille kanssamme keskustelleille. Kiitos kaikki, jotka autoitte kyselyn ja sidosryhmädialogin kutsujen sekä blogien levittämisessä.

Erityiskiitos Suomen Punainen Risti ja Tiederoihu fasilitointikokeilujen mahdollistamisesta, Oulun kaupunki koulutusyhteistyöstä ja Kansalaisareena, Suomen Kotiseutuliitto ja Suomen Kylät yhteistyöstä blogien julkaisemisessa! Joni Hokkaselle iso kiitos tilastollisista analyyseista aluevertailuissa (hyvinvointialueiden yhteistyöalueet ja kaupunki-maaseutu) ja Maija Tiitulle kartoista!

Kiitokset hankkeen ohjausryhmälle innostavista keskusteluista, asiantuntevasta tuesta sekä kaikesta avusta verkostoitumisessa, oppimis- ja vaikuttamismahdollisuuksien järjestämisessä ja viestinnässä! Ohjausryhmän puheenjohtajana on toiminut Laura Jänis maa- ja metsätalousministeriöstä. Ohjausryhmän jäseninä ovat toimineet Antonia Husberg, MMM, Jari Mäkäläinen, VM 8.8.2023 asti, Markku Mölläri, VM 24.8.2023 alkaen, Katja Palonen, TEM, Päivi Kurikka, OM 31.12.2023 asti, Mikko Lehtonen, OM 8.1.2024 alkaen, Kirsi Kaunisharju, OKM, Jari Lepistö, SM, Jaana Nevalainen, YM ja Marikaisa Tiilikainen, PLM.

Helsingissä 3.3.2025

Paikallinen kansalaistoiminta -hanketiimi

1 Tutkimuksen pääviestit

Resilienssi

- Resilienssissä on hyödyksi tunnistaa sekä pitkäjänteisen toiminta- ja muuntumiskyvyn perusta että toimintavalmius akuuteissa häiriö- ja kriisitilanteissa. Hankkeessa on käytetty näistä nimityksiä perusresilienssi ja akuuttiresilienssi (kuvio 1).
- Paikallista yhteisöä yhdistävä, ihmisiä yhteen tuova kansalaistoiminta luo yhteisön perusresilienssiä. Toimintavalmius akuuteissa tilanteissa nousee perusresilienssistä, esimerkiksi verkostoitumisesta, yhteistyösuhteista ja luottamuksesta. Häiriöistä ja kriiseistä selviäminen yhdessä vahvistaa perusresilienssiä edelleen.

Paikallisen kansalaistoiminnan merkitys resilienssin kannalta

- Kyselyn perusteella sekä kansalaistoimijat itse että julkisen hallinnon edustajat laajasti pitävät paikallista kansalaistoimintaa tärkeänä häiriöihin varautumisessa ja niistä selviytymisessä. Tämä luo hyvän pohjan yhteistyön kehittämiseksi sekä perus- että akuuttiresilienssin kannalta.
- Kansalaistoimijat ja julkisen hallinnon edustajat tunnistavat paikallisen kansalaistoiminnan merkityksen pitkäjänteisen toimintakyvyn ja muuntumisen kannalta vahvasti mm. uusien toimintatapojen ideoinnissa. Ilmastomuutoksen liittyvät toimet eivät näytä olevan vielä laajasti kansalaistojien agendalla, mitä voi pitää resilienssiä heikentävänä.

Paikallisen kansalaistoiminnan erityisyys

- Nopea toiminta: Akuuteissa tilanteissa naapurit ja läheltä löytyvät yhteisöt ovat keskeisiä avun järjestymisessä ja kriiseistä selviämisessä erityisesti harvaan asutuilla alueilla, mutta myös muualla.
- Demokratia, yhteiskunnan eheys ja uusiutuminen: Kansalaistoimijat pystyvät tavoittamaan ihmisryhmiä, joita hallinto ei, tukemaan heidän osallisuuttaan ja toimijuuttaan ja rakentamaan yhteiskunnan eheyttä. Kansalaisyhteiskunnassa syntyvät ideat, aloitteellisuus ja aktivismi ovat edistyksen ehto.

- Paikallinen tieto: Paikallisten kansalaistoimijoiden tieto täydentää viranomaisilla olevaa tietoa mm. haavoittuvuuksista, resursseista ja tilannekuvasta sekä normaaliaikana että poikkeustilanteissa. Tiedonmuodostuksen tulisi olla vuorovaikutteista.
- Kokemustasoinen toiminta: Paikallisessa kansalaistoiminnassa tehty työ näkyy ja tuntuu heti. Konkreettinen toiminta torjuu toivottomuutta ja luo henkistä kriisinkestävyyttä.

Alue-erot

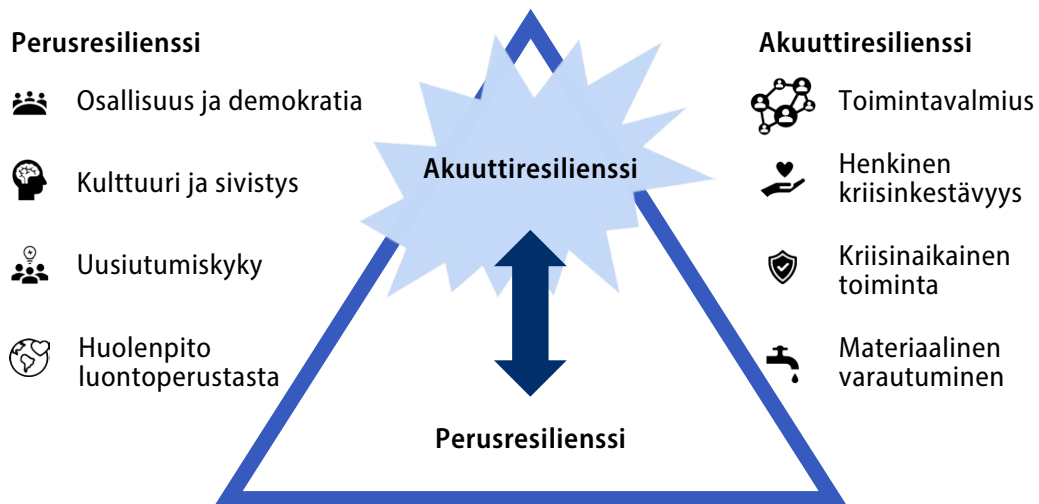
- Paikallinen kansalaistoiminta on yhteisöjen resilienssille tärkeää sekä kaupungeissa että maaseudulla. Kansalaistoimijoiden rooli varautumisessa ei varsinaisesti eroa kaupunkien ja maaseudun välillä, mutta maaseudulla siinä korostuu materiaallinen varautuminen enemmän kuin kaupungeissa. Maaseudulla auttaminen ja kansalaistoiminta voivat olla oletusarvo, koska viranomaisten toimintavasteajat ovat kaupunkeja pidempiä ja esimerkiksi sähkökatkokset yleisempiä.
- Maaseudulla kansalaistoiminnan toimintakonteksti on usein yhteisöllisempi, minkä vuoksi kansalaistoiminta voi olla siellä tehokkaampaa ja tuloksellisempaa. Kaupungeissa kansalaistoimijat kokevat maaseudun kansalaistomijoita useammin, että alueella on yhteistoimintaa haittaavaa eriarvoisuutta.
- Viiden alueen kansalaistoimijoiden vastausten vertailussa Itä-Suomessa kansalaistoiminnan tila on resilienssin näkökulmasta heikompi ja toimintaympäristö haasteellisempi kuin muualla Suomessa.

Koordinointi, tuki ja kehittämistarpeet

- Hyvinvointialueiden, kuntien ja paikallisen kansalaistoiminnan suhde on kokonaisturvallisuuden katvealue, joka vaatii huomiota. Paikallisten kansalaistoimijoiden rooli varautumisessa on tarve määritellä ja ottaa huomioon varautumisen verkostoissa. Viranomaiset tarvitsevat toimialueensa kansalaistoiminnan tuntemusta.
- Kansalaistoiminta tarvitsee pysyviä tukirakenteita ja ennakoitavia ja luotettavia tuen muotoja kaikkialla kylistä kaupunkilähiöihin, saaristosta tunturiseuduille. Erytisen tärkeää on tukea kansalaistoiminnan monimuotoisuutta. Tukirakenteista avainasemassa on rahoitus, jolla varmistetaan työntekijöiden pitkäaikaiset työsuhteet. Luottamus toiminnan jatkuvuuteen korostuu haavoittuvassa asemassa olevia ryhmiä tukevassa kansalaistoiminnassa.

- Alueiden ja niiden yhteisöjen resilienssin kehitystä koskevan tiedon saatavuutta ja käyttöä päätöksenteossa on tarpeen parantaa. Tätä tukisivat hallinnon tasojen yhteinen resilienssin seurannan tietopohjan, sen tuottamisen ja tulkinnan käytäntöjen sekä valtakunnallisen tietotuen toimielimen kehittäminen.
- Paikallisen kansalaistoiminnan vaikuttavuutta resilienssin kannalta on mielekästä tarkastella systeemisillä, kokonaisvaltaista ymmärrystä luovilla lähestymistavoilla. Tutkimuksessa luotu perus- ja akuuttiresilienssin määrittely luo pohjaa vaikuttavuutta koskeville jatkotutkimuksille.

Kuvio 1. Resilienssin kaksi toisiinsa vaikuttavaa puolta: perusresilienssi ja akuuttiresilienssi. Ks. luku 5.

2 Johdanto

Kysymys paikallisen kansalaistoiminnan merkityksestä yhteiskunnan resilienssille yhdistää ajankohtaisia keskusteluja kriiseistä, aluekehityksestä ja kansalaisyhteiskunnasta. Kansalaistoimintaan kohdistuu odotuksia alueiden elinvoiman ja hyvinvoinnin ylläpitämisessä erityisesti julkisten palvelujen vähentyessä, mutta 2020-luku on nostanut esiin myös kansalaistoiminnan merkitystä kokonais- ja turvallisuuden ja globaalien ympäristökriisien kannalta. Paikallinen taso on se, jossa laajat kehityskulut ja ilmiöt ihmisille konkretisoituvat. Paikallisissa yhteisöissä he myös niitä sietävät ja niihin sopeutuvat, myös ratkovat. Laaja-alaiset ja pitkäaikaiset ilmiöt ja akuutit selviämisen tarpeet myös kietoutuvat toisiinsa paikallisesti.

2.1 Tausta

Kansalaistoiminnan tilaa ja toimintaedellytyksiä on Suomessa viime vuosina selvitetty kansalaisyhteiskunnan autonomian ja muutostrendien kuten ikääntymisen ja osallistumiskulttuurin muutoksen kannalta (Ruuskanen ym. 2020; Lahdenperä 2023). Kansalaistoiminnan edellytysten alueellisia eroja on äskettäin selvitetty tarkastelemalla kansalaisyhteiskunnan maakunnallista järjestäytymistä ja alueellisen yhteistyön rakenteita (Alanko ym. 2023; Alanko ym. 2024). Hyvinvointialueiden toiminnan alkaessa on noussut tarve ymmärtää, miten hyvinvointialueiden uusi ja kuntien muuttunut toiminta vaikuttavat kansalaistoiminnan mahdollisuuksiin. Kriisinkestävyden, turvallisuuden ja alueiden kehityksen kannalta kansalaistoiminnan merkitys syntyy suhteessa kontekstiinsa, ja toimintaa on siksi tarve hahmottaa osana alueellista tilannetta ja toimintojen kokonaisuutta.

Keskusteluissa kriiseistä, kovasta ja pehmeästä turvallisuudesta ja varautumisesta paikalliset yhteisöt ovat jääneet vähemmälle huomiolle kuin yhtäältä kansallinen ja toisaalta yksilöiden toiminta. Yhteisöjen merkitystä enemmän suomalaisessa varautumiskeskustelussa on korostunut yksilöiden ja kotitalouksien merkitys. Tämä näkyy esimerkiksi kotivaraa ja kansalaistaitoja koskevissa hankkeissa ja keskusteluissa, etenkin liittyen henkiseen kriisinkestävyyteen (ks. esim. sisäministeriön 18.11.2024 julkistama Häiriö- ja kriisitilanteisiin varautuminen -opas; 72tuntia.fi). Lisäksi ohjeita on tarjottu esimerkiksi ympäristökriisien hillitsemiseen

arjen valinnoilla (esim. <https://www.ymparisto.fi/fi/kestava-arki>). Maija Nikkasen (2024) väitöskirjan mukaan yksilöiden ja kotitalouksien asema korostuu siirryttäessä valtiojohtoisesta verkostomaiseen kriisinhallintaan.

Vuoden 2025 uudessa turvallisuusstrategiassa (YTS 2025) kansalaisten roolia yksilöinä korostetaan entisestään verrattuna aiempaan strategiaan (YTS 2017):

Yksilöiden tulee kantaa vastuuta oman ja lähiyhteisön turvallisuuden edistämisestä. Omatoiminen varautuminen on tärkeä osa turvallisuuden kokonaisuutta ja yhteiskunnan kriisinkestävyttä. Väestön varautuminen ja perustaitojen osaaminen mahdollistavat viranomaisten ja muiden turvallisuustoimijoiden resurssien tarkoituksenmukaisen käytön.

Suomessa on myös viime vuosina julkaistu useita opastyyppejä kirjoja, jotka on tarkoitettu kansalaisten omakohtaisen kriiseihin varautumisen tueksi. Niissä käsitellään tyypillisesti sitä, miten yksilöiden kannattaa toimia tilanteissa, joissa yhteiskunnan infrastruktuuri on syystä tai toisesta häiriintynyt eikä palvele normaaliin tapaan. Kansalaisyhteiskunta järjestöineen on oppaissa mukana, mutta paikalliset yhteisölliset toimintatavat eivät ole kovin keskeisellä sijalla. Ne jäävät väliin asetelman rakentuessa viranomaisvetoiseen varautumiseen ja yksilöiden käyttäytymiseen sekä näiden väliseen suhteeseen, varsinkin henkistä kriisinkestävyttä, kotivaraa ja itsestä huolehtimista käsiteltäessä. (ks. esim. Geijer 2017; Björn & Puistola 2023; Koistinen 2024.)

Ihmiset eivät kuitenkaan kohtaa häiriöitä ja kriisejä yksin kotonaan vaan yhdessä toisten kanssa. Myös pitkäjänteisen kestävyuden rakentaminen on yhteistyötä, jollaisesta suomalaisella kansalaisyhteiskunnalla on pitkä ja menestyksenkäs ansio-lista. Tämä tutkimus täydentää kriiseihin varautumista koskevaa tutkimusta ja yhteiskunnallista keskustelua tarkastelemalla kansalaisia yhteistoimivina yhteisöinä, osana viranomaistoiminnan vetämiä verkostomaisia rakenteita.

Kansallisissa strategioissa tunnustetaan kansalaisyhteiskunnan rooli yhteiskunnan kokonaisekehityksen (Suomen kestävän kehityksen toimikunta 2022) ja kokonaisu-turvallisuuden (YTS 2025; YTS 2017) kannalta. Joillakin järjestöillä on kansallisesti erityisiä tunnustettuja rooleja, kuten valmiusjärjestöillä lakisäätöestikin. Järjestökenttä on kehittänyt esimerkiksi kyläturvallisuustyötä (Kylämme-tieto-pankki 2024) ja ennakoivia (Kansalaisareena 2024), mutta kansallisesti ei ole ollut kokonaiskuvaa eikä koottua tietoa siitä, mitä kriiseihin varautumisen, niistä selviämisen ja niiden pitkäjänteisen ratkaisemisen edistäminen voi tarkoittaa paikallisten yhteisöjen ja niiden tukemisen kannalta.

Paikallisella yhteisölähtöisellä kehittämisellä on Suomessa juuria 1970-luvulta virinneessä kylätoiminnassa (Jänis 2018). Maaseudulla paikalliskehittämisen keskeiseksi toimintamuodoksi on sittemmin vakiintunut EU:ssa valtavirtaistettu Leader-toimintatapa. 2020-luvulla on vahvistunut kiinnostus laajentaa vastaavaa kaupunkialueille. Asiaa on kansallisesti työstänyt Yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen työryhmä (YPK-työryhmä), joka parhaillaan toimii kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmän ja maaseutupolitiikan neuvoston asettamana (2021–2025).

YPK-työryhmä on ollut avainasemassa myös tämän Kansa osaa, sopeutuu ja muuntaa – Paikallinen kansalaistoiminta yhteiskunnan resilienssin lisääjänä -hankkeen tutkimusteeman valmistelussa. Tutkimusteeman valmistelusta järjestettiin 7.10.2022 avoin yhteiskehittämistilaisuus. Tutkimusteema oli haettavana Valtioneuvoston tutkimus- ja selvitystoiminnan loppuvuoden 2022 haussa ja sitä haki seitsemän konsortiota.

Toimeksiannon mukaisesti hankkeen lähtökohtana on ollut sekä kansalais-toiminnan että resilienssin ymmärtäminen laajasti. Kansalaistoimintaa tapahtuu niin järjestöissä ja yhdistyksissä kuin vapaamuotoisemmissa porukoissa, ja siihen kuuluu myös spontaani vapaaehtoisuus kuten auttaminen häiriötilanteissa ja naapuriapu. Resilienssi on hankkeessa käsitetty moniulotteisesti, mutta tarkastelu on kohdennettu kahteen pääulottuvuuteen, perus- ja akuuttiresilienssiin (ks. luvut 5.1.2 ja 7).

Hankkeen toteutuksen aikana (2023–2025) sen tutkimusaiheet ovat saaneet uusia sävyjä niin kansainvälisestä tilanteesta kuin kansallisesta politiikasta. Sodan jatkuessa Ukrainassa ja Suomen liittyttyä Natoon Venäjän aktivoituminen lännen vastaisessa hybridisodassa on tullut sekä rajoillemme että niiden yli. Huoltovarmuuskysymykset ovat nousseet uudella tavalla niin energian, veden kuin ruoankin osalta kansalliselle agendalle ja vaikuttaneet esimerkiksi maatalous- ja teollisuuspolitiikkaan. Käännytyslaiksikin kutsuttu rajaturvallisuuslaki koetteli oikeusvaltiota, perustuslakia ja kansalaisten oikeudentuntoa.

Koronapandemiasta toipuminen on jatkunut tutkimuksilla ja selvityksillä siitä, miten hyvin terveyskriisiin oli varauduttu, miten sen keskellä toimittiin ja mitä pitäisi oppia seuraavaa, ennemmin tai myöhemmin tulevaa epidemiaa varten. Selvitykset ovat nekin keskittyneet pääasiassa viranomaistoimintaan. Pandemian, sodan ja uuden hallituspolitiikan myötä ilmastonmuutos ja luontokato ovat siirtyneet kriisitietoisuuden taustalle pysyviksi, pahentuviksi ja yhä nopeammin realisoituviksi uhiksi, myös paikallisesti.

Tutkimuksissa ja aikalaisanalyysissä on esiintynyt yhä useammin pahaenteisiä sanoja kuten ”yhteiskunnan postnormaali tila”, ”kriisien aikakausi” ja ”epävarmuuden aika” sekä usean yhtäaikaisen kriisin tilanne ”monikriisi”, pysyväluonteinen ”permakriisi” ja kaikki kriisit yhteen ajava ”megakriisi”. Kansalaistoiminnassa kriisitietoisuuden tunnelmat ovat näkyneet esimerkiksi maanpuolustuksellisten järjestöjen aktivoitumisena ja kyläturvallisuuden kehittämisenä - ja valtiovallan tukena niille.

Kansalaisten paikka suomalaisten pienissä ja isoissa vaaran paikoissa ei ole ollut eikä ole istua kuulijana yleisössä vaan toimia omassa paikallisessa elinpiirissään parempien päivien eteen yhdessä toisten kanssa.

2.2 Tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Kansa osaa, sopeutuu ja muuntaa – Paikallinen kansalaistoiminta yhteiskunnan resilienssin lisääjänä -hankkeen tavoitteina on ollut

- selvittää, mikä on paikallisen kansalaistoiminnan merkitys ja vaikuttavuus resilienssin näkökulmasta erilaisilla alueilla Suomessa
- selvittää, millaiset toimintamahdollisuudet paikallisella, resilienssiä lisäävällä kansalaistoiminnalla on erilaisilla alueilla tai kunnissa
- muodostaa kokonaiskuva siitä, miten julkinen hallinto eri alueilla nykyisillä rakenteilla ja taloudellisella tuella vastaa paikallisen kansalaistoiminnan tarpeisiin
- selvittää, miten kansalaistoiminnan rakenteita ja taloudellista tukea tulisi kehittää, jotta paikallisten yhteisöjen ja kansalaisten resilienssiä voitaisiin vahvistaa
- kehittää suosituksia julkiselle hallinnolle paikallisen kansalaistoiminnan tukemiseksi, ja mahdollisesti tuottaa suosituksia myös muille toimijoille.

Hankkeen tutkimuskysymykset olivat seuraavat:

1. Mitä kirjallisuuden perusteella tiedetään paikallisen kansalaistoiminnan merkityksestä ja vaikuttavuudesta resilienssin näkökulmasta, paikallisiin yhteisöihin liittyvän kansalaistoiminnan toimintamahdollisuuksista erilaisilla alueilla sekä julkisen hallinnon tuen merkityksestä paikallisen kansalaistoiminnalle edellytyksille?

2. Mikä on paikallisiin yhteisöihin liittyvän kansalaistoiminnan merkitys ja vaikuttavuus resilienssin näkökulmasta erilaisilla alueilla Suomessa?
 - 2.1 Mitkä asiat ovat tehneet vaikuttavimmista, hyödyllisimmistä paikallisiin yhteisöihin liittyvän kansalaistoiminnan esimerkeistä onnistuneita?
 - 2.2 Miten paikalliset yhteisöt ja kansalaistoiminta tavoittavat erilaisilla alueilla/kunnissa heikommassa asemassa olevat ihmiset ja lisäävät sitä kautta resilienssiä?
3. Minkälaiset toimintamahdollisuudet paikallisiin yhteisöihin linkittyvällä, resilienssiä lisäävällä kansalaistoiminnalla on erilaisilla alueilla / kunnissa?
 - 3.1 Mikä on paikallisen kansalaistoiminnan tila erilaisilla alueilla?
 - 3.2 Miten monipaikkaisuus näkyy kansalaistoiminnassa erilaisilla alueilla ja mikä on sen merkitys resilienssin kannalta?
 - 3.3 Miten erilaiset kansalaistoimijat tulevat huomioituiksi hyvinvointialueiden ja kuntien toiminnassa? Onko tässä eroja alueiden välillä?
4. Miten julkinen hallinto eri alueilla nykyisillä rakenteilla ja taloudellisella tuella vastaa paikallisen kansalaistoiminnan tarpeisiin?
 - 4.1 Minkälaista taloudellista ja muuta tukea kansalaistoimijoille on tarjolla erilaisilla alueilla?
 - 4.2 Mikä on Leader-toimintatavan mukaisen yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen merkitys kansalaistoiminnan tukena erilaisilla alueilla?
5. Miten julkinen hallinto voisi paremmin tukea paikallisen kansalais-toiminnan edellytyksiä? Miten rakenteita ja taloudellista tukea tulisi kehittää, jotta paikallisten yhteisöjen ja kansalaisten resilienssiä voitaisiin vahvistaa?
 - 5.1 Miten Leader-toimintatavan mukaista yhteisölähtöistä paikalliskehittämistä voitaisiin kehittää resilienssin paikalliseksi edistäjäksi koko maassa?

3 Keskeiset käsitteet

Akuuttiresilienssi: Yhteisön tai yhteiskunnan valmius toimia ja selvitä akuuteista häiriötilanteista ja kriiseistä, eroksi perusresilienssistä, jota yhteisöt ja yhteiskunta tarvitsevat selvitäkseen ylipäätään. Esimerkiksi kylä, jolla on hyvin toimiva paikallinen vapaapalokunta, on akuuttiresilienssinäkökulmasta tulipaloja kohtaan resilienssiltään parempi kuin toinen kylä, jossa palokuntaa ei ole.

Häiriötilanne: Sisäisen turvallisuuden sanaston mukaisesti ”uhka tai tapahtuma, joka vaarantaa yhteiskunnan elintärkeitä toimintoja tai strategisia tehtäviä ja jonka hallinta edellyttää viranomaisten ja muiden toimijoiden tavanomaista laajempaa tai tiiviimpää yhteistyötä ja viestintää. Häiriötilanteita ovat esimerkiksi vakavat luonnononnettomuudet, kuten myrskytuhot ja vedenpinnan äkillinen nousu. On olemassa myös ihmisen toiminnasta aiheutuvia häiriötilanteita, kuten mellakka ja terrori-isku. Häiriötilanteita voi esiintyä niin normaalioloissa kuin poikkeusoloissakin.” (Sisäisen turvallisuuden sanasto 2023)

Kansalaistoiminta: Kansalaistoiminta tarkoittaa Nykysuomen sanakirjan (Kotimaisten kielten keskus 2021, alkup.1953) mukaan henkilön julkista toimintaa yhteiskunnan tai yhteisön jäsenenä, erilaisissa yhdistyksissä, kansalaisjärjestöissä ym.

Normaaliaika: Aika, jolloin yhteisön tai yhteiskunnan olemassaolo ja sille tärkeät asiat eivät ole välittömästi uhattuna. Normaalin aikana yhteisö tai yhteiskunta kykenee pitkäjänteiseen ajatteluun ja suunnitteluun paremmin kuin häiriötilanteen, kriisin ja poikkeusolojen vallitessa, jolloin huomattava osa sen kapasiteetista suuntautuu välittömään selviämiseen.

Paikallinen kansalaistoiminta: Monenlaista paikallisessa yhteisössä tai alueella tapahtuvaa kansalaislähtöistä toimintaa. Se voi olla luonteeltaan yhteiskunnallista, kulttuurista, poliittista tai taloudellista ja sillä yleensä pyritään parantamaan esimerkiksi paikallista ympäristöä, sen palveluja, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä tai paikallisten ihmisten hyvinvointia yleensä. Paikallisuus määrittyy suhteessa muihin aluetasoihin. Tässä julkaisussa paikallinen kansalaistoiminta tarkoittaa useimmiten maakuntaa pienemmällä alueella tapahtuvaa, kyseisen alueen yhteisöihin liittyvää kansalaistoimintaa, mutta käsite voi viitata myös esimerkiksi tiettyyn vesistöalueeseen liittyvään kansalaistoimintaan.

Paikallinen yhteisö: Yhteisö, jonka jäsenet toimivat tietyllä maantieteellisellä alueella. Jäsenyys yhteisössä voi olla sosiaalista (ihmisten tunteminen), koettua (kuulumisen kokemus, identiteetti), toiminnallista (asiointi, työssäkäynti, opiskelu, harrastaminen jne.), teknistä ja virallista (esim. jäsenyys organisaatiossa, asukkuus kunnassa) (ks. Chaskin 2008, 67).

Perusresilienssi: Yhteisön tai yhteiskunnan kyky toimia ja selviytyä muuttuvissa oloissa. Tähän kuuluu ensinnäkin kyky tehdä päätöksiä ja pitää yhteisö tai yhteiskunta koossa, eli länsimaisittain demokratia ja osallisuus, sekä sivistys ja kulttuuri. Toiseksi perusresilienssi syntyy kyvystä pitää huolta elämän luontoperustasta. Esimerkiksi seutu, jossa paikallisyhdistykset ja kunnat tekevät muutenkin yhteistyötä ja ihmiset kokevat yhteenkuuluvuutta, on valmiimpi saamaan toimijansa yhdessä sopeutumaan muutokseen (esim. ikääntymiseen), verrattuna seutuun jolla paikallisyhdistykset, kunnat ja ihmisryhmät kokevat toisensa etäisiksi.

Resilienssi: Resilienssi tarkoittaa tässä julkaisussa systeemistä eli yhteisö- tai järjestelmätason resilienssiä, eroksi yksilön psyykkisestä resilienssistä. Resilienssi on yhteisön tai yhteiskunnan kyvykkyyttä turvata olemassaoloaan ja itselleen tärkeitä asioita, kun akuutit tilanteet (akuuttiresilienssi) tai hitaat muutokset (perusresilienssi) uhkaavat niitä. Käsitteestä tarkemmin luvussa 5.1.

Kokonaisturvallisuus: Kokonaisturvallisuuden sanaston mukaisesti ”tila, jossa yhteiskunnan elintärkeisiin toimintoihin kohdistuviin uhkiin ja riskeihin on varauduttu” (Sanastokeskus TSK ry 2017). Suomalaisen yhteiskunnan varautuminen toteutetaan kokonaisturvallisuuden periaatteella, mikä tarkoittaa yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamista viranomaisten, elinkeinoelämän sekä järjestöjen ja kansalaisten yhteistoimintana (mt.).

Yhteisöllinen resilienssi (myös yhteisöresilienssi): Asukkaiden ja muiden paikallisten toimijoiden muodostama kollektiivinen valmius ja kyky kohdata äkillisiä kriisitilanteita ja sopeutua niihin sekä palautua tilanteesta kestävästi normaalioloihin.

4 Aineistot ja menetelmät

Tutkimus perustuu kirjallisuuskatsaukseen, kyselyyn, tapaustutkimuksiin ja yhteiskehittämiseen. Taulukko 1 kokoaa käytetyt aineistot ja menetelmät. Tutkimuksen hyödynnettävyyttä edistettiin vuorovaikutuksella tulosten käyttäjien kanssa koko hankkeen ajan, ohjausryhmätyöskentelyn ja erilaisten tilaisuuksien kautta.

Taulukko 1. Aineistot, joilla tutkimuskysymyksiin vastataan.

Aineisto ja menetelmät	Tutkimuskysymykset
Kirjallisuuskatsaus: kartoittava ja osin syventävä analyysi (luku 4.1)	1 (Mitä kirjallisuuden perusteella tiedetään...)
Kysely: strukturoiduissa kysymyksissä suorien jakaumien tulkinta, aluetarkasteluissa tilastollinen analyysi, avokysymyksissä aineistolähtöinen laadullinen sisällönanalyysi (luku 4.2)	2 (Mikä on paikallisiin yhteisöihin liittyvän kansalaistoiminnan merkitys ja vaikuttavuus...)
	2.2 (Miten paikalliset yhteisöt ja kansalaistoiminta tavoittavat...)
	3 (Minkälaiset toimintamahdollisuudet...)
	3.1 (Mikä on paikallisen kansalaistoiminnan tila...)
	3.3 (Miten erilaiset kansalaistoimijat tulevat huomioituiksi...)
	4 (Miten julkinen hallinto eri alueilla nykyisillä rakenteilla...)
	4.1 (Minkälaista taloudellista ja muuta tukea kansalaistoimijoille on tarjolla...)
	4.2 (Mikä on Leader-toimintatavan mukaisen yhteisölähtöisen...)

Aineisto ja menetelmät	Tutkimuskysymykset
Tapaustutkimukset (haastattelut, kirjallisuus, verkkosivut, fasilitoitokokeiluissa myös työpajat): aineistolähtöinen ja teoriasidonnainen laadullinen sisällönanalyysi (luku 4.3)	<p>2 (Mikä on paikallisiin yhteisöihin liittyvän kansalaistoiminnan merkitys ja vaikuttavuus...)</p> <p>2.1 (Mitkä asiat ovat tehneet vaikuttavimmista, hyödyllisimmistä...)</p> <p>3 (Minkälaiset toimintamahdollisuudet...)</p> <p>3.2 (Miten monipaikkaisuus näkyy...)</p>
Yhteiskehittäminen (sidosryhmädialogi, suositusten Howspace-työstö)	<p>5 (Miten julkinen hallinto voisi paremmin tukea paikallisen kansalaistoiminnan...)</p> <p>5.1 (Miten Leader-toimintatavan mukaista yhteisölähtöistä paikalliskehittämistä...)</p>

4.1 Kirjallisuuskatsaus

Tieteellisiä kirjallisuuskatsauksia voidaan tehdä monin eri tavoin ja sovelletut katsaustyytit vaihtelevat myös tieteenaloittain. Paikallista kansalaistoimintaa koskevan resilienssitutkimuksen kentälle tullaan monelta eri tieteenalalta ja erilaisin käsittein ja kysymyksenasetteluin. Tässä tutkimuksessa tieteen- tai tutkimuksenaloja ovat ainakin sosiologia, hallintotiede, kestävyystiede, yhteiskuntapolitiikan tutkimus, kansalaisyhteiskunnan tutkimus, kaupunkitutkimus ja maaseutututkimus, politiikan tutkimus ja taloustiede sekä katastrofitutkimus ja turvallisuustutkimus.

Tutkimuskentän sekä myös tutkimuskysymysten moninaisuuden vuoksi tutkimuksessa on tehty kuvaileva kirjallisuuskatsaus ilman tiukkoja ja tarkkoja sääntöjä esimerkiksi tutkimusjulkaisujen seulonnassa (ks. Salminen 2011). Näin on tavoiteltu laajaa kartoitettavaa otetta, käsitteellisesti syventävän otteen sijasta. Katsaus sisältää kuitenkin myös syvempää, analyttistä ja integroivaa otetta etenkin koskien resilienssin käsitettä. Seuraavassa kuvataan katsauksen metodia, prosessia ja luonnetta George ym. (2023) tekemän tutkimuksen avulla.

George ym. (mt.) ovat tarkastelleet hallinnon tutkimuksessa viimeisen kymmenen vuoden aikana julkaistuja kirjallisuuskatsauksia ja meta-analyysejä tarkoituksenaan kehittää niiden käytäntöjä alalla paremmiksi. Toiminnan teoriaan perustuen he ovat

rakentaneet kehikon, jonka varassa kirjallisuuskatsauksia tekevät tutkijat voivat aiempaa tarkemmin reflektoida ja ulkoistaa sen, mitä ja miten he niitä tekevät tai ovat tehneet.

George ym. (mt., 1525) kannustavat tutkijoita strategiseen ajatteluun, jonka mukaan kirjallisuuskatsausta tulee ensisijaisesti ohjata pyrkimys tuottaa arvoa katsauksen kohteena olevalle taholle ”pikemmin kuin työkaluja institutionaaliin tarpeisiin”. Tärkeintä on muotoilla työn varsinainen tarkoitus, joka ohjaa tekemistä ja antaa suuntaa muille kysymyksille, jotka työtä ohjaavat. Tällaiseksi määrittelimme tavoitteen luoda laajempi perustieto ja kokonaiskuva melko heikosti kartoitetusta aiheesta, kuten tietokantahakujen ensimmäinen vaihe osoitti olevan asianlaita.

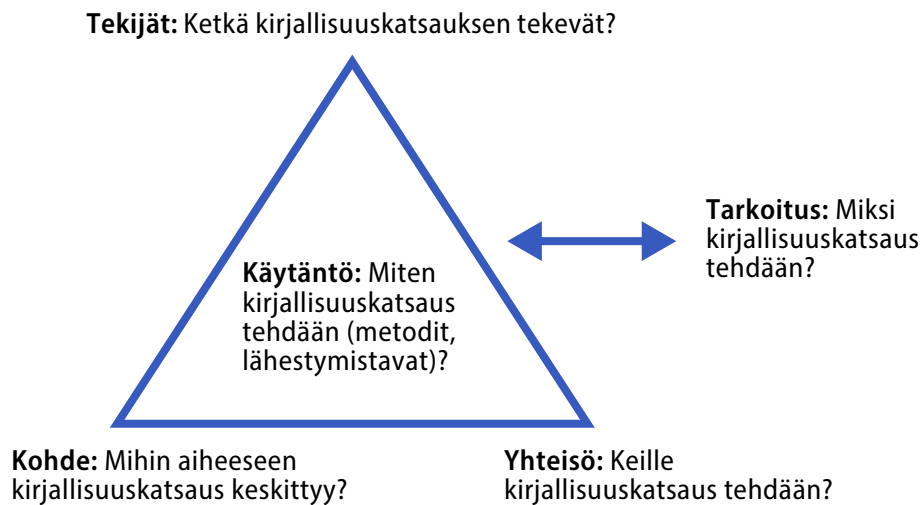
Kokonaiskuvan luominen aihepiiriä koskevasta laajasta kentästä osoittautui tärkeimmäksi, koska suoraan tutkimuskysymyksiin vastaavia tutkimuksia löytyi vain vähän. Sillä tavoin pystyttäisiin mielekkäämmin vastaamaan kysymykseen, mitä aiheesta tiedetään, kuin pelkällä eksplisiittisesti relevanttien tutkimusten käsittelyllä. George ym. (mt.) vertaavat (systemaattista) kirjallisuuskatsausta palapeliin, joka rakentuessaan kuvaa sitä, mitä tiedetään, ja sitä, mitä ei tiedetä. Meidän tehtävässämme ei-tietämisen aukko osoittautui liian isoksi, jotta systemaattisella katsauksella olisi tavoitettu olennainen. Paikallisen kansalais-toiminnan merkitystä, vaikutuksia ja tukea koskevaa ja resilienssikäsitteellä operoivaa eli laajasti turvallisuutta koskevaa tutkimusta ei juuri löytynyt.

Paikallinen kansalaistoiminta ei ole tutkimuksessa tai yhteiskunnallisessa keskustelussa ainakaan vakiintuneesti esiintyvä käsite. Paikallistoiminta-hakusanalla löytyy lähinnä projektimaisen järjestötyyppisen toiminnan kuvauksia 1990-luvulta. Googlaamalla saa tulokseksi kattojärjestöjen paikallisia toimintoja. Systemaattisen haun sijaan hakuja tehtiin monilla termeillä etsien tutkimuksista paikallisuuteen tai alueellisuuteen suuntautunutta teoreettista tai empiiristä kontekstointia ja etenemällä lumipallomenetelmällä etsien tutkimuksissa esiintyvien termien ja tutkimusteemojen yhteyksiä resilienssin teemaan.

Myöskään tieteen valtakielessä englannissa ei ole vakiintunutta tapaa ilmaista asiaa. Niinpä tietokantahakuja tehtiin eri hakutermeillä ja niiden yhdistelmillä. Löydettyjä tekstejä luettiin etsien vastauksia kysymyksenasetteluihimme sekä viittauksia niiden kannalta relevantteihin tutkimuksiin. Tieteellisten tutkimusten lisäksi mukaan luettiin hallinnollisia raportteja ja strategiapapereita sekä esimerkiksi kansalaisyhteiskunnan taholla tuotettuja blogikirjoituksia.

Muut George ym. (mt.) tehtävänannolle esitettävistä kysymyksistä ovat: kuka, kenelle, mistä aiheesta ja miten katsausta tehdään (ks. kuvio 2). Tässä katsauksessa hyödyntäväksi yhteisöksi katsottiin ensisijaisesti ministeriöt, jotka hankkeen ohjausryhmää edustavat, toissijaisesti koko Suomen julkishallinto, ennen kaikkea sen paikallis- ja aluetasoa edustavat tahot, sekä kansalaisyhteiskunnan toimijat, etenkin erilaiset paikalliset kansalaistoimijat. Laajaa hyödyntäjäjoukkoa perustelee paitsi se, että osallistuvia ministeriöitä on laajasti mukana etenkin se, että Suomen kokonaisturvallisuuden malli (ks. YTS 2017) sisällyttää myös kansalaisyhteiskunnan. Lisäksi teoreettisessa katsannossa resilienssi systeemisena käsitteenä perustuu ajatukseen heterogeenisestä, ilmaantuvasta ja toisiinsa vuorovaikuttavasta toimijajoukosta (kompleksisuus) sekä järjestelmän eri tasojen vuorovaikutuksesta keskenään.

Kuvio 2. Kirjallisuuskatsauksen tehtävänannolle esitettävät kysymykset George ym. 2023 mukaan, Hansenin ym. (2022) inspiroimana.

Teoreettisesti tämä katsaus kiinnittyy systeemiteoreettiseen yhteiskunta- ja hallintotutkimukseen (ks. esim. Uusikylä & Jalonen 2023), koska tehtävänannon teoreettinen ydinkäsite yhteiskunnallinen resilienssi on tässä tutkimuksessa kompleksisuusteoriaan pohjaava ja systeemiteoriasta periytyvä käsite. Tässä mielessä katsauksen tehtävänanto on teoreettisesti syventävämpi kuin esimerkiksi kriinkestävyyden (risk management) tai turvallisuuden (security) näkökulmasta tehty katsaus olisi.

Taulukko 2 on osa George ym. (2023) muodostamaa taulukkoa, jonka avulla he ehdottavat tutkijoita hahmottamaan omia tehtävänantojaan ja tapoja tehdä kirjallisuuskatsauksia. Taulukossa on kuvattu kohdat, jotka luonnehtivat tässä tutkimuksessa tehtyä katsausta. Katsauksemme on siis yhdistelmä useammasta George ym. esittämän jaottelun kirjallisuuskatsauksen muodoista. Rajaavaa tai tutkivaa tapaa olemme toteuttaneet etsimällä pintapuolisella hakemisella resilienssitutkimuksen yhtymäkohtia kansalaisyhteiskuntaan sekä teemoja, joiden käsitteistöllä resilienssiä lähestytään. Tämän jälkeen olemme tarkastelleet syventävästi löydettyä aineistoa tutkimuskysymystemme näkökulmasta järjestelmällisen tai yhdistävän katsauksen tapaan pitäen resilienssiä tarkastelun yleiskäsitteenä ja yhteisöllistä resilienssiä sen ydinkäsitteenä.

Pyrkimyksemme ymmärtää monia erilaisia tutkimuksellisia lähestymistapoja yhteiskunnalliseen resilienssiin puolestaan edustaa metanarratiivista otetta. Problematisoivaa tai kriittistä otetta olemme soveltaneet etenemällä ison aineistomäärän kanssa vähittäin oppien ja etsien yhteyksiä aiemman tutkimuskentän tuntemuksemme pohjalta. Meta-analyysia työmme lähestyy siinä, että ymmärrämme käytännön toimijat tiedon ensisijaiseksi kohteeksi mutta osoitamme myös tutkimustarpeita ja aliteoretisoituja kohtia tieteellisen tutkimuksen kentillä.

Taulukko 2. George ym. (2023) hahmotus erilaisista tavoista tehdä tieteellisiä kirjallisuuskatsauksia hallintotieteiden piirissä. Taulukossa on kuvattu vain kohdat, jotka luonnehtivat tässä tutkimuksessa tehtyä katsausta. Huom! Taulukossa esitetään vain osa alkuperäisestä taulukosta.

Review type	Purpose	Object	Subject	Community	Practices
Scoping or exploratory review	Understanding topics and trends in a large body of research on a specific subject	–	–	–	Text mining based on machine learning techniques or superficial scanning of literature
Systematic or integrative review	In-depth analysis of a specific subject to understand what has been written about it and what is lacking (jigsaw puzzle)	A specific concept which can be defined and linked to antecedents and outcomes	–	–	–
Meta-narrative review	In-depth, contextual understanding of a specific subject in distinct but related research programs	–	–	–	–
Problematizing or critical review	–	–	Human researcher, extensive experience on subject typically required to make broader links and connections	–	Systematic and incremental literature review of a broad range of studies and other sources based on a broader framework for analysis and continuous learning throughout the review process
Meta-analysis	–	–	–	Audiences typically include practitioners (linked to evidence-based policymaking and management) and academia (in terms of gaps in the literature)	–

Määrältään tutkimusjulkaisuja käytiin läpi otsikkotasolla ainakin tuhat, abstrakti- tai sisällysluettelotasolla arviolta 150–250 ja sitä tarkemmin vähintään kymmeniä. Pääasiallisena hakukanavana käytettiin Helsingin yliopiston HELKA-palvelua, jonka aineistolinkit mahdollistivat etäkäytön eli lukemisen yliopiston käyttäjätunnuksilla. Aineistoa täydennettiin tekemällä hakuja seuraavista tietokannoista: SCOPUS, Google Scholar, Elsevier ja Internet Archive. Hakuja tehtiin 1.4.2023–31.3.2024 välisenä aikana. Lisäksi aineistoa täydennettiin myöhemmin hakujen jälkeen julkaistulla kirjallisuudella, esimerkiksi tutkijakontaktien tuomilla kansainvälisillä artikkeleilla, kotimaisilla väitöskirjoilla, vasta valmistuneiden tutkimushankkeiden raporteilla ja valtionhallinnollisilla selvityksillä ja strategiajulkaisuilla.

Käytettyjä hakutermejä olivat:

local action, local action AND resilience, local in crisis, community resilience, local civic action, civic action, local civic action AND resilience, local civil society, local civil society AND resilience, local civic action, resilience AND civic action, urban resilience, local resilience, rural area AND resilience, rural area AND crisis, rural AND resilience, rural AND resilience AND local action, volunteerism AND resilience, non-profit AND resilience, resilience AND collective action;

resilienssi, paikallinen kestävyys, paikallinen kansalaistoiminta, paikallistoiminta, Leader-toiminta, paikallisuus AND toiminta, paikallinen AND toiminta, kansalaisyhteiskunta.

Hakutyön toisessa vaiheessa aineistoa täydennettiin kulttuurin ja demokratian perusresilienssin suuntaan:

local culture AND resilience, democracy AND locality, contested democracy, contested democracy AND civil society AND local action, local NGO AND resilience, positive security AND resilience AND local action, CSO AND resilience;

sekä ruotsinkielisellä haulla: resiliens, resiliens AND lokal samhället, resiliens AND lokala aktörer

Kolmen tiedelehden sisällysluettelot (vähintään 2015-) käytiin läpi: Journal of Civil Society, Democratization ja Local Government Studies. Lisäksi käytettiin tekoälypalveluja Chat GPT 3, Elicit ja Chat GPT 3.5 Turbo (Helsingin yliopiston

CURRE-palvelun kautta). Myös muuta tietokirjallisuutta käytiin läpi, esimerkiksi kotimaisia varautumisopastyyppejä kirjoja ja katastrofeja ja niiden tutkimusta koskevia teoksia.

Kirjallisuuskatsausta laajennettiin ja syvennettiin ennen sen valmistumista 27.9.2023 järjestetyn tutkijoiden pyöreän pöydän kommenttien ja keskustelujen pohjalta. Katsausta hyödynnettiin kyselyn laadintaan.

4.2 Kysely

Kartoittavan kyselyn tarkoituksena oli antaa yleiskuvaa kansalaistoiminnan roolista, toimintamahdollisuuksista sekä koetusta merkityksestä ja vaikuttavuudesta resilienssin näkökulmasta. Lisäksi selvitettiin, miten julkinen hallinto nykyisillä rakenteilla ja taloudellisella tuella vastaa paikallisen kansalaistoiminnan tarpeisiin. Kysely toteutettiin erikseen kansalaisyhteiskunnan toimijoille (jatkossa myös nimellä kansalaistoimijakysely) ja julkisen sektorin toimijoille (jatkossa myös nimellä viranomaiskysely).

Kyselyt toteutettiin sähköisinä kyselyinä Helsingin yliopiston E-lomakepalvelussa. Kyselyt olivat avoimia 11.12.2023–10.3.2024. Kutsua vastata kyselyihin levitettiin laajasti sosiaalisessa mediassa sekä verkostojen avulla. Kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kyselyä levittivät mm. Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANE, SOSTE Suomen sosiaali ja terveys, Vapaaehtoinen pelastuspalvelu Vapepa, Suomen Partiolaiset, Suomen evankelis-luterilainen kirkko, Suomen nuorisolan kattojärjestö Allianssi, Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK, Suomen Punainen Risti, Kansalaisareena, Sininauhaliitto, Suomen kylät sekä ohjausryhmän ministeriöt omissa verkostoissaan ja kanavissaan. Julkiselle sektorille osoitettua viranomaiskyselyä levitettiin mm. aluehallintovirastojen, elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten, maakuntien liittojen, hyvinvointialueiden ja kuntaverkostojen kautta. Ruotsinkielistä kyselykutsua levitettiin ruotsinkielisten organisaatioiden kuten Förbundsarenan, Folkhälsan, Folktinget, Norr om stan, ruotsinkielisten Leader-ryhmien sekä Maaseutuverkoston ruotsinkielisten jäsenten kautta.

Vastauksia saatiin kansalaisyhteiskuntatoimijoilta 491 ja julkisen sektorin edustajilta 190. Ruotsinkielisellä lomakkeella saatiin 19 kansalaistoimijan vastausta. Vastausten määrä kertonee kansalaistoimijoiden kokeneen vastaamisen useammin itseään motivoivaksi kuin julkisen sektorin toimijoiden.

Kyselylomakkeiden kysymykset olivat osin yhteiset, osin erilliset (kyselylomakkeet [liitteinä 1 ja 2](#)). **Kansalaisyhteiskuntatoimijoiden kyselyn** avulla tarkasteltiin monipuolisesti erilaisia resilienssin ulottuvuuksia kansalaisyhteiskuntaa edustavien yhteisöjen toiminnassa sekä niiden toiminta-alueella: haavoittuvassa tilanteessa olevien tavoittamista, yhteisöllisyyttä sekä yhteisön kykyä tehokkaaseen toimintaan äkillisissä häiriötilanteissa. Lisäksi tarkasteltiin yhteisöjen haasteita, jotka vaikuttavat niiden mahdollisuuksiin paikallisen resilienssin tuottamisessa sekä erilaista ja eriasteista yhteistyötä ja verkottuneisuutta, jotka ovat keskeinen osa resilienssiä. Kyselylomakkeella kartoitettiin myös vastaajien näkemyksiä kansalaisyhteiskunnan roolista yhteiskunnan resilienssissä, näkemystä tulevaisuuden ennakkoinnista yhteisön toiminnassa sekä kokemuksia Leader-toiminnasta ja toteutuneista kriiseistä sekä toiminnasta niissä.

Julkisen sektorin / viranomaiskyselyssä kartoitettiin osin samoja kysymyksiä: organisaatioiden erilaista ja eriasteista yhteistyötä ja verkottuneisuutta kansalaisyhteiskuntatoimijoiden kanssa, näkemyksiä kansalaisyhteiskunnan roolista yhteiskunnan resilienssissä, näkemystä tulevaisuuden ennakkoinnista sekä kokemuksia Leader -toiminnasta ja toteutuneista kriiseistä sekä toiminnasta niissä. Kansalaisyhteiskuntatoimijoiden kyselyn kysymykset niiden resilienssiin liittyvästä toiminnasta ja valmiuksista sekä toiminnan koetuista haasteista luonnollisesti puuttuivat julkisen sektorin kyselystä. Kansalaisyhteiskuntatoimijoiden ja viranomaisten kyselyjen kysymykset ja niiden keskinäiset erot on kuvattu tarkemmin [liitteessä 3a](#).

Kyselyjen muodostamisessa hyödynnettiin muokaten valmiita mittareita (ks. [liite 3a](#)) sekä kehitettiin uusia tutkimuskirjallisuuden avulla (kirjallisuuskatsauksen ja resilienssin teoreettisten ulottuvuuksien avulla). [Liitteessä 3a](#) on kuvattu, miten kyselyn kysymykset vastaavat hankkeen tutkimuskysymyksiin, ja mikä kysymysten tausta on. Osa kyselyn kysymyksistä antaa tietoa useampaan tutkimuskysymykseen, jolloin ne on mainittu taulukossa useampaan kertaan.

[Liitteessä 3a](#) kuvattujen kysymysten lisäksi kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kyselyssä kartoitettiin vastaajan taustayhteisöön liittyviä tietoja: yhteisön tyyppiä (kysymys 28), organisoitumista (kysymys 29), toiminnan tavoitetta (avoin kysymys 30), toimintaan osallistuvien ihmisten määrää (kysymys 31) sekä vastaajan tehtävää organisaatiossa (kysymys 32). Julkisen sektorin / viranomaiskyselyssä kysyttiin organisaation toimialaa (kysymys 5) ja vastaajan tehtävää organisaatiossa (kysymys 6).

Lähes kaikissa tutkimuskysymyksissä mukana oleva alueellisen vertailun näkökulma toteutettiin muodostamalla kansalaisyhteiskunnan toimijoiden aineistosta kaupunki-maaseutu -luokittelu sekä maantieteellisten alueiden luokittelu. Kaupunki-maaseutu -luokittelussa hyödynnettiin seitsemän muuttujaa käsittävä kysymys 2 (toiminta-alueen tyyppi, taulukko 3). Nämä muuttujat tiivistettiin tutkimuksen kannalta olennaisiksi kolmeksi tyyppiä analysointia varten. Vastaajan toiminta-alueen tyyppi luokiteltiin "kaupunkimaiseksi" (19 %, n=86), jos alkuperäinen vastaus oli "tiivis korttelikaupunki", "kerrostalovaltainen lähiö", "pientalovaltainen esikaupunkialue" tai "kaupungin läheinen taajama". "Maaseutumaiseksi" (39 %, n=186) toiminta-alueen tyyppi luokiteltiin, kun toiminta-alue oli "kaupungin läheinen maaseutu" tai "ydinmaaseutu tai harvaan asuttu maaseutu". "Useita alueita" -luokittelu sisälsi sekä kaupunki- että maaseutumaisia toimijoita. Kyselyssä "useita alueita"-vastausvaihtoehto ei sulje kategorisesti muita vaihtoehtoja pois, mikä nostaa tähän luokkaan kuuluvien havaintojen määrää (42 %, n=201). Yhteensä luokitteluun tuli 473 vastausta, ja puuttuvia vastauksia oli 18 kappaletta.

Taulukko 3. Vastaajan pääasiallisen toiminta-alueen tyyppi.

Alkuperäinen toiminta-alueen tyyppi (kys. 2)	Luokittelu	Vastaajia
tiivis korttelikaupunki	Kaupunkimainen	25
kerrostalovaltainen lähiö	Kaupunkimainen	31
pientalovaltainen esikaupunkialue	Kaupunkimainen	28
kaupungin läheinen taajama	Kaupunkimainen	41
kaupungin läheinen maaseutu	Maaseutumainen	75
ydinmaaseutu tai harvaan asuttu maaseutu	Maaseutumainen	129
useita alueita	Useita aluetyyppejä	207

Maantieteellisten alueiden luokittelussa hyödynnettiin kysymystä 3. "Minkä kunnan alueella edustamasi yhteisö ensisijaisesti toimii" sekä hyvinvointialueiden "yhteistyöalue"-luokittelua, jonka mukaan vastaajat jaoteltiin viiteen yliopistosairaala-alueiden mukaiseen luokkaan (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2024). Vastaajien alueellinen jakautuminen esitetään taulukossa 4.

Taulukko 4. Kansalaistoimijavastaajat hyvinvointialueiden yhteistyöalueilla.

Yhteistyöalue	N=491
N puuttuva	23
Etelä-Suomi	140 (29,9 %)
Itä-Suomi	163 (34,8 %)
Länsi-Suomi	54 (11,5 %)
Pohjois-Suomi	56 (12,0 %)
Sisä-Suomi	55 (11,8 %)

Vastaukset strukturoituihin kysymyksiin raportoidaan pääosin suorina jakaamina, mutta toiminta-alueen tyyppien (kaupunki-maaseutu -jatkumo) sekä maantieteellisten alueiden välisiä eroja raportoidaan ristiintaulukoinneilla. Ristiintaulukointi suoritettiin Pearsonin χ^2 -testillä kysymykseen 6 ("tavoittaako edustamasi yhteisön toiminta..."), jossa muuttuja ei ole järjestysasteikollinen.

Muut järjestysasteikolliset väittämät analysoitiin Kruskal-Wallis -testillä, joka mittaa vastaajajoukon eroja epäparametrisesti. Kruskal-Wallis -testi on soveltuva vaihtoehto varianssianalyysille, jos aineiston normaaliudesta ei voida tehdä oletusta. P-arvo $< 5\%$ osoittaa, että vastaajien välillä on tilastollisesti merkitsevä ero seutujen välillä tarkasteltavan kysymyksen suhteen. Tilastollinen merkitsevyys analyyseissä kuvaa vain ryhmien välisiä eroja. Koska aineisto ei ole edustava, tuloksia ei voida yleistää koskemaan kaikkia toimijoita. Aineiston muokkaus ja analysointi suoritettiin Stata-, Bluesky Statistics- ja SPSS-ohjelmistoilla.

Kyselyn avovastaukset analysoitiin laadullisella sisällönanalyysilla. Aineistolle esitettiin määrällisestä analyysistä esiin nousseita kysymyksiä, joihin avovastauksilla haettiin täsmennyksiä ja havaintoja konkretisoivaa kuvausta. Erityishuomio kohdistettiin viranomais-kansalaistoimija-yhteistyötä koskevaan avokysymykseen (ja teemaa muissa kysymyksissä koskeneisiin vastauksiin), koska siihen 1) kiteytyi monta tutkimuskysymystä (kansalaistoiminnan merkitys, tuki ja vaikuttavuus) sekä 2) Suomen kokonaisturvallisuusmallin yhteistoiminnallinen ydinajatus ja 3) määrällinen analyysi osoitti yhteistyössä puutteita ja aineistojen välisiä eroja. Kysymyksen avovastauksia käsitellään omassa alaluvussa, jotta toimijoiden oma ääni sanoituksineen pääsee konkreettisena esiin. Kyselyaineistot ja kyselyjen vastaajajoukot on kuvattu tarkemmin luvussa 6 osana kyselyjen tulosten raportointia.

4.3 Tapaustutkimukset

Tapaustutkimusten tarkoitus oli luoda ymmärrystä siitä, miten paikallisiin yhteisöihin liittyvän kansalaistoiminnan merkitys ja vaikuttavuus resilienssin kannalta syntyvät. Tapaustutkimusten haluttiin keskittyvän erityisesti esimerkkeihin, joissa resilienssin lisääminen on onnistunut hyvin ja vaikuttavasti. Tapausten haluttiin myös ilmentävän kansalaisyhteiskunnan ja kunnan tai aluetoimijoiden onnistunutta yhteistyötä. Valittavan noin kymmenen tapaustutkimuksen tuli myös edustaa monipuolisesti resilienssin ulottuvuuksia ja erilaisia alueita. Lisäksi kriteerinä oli resurssisyistä, että osasta tapauksia on olemassa olevaa materiaalia, jonka avulla tarkastelu voidaan tehdä ilman uutta aineistonkeruuta.

Kirjallisuuskatsauksen, tutkijatilaisuuden ja kyselyn vastausten analyysin perusteella luotiin resilienssin ulottuvuuksien luokittelu ja alustavat resilienssin lisäämiseen liittyvän vaikuttavuuden kriteerit. Ulottuvuuksina käytettiin akuuttiresilienssiä ja perusresilienssiä (ks. luku 5.1.2) sekä jakoa neljään resilienssityyppiin: sosiaalinen (yhteistoimintaan liittyvä), henkinen (psykkinen selviytyminen, pystyvyysusko), fyysinen (fyysinen varautuminen esim. tulvantorjunta, kotivara), taloudellinen resilienssi (elinkeinot, valmius hankkia ja käyttää rahoitusta). Kriteereitä kehitettiin edelleen tapaustutkimusten aineiston avulla. Eteenpäin kehitetyt kriteerit ovat kuviossa 51.

Ehdotuksia tapauksiksi koottiin kyselyn yhteydessä ja niitä saatiin ohjausryhmältä ja hanketiimin verkostojen kautta. Tapausedotukset luokiteltiin resilienssin ulottuvuuksien luokittelun mukaan. Tutkimusryhmä teki ensimmäisen version tapaustutkimusten valinnan kehykseksi ja ehdotuksen tapausten valinnaksi, ja niitä kehitettiin ohjausryhmän palautteen avulla. Ohjausryhmä toivoi muun muassa painopisteen siirtämistä turvallisuusnäkökulmista enemmän pitkäjänteisen kehityksen (perusresilienssin) näkökulmiin, kaupunkiesimerkkien osuuden lisäämistä sekä henkisen resilienssin, kuten mielenterveyskysymysten käsittelyä. Keskustelussa todettiin, että tapausten valitaan ei ole yhtä oikeaa ratkaisua ja valinnassa painottuvat esimerkit, joiden onnistumisesta tutkimusryhmällä tai ohjausryhmällä jo on tietoa.

Tapaustutkimuksia valittiin neljää tyyppiä. Ne kertovat resilienssin synnystä ja dynamiikasta neljästä näkökulmasta:

- tapaukset toimintatavoista, jotka vaikuttavat paikallisen kansalaistoiminnan merkitykseen resilienssin lisäämisessä
- tapaukset alueista, joilla on resilienssiin vaikuttavaa paikallista kansalaistoimintaa
- tapaukset teemoista, joissa paikallisen kansalaistoiminnan merkitystä resilienssin lisäämisessä ilmenee
- fasilitointikokeilut, joissa kokeiltiin tapoja herättää keskustelua kansalaistoimijoiden toiminnasta resilienssin kannalta.

Hankkeen tehtävänannossa oli määritelty Leader-toimintatapa erityiseksi tarkastelukohteeksi, joten se valittiin yhdeksi toimintatapalähtöisistä tapauksista. Aluelähtöisiä tapauksia valittiin kaksi, yksi edustamaan kaupunginosia ja yksi kylää.

Fasilitointikokeiluissa tutkijat jalkautuivat järjestämään keskustelutuokioita kahdessa tilaisuudessa, joihin osallistui kansalaistoimijoita. Lisäksi hankittiin täydentävää ymmärrystä kahdessa muussa tilaisuudessa, joihin osallistui myös mm. viranomaisia ja kansalaistoiminnan tutkijoita. Kokeilukohteiksi otetut tilaisuudet olivat sellaisia, joihin me hankkeen tutkijoina saimme kutsun ja joissa järjestäjät olivat siis itse valmiiksi aiheesta kiinnostuneita.

Lopuista tapauksista kuudessa koottiin empiiristä aineistoa yksilö- ja ryhmähaastatteluilla, yhdessä käytettiin toisessa hankkeessa (Suomen Akatemian rahoittama Veden taju -hanke) hiljattain koottua aineistoa ja kahdessa nojaututtiin kirjallisuuteen (taulukko 5). Haastattelut toteutettiin 24.4.-19.6.2024 välisenä aikana. Haastattelurunkoa (liite 4) muokattiin tapauskohtaisesti. Kussakin haastattelussa tuli esiin paljon muitakin näkökulmia kuin se, jonka kautta tapaus oli valittu (toimintatapa, teema, alue, fasilitointikokeilu), ja esim. Leader-toimintatapaa koskevassa analyysissä onkin hyödynnetty havaintoja useammasta haastattelusta. Tapaututkimusten koosteet ovat liitteenä 5.

Tapausaineistoa luettiin ensin aineistolähtöisesti siitä näkökulmasta, miten kukin tapaus erityisesti auttaa ymmärtämään kansalaistoiminnan merkityksen ja vaikuttavuuden syntyä resilienssin kannalta, osana tapaututkimusten kokonaisuutta. Näin hahmottui kunkin tapauksen ilmentämä resilienssin idea tai muoto (taulukko 8 tapausluvussa). Analyysin seuraavassa, suoremmin teoriasidonnaisessa vaiheessa aineistosta tunnistettiin erityisesti yhteisöllisen resilienssin kirjallisuutta hyödyntäen (ks. luku 5.1.5) perus- ja akuuttiresilienssin osatekijöitä, joihin kansalaistoiminnan merkitys ja vaikuttavuus liittyvät (taulukko 9 tapausluvussa). Seuraavaksi kustakin tapauksesta analysoitiin dynamiikkoja ja tekijöitä, jotka ovat vaikuttaneet onnistumisiin resilienssin syntymisessä paikallisen kansalaistoiminnan kautta. Kolmannessa vaiheessa tarkasteltiin onnistumistekijöitä tapauksia vertaillen.

Taulukko 5. Tapausten aineisto, tapausten valintavaiheessa tunnistettuja resilienssin näkökulmia sekä toimijat, jotka tapauksissa korostuvat.

Tapaus	Aineisto	Haastateltujen organisaatiot, haastateltujen määrä	Resilienssin näkökulmia	Toimijat
Toimintatavat				
1. Leader	Haastattelu (Rautajärvi), myös muiden tapausten haastattelut, verkkolähteet, kirjallisuus	Rautajärvi: kyläyhdistys, Rautajärven seudun kylät Oy (5)	yhteisöllinen paikalliskehittäminen	kylä- ja muut paikalliset yhdistykset, asukkaat, yritykset, alueelliset Leader-ryhmät
2. Mökkiläistoimikunta	Haastattelu, verkkolähteet	Liperin kunta (1)	kunnan ja vapaa- ajan asukkaiden vuorovaikutus	monipaikkaiset asukkaat, kunta
3. Helsinki-apu	Julkaisut Helsinki-apua tutkineesta hankkeesta		kaupungin ja seurakunnan yhteistyö kriisitilanteessa	kaupunki, seurakunta, someryhmät, asukkaat
Aluelähtöiset tapaukset				
4. Kylä: Rautio (Kalajoki)	Haastattelu	Rautio; kyläyhdistys, VPK (7)	yhteisö paikallisesti konkretisoituvien kriisien ratkaisijana	kyläyhdistys, asukkaat, VPK, kaupunki
5. Kaupunki: Pori	Haastattelu, kirjallisuus	Satakunnan Sininauha ry (1)	voimaantumisen, väestösuhteet	yhdistys, haavoittuvassa asemassa olevat, yritykset, kaupunki, hv-alue, yliopisto, kv-opiskelijat
Teematapaukset				
6. Kulttuuri	Haastattelu, kirjallisuus, verkkolähteet	Lieksan Somaliperheyhdistys ry (1)	kotoutuminen, väestösuhteet, taide	yhdistys, maahanmuuttajat, perheet, kaupunki, Migri, taideosaajat

Tapaus	Aineisto	Haastateltujen organisaatiot, haastateltujen määrä	Resilienssin näkökulmia	Toimijat
7. Turvallisuus	Haastattelu, kirjallisuus, verkkolähteet	Lappilaiset kylät ry (1)	alueellisen turvallisuusyhteistyön onnistuminen, harvaan asutut alueet	monitoimijainen turvallisuusverkosto, kyläyhdistykset, maakunnallinen kyläyhdistys, hv-alue, kunnat, ikääntyneet
8. Tulvariskien hallinta	Raportti Solaris-hankkeesta, muu kirjallisuus		varautuminen, yhteistoiminnan haasteet	asukkaat, järjestöt, maanomistajat, kunnat, pelastuslaitos
9. Ympäristön puolustaminen	Haastattelu toisessa hankkeessa, kirjallisuus	Saimaa ilman kaivoksia -yhteisö (1)	resilienssin näkökulmasidonaisuus, monipaikkaisuus	kansalaisliike, monipaikkaiset ja vakituiset asukkaat, kunnat, kaivosyhtiö
Fasilitointikokeilut				
10. Fasilitointikokeilut	Tilaisuuksissa tuotettu aineisto ja muistiinpanot		Organisaation/yhteisön toiminnan kehittäminen	kaupunginosayhdistys, asukkaat, SPR

4.4 Yhteiskehittäminen: sidosryhmätalaisuudet ja pyöreän pöydän keskustelut

Hankkeen sidosryhmätyöskentelyn tavoitteena on ollut mahdollistaa monipuolisen tiedon, kokemusten ja näkemysten yhdistämistä ja luoda jaettua ymmärrystä eri toimijoiden kesken. Sidosryhmiä mukaan kutsumalla on haluttu myös luoda edellytyksiä tulosten käyttöön ottamiselle ja siten vaikuttavuudelle.

Hanke kutsui sidosryhmiä vuoropuheluun tutkimuksen alkuvaiheessa kirjallisuustyön tulkitsemiseksi ja tarkentamiseksi ja loppuvaiheessa tulosten tulkitsemista ja suositusten muodostamista varten.

Kirjallisuuskatsauksen kokoamisen loppuvaiheessa järjestettiin sidosryhmille pyöreän pöydän keskustelu 27.9.2023. Osallistuneille asiantuntijoille (ks. liite 6) esiteltiin hankkeen siihenastiset lähtökohdat ja kirjallisuuskatsauksen tulokset erityisesti paikallistoiminnan merkityksestä monenlaisista resilienssinäkökulmista. Tuloksia tulkittiin yhdessä fasilitoiduissa pienryhmäkeskusteluissa. Osallistuneet mm. avasivat kansalaistoiminnan moninaisuutta tuntemistaan näkökulmista, ehdottivat tarkennuksia käsitteisiin ja antoivat vinkkejä lisätietolähteistä. Keskusteluja hyödynnettiin kirjallisuuskatsauksen viimeistelyssä ja käsitteistön kehittämisessä.

Hankkeen loppuvaiheessa järjestettiin laajempi sidosryhmätalaisuus 4.10.2024, jonka tarkoituksena oli viestiä hankkeen havainnoista ja yhteiskehittää lopullisia tutkimustuloksia suositusten pohjaksi. Tilaisuuteen kutsuttiin laajasti eri tahoja, jotka oli tunnistettu hankkeen aiemmissa vaiheissa, kuten ne joille jaettiin kutsua vastata kyselyyn. Tilaisuuteen ilmoittautui 126 henkilöä, joista 54 (43 %) edusti kansalaistoimijoita, 18 henkilöä (14 %) Leader-toimijoita, 16 henkilöä (13 %) muita viranomaisia, 15 henkilöä (12 %) kaupunkia tai kuntaa, 13 henkilöä (10 %) korkeakouluja tai tutkimusta sekä 10 henkilöä (8 %) maakuntien liittoja.

Tilaisuudessa avattiin hankkeen keskeisiä käsitteitä ja esiteltiin analyysien tuloksia, erityisesti tunnistettuja haasteita ja kehittämistarpeita alustaviksi aihioiksi suosituksille. Ne liittyivät muun muassa haavoittuvimpien ryhmien suojaamiseen, kansalaistoimijoiden resurssien ja toimintakyvyn vahvistamiseen, yhteistyön kehittämiseen hyvinvointialueiden kanssa, alueellisen verkostoyhteistyön tehostamiseen, kansalaislähtöisen tiedon ja viestinnän parantamiseen sekä neljännen sektorin roolin vahvistamiseen. Perusresilienssin osalta nostettiin esiin kaksi keskeistä haastetta: demokratian kehittämisen tarpeet ja kestävyyskäänteen heikko näkyvyys kansalaistoimijoiden agendalla.

Lisäksi toteutettiin osallistava Mentimeter-harjoitus. Harjoituksen tavoitteena oli kartoittaa osallistujien näkemyksiä nykytilasta ja toivotusta tilasta erityisesti kriisitilanteisiin varautumisen sekä hallinnon ja yhteisöjen välisen vuoropuhelun näkökulmasta. Tilaisuudessa osallistujat myös työskentelivät pienryhmissä, tehtävänä rikastaa tulosten tulkintaa ja pohjustaa suositusten tarkentamista esiteltyjen haasteiden ja kehittämistarpeiden pohjalta. Työpajatehtävän kysymykset olivat:

- **Tehtävä 1:** pohtikaa ryhmässä suosituksia edellä kuvattuihin kahdeksaan ongelmaan/ kehittämistarpeeseen vastaamiseksi. Kenen tai keiden pitäisi tehdä mitä, jotta paikallinen kansalaistoiminta olisi elinvoimaista ja kansalaisten, yhteisöjen ja alueiden resilienssi vahvistuisi? 1–3 suositusta per ongelma/kehittämistarve
- **Tehtävä 2:** pohtikaa, millaisia tietämisen tapoja toimialueellanne on käytössä ja miten niihin liittyviä käytäntöjä olisi hyödyllistä kehittää resilienssin kannalta. (kuvittelu, suunnittelu, tilannekuva, tarina)
- **Tehtävä 3:** Mitä muita huomioita teillä nousee esiin tuloksista erityisesti suositusten muodostamisen pohjaksi?

Sidosryhmätalaisuuden työstöstä nousi esiin toistuvia teemoja, jotka liittyvät kansalaistoiminnan toimivuuden ja resilienssin vahvistamiseen. Erityisesti korostuivat rahoituksen ja muiden resurssien turvaaminen kansalaistoimijoille, sujuva viestintä sekä selkeä työnjako ja tiiviimpi yhteistyö eri toimijoiden välillä. Ryhmätöiden tuloksia ja tilaisuuden muistiinpanoja hyödynnettiin suositusaihioiden muodostamisessa. Aineistosta tunnistettiin kehittämistarpeita, joita jäsennettiin teemoittain aihioiksi yhteen aiemmissa vaiheissa tunnistettujen kehittämistarpeiden kanssa.

Sidosryhmätalaisuuden jälkeen osallistujat kutsuttiin Howspace-alustalle jatkotyöskentelyyn, jonka tavoitteena oli yhteiskehittää ja rikastaa suositusaihioita edelleen sekä saada vahvistusta sille, että suositukset ovat oikeansuuntaisia. Yhteistyöalustaksi valittiin Howspace sen ryhmätyöhön ja yhteiskehittämiseen optimoitujen ominaisuuksien vuoksi. Alusta on käyttäjäystävällinen ja visuaalinen, mikä tukee osallistumisen helppoutta, ja sen avoimuus – erityisesti mahdollisuus nähdä toisten vastaukset – edesauttaa näkemysten jalostamista.

Howspace-alustalle rekisteröityi 59 käyttäjää, jotka edustivat monipuolisesti eri sidosryhmiä, suurimman osan ollessa kansalaistoimijoita. Alusta oli avoinna kommenteille 1.11.–14.11.2024. Howspacessa kommentoitiin suosituksia seuraavien kysymysten avulla:

- Kuinka relevantti tämä näkökulma on mielestäsi?
- Miten kommentoisit suositusta? Puuttuuko siitä jokin oleellinen näkökulma?
- Mitä konkreettisia toiminta- ja toimenpidesuosituksia ja keille toimijoille erityisesti tulisi mielestäsi tässä antaa?

Suosituksia kommentoitiin ja työstettiin alustalla yksi suositusaihio kerrallaan. Jokainen suositusaihio keräsi runsaasti kommentteja, mikä osoittaa osallistujien aktiivisuutta ja kiinnostusta aiheita kohtaan. Vastauksissa suositusaihioita pidettiin pitkälti hyödyllisinä eikä suuria muutosehdotuksia tullut. Monet vastaajat korostivat erityisesti tarvetta suositusten kieliasun selkeyttämiselle sekä eri suosituksissa esiintyvien roolien tarkemmalle määrittelylle.

Kunkin suositusaihion viimeinen kysymys, jossa pyydettiin konkreettisia toiminta- ja toimenpidesuosituksia, sai kaikissa suositusaihioissa huomattavasti vähemmän kommentteja kuin edeltävät kysymykset. Tämä saattaa viitata siihen, että osallistujat kokivat vaikeaksi määritellä yksityiskohtaisia toimenpiteitä tai hahmottaa, kenen vastuulle niiden toteuttaminen kuuluisi, vaikka selkeiden roolien määrittely nähtiin kuitenkin ensiarvoisen tärkeänä.

Alustalle saadut vastaukset käytiin läpi tunnistamalla, miten ne validoivat suositusaihioita tai nostavat eri näkökulmia niiden jatkokehittämiseksi.

Hankkeen yhteistyöstämisen keskeinen anti oli se, että eri toimijat toivat mukanaan omia asiantuntijanäkemyksiään ja tavoitteitaan, mikä rikasti lopputulosta kokonaisuutena ja monipuolisti ja syvensi suosituksia.

Hanke on myös viestinyt alustavista ja valmiimmista tuloksista sitä mukaa kun niitä on syntynyt. Konsortion tutkijat ovat esitelleet hanketta ja sen välituloksia lukuisissa tutkimus- ja koulutustilaisuuksissa. Esittelyt ja keskustelut muiden järjestämässä tilaisuuksissa ovat lisänneet tutkijoiden ymmärrystä tietotarpeista ja tulosten sovellettavuudesta sekä laajentaneet joukkoa, joka hankkeesta kuultuaan on mahdollisesti kiinnostunut hyödyntämään sen lopputuloksia myöhemminkin.

5 Kirjallisuuskatsaus

Kirjallisuuskatsauksen tavoitteena oli selvittää, mitä tiedetään aikaisemman kirjallisuuden perusteella paikallisen kansalaistoiminnan merkityksestä ja vaikuttavuudesta resilienssin näkökulmasta, paikallisiin yhteisöihin liittyvän kansalaistoiminnan toimintamahdollisuuksista erilaisilla alueilla ja julkisen hallinnon tuen merkityksestä paikallisen kansalaistoiminnan edellytyksille.

Kirjallisuuskatsauksessa kartoitettiin aluksi käsitteistöä, jonka piirissä paikallisiin yhteisöihin liittyvää kansalaistoimintaa on tutkittu. Kartoituksen pohjalta tehtiin tietokantahakuja aihepiiriä koskevasta kotimaisesta ja kansainvälisestä tutkimuskirjallisuudesta sekä luotiin kuvaus paikallistoiminnan tutkimuksen kentästä resilienssin näkökulmasta. Tämän jälkeen kartoitettiin ja analysoitiin paikallistoiminnan ja yhteiskunnallisen resilienssin välistä suhdetta.

Kerättyjen aineistojen pohjalta laadittiin meta-analyysi, jonka tehtävä oli vastata erityisesti seuraaviin kysymyksiin: Mikä on paikallistoiminnan yhteiskunnallinen merkitys eri alueilla? Mitä tiedetään paikallistoiminnan alueellisista ja sosiaalisista eroista? Entä heikoimmassa asemassa olevien ja kriiseissä haavoittuvimpien väestöryhmien asemasta paikallistoiminnassa? Miten hallinnon rakenteet ja resursointi tukevat paikallistoiminnan eri muotoja erilaisilla alueilla? Kansainvälistä ja kotimaista kirjallisuutta vertailemalla kysytään, onko juuri paikallistoiminta Suomessa yhtä vahvaa kuin kansalaisyhteiskuntamme yleisesti ottaen, erityisesti resilienssinäkökulmasta.

Tarkasti koko tehtävänantoa vastaavia tutkimuksia ei tietokantahauissa löytynyt. Siksi esimerkiksi haavoittuvimpia väestöryhmiä käsitellään myös alueellisia eroja ja hallintoa koskevissa osuuksissa. Paikallistoiminnan tukeminen taas on ymmärretty analyysissä laajasti koskien julkisen hallinnon osallisuutta paikallisessa kansalaistoiminnassa tukemista yleisemmin (ks. myös luku 8.4). Kun tuella voidaan tarkoittaa rahallisen resursoinnin lisäksi esimerkiksi tiloja, kannustimia sekä apua markkinointiin ja verkostoitumiseen, hallinnon laajempi osallisuus viittaa kansalaisyhteiskuntapolitiikkaan ja esimerkiksi kuntien järjestöpolitiikkaan.

Sellaisia tutkimuksia, jotka olisivat suoraan vastanneet empiirisesti tutkimuskysymyksiimme ei juuri löytynyt. Löydetty resilienssiä koskeva ja hallinnollista ja/ tai kansalaisyhteiskuntaa käsittelevä tutkimus pikemmin liikkuu kysymyksenasettelumme ympärillä kuin kohdentuu siihen. Kansalaistoimintaa kuvataan tyypillisesti tärkeäksi pidettynä osana resilienssiä mutta sen määrittely ja käsittely käytännössä on vähäistä (ks. Poland ym. 2021; Nikkanen 2024). Varsinkin kansalaistoiminnan vaikutuksesta tai vaikuttavuudesta on vain vähän tutkimustietoa. Tutkimukset käsittelevät tyypillisesti paikallisten yhteisöjen selviämistä ja selviytymisen sosiaalisia tekijöitä, eivät niiden omia apu- ja tukitoimia. Paikallisuudella tai paikallisilla toimijoilla viitataan enimmäkseen paikallisiin viranomaistoimijoihin.

Kansalaistoiminnan tukea koskeva (resilienssi)tutkimus taas lähestyy yleensä asiaa hallinnon, ei kansalaistoiminnan näkökulmasta (ks. luku 5.3.1). Teoreettisesti suurin osa tutkimuksista sijoittuu riskienhallinnan (risk management) tutkimuskentälle. Resilienssikäsitteellä operoiva tutkimus painottuu viimeiseen noin viiteentoista vuoteen ja näyttää olevan etsiytyessä uusiin suuntiin, joista ilmastonmuutoksen ja demokratian kehityksen näkökulmat ovat keskeisimmät.

5.1 Käsitteitä ja tutkimuskonteksteja

5.1.1 Resilienssi: systeeminen käsite

Resilienssi on laaja aihe ja kehittyvä käsite ja tutkimusteema, johon tullaan monesta eri tieteenalasta ja diskurssista. Kirjallisuuskatsauksen aineiston rajaamisen kannalta se on ongelma, sillä resilienssin käsitteen ala näyttää rajattomalta ja määrittymättömältä. Tässä katsauksessa resilienssiä käsitellään yhteiskunnallisena, sosiaalisena ja sosioekologisena ilmiönä, jolloin esimerkiksi yksilöpsykologinen resilienssitutkimus rajautuu pääosin pois.

Yhteiskunnallisessa tutkimuksessa resilienssiä on pidetty rajakäsitteenä (boundary object), joka tuottaa tieteenalojen välistä keskustelua ilman että niillä olisi kovin tarkkaa yhteistä määritelmää sille (Brand & Jax 2007). On myös kritisoitu, että minkä vain voi väittää tukevan resilienssiä, jolloin ei tarvitse muuttaa mitään (Poland ym. 2021, 3). Lisäksi on kysytty, kenen resilienssistä oikein on kyse, jolloin epäillään resilienssitoimien suuntautuvan yhteiskunnan eliitin pikemmin kuin tavallisten tai varsinkaan vähemmistöryhmiin kuuluvien kansalaisten hyvinvoinnin turvaamiseen ja siten vallitsevan valtajärjestelmän pönkittämiseen (esim. Revell & Dinnie 2018).

Aihepiirin tutkimus näyttää osin kehittyvän kuin lentoturvallisuus, kriisi ja siitä saatu oppi kerrallaan. Tämä koskee erityisesti luonnontuhoja (engl. disaster; esim. tulva, maanjäristys, myrsky) koskevaa kirjallisuutta, joka muodostaa suuren osan kartoitetusta kirjallisuudesta. Se koskee kuitenkin myös COVID19-pandemiaa koskevaa kirjallisuutta, jota on niin ikään julkaistu vastikään paljon. Räisäsen (2024) mukaan YK:n ja EU:n piirissä aihepiiriä lähestytään yleensä käsitteillä **disaster research, natural hazard research** ja **crisis approach**, myös **disaster risk reduction**. Pohjoismaisessa kontekstissa taas käytetään käsitettä **societal security**.

Luonnontuhoihin liittyy ilmastonmuutoksen ja yleisemmin ekologisen kriisiytymisen viime vuosina nopeutunut eteneminen. Ekologisesti kestävä kehityksen piirissä tehty yhteiskuntatieteellinen tutkimus (sustainability science; kestävyystutkimus) näyttää olevan painopisteeltään siirtymässä ympäristökriisin torjunnasta tai ehkäisystä sopeutumiseen sen seurauksiin. Siirtymää indikoi esimerkiksi luonnontuhotutkimuksessa merkittäväksi teoreettiseksi suuntaukseksi noussut mukautuvan hallinnon tutkimus (adaptive governance)(ks. Chaffin ym. 2014; Korhonen-Kurki ym. 2025; ks. luku 5.3.1). Silloin käsitteistössä tapahtuu siirtymää kestävyydestä resilienssiin.

Kotuksen mukaan resilienssin synonyymejä ovat kriisinkestävyys, kriisinsietoisuus, selviytymiskyky (isyys), palautumiskyky tai palautuvuus sekä häiriönsietokyky, pärjäävyys tai pärjääminen sekä muutosjoustavuus (sanan etymologiasta ks. Bourbeau 2018; Hyvönen ym. 2019). Resilienssistä voidaan puhua yleiskielisesti viitaten erilaisen joustavuuden ja kesto- tai sietokyvyn (toivottuihin) ilmiöihin, mutta tieteellisenä käsitteenä se palautuu systeemiteoriaan, joka puolestaan pohjaa kompleksisuusteoriaan. Suomen vuoden 2025 uudistetussa Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa (eli YTS 2025, Turvallisuuskomitea 2025) resilienssin käsitettä käytetään lähinnä Nato-yhteyksissä. Aiemman VN TEAS-hankkeen mukaan

Sosio-ekologisesta tutkimustraditiosta ammentavan resilienssiajattelun taustalla vaikuttaa vahvasti käsitys toisiinsa kietoutuneista kompleksisista systeemeistä, jotka muuttavat jatkuvasti muotoaan ihmisten, luonnon ja yhteiskuntien spontaanista vuorovaikutuksesta johtuen. Tästä näkökulmasta resilienssi viittaa sellaisiin yhteiskuntiin "hautautuneisiin ominaisuuksiin", joiden aktivoitumista häiriö- tai kriisitilanteissa ei voida täysin ennakoita ja kontrolloida. (Hyvönen ym. 2019.)

Toisaalta resilienssillä voidaan tarkoittaa hallinnollista ajattelu- ja hallintotapaa, joka perustuu omaehtoisuuteen ja itseorganisoitumiseen eli tapoihin mobilisoida yhteisöjen sisäisiä vahvuuksia ja kykyjä tarpeen tullen (Korosteleva & Petrova 2022). Hyvösen ym. (2019) mukaan resilienssiä voidaan tarkastella myös lopputuloksena,

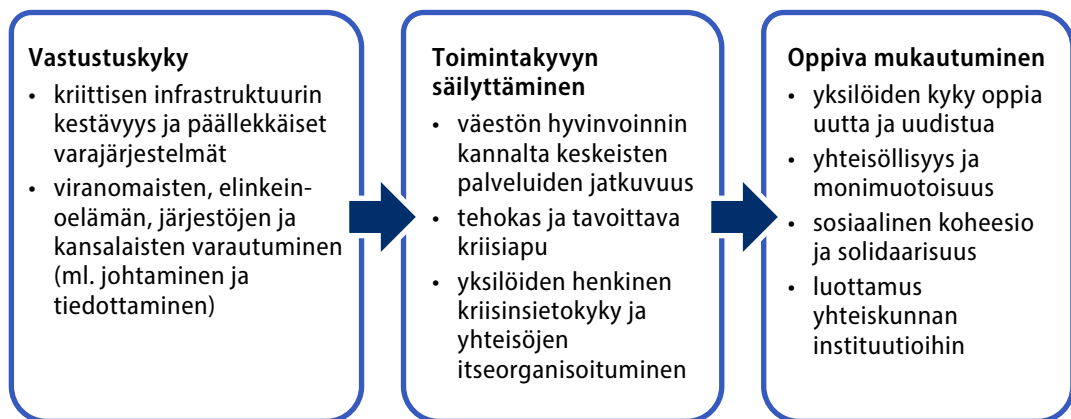
eli häiriö- tai kriisitilanteen aikaisen selviytymisen ja sen jälkeen tapahtuvan sopeutumisen onnistumisena (kuvio 3). Resilienssi jaetaan usein kronologisesti vaiheisiinsa; sopeutumiseen uusiin oloihin, palautumiseen entiseen tilaan ja oppimiseen (tai muuntumiseen) seuraavaa kriisiä varten. Hyvönen ym. (mt., 20) soveltavat tätä määrittelemällä resilienssin minkä tahansa turvattavaksi koetun kohteen (yksilö, yhteisö, organisaatio, yhteiskunta jne.) kyvyiksi, kapasiteeteiksi ja ominaisuuksiksi, jotka

1. estävät tai vähintään lieventävät kriisien akuutteja haittavaikutuksia siten, että turvattavan kohteen toimintakyky ei lamaannu;
2. edesauttavat säilyttämään toimintakyvyn joustavasti kriisin jatkuessa ja pitkittyessä;
3. mahdollistavat mukautumisen kriisin jälkeiseen tilaan tavalla, jossa on mahdollista hyödyntää koetun kriisin kokemuksia toimintakykyisyyden edelleen kehittämiseksi.

Hyvönen ym. (mt., 24) määrittelevät myös kokonaisresilienssin käsitteen,

joka pitää sisällään paitsi instituutioiden, yhteisöjen ja yksilöiden kyvyn toimia mielekkäästi kriisitilanteessa, myös järjestelmän keskeiset arvot ja käytännöt. Tällaisia ovat esimerkiksi demokratia ja avoimuus. --- Kokonaisresilienssi muodostuu valtiohallinnon toiminnasta sekä yksilöiden ja yhteisöiden kyvystä toimia mahdollisissa kriisitilanteissa. On kuitenkin keskeistä huomata, että myös yksilöiden ja paikallisyhteisöiden itseorganisoituvan toimintakyvyn rakentaminen on keskeisiltä osin valtionhallinnon toimien mahdollistamaa.

Kuvio 3. Resilienssi prosessina Suomen kokonaisturvallisuutta tutkineen valtioneuvoston tutkimushankkeen (Hyvönen ym. 2019, 20) mukaan.

Resilienssin käsite ja teoria sinänsä ovat monen tutkimuksen ja analyysin kohteena. Tieteessäkin resilienssin käsitteelle ei ole yhtä vakiintunutta määritelmää, vaan sitä on käytetty vaihtelevilla tavoilla. Tätä näyttää selittävän se, että (systeemisen) resilienssin käsitteellä on luonnontieteellinen ekologisiin järjestelmiin liittyvä lähtökohta (Walker & Cooper 2011; ks. myös Holling 1973), mutta psykologiaan ja ihmisten hyvinvointiin kiinnittyvä sovellusalue (ks. Kruse ym. 2017, 2323) sekä yhteiskunnan kriisinkestävyttä koskeva merkitys, jota tässä lähestytään. Tosin etymologinen tutkimus on tarkentunut siten, että käsitteellä on nähty useampia juuria myös psykologian, sosiaalityön ja insinööritieteiden parissa (Bourbeau 2018).

Resilienssiin luetaan aina kyky selviytyä poikkeustilanteessa ja palautua siitä, useimmiten myös kyky sopeutua oppimalla toimimaan uusissa oloissa (Kauppinen 2018, 11). Ei riitä, että olot vain palautuvat ("bounce back") vaan omaksutaan aiempaa resilienssintempi tila ("bounce forward") (Revell & Henderson 2018). Kyse ei siis ole vain sopeutuvuudesta (adaptability) vaan myös muuntuvuudesta (transformability) (Walker ym. 2004).

Juuri muuntuvuus näyttää viimeaikaisessa tutkimuksessa korostuvan liittyen ekologiseen kriisiytymiseen ja sitä koskevaan kestävyystutkimukseen (myös Kumpulainen ym. 2021). Sosioekologinen järjestelmä ei välttämättä voi äkillisessä kriisissä palautua ennalleen tai sitten se jopa uhkaa muuttua ei-toivottuun suuntaan (Folke ym. 2005). Eikä yhteiskuntajärjestelmän aina edes toivota palautuvan kriiseistä entiselleen, koska äkillisiin muutoksiin voi olla mielekästä suhtautua mahdollisuutena järjestelmän mukautumiseen (mt.) tai sitten koko tavoitetila on toisaalla (ks. Lyytimäki 2021). Esimerkiksi venäläisiin fossiilisiin polttoaineisiin palaaminen ei ole tavoiteltavaa, vaikka Venäjä lopettaisi sodan Ukrainassa. Niinpä joskus koko resilienssin *ideaan* suhtaudutaan kriittisesti.

Poliittisesta näkökulmasta vastaavaan kritiikkiin on päädytty, kun resilienssi on mielletty valtasuhteiden "systeemin" uusintajaksi ilman edistyksen mahdollisuutta (MacKinnon & Derickson 2012). Keckin ja Sakdapolrakin (2012) johtopäätös on, että sosiaalinen resilienssi on paitsi dynaaminen ja suhteellinen käsite myös poliittinen. Siksi uusien lähestymistapojen etsintä siihen ei ole vain tekninen kysymys vaan aina kiistelty asia, etenkin köyhien ja marginalisoitujen ryhmien yhteydessä.

Bourbeaun (2018) mukaan resilienssiä on lähestytty jopa uusliberalistisen hallinnan sivutuotteena. Vuoren (2021) mukaan tällöin yksilöt ja haavoittuvat ryhmät vastuutetaan omasta selviytymisestään samalla, kun heiltä viedään poliittinen toimijuus vaikuttaa heitä kiusaaviin häiriöihin. Skerratt (2013) puolestaan kritisoi

resilienssin käsitettä reaktiivisuudesta (bounce-back) ja lyhytkestoiseen shokki-efektiin keskittymisestä yhteisöjen proaktiivisuuden ja jatkuvan muutoksen sijaan, johon suuntaan tutkimus on hänen mukaansa siirtynytkin.

Järjestämässämme pyöreän pöydän keskustelussa toivottiin myös kriittistä otetta laajalle levinneeseen keskusteluun resilienssistä. Tässä tutkimuksessa tarkastelussa on etenkin kansalaistoimijoiden näkökulma (vs. hallinto) ja siis kansalaisten kollektiivinen toimijuus (vs. yksilöt) proaktiivisine piirteineen ja pitkäjänteinen muutos (ks. luku 5.1.2) mukaanlukien (tutkimuksen teoreettisesta asemoitumisesta ks. luku 5.1.6).

Tapoja analysoida resilienssiä:

1. coping, adaptive, transformative (Keck & Sakdapolrak 2013; social resilience)
2. palautuminen entiseen tilaan, sopeutuminen uuteen tilaan, muuntuminen uudeksi
3. mukautuva, muuttuva, muuntuva
4. toimet kriisiä ennen (varautuminen, ehkäiseminen), sen aikana (sopeutuminen) ja sen jälkeen (palautuminen, oppiminen seuraavaa kriisiä varten)
5. puolustava (tasapaino ylläpito) ja hyökkäävä (muutoksen luominen) resilienssi (Rajala & Jalonen 2022)
6. Bourbeau (sit. Hyvönen ym. 2019): ylläpitävä, marginalisoiva ja uudistava resilienssistrategia
7. Kimhi & Shamai (sit. Hyvönen ym. 2019): vastustuskyky, toipuminen, luovuus

Yhteiskunnallista resilienssiä on lähestytty myös *tavoitellun* systeemisen muutoksen mahdollistajana (Jalonen & Uusikylä 2023). Koronakriisin aikana muuntuvuuden ajatusta on sovellettu Suomessa pohtimalla sitä, mitkä toimet edistävät palautumista ja miten niitä voi soveltaa ekologisten kriisien kohdalla (ks. Sitra 2020; Demos Helsinki 2020; Bios 2020). Kriisit voidaan nähdä jopa mahdollisuutena uudistaa järjestelmiä taloustieteestä tutun ”luovan tuhon” (ks. Schumpeter 1987) ajatuksen tapaan. Tällaista positiivista kriisiä on pidetty mahdollisuutena ratkoa ekologista kriisiä, jossa on kyse juuri luonnon (ekosysteemi) ja ihmisen (toimijuus) yhteydestä ja systeemisestä ”uudelleenyyhteensovittamisesta”. (Walker ym. 2004)

Reyers ym. (2022) mukaan muita resilienssitutkimuksen viimeaikaisia muutoksia kestävyystieteen piirissä ovat siirtymät pääomista kykyihin, kohteista suhteisiin, lopputuloksista prosesseihin, suljetuista järjestelmistä avoimiin, yleispätevistä

interventioista kontekstiherkkyteen sekä lineaarisesta kausaalisuudesta kompleksisiin syy-seuraus-suhteisiin. Tarkastelut siis korostavat yhä enemmän systeemistä dynaamisuutta.

Kontekstiherkkyden korostumisen voi tulkita johtavan paikallisten olojen merkityksen kasvuun. Ylipäättään kompleksisuus eli monien ja monenlaisten toimijoiden välisen vuorovaikutuksen oletus resilienssitutkimuksen teoreettisena lähtökohtana implikoi, että paikalliset, viranomaistoiminnan ulkopuoliset tekijät ja toimijat on huomioitava yhteiskunnallisen resilienssin toteutumisessa ja häiriöihin varautumisen kokonaisuudessa.

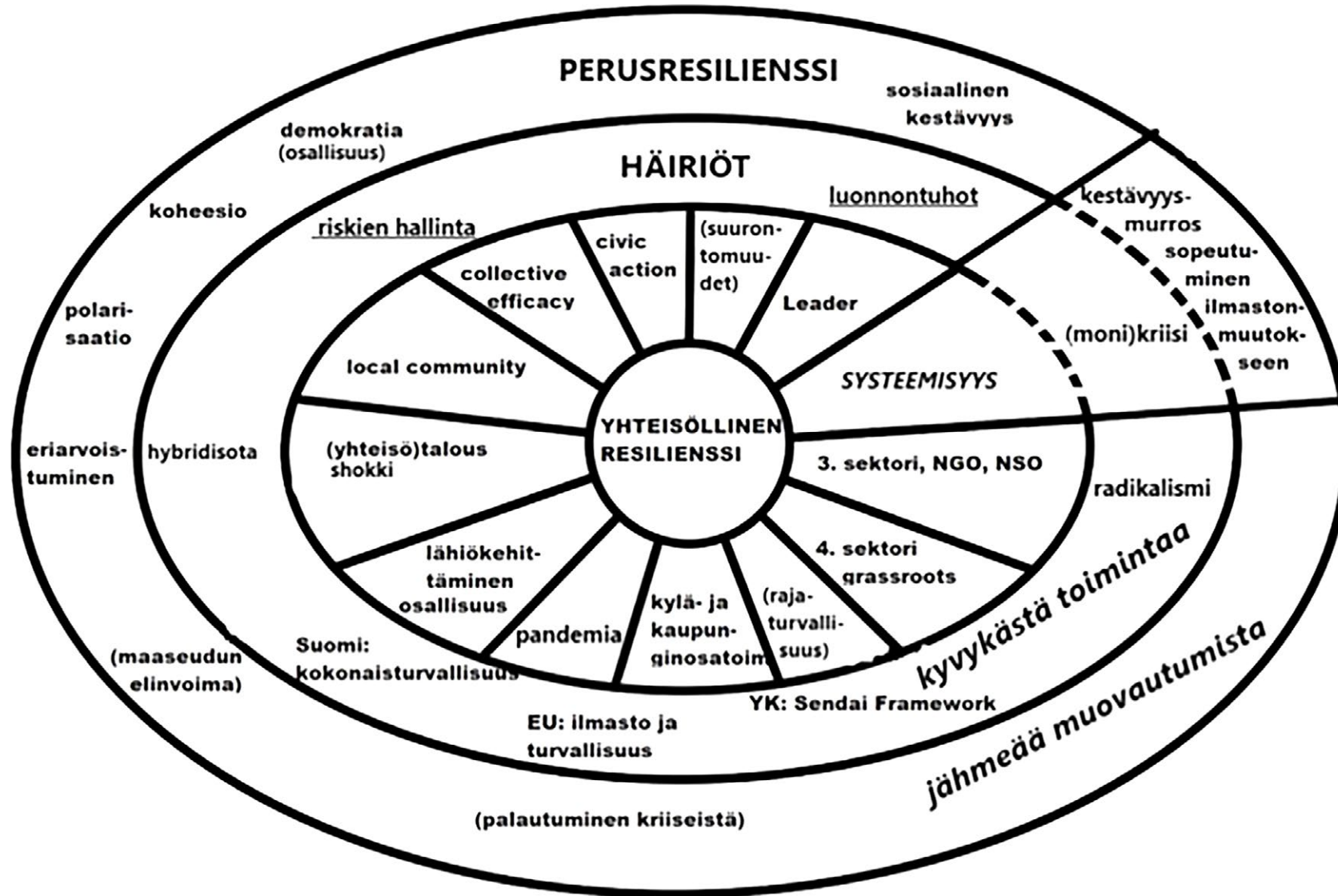
Ekologinen kriisiytyminen löytyy enemmistöstä luonnontuhoja koskevaa tutkimuskirjallisuutta, koska ilmastonmuutos on jo taustalla useimmissa 2000-luvulla koetuissa ja tutkituissa paikallisissa onnettomuuksissa ja häiriöissä sekä myös esimerkiksi COVID19-pandemiassa. Onnettomuuksia koskeva tutkimus (disaster risk reduction, DRR) ja ilmastonmuutoksen seurauksiin sopeutumista koskeva tutkimus (climate change adaptation, CCA) ovat viime vuosina yhdistyneet, vaikkakin ne käytännön elämässä toteutuvat lähinnä omissa siiloissaan (Nikkanen 2024, 19).

5.1.2 Perusresilienssi ja akuuttiresilienssi

Ekologinen kriisi ja sitä koskeva sosioekologinen resilienssi on kuitenkin myös osa toista, yleisempää tutkimuskirjallisuudessa tunnistettua resilienssitutkimuksen tasoa, jota voi kutsua vaikkapa perusresilienssiksi, hitaaksi resilienssiksi tai pitkäksi resilienssiksi. Kyse on tasosta, jolla yhteiskunnan resilienssiä lähestytään yksittäisiä kriisejä tai häiriöitä perustavampana kestävyysmurroksen kysymyksenä. Ekologiseen kriisiin liittyen siihen voidaan lukea tutkimukset ilmastonmuutokseen sopeutumisesta ja sosiaalisesta kestävydestä.

Perusresilienssitason toinen ja kenties vielä perustavampi resilienssitutkimuksen teema on demokratian kriisi. Siihen puolestaan voidaan liittää tutkimukset yhteiskunnan koheesiosta ja sen rapautumisesta, eriarvoistumisesta sekä polarisaatiosta. Kyse on viime kädessä uhasta demokraattisen poliittisen järjestelmän murenemisestä tai jopa romahtamisesta autoritaariseksi yhteiskunnallisten erojen ja vastakkainasettelujen kärjistyessä (esim. Laebens & Lührmann 2021). Väestön luottamus toisiinsa eri ryhmien kesken sekä luottamus yhteiskunnallisiin instituutioihin kuten oikeusvaltioon ja demokraattiseen päätöksentekoon ja mediaan ovat tyypillisesti näiden tutkimusten aiheina. Perusresilienssin ekologista ja demokratianäkökulmaista tutkimusta käsitellään tarkemmin luvussa 5.4.2.

Kuvio 4. Resilienssitutkimuksen kehäkuvio, joka hahmottaa kirjallisuuskatsauksessa käsitellyjä tutkimusaiheita ja -näkökulmia.

Perusresilienssin käsitepariksi voi nostaa nopean, lyhyen, häiriö- tai akuutti-resilienssin, joka siis viittaa yhteisön tai yhteiskunnan resilienssiin häiriötilanteita ja kriisejä kohtaan. Perusresilienssi on yhteisön tai yhteiskunnan kykyä toimia ja selviytyä muuttuvissa oloissa ylipäättään, ja se muodostaa akuuttiresilienssin perustan. Resilienssitutkimuksen aihekentällä (kuvio 4) voi hahmottaa nämä kaksi pääulottuvuutta, jolloin perusresilienssin keskeisiä näkökulmia ovat 1) osallisuus, demokratia, yhteisöllisyys, koheesio ja sosiaalinen kestävyys, 2) ekologinen kestävyys ja 3) talous ja elinvoima, etenkin maaseudulla, ja akuuttiresilienssin näkökulmia 1) kriisivalmius ja -toiminta yhteistyösuhteineen, 2) luonnononnettomuudet ja 3) talousshokit.

5.1.3 Paikallinen kansalaistoiminta ja resilienssi

Paikallisen kansalaistoiminnan näkökulman omaavat tutkimukset keskittyvät enimmäkseen nopeaan resilienssiin eli kriisivalmiuteen, kriisinhoitoon ja palautumiseen ja oppimiseen. Tutkimukset sijoittuvat tyypillisesti riskien hallinnan (risk management) alalle.

Kansalaistoiminta tarkoittaa Nykysuomen sanakirjan (Kotimaisten kielten keskus 2021, alkup. 1953) mukaan henkilön julkista toimintaa yhteiskunnan tai yhteisön jäsenenä, erilaisissa yhdistyksissä, kansalaisjärjestöissä ym. Paikallistoiminnalla tai paikallisella kansalaistoiminnalla voidaan tarkoittaa monenlaista paikallisessa yhteisössä tai alueella tapahtuvaa kansalaislähtöistä toimintaa. Se voi olla luonteeltaan yhteiskunnallista, kulttuurista, poliittista tai taloudellista ja yleensä sillä pyritään parantamaan esimerkiksi paikallista ympäristöä, sen palveluja, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä tai paikallisten ihmisten hyvinvointia yleensä.

Tässä tutkimuksessa määrittelemme kansalaistoiminnan yhdistysten tai järjestöjen piirissä (kolmas sektori) sekä myös niiden ulkopuolella tapahtuvana kansalaisten keskinäisenä, vapaaehtoisena ja itseorganisoituvana kollektiivisena toimintana (neljäs sektori, ks. Mäenpää & Faehnle 2021). Paikallista kansalaistoiminta on silloin, kun se kohdistuu, kuten tyypillistä on, maantieteellisesti rajautuvaan ja mittakaavaltaan suhteellisen pieneen esimerkiksi kuntaan tai sen osaan kuten kylään tai kaupunginosaan. Käytännössä toiminta voi tarkoittaa esimerkiksi paikallisia tapahtumia, yhteisiä talkoita tai kokouksia ja keskustelutilaisuuksia yhteisten asioiden hoitamiseksi tai niiden ajamiseksi kunnan hallinnossa.

Yleensä paikallinen kansalaistoiminta tapahtuu järjestötoiminnan puitteissa mutta myös vapaaehtoisia verkostoja toimii sekä fyysisesti että verkossa. Siihen sisältyy siis myös esimerkiksi sosiaalisessa mediassa tapahtuva kansalaisten vapaamuotoinen tai kokonaan epämuodollinen yhteistoiminta, mukaan lukien äkkiä ilmaantuva toiminta esimerkiksi hätätilanteissa (spontaanit vapaaehtoiset, Raisio et al. 2019).

Kansalaistoiminta perustuu vapaaehtoisuuteen, jolloin puhutaan vapaaehtoistyöstä tai -toiminnasta. Paikallisen kansalaistoiminnan käyttämät resurssit ovat yleensä paikallisia.

Luonnontuhoja ja -onnettomuuksia koskevissa tutkimuksissa paikallisuus ja paikalliset olot ovat keskeisesti esillä mutta sen toimijat tyypillisesti vain viitteenomaisesti. Paikallisuus on pikemmin kohde ja konteksti, jolle ja jossa asiat tapahtuvat. Usein vain korostetaan paikallisten olojen merkitystä ja huomioimista tärkeänä huomioida viranomaistoiminnassa. Näissä tutkimuksissa viitekehystenä on tyypillisesti ekologinen kestävyys, koska luonnonkatastrofit liittyvät ilmastonmuutokseen. Toisaalta korostetaan kriittisesti sitä, että onnettomuudet ovat ensisijaisesti paikallisia ja paikallisyhteisöjen kohtaamia, ja myös niiden tragediasta ja moniulotteisuudesta toipuminen jää paikallisyhteisön itseorganisoitumisen avulla tehtäväksi, etenkin syrjäseuduilla (Imperiale & Vanclay 2016).

Suoraan tutkimuskysymyksiimme vastaavia empiirisiä lähteitä ei siis juuri löytynyt, ei edes paikallistoiminnan merkityksestä, saati sen tuesta ja vaikuttavuudesta. Kuitenkin useat kriisinhallintatutkimukset vahvistavat kansalaisten ja heidän virallisten ja epävirallisten organisaatioiden roolin, erityisesti paikallisesti ja koskien tiedon muodostusta (esim. Räsänen ym. 2020; Jalonen ym. 2023). Nikkasan (2024, 22) mukaan kansalaistoimijoiden roolia varautumisen tutkimuksissa usein ylistetään mutta jätetään määrittelemättä, mitä se tarkemmin ottaen tarkoittaa.

EU:n globaalistrategiassa vuonna 2016 esitetty resilienssijattelu korostaa paikallisuuden, paikallisten toimijoiden ja paikallisen omistajuuden merkitystä (Wagner & Anholt 2016). Kirjallisuutta löytyy myös vapaaehtoisten käytöstä paikallisesti kriisien ja häiriöiden hallinnassa (esim. Turesson 2020; Raisio ym. 2019). Lisäksi kumotaan myyttejä kansalaisten kyvyttömyydestä toimia hätätilanteissa, esimerkiksi Italian L'Aquilan maanjäristyksessä vuonna 2009. Näitä ovat ihmisten panikointi, uhrien jääminen toimintakyvyttömiksi ja avuttomiksi, sosiaalisten normien hylkääminen, ryöstely ja muu tilanteen hyödyntäminen sekä työtehtävien vastuusta laistaminen. (Imperiale & Vanclay 2016.) Klassisen tutkimuksen (Fritz 1974) mukaan lisäksi myyttejä ovat myös joukkopako paikalta, yleinen hysteria, henkinen romahdus, väkivalta ja anarkia.

Myös tarve tunnistaa ja tunnustaa kansalaistoimijoiden rooli ja integroida ne kriisinhallintaan löytyy monista strategisista ohjelmista ja periaatteista maailmanlaajuisesti, kuten YK:n Sendain riskienhallinnan kehiksestä (UNISDR 2015) Yhdysvaltojen hätätilaviraston strategiasta (FEMA 2011) sekä Suomen kokonaisturvallisuusstrategiasta (Hyvönen ym. 2019). Sekä muodolliset toimijat, kuten kansalaisjärjestöt, että epämuodolliset toimijat, kuten vertaisverkostot ja sosiaalisen median ryhmät, ovat mukana esimerkiksi Suomen kokonaisturvallisuusmallissa (YTS 2017, 8; 2025, 42).

Viime aikoina on esitetty myös sosiaalisen median aktiivista hyödyntämistä viranomaistoiminnassa, myös paikallistasolla ja sen yhteisöllisyyttä ja itse-organisointuvaa kansalaistoimintaa tukien (Mäenpää ym. 2023; Jalonen ym. 2023; Rantamäki ym. 2023; Mäenpää ym. 2024). Jalonen ym. (2023) suosittelevat viranomaisia luomaan toimivat yhteydet somealustojen toimiviin paikallisiin toimijoihin (ks. myös Mäenpää ym. 2023). Erilaisiin kriisitilanteisiin tulisi varautua luomalla soveltuvia ydinviestien malleja ja valmistelemalla foorumeita niiden välittämiseen myös paikallisella tasolla. ”Suunnitelmallisella sosiaalisen median käytöllä voidaan tehostaa kriisi- ja onnettomuusviestinnän tavoitavuutta, heikentää virheellisen tiedon leviämistä sekä hyödyntää sosiaalisen median mahdollistamaa itseorganisointuvaa toimijuutta” (Rantamäki ym. 2023).

Myös yhteisten toimien tarve tehokkaan hallinnon ja verkostoituneiden suhteiden rakentamiseksi kansalaisyhteiskunnalle ja instituutioille on todettu (esim. Poland ym. 2021). Hallinnon tuntemus kansalaistoiminnasta on yleinen edellytys mielekkäälle kansalaisyhteiskuntapolitiikalle, mutta kriisinkestävyuden yhteydessä sitä voi pitää elintärkeänä, etenkin kansalaisyhteiskunnan (esim. Mäenpää & Faehnle 2021) ja vapaaehtoistoiminnan toimintaympäristön (esim. Alanko ym. 2024) muuttuessa.

Kuitenkin Poland ym. jatkavat kirjallisuuskatsauksessaan, että on vain vähän tutkimustietoa siitä, miten kriisinkestävyyttä edistävä hallinto tehdään. Kirjallisuuden tarjoama olemassa oleva työkalupakki koostuu joko puutteista, kuten olemassa olevien institutionaalisten suhteiden, osallistuvien rakenteiden ja vahvojen yhteisöjen tarpeesta (Poland ym. 2021), tai yleisistä ohjeista, kuten taloudellinen tuki ja keskinäinen oppiminen (Matthews ym. 2023) ja säännölliset kokoukset (FEMA 2011) (ks. myös luku 5.3).

Suomessa Nikkanen (2024) on todennut alueellisten verkostojen olevan suuntautuneita julkisvaltaan siten, että laajempi osallistuminen on vähäistä. Nikkasen alueellisia valmiusverkostoja koskeneen tutkimuksen haastatteluissa kansalaisten rooli tai osallistuminen ei yleensä noussut lainkaan esiin (mt. 44).

Kaikissa alueellisissa valmiusverkostoissa ei ollut kansalaistoimijoita mukana. Alueelliset valmius- tai varautumisverkostot ovat maakunnallisia turvallisuusverkostoja, joiden laajuus ja aktiivisuus vaihtelee (mt.).

Kuitenkin valmiustoiminnassa suurten järjestöjen kuten Suomen Punaisen Ristin (SPR) merkitys paikallisine ja alueellisine organisaatioineen on Suomessa tunnustettu ja vahva. SPR on julkisoikeudellinen yhdistys, jolla on lakisääteiset tehtävät. Seurakunnilla puolestaan on (kirkko)lakisääteinen kriisitehtävä henkisen huollon tarjoamiseksi kriisitilanteissa.

Vaikeinta strategisissa ohjelmissa näyttää olevan liittää valmiustoimintaan mukaan epäviralliset kansalaistoimijat, joita kriisinhallintakirjallisuudessa kutsutaan spontaaneiksi tai järjestäytymättömiksi vapaaehtoisiksi (spontaneous volunteers, unaffiliated volunteers) ilmaantuviksi toimijoiksi (emergent actors) tai neljänneksi sektoriksi (ks. Raisio ym. 2019 ja 2023; Mäenpää & Faehnle 2021; Mäenpää ym. 2023). Esimerkiksi Lapin ammattikorkeakoulun tekemässä Lapin arjen turvallisuuden tiekartassa on tunnistettu tarve päivittää yhteisöllinen- ja auttamiskulttuuri 2020-luvulle tarkoittaen uudenlaisten yhteisöjen tunnistamista ja talkoohengen uudistamista (Helameri ym. 2021).

Juuri järjestäytymättömän ja ennakoimattoman kansalaistoiminnan ilmiö kriiseissä ja häiriöissä tekee näkyväksi sen, että paikallistoiminta on jonkinlainen, vaikkakin joskus tiedostamaton osa resilienssiä. Kansalaisilla on taipumus alkaa poikkeustilanteissa toimia itse, oli se osa valmiutta tai ei, joten he ovat vääjäämättä osa (akuuttia) resilienssiä. Geijerin (2017) ja Solninin (2009) mukaan katastrofeissa ihmisiä pelastavat eniten siviilit, eivät pelastustoimen ammattilaiset, jotka harvemmin ovat ensimmäisinä paikalla.

Yksilötason selviytymisohjeita kirjoissaan antavat Geijer (2017) ja Koistinen (2024) käsittelevät myös naapuriavun, yhteisen toiminnan ja toisiin kohdistuvan luottamuksen ja turvan teemoja. Ruotsalainen Geijer korostaa sekä olemassa olevien paikallisten sosiaalisten siteiden ja verkostojen että hätätilanteessa syntyvän nopean luottamuksen (swift trust) synnyttämän yhteenkuuluvuuden tunteen merkitystä. Kirjassa myös ohjeistetaan eri tavoin olemaan sosiaalisesti aloitteellinen asuinympäristössä yhtenä varautumisen muotona, samoin järjestäytymään kriisin tullessa.

5.1.4 Paikallinen kansalaistoiminta kompleksisuusnäkökulmasta

Vaikka paikallisuus tai varsinkaan paikallinen kansalaistoiminta ei ole yhteiskuntatieteellisen resilienssitutkimuksen ytimessä, itse resilienssin käsite tekee sen merkittäväksi kahdellakin tapaa. Ensimmäinen on aiemmin mainittu systeemissä resilienssitutkimuksessa oleva kompleksisuuden perusoletus, josta seuraa, että järjestelmä ymmärretään sen kaikkien osien ja toimijoiden muodostamaksi dynaamiseksi kokonaisuudeksi. Resilienssin systeeminen ymmärrys merkitsee lähestymistapaa, joka jäljittää toimijoiden keskinäisiä riippuvuuksia ja toiminnan dynamiikkaa sekä rakenteita, joita ne rakentavat ja joiden kanssa ne ovat vuorovaikutuksessa.

Samaan lähestymistapaan tukeutuu myös aiempi VN TEAS-tutkimus yhteiskunnan resilienssistä ja turvallisuudesta (Hyvönen ym. 2019). Siinä hahmotetaan yhteiskunnan kokonaisresilienssiä sen neljällä tasolla; yksilö, yhteisö, valtio ja instituutiot sekä kansainvälinen kytkeytyneisyys. Paikallisyhteisöiksi määritellään kaikki perheyhteisöjä isommat mutta alueellista tasoa pienemmät yhteisöt, jotka ovat viranomaistoimijoita itseorganisoituvampia, vaikka niihin voi kuitenkin liittyä institutionaalinenkin aspekti. Terveyseroja tutkineet Popay ym. (2022) ovat kehittäneet käsitteen naapuruston systeeminen resilienssi sisällyttääkseen alueen kollektiiviseen kapasiteettiin kaikki alueella asuvat ja työskentelevät toimijat.

Joka tapauksessa itseorganisoituva kansalaistoiminta on keskeisesti julkisen vallan mahdollistamaa. Lisäksi erotetaan välittömään kriisinsietokykyyn viittaava iskunkestävyys ”sopeutuvasta resilienssistä, millä viitataan turvattavan kohteen kekseliäisyyttä edistäviin yhteisöllisiin, kulttuurisiin, sosiaalisiin ja taloudellisiin vahvuuksiin sekä kykyyn ammentaa näitä kriisin jälkeisessä mukautumisprosessissa”. (Hyvönen 2019, 54.) ”Sopeutuva resilienssi rakentuu yhteisöllisen ja yhteiskunnan vuorovaikutuksen, sosiaalisten valmiuksien, taitojen ja yleisen neuvokkuuden varaan” (mt. 17). Tutkimuksessa myös esitetään kehikko yhteisöresilienssin mittaamiseksi tai arvioimiseksi. Se sisältää sosiaalisen pääoman ja tarjolla olevien tilojen kaltaisia muuttujia mutta ei varsinaisesti tavoita paikallisyhteisöjen toimintaa tai toimijuuksia. (mt.)

Systeemisen dynamiikan keskeinen ominaisuus on monimutkaisuus, joka johtuu toimijoiden moninaisuudesta ja heidän itseorganisoitumisellaan tuottavista nousevista ilmiöistä. Esimerkiksi kriisitilanteissa tärkeän tiedonmuodostuksen ja -välittämisen kohdalla toimijoiden moninaisuus näyttää ilmeiseltä, koska kaikki ihmiset (ja jotkut ei-ihmiset) tuottavat toisilleen tietoa ympäristöstään. Sama koskee systeemiseen tarkasteluun niin ikään kuuluvaa itseorganisoitumisen ja emergenssin ilmiötä, joka merkitsee, että järjestelmän kaikki tasot vaikuttavat toisiinsa myös

siten, että alemmalla tasolla syntyvät ilmiöt aiheuttavat muutoksia ylemmillä tasoilla. Näin ollen kysymys siitä, onko paikallisella kansalaistoiminnalla vaikutusta yhteiskunnan resilienssiin olisi sinänsä mieletön.

Kysymys onkin siis siitä, miten ja millä laajuudella ja seurauksilla (paikalliset) kansalaistoimijat osallistuvat resilienssiin ennen kriisiä, sen aikana ja sen jälkeen ja mikä on ja mikä voisi olla heidän systeeminen roolinsa siinä. Yleisvaikutelma kirjallisuudesta on, että mitä enemmän tullaan kovasta turvallisuudesta pehmeään turvallisuuteen ja strategiselta tasolta käytäntöön, sitä enemmän paikallinen kansalaistoiminta tematisoituu mukaan tarkasteluihin. Samalla resilienssiä koskeva kirjallisuus muuntuu turvallisuus- ja riskienhallintatutkimukseksi (security studies, risk management research). Toisaalta taas voi sanoa, että juuri strategiatasolla kansalaisyhteiskunta yleisemmin ymmärrettynä on noteerattu osana kriisinkestävyyden kokonaisuutta, mutta että siihen nähden sen operationalisointi käytäntöön on alikehittynyttä.

5.1.5 Yhteisöllinen resilienssi tutkimuksen keskeiskäsitteenä

Hyvönen ym. (2019) käyttävät yhteisöresilienssin käsitettä käsitellessään yhteisötason resilienssiä osana kokonaisresilienssiä. Yhteisö- tai useammin yhteisöllisen resilienssin käsite (community resilience) tulee useimmiten tutkimuskirjallisuudessa vastaan silloin, kun käsitellään paikallisia häiriötilanteita ja niistä selviämistä. Se näyttää lähestyvän parhaiten tässä tutkimuksessa tarkoitettua paikallista kansalaistoimintaa.

Yhteisöllistä resilienssiä käsittelevien tutkimusten mukaan paikallisten yhteisöjen aloitteisiin sekä ihmisten väliseen solidaarisuuteen ja luottamukseen perustuva kyky kohdata kriisejä, mobilisoidua kamppailuun niitä vastaan, turvata elinolot ja suojella heikoimpia on keskeinen ja kasvava osa etenkin kaupunkien resilienssiä. (Revell & Henderson 2018; Wilding 2011; Mäenpää ym. 2023). Yhteisöllisen resilienssin käsitteellä tarkoitetaan paikallisyhteisöjen kyvykkyyttä selviytyä kriiseissä hyödyntämällä yhteisön valmiuksia eli kykyä, taitoja ja tietoa toipumiseen (Norris 2008; Patel ym. 2017).

Yhteisöllisen resilienssin tutkimuksesta on tehty useampia kirjallisuuskatsauksia. Norris ym. (2008) määrittelevät yhteisöllisen resilienssin muodostuvan yhteisön sosiaalisesta pääomasta, yhteisön kompetenssista, taloudellisesta kehityksestä sekä informaatiosta ja viestinnästä. Yhdessä nämä muodostavat strategian valmiudelle toimia kriisitilanteissa. Yhteisön kompetenssia kuvataan ”ihmistoiminnan verkostovastineeksi” (Norris ym., 2008, s. 141). Se viittaa yhteisön toimintaan,

kriittiseen reflektointiin ja ongelmanratkaisutaitoon, joustavuuteen ja luovuuteen sekä kollektiiviseen tehokkuuteen ja voimaantumiseen. Informaatioon ja viestintään kuuluvat luotettavat tiedon lähteet, taidot ja infrastruktuuri, vastuullinen media ja narratiivit.

Patel ym. (2017) määrittelevät yhteisöllisen resilienssin tekijöiksi paikallisen tiedon, yhteisön verkostot ja suhteet, kommunikaation, terveyden, hallinnon tai johtamisen, resurssit, taloudelliset investoinnit, valmiusasteen ja henkisen olotilan. Vaneckhauthen ym. (2017) mukaan yhteisöllinen resilienssi koostuu osallistuvasta hallinnosta, sosiaalisista verkostoista, arvoista ja uskomuksista, tiedosta, taidoista ja oppimisesta, johtamisesta, ihmisten paikkasuhteista, monimuotoisesta ja innovatiivisesta taloudesta, yhteisön infrastruktuurista ja positiivisesta yleisilmeestä. Luonnontieteistä lähtevissä tutkimuksissa yhteisöllistä resilienssiä on lähestytty systeemisin tarkasteluin, ihmistieteissä taas ilmiön osatekijöiden tarkasteluilla (mt., 735–736).

Kuten nähdään, yhteisöllisen resilienssin käsitteelle ei ole vakiintunutta sisältöä ja se voi viitata monenlaisiin yhteisön ominaisuuksiin ja suhteisiin (taulukot 6, 7, kuvio 5, ks. myös Hyvönen ym. 2019). Yhteisiä tekijöitä näissä määrittelyissä ovat paikallinen tieto, yhteisön verkostot ja suhteet sekä taloudelliset olot. Yhteisöt käyttävät paikallisia resursseja, rakentuvat paikallisille organisaatioille ja verkostoille sekä rakentavat niitä uudelleen. Yksilöllisten toimijuuksien kautta yhteisöt muodostuvat eri mittakaavatasoilla toimivien verkostojen vaikutuksesta tai niiden funktiona. Lisäksi yhteisöt ja niin muodoin yhteisöllinen resilienssi ovat osin luonteeltaan koettuja ja kuviteltuja ja ne voivat rakentua sekä media- että somejulkisuuden kautta. Mahdollisuus selviytyä kriiseissä hyödyntämällä yhteisön valmiuksia eli kykyjä, taitoja ja tietoa toipumiseen (Norris ym. 2008; Patel ym. 2017) syntyy, kun yksilöiden toimijuus nousee verkostojen tasolle, jolloin muodostuu tehokastakin kollektiivista päätöksentekoa ja toimintaa (Norris ym. 2008, 141; vrt. Sampson ym. 1997).

Taulukko 6. Yhteisöllisen resilienssin käsite voi viitata monenlaisiin yhteisön ominaisuuksiin ja suhteisiin. Esimerkki on Rademakerin ym. (2018) malli yhteisöresilienssin piirteistä ja indikaattoreista, joiden avulla voi tutkia ilmastonmuutoksen seurauksista kärsivien kaupunkien resilienssiä (sit. Hyvönen ym. 2019).

Resilienssiprosessin vaihe	Piirre ja indikaattorit
Ylläpitäminen	Väestö: väestötiheys, väestönkasvun taso Kehitystaste: Vedenjakelun infrastruktuuri, energialähteiden saavutettavuus, inhimillisen kehityksen indeksi
Palautuminen	Kriittiset palvelut (ml. pelastustoimi): liikenneyhteyksien toimivuus, laatu ja laajuus, ensiapu- ja hälytysjärjestelmien kypsyys, korruptio (sen vähäisyys) Elinympäristön ja toimeentulon monimuotoisuus: riippuvaisuus maataloudesta, taloudellinen resilienssi Sosiaalinen koheesio: ei indikaattoria saatavilla
Oppiminen	Asukkaiden voimaantuminen ja kapasiteetit: koulutustaso, alueen osuus kansantuotteesta Elinkeinoelämän ja talouden kestävyys: hiilijalanjälki, elinkeinoympäristön kannustavuus, globalisaatioindeksi Vaikuttava johtajuus ja hallinta: sosio-demografiset tekijät, poliittinen vakaus

Taulukko 7. Mäenpään ym. (2023) kehikko yhteisöllisen resilienssin eri tasojen ja ulottuvuuksien empiriseen tarkasteluun kaupunkioiloissa.

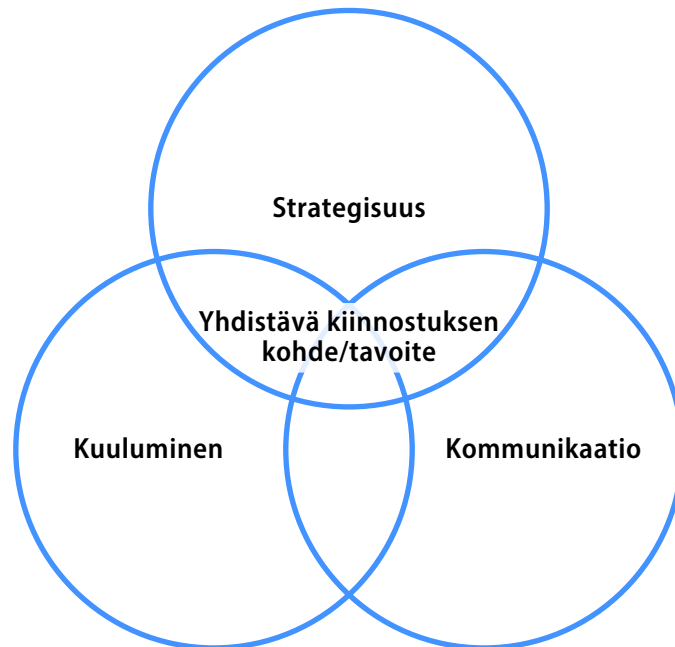
Ulottuvuus	Yksilö	Yhteisö	Kaupunki (yhteiskunta)	Esimerkkejä
Alttius	Huomaavaisuus Seurallisuus	Yhteisöllisyys (Seurallisuus)	Sosiaalinen koheesio	Kysely alttiudesta naapuriapuun
Valmius	Luottamus Auttamishalu Altruismi Osallistuminen	Sosiaalinen pääoma	Yhteispystyvyyt (collective efficacy)	Somekeskustelut
Emergentti järjestäytyminen ja toiminta	Naapuriapu Apulista tai -alusta	Someryhmä Vertaistoiminta-alusta Kaupunkiaktivismi	Neljäs sektori	Tukikeräykset Auttamislistat
Rakenteellinen järjestäytyminen ja toiminta	Vapaaehtoistyö	Organisoitu vapaaehtoistoiminta	Kolmas sektori (sis. uskonn. yhteisöt) Kumppanuus alue-, hyvinvointi- ja osallisuustyössä	Kumppanuuspöytä Helsinki-apu

Emergentti eli ilmaantuva ja usein kevyesti järjestäytyvä kansalaistoiminta pitää sisällään myös aktivistisen tavan suhtautua ympäristöön ja sen prosesseihin avoimina mahdollisuuksina, mikä tukee resilienssiä (Hyvönen ym. 2019; Mäenpää & Faehnle 2021). Koska kriisit eivät koskaan toistu samanlaisina, on tärkeää, että kansalaisyhteiskunnassa on kyky ja valmius kriisin tullen verkostoitua keräämään ja jäsentämään informaatiota (Hyvönen ym. 2019; Mäenpää ym. 2024).

Maailman ja elämän epävarmuutta ei vain siedetä, vaan siihen suhtaudutaan pikemminkin uteliaasti ja epävarmuuden avaamia uusia mahdollisuuksia tutkaillen. Toimintatapana ovat usein lyhytkestoiset, konkreettiset ja välittömästi toteutettavissa olevat projektit. Aktivistien toiminnan mittakaava on arjessa, ja sen lähtökohtana on vahva kiinnittyminen paikallisuuteen. Arvopohjaltaan aktivistit ovat lähellä kestävän kehityksen periaatteita, eritoten sosiaalisen ja ekologisen kestävyuden osalta. Heille tärkeitä arvoja ovat niin ikään luovuus, yhdessä tekeminen (*co-creation*) ja ennakkoluuloton kokeileminen. (Hyvönen ym. 2019, 50)

Kumpulaisen ym. (2021) mukaan yhteisönä kestäväksi tuleminen ei tarkoita vain sitä, miten ihmiset saavat hallintaansa kohtaamansa olosuhteet, vaan myös sitä, kuinka he vastaavat muutokseen. Heidän mukaansa tutkimuksen painopiste on siirtynyt yhä enemmän ihmisten aktiiviseen toimijuuteen järjestelmien sijaan. Tähän he liittävät Revellin ja Dinnien (2018) ajatuksen, että planetaariset rajat edellyttävät yhteisöjen resilienssiltä muuntumiskykyä ja vahvaa osallisuutta niihin vaikuttaviin päätöksiin. Kuten resilienssiteoreettisessa käsittelyssä yleensä, myös yhteisöllisen resilienssin tutkimuksessa on tapahtunut siirtymä muuntuvuuden ja muutuskyvyn painottamiseen (Davis ym. 2021, 1567) sekä sen haurauteen paikallisten muutosten suhteen (esimerkiksi palvelujen lopettaminen tai avainhenkilöiden poismuutto (Platts-Fowler & Robinson 2016). Maaseutukontekstissa tämä korostuu siksi, että siellä taustalla vaikuttaa väestön vähenemisen ja elinvoiman heikentymisen uhka. Niinpä Kumpulainen ym. (2024) kuvaavat yhteisöresilienssiä tähän tapaan:

Kuvio 5. Yhteisöresilienssin ominaisuudet Kumpulainen ym. (2024) mukaan.

Koska yhteisöllinen resilienssi edellyttää aktiivisia ihmisiä, paikallistoiminnassa korostuvat erilaiset matalan kynnyksen toimintamuodot, mikä puolestaan tarkoittaa kulttuurin merkitystä resilienssille (mt.). Kulttuurin näkökulmasta kaupunkiyhteisöjä lähestyvien Luonilan ym. (2023, 4) mukaan yhteisöllinen resilienssi tarkoittaa yksinkertaistettuna: "a strong and active community that is committed to a common goal, such as keeping its own neighbourhood safety and vibrant, but also sustainable". Skerratt taas (2013) puhuu paikkayhteisöistä (community-of-place). Hyvösen ym. (2019) mukaan on tärkeää, että väestöltään heterogeenisillakin asuinalueilla voidaan määritellä yhteisiä tavoitteita. Tutkimuskirjallisuuteen pohjaten Mäenpää ym. (2023) ovat Suomessa koronakriisiä tutkiessaan jäsentäneet yhteisöllisen resilienssin käsitteen seuraavasti:

Yhteisöllinen resilienssi on

- asuinalueiden tasolla ilmenevä,
- kansalaisyhteiskunnan toimijoiden (3. ja 4. sektori, naapuriapu, sukulaista ja ystäväverkostot, myös paikalliset palveluyritykset) ylläpitämä
- ja julkisen vallan toimien ehdollistama
- kollektiivinen valmius ja kyky kohdata äkillisiä kriisitilanteita ja sopeutua niihin

- pitäen yllä asukkaiden ja muiden paikallisten aineellista ja henkistä kestävyyttä ja hyvinvointia kriisin aikana sekä
- palautua tilanteesta kestävästi normaalioloihin tai haluttuun tilaan
- oppien yhteisönä uusia valmiuksia toimia, etenkin kriisitilanteissa.

Yhteisöllisen resilienssin käsitteen voidaan katsoa soveltuvan tämän tutkimuksen keskeiskäsitteeksi. Ensinnäkin resilienssitutkimuksissa yleensä käsitellään paikallisia yhteisöjä ja niiden toimintaa ja toimijuuksia, ei niinkään niiden organisaatioita (järjestöt, englanniksi NGO, CSO, CBO, NPO), joten lähtökohta paikallisen toiminnan tutkimukseen koko yhteisön erilaisten toimijuuksien tulokulmasta on perusteltua. **Local action** -tyyppiset tietokantahaut vievät usein yhteisöllisen resilienssin tarkasteluihin.

Toiseksi tutkimuksemme kysymys paikallisen kansalaistoiminnan tuesta viittaa laajasti yhteisöjen kyvykkyyden kannatteluun ja toimien koordinaatioon osallistuvan hallinnon (engaged governance, Vaneckhaute ym. 2017) muodossa (ks. luku 5.3.1). Myös Hyvösen ym. (2019) kokonaisturvallisuustarkastelussa kohteena on yhteisötaso. Yhteisöllisen resilienssin käsitteeseen on tultu myös tutkittaessa hoivajärjestöjen ja muiden hoivaorganisaatioiden roolia koronakriisissä Euroopassa. Haavoittuvimmista huolehtimisen havaittiin edellyttävän hoivaorganisaatioiden sisällyttämistä kriisinhallinnan kokonaisuuteen. (Nero ym. 2023.)

Kahdessa suhteessa yhteisöllisen resilienssin käsite ei kuitenkaan vastaa tämän tutkimuksen tavoitteita. Ensinnäkin tehtävänantomme suuntautuu paikalliseen toimintaan ja sen toimijuuksiin ja toimintaedellytyksiin, ei paikallisten yhteisöjen ominaisuuksiin sinänsä (sosioekonominen tai luokkaprofiili, ikärakenne, etnisyydet), kuten yhteisöllisen resilienssin tutkimuksissa usein.

Toiseksi kysymyksemme paikallisen toiminnan vaikutuksista ei rajoitu vain paikallisyhteisön itsensä resilienssiin vaan yhteiskunnalliseen resilienssiin laajemmin. Tämä koskee erityisesti perusresilienssiä. Yhteisöllisen resilienssin käsite on kehitetty kuvaamaan yhteisöjen valmiuksia uusintaa itseään poikkeustilanteissa, ei yhteiskuntaa laajemmin. Kuitenkin resilienssin käsitettä yleensä on pidetty arvokkaana juuri siksi, että se kiinnittää (paikallisen) riskienhallinnan (risk management) ja pidemmän ajan kestävyuden yhteisen käsitteen alle (Baggio ym. 2015, 2).

5.1.6 Tutkimuksen resilienssiteoreettinen asemointi

Tässä tutkimuksessa lähestymme resilienssiä kansalaisten paikallisina kollektiivisina toimijuuksina, jotka ovat osa yhteiskunnan kompleksista järjestelmää ja sen kriisinkestävyyttä. Hallinnan näkökulman osalta tukeudumme mukautuvan, ennakoivan, osallistuvan ja verkostomaisen hallinnon teoriakenttään (ks. luku 5.3.1). Tarkastelemme (paikallisia) kansalaistoimijoita kriisien ja häiriöiden aiheuttamien mukautumisen ja muuntumisen tarpeiden ja ilmiöiden toimijoina.

Kansalaistoiminta ei tapahdu irrallaan hallintapolitiikasta ja yhteiskunnan valtasuhteista, mutta ymmärrämme kansalaistoimijoiden toimijuuden olevan autonomista itseorganisoitumisen ja emergenssin mielessä, ja sellaisena osa systeemiteoreettisen resilienssiteorian mukaista ajatusta yhteiskunnasta monitoimijaisena, dynaamisena ja systeemisenä kokonaisuutena.

Kansalaistoiminta muodostaa yhteisöllistä resilienssiä, kun se käyttää paikallisia resursseja ja rakentuu paikallisille organisaatioille ja verkostoille samalla rakenteistaen niitä uudelleen. Näihin organisaatioihin ja verkostoihin kuuluvat myös paikalliset ja alueelliset julkishallinnon ja elinkeinoelämän toimijat.

Resilienssillä voidaan viitata erilaisiin häiriö- ja kriisitekijöihin. Siksi yhteiskunnallisesti tavoiteltavana pidetty resilienssi on mielekästä jakaa nopeaan kriisivalmiuteen viittaavaan akuuttiresilienssiin ja kriisinkestävyyden pitkäjänteistä kehittämistä kuvaavaan perusresilienssiin.

5.2 Paikallisen kansalaistoiminnan ja resilienssin yhteyksiä

Paikallisella kansalaistoiminnalla vaikuttaa olevan tutkimuskirjallisuudessa kaksi kehystä, joissa sen vaikutukset tematisoituvat: 1) paikallistoiminta konkreettisena tekemisenä ja 2) paikallistoiminta (kokonais)turvallisuuden yleisenä perustana ("kansalaisyhteiskunta", "luottamus", "demokratian perusta").

Morris ym. (2019) ovat tutkineet ruohonjuuritason kansalaisryhmien ja hallinnon yhteistyön tuomaa resilienssiä kahdessa tapauksessa. Heidän mukaansa paikallisilla ihmisillä on 1) taloudellisia yhteisintressejä, 2) aiemmista tapauksista opittua tietoa ja 3) aiempiin kokemuksiin pohjaavaa luottamusta. Vapaaehtoistoiminta saattaa heistä olla parhaiten sijoittunut kokonaisuuteen silloin, kun se luo siltoja yhteistyötä tekevien tahojen välille. Tämä johtuu siitä, että vapaaehtoistoiminta perustuu muita toimijoita vähemmän hierarkkisille rakenteille, muodollisille tehtävänannoille ja

poliittisille paineille. Ruohonjuuritason organisaatiot voivat tarjota laaja-alaisia, edullisia ja innovatiivisia johtamisratkaisuja (mt.). Voittoa tavoittelemattomien organisaatioiden edut riskien hallinnassa taas ovat Roberts ym. (2021) mukaan yhteisön yhteydet, haavoittuvimpien tavoittaminen, paikallinen tieto sekä motivoituneet vapaaehtoiset ja heidän luovat ja joustavat ratkaisunsa hankaliinkin ongelmiin.

Luonilan ym. (2023) mukaan resilienssissä paikallisyhteisössä ihmiset tuntevat kuuluvansa yhteisöön ja kokevat omistajuutta asuinpaikkaansa. Kulttuuritarjonta ja mahdollisuus aktiiviseen toimintaan luovat osallistumisen kokemusta. He korostavat kylätalojen, asukasyhdistysten ja muiden sekä kolmannen että neljännen sektorin toimijoiden merkitystä yhteisölliselle resilienssille. Naapurustojen yhteisöllisessä toiminnassa kehittyvät myös ekologiset asenteet, jotka edelleen käyttäytymiseen ja toimintaan vaikuttaessaan muovaavat yhteiskunnan kykyä selviytyä ympäristökriiseistä (Väkkärä ym. 2024, 58; ks. myös luku 5.4.2).

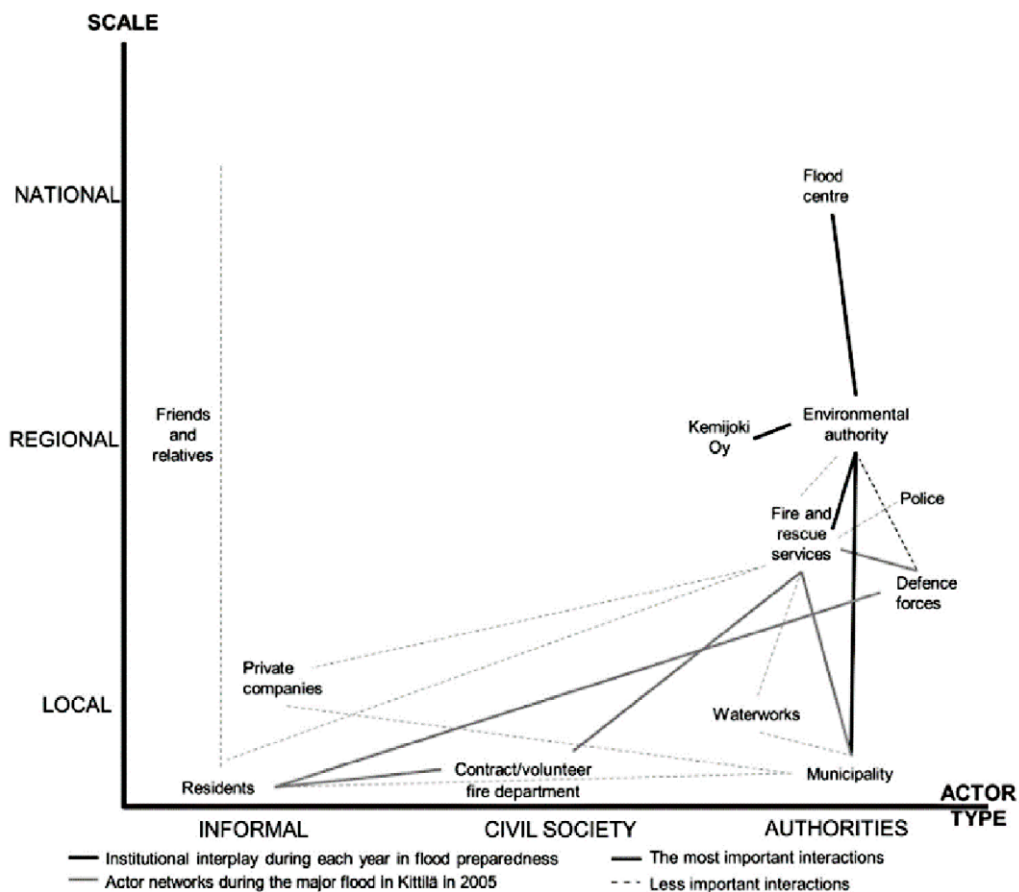
Paikallisen kansalaistoiminnan resilienssiin kuuluu myös toimijoiden itsensä kriisinkestävyys eli kyky säilyttää toimintakykynsä. Tähän on kiinnittänyt huomiota esim. valtion liikuntaneuvosto (Valtion liikuntaneuvosto 2023). Hybridsodankäynnin yhteydessä kansalaisyhteiskunta on myös nähty mahdollisena väylänä horjuttaa yhteiskuntaa (Björn & Puistola 2024).

Mikkolan & Palokankaan (2024) mukaan ”Parhaimmillaan yhdistykset ja järjestöt voidaan luokitella turvallisuustoimijoiksi, jolla tarkoitetaan turvallisuustoimintaan osallistuvaa tahoja”. Turvallisuuskomitea (2024) määrittelee, että Suomen kokonaisturvallisuusmallin mukaan ”turvallisuustoimijoita ovat kaikki johdettuun tai sitä kiinteästi tukevaan turvallisuustoimintaan osallistuvat tahot”. Yhdistystoiminta muodostaa passiivisenakin resurssin, jota viranomaiset voivat hyödyntää, sillä ”Yhdistys- ja järjestötoiminnan kautta myös erilaiset viranomaiset löytävät melko vaivattomasti vapaaehtoisen aktiivisen kansalaisen, sillä yhdistykset ovat lain mukaan veloitettuja ylläpitämään jäsenrekistereitä” (Mikkola & Palokangas 2024).

Räsänen ym. (2020) mukaan kriisiviranomaisten varautumisessa ammattimaisia yhteisöjä pidetään tärkeimpänä tekijänä, kun taas epämuodolliset verkostoyhteisöt ja paikkaperustainen toiminta ovat vähämerkityksisiä. Kuitenkin epäviralliset toimijaverkostot tulisi heistä tunnistaa paremmin. Hyvönen ym. (2019, 41) mukaan, toisin kuin kansallisella tasolla, yhteisötasolla resilienssiä ei useinkaan nähdä ennaltaehkäisevänä ominaisuutena vaan seurauksiin ja niiden lieventämiseen liittyvänä.

Räsänen ym. (2020) tutkivat yhteisöllistä selviytymistä Kittilän ja Rovaniemen vuoden 2005 tulvista haastatteluilla ja kyselyllä sekä viranomaislähteillä. Heidän oheinen kuvionsa (kuvio 6) (mt. 43) kuvaa toimijoiden suhteita tilanteessa toimimisessa. Tulvatilanteessa aktivoitunut yhteisö ei ollut selvärajainen vaan epäselvä ja vaikeaselkoinen sisältäen myös viranomaistahoja osana verkostoja. Myöskään paikallisesti yhteisöä ei voinut rajata. Siksi yhteisön muodostumista tulisi lähestyä moninaisten vuorovaikutteisten tasojen tai skaalojen sekä niiden vuorovaikutusten ja roolien kautta (mt. 25). Vapaapalokunnilla ja paikallisilla yhdistyksillä oli merkitystä informaation tarjoajina (mt. 22).

Kuvio 6. Toimijoiden suhteet Kittilän ja Rovaniemen tulvissa vuonna 2005 (Räsänen ym. 2020, 43).

Kun (yhteisöllisestä) resilienssistä on tullut muodikas keskustelu ja tutkimusala, on sitä alettu myös kyseenalaistaa. Myös valtion ja kansalaistoimijoiden keskinäisessä lähestymisessä on nähty sudenkuoppansa. Ensimmäinen niistä on niin sanottu siilin

dilemma. Sillä tarkoitetaan tilannetta, jossa kansalaisyhteiskuntaan voimakkaasti suuntautuva hallinto tahtomattaan muuntaa tai jopa kokonaan tappaa vapaaehtoisten aktiivisuuden esimerkiksi rahallisella resursoinnilla (Brandsen 2016, 349).

Toinen on yleisempään uusliberalistisen yhteiskuntapolitiikan kritiikkiin kuuluva huoli siitä, että valtion tehtäväkenttää supistetaan säilyttämällä sen tehtäviä kansalaisyhteiskunnan kannettavaksi (esim. Revell & Dinnie 2018). Sysätäänkö paikallistoimijoille vastuuta, joka kuuluisi kansalliselle tasolle ja ylipäätään viranomaisille (Rogers 2013; Wagner & Anholt 2016; Bergström 2018; Nousiainen 2015). Bergströmin (2018) mukaan resilienssi voi olla kielteistä myös siinä mielessä, että voimakas varautuminen voi syödä optimismia ja toimintahalua. Kolmas mahdollisuus valtion mennä liian pitkälle on rekuperaatio. Sillä tarkoitetaan valtion kansalaisyhteiskuntaan kohdistuvaa kolonisointia siten, että valtio syleilee kuoliaaksi kansalaisten kriittiset ja yhteiskuntaa uudistamaan pyrkivät ajatukset ja teot (ks. esim. Berglund & Peipinen 2018). Entä kenen resilienssistä ylipäätään on kyse, ehkä lähinnä vallanpitäjien (esim. Revell & Dinnie 2018)?

Neljännän sektorin toimijoiden tukemisen dilemma taas on siinä, että niiden omaksuminen ennalta osaksi kriisivalmiutta olisi viranomaisille tärkeää, mutta toimijoiden emergentin luonteen vuoksi se voi olla käytännössä mahdotonta (ks. Raisio ym. 2019; Mäenpää & Faehnle 2021). Valmius tiedostaa itseorganisoituvan aputoiminnan ilmaantuminen ja jonkinlaisten toimintaperiaatteiden luominen sen eri muotojen hyödyntämiseksi erilaisissa kriiseissä on kuitenkin mahdollista ja tarpeellista, ellei välttämätöntä. Omaehtoista, nopeaa ja spontaania kansalaistoimintaa syntyy varmasti ja onneksemme jokaisessa kriisissä. Myös paikalliset yritykset henkilö- ym. resurssineen etenkin maaseudulla kannattaa lukea mukaan potentiaaliin spontaaneihin aputoimijoihin ainakin akuuteissa tilanteissa.

5.2.1 Resilienssi maaseudulla

Jalava ym. (2017) mukaan suurten turvallisuusalan järjestöjen yhteistyössä viranomaisten kanssa on merkittäviä alue-eroja. Lappi mainitaan esikuvana hyvälle yhteistyölle. Yhteistyön rahoituspohja on havaittu monenkirjavaksi ja usein lyhytjänteiseksi. Nikkasen (2024, 47) mukaan alueelliset valmiusverkostot ovat vahvempia Itä- ja Pohjois-Suomessa kuin Etelä- ja Länsi-Suomessa, jossa yhteistyöt perustuu usein ylemmälle, ely-keskusten aluetasolle.

Nimenomaisesti maaseutua koskevan resilienssitutkimuksen kehiksenä eivät yleensä ole kriisit ja katastrofit vaan maaseudun elinvoiman heikkeneminen (rural decline). Mackayn & Petersenin (2015) kirjallisuuskatsauksen mukaan maaseudun resilienssitutkimukset jakautuvat kahteen ryhmään. Luonnononnettomuuksia ja tuhoihin vastaamista koskevat tutkimukset fokusoivat "tasapainoresilienssiin" eli tekijöihin, joiden avulla yhteisö palautuu aiempaan tilaan. Toinen, nouseva ryhmä tutkimuksia edustaa "evolutionaarista resilienssiä" ja painottaa systeemistä epäonnistumista tai haavoittuvuutta. Se käsittelee maaseudun hidasta heikkenevää muutosta ja tarvetta paremmille kehitysnäkymille yhteistyön avulla. (mt.)

Soinin ym. (2023) mukaan kirjallisuudessa erottuu toivottu ja ei-toivottu resilienssi: "Jotkut järjestelmät ja yhteisöt, jotka ovat hyvinkin häiriökestäviä tai palautumiskykyisiä, voivat olla epätoivottavia tai kestäättömiä esimerkiksi siinä mielessä, että ne perustuvat luonnonvarojen tuhlailevaan käyttöön tai äärimmäisessä tapauksessa ihmisoikeuksien rikkomiseen." Kirjoittajien mukaan on mahdollista, että maaseutu kehittyy kriisien kautta huoltovarmuuskehystystä kestävämpään suuntaan.

Kestävyys ja resilienssi esitetäänkin usein toisiaan täydentävinä näkökulmina: kestävyys tavoitteena ja sosioekologinen resilienssi edellytyksenä kestävyuden toteutumiseksi (Reyers ym. 2022). Resilienssi saattaa olla myös korvaamassa kestävyyskäsitettä juuri maaseudun elinvoiman kontekstissa (ks. Li ym. 2020; Freshwater 2015). Silloin paikallis/yhteisötoiminnan näkökulma tulee aiempaa paremmin esiin, koska yhteisöllisen resilienssin käsite ja sitä koskeva keskustelu on vahvaa (ja yhteisöllisen kestävyuden käsitettä ei kaiketi ole).

Resilienssin kasvattamisen keinoiksi Lin (2023) kirjallisuuskatsaus esittää elinkeinotoiminnan monimuotoistamista (esim. matkailu), alhaalta-ylös-suunnittelua ja sosiaaliseen pääomaan panostamista. Nämä kaikki edellyttävät verkostoituvaa toimintaa eri toimijoiden kesken. Maaseudun autioituminen ja tasapainoinen aluekehitys edellyttävät uusien kehittämisspolkujen yhteiskehittelyä (Mackay & Petersen 2015).

Toisaalta Baldwin ym. (2023) huomauttavat, että monitoimintaisuus tuottaa kiistoja maankäytöstä, mikä edellyttää paikallishallinnolta erityistoimia. Kiistat koskevat ekologisen kestävyuden ja maatalouden yhdistämistä, ja olennaisia eri arvojen tasapainottajia ovat paikallisten sidosryhmien verkostot. Heijmanin ym. (2007) mukaan maaseutualueen pitäisi painottaa joko maataloustuotantoa tai maaseutupalveluja ja välttää näiden intressiristiriitoja.

McAreaveyn (2022) mukaan maaseudulla tarvitaan ankkuriorganisaatio tai -toimijaverkosto pysyvän resilienssin ylläpitämiseksi. Voi kysyä, voisiko Leader-ryhmä toimia tällaisena, vaikka se projektimuotoinen onkin, tai voisiko sitä sellaiseksi kehittää. Cox ym. (2015) esittävät maaseudun resilienssi-indeksiä työkaluksi resilienssin seurantaan. Siinä sosiaalisella kudoksella eri ulottuvuuksineen on merkittävä osa. On myös havaittu, että maataloustuottajien tukeminen huonossa taloustilanteessa saattaa lukkiuttaa heidät siten, että pitkäjänteinen resilienssi heikkenee (Ashkenazy ym. 2017).

Elicit-tekoälyn mukaan tutkimukset esittävät resilienssin rakentamisen maaseudulla edellyttävän jatkuvaa tukea, yhteisön osallistamista ja yhteistyötä paikallisten yhteisöjen ja viranomaisten kesken. Markantonin ym. (2019) mukaan yhteisöllisillä projekteilla voidaan parantaa resilienssiä syrjäseuduilla, ja Madsenin & O'Mullanin (2014) mukaan maaseudun johtamisohjelmilla voidaan kasvattaa sosiaalisia verkostoja, koheesiota ja aktiivisuutta, ja siten yhteisöllistä resilienssiä. Steinerin & Attertonin (2015) mukaan maaseudun yritykset parantavat (taloudellista) resilienssiä paitsi suoraan myös välillisesti luomalla työpaikkoja ja vähentämällä poismuuton riskiä.

Huoltovarmuuteen liittyy ”paikallistamisliikkeiksi” (localisation movements) kutsuttu ilmiö, jossa etsitään ruoan, veden, energian, toimeentulon ja rahan suhteen paikallisia eli ulkoisista tekijöistä ja kansallisesta tuesta vähemmän riippuvaisia toimintatapoja. Sen katsotaan lisäävän yhteisöllistä resilienssiä isoja yhteiskunnallisia häiriöitä vastaan (Wisner & Kelman 2015). Kuhmonen & Kuhmosen (2023) mukaan

resilienssiä pitäisi arvioida ensisijaisesti kulloinkin tarkasteltavan järjestelmän pohjimmaisena tavoitteen kautta – ei niinkään järjestelmän olemassa olevan rakenteen näkökulmasta. Esimerkiksi ruokajärjestelmien tapauksessa tämä tavoite kytkeytyy ruokajärjestelmän kykyyn ruokkia siitä riippuvaiset ihmiset.

Kumpulainen ym. (2023) määrittelevät yhteisöresilienssin maaseutunäkökulmasta siten, että se koostuu kuulumisesta, strategisuudesta ja kommunikaatiosta, joita yhdistää yhteinen päämäärä, esimerkiksi kylän elinvoiman säilyttäminen. Ruotsin maaseutua tutkinut Cras (2017) käyttää käsitettä kommunitaarinen kansalaisuus kuvaamaan sitä, miten palveluita ja infrastruktuuria ylläpidetään maaseudulla. Hänen mukaansa kansalaisten vastuunotto on muodostunut maaseudulla normiksi.

Tekeillä olevan Pohjoismaita vertailevan tutkimuksen mukaan pelastustoimella on maaseuduilla epämuodollisia verkostoja, joiden vapaaehtoisorganisaatiot tai yksilöt tai muut paikalliset toimijat tarjoavat apuaan. Esimerkkejä toteutuneesta avusta

ovat pelastuskoiran löytyminen onnettomuuspaikan läheltä ja kirkon tarjoama sisätila. Maaseuduilla ollaan riippuvaisempia paikallisista vapaaehtoisista, koska henkilöstöä on vähemmän. Tutkijat uskovat mahdollisuuksiin parantaa valmiutta kartoittamalla piiloisia henkilöresursseja aiempaa systemaattisemmin. (Nordic... 2023.)

Ruotsalaisessa opinnäytetyössä puolestaan (Lindström 2023) epäillään, että maaseutuväestön homogeenisuus saattaa sulkea sosiaalisista apu- ja tuki-verkostoista ulos poikkeavia yksilöitä. Samalla kuitenkin pidetään tärkeänä olla olettamatta, että kaikki maaseutuyhteisöt ovat homogeenisia. Maaseudut eivät myöskään välttämättä ole niin vastustuskykyisiä kuin ylemmän tason hallinnossa oletetaan. Havainto kauppapalvelujen keskeisyydestä informaation, sosiaalisen kanssakäymisen ja turvallisuudentunteen keskuksina voi muuttaa idealisoitua kuvaa maaseudusta.

Suomessa Kumpulaisen ym. (2023) mukaan maaseudun yhteisöjen resilienssissä korostuvat matalan kynnykset toiminnot kuten tapahtumat, kulttuuri ja vapaa-aika, koska aktiivisten ihmisten määrä on vähentynyt. Heidän mukaansa maaseudulla neljäs sektori toimii monella tavoin kolmannen sektorin ”kyljessä”, ja näitä onkin osin vaikea erottaa toisistaan. Maaseudun neljännen sektorin toiminta eroaa kuitenkin luonteeltaan ainakin osittain kaupunkiaktivismista. Myös maaseudulla neljännen sektorin toiminnassa hyödynnetään sosiaalisen median kanavia ja jakamistalouden muotoja, mutta vastoin kaupunkiaktivismia toiminta kiinnittyy useammin erityisesti yhteisöllisesti tunnistettuihin hyvinvointivajeisiin kuten palvelujen, liikkumisen ja turvallisuuden kysymyksiin (Kattilakoski ym. 2022a). Tällaisia neljännen sektorin muotoja ovat muun muassa kyyti- ja asiointiapu, naapuriapu sekä kylien pelastusryhmät.

Kattilakosken (2022, 131) mukaan hyvinvointivaltiota uudistettaessa on kansalaisosallistuminen ja paikallisyhteisöt huomioitu heikosti siihen nähden, että juuri yhteisöllinen palvelutuotanto näyttää suunnalta, johon maaseudun palvelut kehittyvät. Maaseutuja on monen tyyppisiä ja tyyppitkin eriytyvät paikallisesti vaihdellen (esim. mt.), mikä edellyttää myös turvallisuustoiminnassa paikallisten erojen ymmärtämistä (Eskelinen ym. 2025). Sisäministeriön harvaturvaselvityksen (mt.) mukaan kyläturvallisuus osana laajempaa kokonaisuutta on vielä hahmotonta, vaikka hyviä esimerkkejä käytännön hankkeista ja toiminnasta on.

Kumpulainen ym. (2021) ymmärtävät yhteisöllisen resilienssin maaseudulla siten, että siinä on kyse pärjäämisestä vähenevän väestön, työpaikkojen ja palvelujen oloissa ja yleisenä pyrkimyksenä sopeutua muuttuviin oloihin kaupungit ja kylät elävinä pitäen. He lähestyvät (yhteisöllistä) resilienssiä poliittisesta näkökulmasta

tilanteessa, jossa väestömuutokset ja palvelujen keskittäminen johtavat maaseutumaisten yhteisöjen ahdinkoon, esimerkiksi kuntaliitosten yhteydessä. Resilienssiä kysyvä häiriötila on siis tässä hallinnollista perua. Tapaustutkimuksiin perustuen he esittävät kolme strategiaa: yhteistyön, konfliktin ja yhteisölähtöisen toimintatavan.

Ruotsin metsäpaloja vuonna 2018 tutkineet Kvarnlöf & Eriksson (2024) tunnistavat tutkimuskirjallisuudessa kaksi vastakkaista narratiivia: toinen korostaa maaseudun yhteisöjen haavoittuvuutta, toinen taas niiden resilienssiä. Heidän mukaansa molemmat ovat totta. Viranomaisresurssit ovat syrjäseuduilla vähissä ja maaseudun aktiivisesta kansalaisuudesta on tullut odotusarvo ja normi. Asukkaiden pitää toimia, osoittaa sitoutumista itseorganisoitua. Tutkijat korostavat paikallisen politiikan vaikutusta vapaaehtoistoiminnan luonteeseen. Lisäksi eräissä tutkimuksissa on havaittu maaseudun vapaaehtoisten olevan usein naisia ja vanhempia ihmisiä.

Ilman Suomea tehdyn pohjoismaisen tutkimushankkeen *policy briefin* (Baron ym. 2024) mukaan maaseudun pienet paikkakunnat ovat muita alttiimpia ilmastonmuutokselle johtuen esimerkiksi luontoriippuvaisesta elämäntavasta, vähäisestä väestöstä, korkeasta fyysisestä ja sosiaalisesta haavoittuvuudesta sekä resurssien ja asiantuntemuksen puutteesta. Ratkaisuksi he ehdottavat kaiken hallinnon kattavaa sopeutumispyrkimystä, johon integroidaan paikallista tietoa ja käytäntöjä sekä huomioidaan haavoittuvimmat ryhmät, ja jossa vapautetaan paikallinen kollektiivinen toimijuus liiasta sääntelystä.

5.2.2 Maaseutujen talous ja elinvoima

Myös maaseutujen talousnäkökulmassa voidaan tehdä ero hitaan ja nopean resilienssin välillä. Hitaaseen kuuluu tutkimuskeskustelu maaseutujen väestön ja elinvoiman heikkenemisestä (rural decline), nopeaan taas niiden kyky toipua talousshokeista tai -kriiseistä. Lisäksi tutkimuskirjallisuutta löytyy ruokahuollosta ja sen riskeistä kriiseissä sekä ruokahuoltoon liittyvästä maataloustuottajien kestävydestä monenlaisten muutosten keskellä (Herman ym. 2018).

Mitä tulee taloudellisiin shokkeihin, Ženka ym. (2019) toteavat, ettei maaseutujen enemmästä tai vähemmästä taloudellisesta resilienssistä muunlaisiin seutuihin verrattuna ole yksimielisyyttä. Vähäinen väestömäärä, yritysten pienuus ja matala-asteinen tiiviys heikentävät työmarkkinoita. Maaseudun etuina taas

ovat epäsyklinen (maa)talous, erikokoiset yritykset, yhteen alaan lukkiutumisen puuttuminen, ei finanssi- ja kiinteistökuplia, työvoimavaltaiset elinkeinot sekä enemmän julkisia työpaikkoja.

Toisaalta monet maaseutualueet ovat erikoistuneet johonkin herkkään toimialaan, kuten työvoimavaltaiseen valmistukseen, ja ne ovat teknologialtaan ja rahoitukseltaan heikompia. Lopulta kaikentyypisillä alueilla on paljon keskinäistä vaihtelua siinä, miten ne kestävät talouskriisejä, joten tarvitaan tarkempia tarkasteluja. (mt.) Freshwaterin (2015) mukaan on yllättävää, että aluetaloustieteellinen tutkimus painottaa niin vähän riskien seurauksia. Hän myös huomauttaa myönteisten talousshokkien lisäävän resilienssiä, koska ne luovat lisää resursseja kasvuun ja kehitykseen.

Arroyon (2015) mukaan maaseuduilla paikallisilla toimintaryhmillä ja kehittämisverkostoilla voi olla merkittävä rooli taloudellisten kriisien käsittelyssä. Crescenzi ym. (2016) nostavat inhimillisen pääoman tärkeäksi tekijäksi alueen innovatiivisuuden ja siten uudistumiskyvyn lähteenä. Martin & Sunley (2020) mukaan paikallishallinnolla on merkittävä rooli niiden yhdistäessä julkisen vallan ja kehittämistoimijat, yrittäjäyhdistykset, koulutuslaitokset sekä julkisen ja yksityisen yhteistyöverkostot. Myös Berkesin & Rossin (2013) mukaan pelkkien yritysten sijaan tulisi alueilla huomioida kaikki muut toimijat kansalaisyhteiskunta mukaan luettuna. Niin ikään Bristow & Healy (2014) lähestyvät alueita verkottuneina ja moniskaalaisina sekä siten toimijoidensa muodostamana systeeminä. Alueet hyötyvät verkostoissa syntyvistä uusista ideoista, jotka luovat ratkaisuja taloudellisen kriisin tilanteisiin.

Suomalaisesta alueiden (taloudellisen) resilienssin tutkimuksesta on Kurikan (2022, 14) mukaan puuttunut kaksi asiaa, alueiden toipumisen systemaattinen vertailu sekä toimijoiden ja toiminnan rooli rakenteellisen tarkastelun lisäksi. Kurikan tutkimus ei käsittele kansalaistoiminnan merkitystä, mutta esittää epämuodollisilla instituutioilla, paikallisella kulttuurilla ja verkostoitumisella olevan vaikutusta, esimerkkinä Pietarsaaren seutu (mt., 87). Hänen tutkimuksensa osoitti, että

alueen resilienssiä heikensi ajautuminen alueelliseen lukkiutumaan, jossa keskityttiin vain olemassa olevan kasvupolun edistämiseen. Sama riski koski sekä erikoistuneita kasvuseutuja, että pienempiä seutuja. Kasvuseuduilla kasautumisedusta syntyvä uudistumisen kapasiteetti oli kuitenkin huomattavasti parempi. Pienempien seutujen iskunkestävyys oli usein heikko ja kriisi jätti pitkät negatiiviset vaikutukset alueen kehityspolkuun, joka siirtyi pysyvästi alemmalle tasolle. Alueiden resilienssi rakentui tässä suhteessa erilaisille perustoille. (mt., v)

Grillitsch & Sotarauta (2019) tähdentävät vuorovaikutteista kehittämistyötä poikki organisaatioiden – ehkä myös niiden ulkopuolella. Neloiskierrettä, avointa innovaatiota ja ekosysteemejä lähestyvässä tutkimuksessa kansalaisilla ja heidän verkostoillaan on oma tärkeä roolinsa aluetaloudessa (ks. Rönkä ym. 2007; Mäenpää & Schulman 2011; Mäenpää & Faehnle 2021). Kattilakosken (2022) mukaan maaseudun paikallisyhteisöissä pyritään hallitsemaan palveluja yhteisöllisellä palvelutuotannolla tekemisen demokratiana ja vastavoimana sille, että hyvinvointipalvelut etäännyvät ja muuttuvat markkinaehtoisiksi.

Hypoteesina voisi esittää, että paikallistoiminta vaikuttaa taloudelliseen resilienssiin siinä määrin kuin se pystyy sisällyttämään verkostoihinsa tai yhteisöihinsä paikallisten organisaatioiden ja instituutioiden avainhenkilöitä sekä ruokkimaan sitä paikallisin tiedollisin ym. resurssein.

5.2.3 Resilienssi kaupungissa

Maaseudun resilienssi koskee siis tutkimuksissa useimmiten taantuvaa elinvoimaa, kun taas kaupungissa kuva on monipuolisempi. Ensiksikin keskeisenä kysymyksenä on infrastruktuurin toimivuuden turvaaminen. Meerow ym. (2016, 39) määrittelevät kaupungin resilienssin kaupunkijärjestelmän kyvyksi ylläpitää tai nopeasti palauttaa toivotut toiminnot, sopeutua muutokseen ja nopeasti muuntaa järjestelmiä, jotka rajoittavat sopeutumiskykyä, adaptiivista kapasiteettia.

Kaupungeissa kattava infrastruktuuri voi toimia puskurina esimerkiksi sään ääri-ilmiöitä vastaan. Toisaalta taas monet kaupunkielämän tyypillisyydet, kuten vuokra- ja yksinasuminen, paikallisten sosiaalisten verkostojen puute sekä sähköstä riippuvat lämmitys, vesi- ja viemärijärjestelmät tuottavat haavoittuvuutta, jos sähkökatkos kestää pitkään (Orri ym. 2022; sit. Nikkanen 2024, 48).

Toiseksi kaupunkisuunnittelu eli maan- ja tilankäyttö ovat kaupunkien resilienssin konteksteja, koska niiden muutokset kuuluvat kaupunkien luonteeseen ja synnyttävät vaikutuksia ympäristöönsä. Myös niitä koskevissa tutkimuksissa painottuu infrastruktuurilähtöisyys. Castaño-Rosa ym. (2022) sisällyttävät kansalaisia osallistavan ja voimaannuttavan strategian osaksi rakennetun ympäristön resilienssin kokonaisuutta, jotta kaupunki voi kasvaa kestävästi. Heidän kirjallisuuskatsauksensa mukaan esimerkiksi osallistuva budjetointi ja joukkoistaminen ovat strategiaan kuuluvia menetelmiä. Yhteisöllisen resilienssin lähteitä on jäljitetty myös paikallisiin yhteistiloihin, ns. kolmansiin paikkoihin (Luotonen 2023).

Kolmanneksi, ja edellisiin liittyen, kaupunkikontekstissa kiteytyy resilienssi-teoreettinen katsanto sikäli, että kaupungit muodostavat kompleksisia järjestelmiä, joita resilienssiteorian systeemisestä näkökulmasta on mielekästä tarkastella. Kaupungeilta odotetaan uusiutumiskykyä ja systeemistä joustavuutta (Romero-Lankao ym. 2016; Rantanen & Joutsiniemi 2016, 204). *Smart city* -keskusteluissa resilienssi liitetäänkin myös kaupunkien kykyyn menestyä niiden keskinäisessä kilpailussa. Kaupunkeja tarkastellaan verkostomaisina ja siksi kompleksisina olioina, joiden menestystekijä on oppimiskyky (TEM 2016; Oilinki 2015). Silloin kansalaistoimijoillakin nähdään roolinsa.

Euroopan kaupungeista kerätyllä menestyksellisten resilienssitekijöiden listalla korostuu tarve jatkuvaan oppimiseen vertaisuuden, kumppanuuksien ja jakamisen pohjalta (Schofield & Twigg 2019). Tällaisen sosiaalisen resilienssin rakentaminen on ollut tehokasta, kun se on perustunut ylhäältä-alas-ajattelun sijaan sektorien rajat ylittäviin, monitoimijaisiin ja monitasoisiin kumppanuuksiin julkisvallan, kansalaisyhteiskunnan, yritysten ja tutkimuksen välillä (Jha ym. 2013, 120).

Suurten kaupunkien keskeinen ongelma, asuinalueiden sosiaalinen eriytyminen, on kaupunkien resilienssin kannalta olennainen teema, vaikkei sitä ole resilienssitutkimuksessa juuri käsitelty, lukuun ottamatta yhteisöllisen resilienssin näkökulmaa. Kaupungeissa yhteisölliselle resilienssille on ominaista sen epätasainen alueellinen jakautuminen. Siellä, missä on sosioekonomisesti hyväosaista väestöä, on myös yleensä enemmän prososiaalista käyttäytymistä tuntemattomia kohtaan (Zwirner & Raihani 2020), altruistista käytöstä (Holland ym. 2012) tai resursseja paikallisen sosiaalisen elämän sääntelyyn (Sampson ym. 1997; Kempainen ym. 2018).

Myös Mäenpään ym. (2023) mukaan sosiaaliseen pääomaan liitettävät tekijät ovat omiaan kasautumaan hyväosaisten alueille. Yhteisöllinen toiminta on yleensä vahvempaa parempiosaisten alueilla, koska asukkailla on paremmat resurssit toimia, kuten aikaa, turvallisuudentunnetta, kielitaitoa, digiosaamista ja verkostoja. Heidän empiiriset havaintonsa yhteisöllisestä resilienssistä koronakriisissä Helsingissä pääosin vahvistavat tätä, joskaan kuva ei ollut yksiselitteinen. Myös paikallisten sosiaalisen median ryhmien aktiivisuudella näytti olleen merkitystä. Alueilla koetun yhteisöllisen resilienssin erot olivat suuria ja seurasivat pitkälti sosioekonomista asukasrakennetta.

Toisaalta sosioekonomisesti haavoittuvammissa lähiönaapurustoissa on todettu orgaanista solidaarisuutta ja vastavuoroisuutta eli sitä, että tuttujen auttaminen on arkipäiväistä eikä siitä välttämättä tehdä numeroa (Junnilainen 2019). Johtopäätöksensä Mäenpää ym. (2023) esittävät, että kaupunkien alueellista sosiaalista tasapainoa kannattaa pitää yllä myös kriisinkestävyyden takia, koska

alueellinen sosioekonominen eriytyminen tuottaa luultavasti eriarvoisuutta myös paikallisessa kriisinkestävyydessä. (mt.) Samaa suosittaa Euroopan laajuinen tutkimus (BuildERS 2022). Yhteisöllinen resilienssi on omiaan kehittymään kierteenomaisesti, sekä voimistumaan että heikentymään (Vaneekhaute ym. 2017, 739) samoin kuin alueiden segregaatio muutenkin.

Mäenpään ym. (2023) mukaan Helsingin koronakriisissä paikallinen sopeutuminen osoittautui ihmisille tärkeäksi, ehkä tärkeämmäksi kuin viranomaistoiminnassa ymmärrettiin. Paikallisella sosiaalisella medially oli merkittävä rooli ensimmäisenä tiedonvälittäjänä, toimijaverkoston viestintävälineenä, digisiirtymän alustana sekä solidaarisuuden ja henkisen kestävyyden ylläpitäjänä. Tietoa, ohjeita ja neuvontaa olisi tarvittu nimenomaan omalta asuinalueelta ja aluetta koskien, sekä puhelimitse tai internetissä että paikan päällä (ks. myös Holkeri 2023, 11). Tilanne oli paradoksaalinen: tietoa ja tukea olisi kaivattu juuri sieltä, mistä sen saaminen kanssakäymisen rajoitusten takia evättiin. Tämä lienee vain epidemioita ja pandemioita koskeva erityispiirre.

Maahan muuttaneiden ja uskonnollisten yhteisöjen parissa oli tärkeää, että ihmisillä oli tavoitettavissa yhteisöjen avainhenkilöitä, joilta saattoi kysyä omalla kielellä, mitä tämä kaikki tarkoittaa juuri itselle. Tieto ei, omalle äidinkielelle käännettynäkään, mennyt perille suoraan ja sellaisenaan, vaan edellytti välittäjiä, jollaisina toimivat myös erilaiset asiakaskontaktit. (Mäenpää ym. 2023; Turk ym. 2025.) Niin ikään Rantamäen (2023, 500) mukaan

varautumisen kontekstissa tiedon käytettävyys on jopa sen luotettavuutta tärkeämpää. Tiedon käytettäväksi tekeminen taas tapahtuu dialogisessa prosessissa. Dialogisen prosessin merkityksellisyys liittyy erityisesti ihmisten erilaisiin elämis- ja kokemusmaailmisiin, jotka vaikuttavat saatavilla olevasta tiedosta tehtyihin tulkintoihin.

Toisaalta kaupunkien monimuotoisuus lienee myös resilienssitekijä, niin kuin se on menestystekijäkin, koska diversiteetti tarkoittaa moninaisia tiedollisia ja taidollisia resursseja tilallisesti keskitetyssä mutta verkostomaisesti hajautuneessa muodossa. Turusen (2015) mukaan yksi Amsterdamin menestyksen salaisuuksista on ollut erilaisuuden sietokyky, joka kaupungille ja koko maalle on todentunut esimerkiksi siinä, että kaikki ovat osallistuneet tulvasuojeluun.

World Trade Centerin kaksoistornien terrori-iskun jälkeen vuonna 2001 New Yorkissa Union Squarella kokoontui itseorganisoitunut kansalaisfoorumi käsittelemään tunteita ja purkamaan tilannetta henkisesti (Solnit 2009). Tällaista voisi ajatella urbaanille elämälle erityiseksi paikallisen resilienssin muodoksi: toisilleen tuntemattomat ihmiset kokoontuvat avoimessa julkisessa tilassa toipumaan henkisesti kollektiivisin keinoin.

5.2.4 Maaseutu-kaupunki-vertailua

Yleistuntuma tutkimuskirjallisuuden tutkimusotteista on, että maaseutu-kontekstissa yhteisöä lähestytään paikallisesti eli maantieteellisesti rakentuneena ilmiönä, kaupungissa taas sosiaalisesti vuorovaikutuksen ja suhteiden eli relationaalisuuden kautta, ei siis niinkään paikallisesti sitoutuneena. Tämä on luontevaa sikäli, että kaupunkielämään on aina liitetty sosiaalisten suhteiden paikattomuus: naapuria ei välttämättä tunneta ja ystävät asuvat eri puolilla kaupunkia. Maaseudulla luontoyhteys voi olla sosiaalisen miljöön ulkopuolinen osa resilienssiä tai ainakin sen kokemusta (ks. Markkula 2023). Kaupungeissa sitä voisi vastata kokemus palvelujen ja infran kuten liikenteen toimivuudesta.

Suomessa kansalaisten yksilötason varautuminen on vahvempaa maaseudulla ja omakotitaloissa kuin kaupungeissa ja kerrostaloissa (Nikkanen 2024). Luonila ym. 2023 mukaan kaupunkien lähiöistä löytyvät yhteisöllisen resilienssin avaintekijät ja edellytykset kuten kuuluminen ja kanssakäyminen. Se, mikä niiltä maaseudun kyläyhdistyksiin verrattuna kuitenkin puuttuu, on tulevaisuussuuntautuminen esimerkiksi suunnittelussa ja kehittämisessä.

Kiinnostavaa kuitenkin on, että ihmisten välisiä heikkoja siteitä on kaupungeissa vain vähän vähemmän kuin maalla (Hirvonen & Lilius 2019). Yhteisöllisen resilienssin on todettu perustuvan juuri heikkoihin siteisiin (bridging bonds). Niitä syntyy esimerkiksi yhdistys- ja kerhotoiminnassa, joissa siirtyy tietoa ja mahdollisuuksia uusiin resursseihin. (Aldrich & Meyer 2015.) Luonilan ym. (2023) mukaan kaupunkien lähiöissä on yhteisöllisen resilienssin perustekijöitä mutta maaseudulla niitä siivittää myös tulevaisuusorientaatio.

Cutter ym. (2016) mukaan kaupunkien resilienssi perustuu taloudelliseen pääomaan (monipuolinen talous), kun taas maaseudun (onnettomuus)resilienssi perustuu yhteisölliseen pääomaan (vahva yhteisöllisyys, tietoa luonnon resursseista, sosiaaliset verkostot). Akuuteissa tilanteissa yritysten rooli lienee merkittävämpi vähäväkisellä maaseudulla kuin kaupungeissa, vaikka koronakriisissä ainakin kaupungin ja seurakuntien vetämään Helsinki-apuun tarjoutui yrityskumppaneita enemmän kuin pystyttiin hyödyntämään (Mäenpää & Grönlund 2021). Heikkouksien kautta tarkasteltuna maaseudulla on havaittu puutetta resilienssin muuntuvuusulottuvuudesta (Kauppinen 2018), kaupungeissa taas kaivattu älykkäitä ratkaisuja kasvavaan kompleksisuuteen (TEM 2016). Ehkä näiden yhdistelmänä resilientimpänä on pidetty kaupunkien läheistä maaseutua (Dijkstra ym. 2015, sit. Kurikka 2022).

Maaseutukontekstissa yhteisöä näytetään tutkimuksissa ajattelevan paikallisesti rakentuneena, kaupungissa taas sosiaalisesti vuorovaikutuksen ja relationaalisuuden kautta, ei niinkään paikallisesti sitoutuneena. Pitäisikö resilienssiäkin lähestyä tällä tavoin näin kontekstiherkistettynä ja mitä se käytännössä tarkoittaisi? Onko paikallistoimintaa silloin tuettava eri tavoin maalla kuin kaupungissa? Entä ovatko resilienssi-vaikutukset erilaisia, jos paikallistoiminnan muodot ovat erilaiset? Maaseudulla resilienssin tavoitteena näyttää tutkimuksissa olevan paikkaan kiinnittyvän yhteisön säilyttäminen, kaupungissa taas yhteisön suhteellisen koheesion ylläpitäminen.

Sisäministeriön 18.11.2024 julkaiseman häiriöihin ja kriisitilanteisiin varautumisen oppaan mukaan

Maaseudun ja kaupunkien yhteisöt sekä niiden tarpeet eroavat toisistaan paljon. Harvaan asutuilla alueilla muiden ihmisten apu on usein lähempänä kuin viranomaisten palvelut. Kylissä ihmiset ovat usein tottuneempia naapuriapuun. Kaupungeissa puolestaan palvelut ovat lähellä ja lähistöllä asuu paljon muita ihmisiä, mutta naapureiden kanssa vuorovaikutus voi olla vähäistä.

Oppaan linkki vie SPEK:n sivuille, jossa maalla asuville tarjotaan yhteisöllistä kyläturvallisuuskoulutusta mutta kaupungissa asuvalle kotitalouskohtaista tietoa kotivarasta.

Tutkimuskirjallisuus herättää myös kysymyksiä. Maaseuduilla on vähemmän resursseja, joten kannattaisiko siellä yhteisöllisen resilienssin tuki kohdistaa niihin (esim. ensiapu, aggregaatti, kyläradio tms.)? Vastaavasti kaupungissa taas tarvittaisiin ehkä enemmän moninaisten aputoimien koordinaatiota ja haavoittuvimpien tunnistamista ja priorisointia. Kaupungissa yhteisöllinen resilienssi lienee tehokkaampaa asukasta kohden laskettuna, koska väkeä on paljon. Maalla taas sen vaikutus saattaa olla taatumpaa, koska yhteisöt ovat pienempiä ja sikäli niiden toiminta helpompaa kontrolloida.

Onko maaseuduilla paikallistoiminta ja sitä myötä myös yhteisöllinen resilienssi oletettua? Jos on, oletetaanko joskus liikaakin – ja onko oletaminen oikeudenmukaista? Onko se jopa osoitettavissa tehtävistään vetäytyvän valtion korvaajaksi uusliberalistisen hallinnan kriitikin mukaisesti? Jos yhteisöllinen resilienssi on kovin itsestään selvänä pidetty ja implisiittinen osa toimintaa, osataanko sitä tukea mielekkäästi? Entä siellä, missä aputoiminta on emergenttiä ja vaihtelevaa?

5.3 Resilienssin tukeminen: mukautuva, ennakoiva, osallistuva hallinto

Kansalaistoiminnan tukemista lähestyvät tutkimukset tarkastelevat yleensä yleisesti kansalaistoiminnan suhdetta julkisvaltaan sekä luottamusta ja yhteistyötä erilaisten toimijoiden kesken. Niille on tyypillistä normatiivinen painotus. Varsinaisia käytännön työkaluja on tarjolla vähän.

Popayn ym. (2022) mukaan yhteistuotanto voi olla tehokas lähestymistapa paikallisiin toimiin sosiaalisen ja terveydellisen eriarvoisuuden torjumiseksi. Se edellyttää kuitenkin asukkaiden tasavertaista työtä julkishallinnon, kansalaisyhteiskunnan ja yksityisen sektorin henkilöstön kanssa kehittääkseen ”uskottavaa sitoutumista toisiinsa” sekä jakaakseen vastuuta toimien suunnittelussa ja toteuttamisessa. Kuten aiemmin on kuvattu, verkostomainen yhteistyö ja eri toimijoiden laaja osallistaminen näyttää olevan paperilla helpompaa kuin kriisien ja niihin varautumisen todellisuudessa.

Suomen kokonaisturvallisuusmallin perustavaa ajatusta jaetusta vastuusta kuvataan ihanteeksi, jonka toteutumista käytännössä - edes viranomaistoiminnan osalta - pidetään sirpaleisena johtuen hallinnonalojen siiloutuneisuudesta (Nikkanen 2024, 32). Nikkasan mukaan kansalaisilla ei ole selvää käsitystä omasta roolistaan, joka voi vaihdella. Alueelliset varautumisverkostot ovat kuitenkin laajentaneet valmiusharjoituksiin osallistuvien joukkoa. Paikallisten kansalaistoimijoiden rooli on nähty rajalliseksi etenkin valmiussuunnittelussa, vaikka viranomaiset sen roolia korostaisivat (Räsänen 2021).

Nikkasen (2024) mukaan kansalaisten osallistumista alueellisten valmiusverkostojen työskentelyyn ehkäisee salaiseksi luokitellun tiedon käsittely suljetuissa tietojärjestelmissä, tai ainakin näin sitä viranomaispuheessa oikeutettiin. Ratkaisuksi siihen, ja ylipäätään spatiaalisen varautumissuunnittelun parantamiseksi, Nikkanen ehdottaa kriisivalmiuden kehittämistä hyödyntämällä paikkatietoa. Siihen voitaisiin käyttää myös osallistavia ja joukkoistavia menetelmiä, myös sosiaalisessa mediassa ja etenkin kokemuksellisen paikkatiedon keräämiseen kansalaisten ja heidän yhteisöjensä parissa.

Niinikään Mäenpään ym. (2024) mukaan paikallisella tiedolla, esimerkiksi sosiaalisessa mediassa, on tärkeä rooli kriisinhallinnassa. Heidän Helsingin koronakriisiä koskeneessa tutkimuksessaan some oli nopein tiedonvälittäjä kriisin alkuvaiheessa. Somessa jaettiin tietoa, koordinoitiin aputoimintaa ja pidettiin yllä solidaarisuutta ja henkistä kestävyttä. Niinpä sosiaalista mediaa tulee heidän mielestään lähestyä moninaisena ja dynaamisena viestintäkenttänä, joka tuottaa

akuuttia tietoa, järjestää ja kanavoi toimintaa. He ehdottavat sosiaalisen median hyödyntämistä yhtenä datamassoista, joita kriisien aikana voitaisiin tekoälyn avulla käyttää tilannekuvan kehkeytymisen seurannaksi. Myös Jalonen ym. (2022) painottavat kansalaistoimijoiden panosta tilannetiedon tuottajina osana tiedon huoltovarmuuden konseptiaan. Valtakunnalliselle tasolle kootun paikallisen tiedon tulisi myös palautua paikallistasolle, toisin nyt kuin nyt näyttää käyvän (Kallunki ym. 2023).

5.3.1 Mukautuva ja osallistuva hallinto kansalaistoiminnan tukijana ja hyödyntäjänä

Mukautuva tai sopeutuva hallinto (adaptive governance) on tutkimuskirjallisuudessa keskeinen käsite (ks. esim. Nikkanen 2024; Chaffin ym. 2014). Käsite palautetaan yleensä ruotsalaisten Folke ym. (2005) perustavaan tutkimukseen ekologisiin muutoksiin sopeutumisesta ja niiden hallinnasta, joka operoi nimenomaan paikallisella ja alueellisella tasolla. Tutkimus esittää sopeutumisen ekologisiin muutoksiin edellyttävän sosiaalisten kontekstien huomioimista ekologisten ohella sekä ennen kaikkea näiden toisiinsa kytkeytynyttä luonnetta.

Chaffinin ym. (2014) mukaan tutkimuksissa esitetty kriteeristö sopeutuvan hallinnon elementeistä rakentuu pitkälti sosiaaliselle pääomalle: tiedon tuotanto ja oppiminen, yhteistyö, toimivallan hajauttaminen, osallistaminen, luottamus sekä organisatorinen oppiminen, joustavuus, johtaminen, yhteinen muisti, ja vielä toimintaryhmien muodostaminen. Tärkeässä roolissa ovat luottamusta ja sosiaalista pääomaa luovat silloittavat organisaatiot, jotka muokkaavat ja välittävät tietoa muille toimijoille sekä helpottavat yhteistyötä ja ristiriitojen sovittelua. Kansalaisjärjestöt voivat toimia tällaisessa roolissa. (mt.) Sosiaalisen pääoman kuvataan olevan jopa symbioottisessa suhteessa valtionhallinnon toimien kanssa ja luottamuksen sen ensimmäinen ja tärkein tekijä (Hyvönen ym. 2019, 239).

Mukautuvassa hallinnossa juuri julkinen hallinto tekee aloitteita verkostomaiseen työskentelyyn kansalaistoimijoiden kanssa (Fransen ym. (2024). Nikkanen (2024, 27–29) korostaa riskejä yhteensopimattomuuksiin eri aluetasojen kriisitoiminnassa. Paikallistasolla ei aina pystytä yhtä mittaviin tai monitasoisiin toimiin kuin ylemmillä aluetasoilla. Nikkasen (2024, 26) mukaan mukautuvan hallinnon tutkimuksessa esiintyy neljä laajaa keskustelun kategoriaa: verkostot ja yhteistyö, sisäkkäisyys ja monenkeskisyys, oppiminen ja kokeilut sekä joustavuus ja sopeutumiskyky.

Mukautuvan hallinnon teoriaan viitataan usein myös puhuttaessa **ennakoivasta hallinnosta** (anticipatory governance) (esim. Uusikylä ja Jalonen 2023). Boydin ym. (2015) mukaan ennakoivalla hallinnolla viitataan katseen kääntämiseen lyhyestä pitkään tähtäimeen ja erilaisten skenaarioiden hahmottamiseen mm. tiedon yhteistuotannon avulla.

Osallistuvan hallinnon käsitettä puolestaan käytetään erityisesti urbaanissa kontekstissa (ks. Poland ym. 2021). Osallistava tutkimus yleensäkin on nähty yhtenä keinona lisätä yhteisöllisyyttä ja yhteisöllistä resilienssiä eli kykyä palautua yhteistoimin poikkeustilanteista (Vaneckhaute ym. 2017, 748). Hallinnon osallistuvaan luonteeseen on viitattu myös verkostotoimintaa korostavalla **nöyrän ohjauksen** käsitteellä (Annala ym. 2021). Koska näkökulmamme on kansalaisyhteiskunnallinen ja kokonaisturvallisuusajattelun myötä viranomais-kansalaistoimija-yhteistyöhön keskittyvä, käytämme jatkossa myös osallistuvan hallinnon käsitettä.

Myös **verkostohallinnosta** puhutaan esimerkiksi kanadalaisessa tutkimuksessa, jossa spontaania vapaaehtoistoimintaa ennakoitiin integroimalla tunnistettuja kansalaisryhmiä osaksi kriisivalmiutta (Waldman ym. 2017). Valtion liikuntaneuvosto (2023) kritisoi raportissaan Suomen hallintoa koronakriisissä tavalla, jota voi pitää osallistuvan hallinnon näkökulmana:

Viranomaiskeskeisyys rajoitti koronakriisissä kansalaisen toimijuuden mahdollisuuksia niin kriisin hallinnan kuin siihen liittyvien oheisvaikutusten ehkäisyn osalta. Hierarkkisen hallinnan linja suuntasi kriisin ratkaisujen etsimistä viranomais- tai päätöksentekijäkeskeiseksi. Sosiaalisesta mediasta tuli kansalaisille tärkeä tiedonlähde ja keskustelufoorumi, ja viranomaisohjeistukset olivat niissä yksi tarkastelun kohde. Kansalaiset hyödynsivät vertaistukea kriisiin liittyvien ammatillisten ja yksityisten ongelmien ratkaisemiseksi. Kansalaiset osallistuivat sosiaalisessa mediassa tiedon ymmärrettäväksi tekemiseen ja ottivat näin viestinnällistä roolia ohi viranomaiskanavien. Kansalaisten toimijuus toteutui/näkyi tiedon tuottamisena, jakamisena ja hyödyntämisenä. Kansalaiset kokivat kuitenkin, että kriisin virallinen hallinta pääsääntöisesti sivuutti heidän näkemyksensä kriisin hallinnassa.

Nikkasen (2024, 51) mukaan kansalaiset kannattaa ottaa mukaan valmiustoimiin siksikin, että kansalaisten proaktiivisuuden on todettu parantavan luottamusta kansalaisten ja viranomaisten välillä. Paikallistoimijoiden luottamuksen puutteen hallintoa kohtaan on todettu vahvistaneen haavoittuvuuksia ja vähentäneen uskoa ohjeisiin (Kapucu & Sadiq 2016). Shaw'n (2012) mukaan resilientin paikallisen viranomaistoiminnan keskeinen piirre on antaa muille tilaa kehittää omaa resilienssiään, valjastaa ja ohjata paikallisten yhteisöjen ja yksilöiden kekseliäisyyttä ja sitoutumista ongelmiin vastaamisessa. Hallinnon on ansaittava ihmisten tuki heidän tekemälleen ruohonjuuritason työlle yhteisön rakentamisen eteen.

Mäenpään ym. (2023) tutkimuksen johtopäätös oli, että (yhteisölliselle) resilienssille tärkeää on sektorirajojen rikkominen, eri toimijoiden sekoittuminen eli hybridisoituminen, resilienssiverkoston johtaminen, toimijoiden tunnistaminen, toiminnan ehkäisy välttäminen rajoituksilla, koordinointi (rooleja, verkostoja, prosesseja ja resursseja), herkkä kriisiviestintä, kriiseistä oppiminen, paikallisen sopeutumisen tukeminen, hyvien kriisikäytäntöjen jakaminen sekä haavoittuvimpien ja marginaalisten yhteisöjen resursointi ym. tukeminen. Myös "mitä saa tehdä" -tyyppistä tietoa olisi kaivattu.

Tutkimuksessa ehdotetaan paikallisten kriisikeskusten ja pysyvän ohjausryhmän perustamista tilannekuvan ennakoitua ja heikkojen signaalien tunnistamista varten. Mahdollisina ongelmina nähtiin ns. siilin dilemma ja rekuperaation riski (näistä ks. luku 5.2) ja emergentin toiminnan tuen dilemma, eli miten luoda valmiutta tukea vasta kriisin tunnen ilmaantuvia toimijoita. Paikallistoiminnan tukemisen suhteen pohdittiin, kannattaako tukea kohdistaa sinne, missä yhteisöllistä resilienssiä on vähän, vai sinne, missä se on vahvaa, jolloin on mahdollisuus tehostaa sen toimintaa ja ulosmitata hyötyä. (mt.) Samaa kysymystä pohdittiin myös Hyvönen ym. (2019) tutkimuksen haastatteluissa.

5.3.2 Talouden tukeminen paikallistoiminnan kautta

Talousnäkökulmaisessa tutkimuksessa toistuu maaseudun resilienssiä koskeneen tutkimuksen havainto, että kannattaa tukea elinkeinoelämän (esim. maataloustuotannon) eriyttämistä erikoistumisen sijaan, mutta maaseutualueiden pienissä talouksissa se on vaikeaa (ks. Freshwater 2015, 504). Metsätalous ja metsäturismi ovat Freshwaterin esimerkki kahteen riskaabeliin ja samaa resurssia hyödyntävään elinkeinoon panostamisesta siten, että lopputulos on alhaisempi riski. Vastaavasti yritysten paikallinen klusteroituminen ja yhteistyö merkitsee

suurempaa riskiä alueelle. Tällaista vastustavia toimia voi pitää yhdenlaisena normaaliajan järjestelmän ylimääränä tai tehottomuutena, joka häiriötilanteessa osoittautuukin arvokkaaksi järjestelmän varmenteeksi (redundanssi).

Luontoresurssien resilienttiä hyödyntämistä ovat tutkineet myös Ratner ym. (2013) *commons*-teoriaan perustuen. He ovat kehittäneet viitekehyksen luontoresurssien yhteiskäyttöiseksi hyödyntämiseksi siten, että se nojaa kollektiiviseen toimintaan, ehkäisee konflikteja ja luo sosioekologista resilienssiä. Suomessa metsien hyödyntämiseen kohdistuu monenlaisia pyyteitä teollisuudesta suojeluun, matkailusta energiankäyttöön. Resilienssinäkökulmainen monikäyttöisyys voisi olla tutkimisen arvoinen mahdollisuus.

Euroopan komission (2022) tavoitteena on kehittää lähi- ja yhteisötaloutta osana sen teollisuusstrategian ns. siirtymäväyliä vihreään ja digitaaliseen talouteen. Resilienssi eli häiriönsietokyky on yksi strategian keskeisimmistä tavoitteista. Sitä edistää yhteisötalouden lähentäminen tavanomaisiin yrityksiin ja yhdistäminen teollisiin liiketoimintamalleihin. Lähitalouden merkitys korostuu komission mukaan maaseutualueilla ja syrjäseuduilla, joissa ketterät toimijat kuten paikalliset yritykset ja osuuskunnat sekä yhteisölliset yritykset voivat olla tärkeitä paikallisesti esimerkiksi energiatuotannossa ja kiertotaloudessa. EU:n komission suosituksesta Suomi päivittää yhteiskunnallisia yrityksiä koskevaa strategiaansa vuonna 2025.

Maaseutupolitiikan Työn ja yrittäjyyden uudet mahdollisuudet maaseutualueilla (TUUMA) -verkoston (Töyli ym. 2024) aloitteen mukaan yhteisölähtöisten yhteiskunnallisten yritysten kautta voidaan kehittää paikallista ja alueellista muutosjoustavuutta ja siten vahvistaa elinvoimaa maaseuduilla. Yhteisölähtöinen ja arvopohjainen toiminta voiton tavoittelun sijaan on tärkeää etenkin palvelujen ylläpidolle, mikä on huomioitu myös Maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa 2021–2027 (Kattilakoski ym. 2021).

Kumpulaisen ym. (2023) mukaan aktiivisuuden ja yhteisöllisyyden tukeminen edellyttää nykyisen kansalaistoiminnan luonteen ymmärtämistä. Ihmiset saa liittymään yhteisöiksi tarve kommunikaatioon ja kuulumisen tunteeseen, joita pitäisi tukea ja vahvistaa. Silloin tapahtumat ja paikallisen kulttuurin vaaliminen omaehtoisena ja mielekkäänä yhteisöllisenä toimintana ovat tärkeitä. Luonilan ym. (2023) mukaan yhteisölliseen henkeen ja ruohonjuuritason aktiivisuuteen tarvitaan matalan kynnyksen kulttuuritarjontaa, osallistumista niihin sekä aktivismia ja sen mahdollistamista. Silloin kulttuuritoiminta parantaa yhteisöllistä resilienssiä:

bridging urban cultural policy can enhance public cultural offerings, opportunities for grassroots activism and cultural participation, whereas (cultural) participation fosters communication (i.e. bonding) in the everyday life context (see also Jeannotte and Duxbury, 2015). These factors support social cohesion in communities among residents and other actors in local communities generating a sense of community and belonging, and especially of ownership of place. These are key elements of resilient community where shared community-related interests bring residents together.

Kysymys paikallistoiminnan tukemisesta yhteiskunnallisen resilienssin vahvistamiseksi on palautettava lopulta systeemiseen tarkasteluun. Mikä on paikallistoiminnan merkitys osana systeemistä kokonaisuutta? Latourilaista toimijaverkostoteoriaa seuraten voi epäillä, kannattaako paikallistoiminnalle määritellä selvärajaista tehtäväkenttää vaiko lähestyä resilienssijärjestelmää väljemmin tiedollisesti kontrolloiden (ks. Lehtonen 2023). Onko paikallistoiminnalle säilytettävä oma tehtäväkenttä vaiko pikemmin oma tyhjä ja emergentisti täyttymistään odottava kohta valmiussuunnittelussa? Voiko sille asettaa "redundanssivastuuta" eli odottaa sen varmentavasti paikkaavan tehtävää, joka viranomaisilta tai pelastusalan järjestöltä jää tekemättä? Jos kansalaistoimijoille ei ole paikkaa valmiussuunnitelmassa, ne uhkaavat jäädä passiivisiksi (Räsänen 2021). Kuntien ylläpitämä infrastruktuuri ja palvelut vaikuttavat merkittävästi paikallistoimijoiden mahdollisuuksiin toimia (Nikkanen 2024, 53).

5.3.3 Osallistuvan hallinnon tieto ja tarinat

Informaation kulku, viestintä ja tiedonmuodostus ovat keskeinen osa kriisitilanteen mukautuvaa ja osallistuvaa hallintoa (esim. Chaffin ym. 2014). Suomen kokonaisturvallisuusmallissa pidetään tärkeänä myös sitä, että kansalaisyhteiskunta verkostoituu kriisissä keräämään ja analysoimaan informaatiota (Hyvönen ym. 2019). Jalosen ym. (2023) mukaan viranomaisten tulee valmistautua suunnitelmallisesti läsnäoloon sosiaalisessa mediassa. Se on tärkeää viranomaisviestinnän tavoitavuuden sekä mis- ja disinformaation torjunnan kannalta, mutta myös itseorganisoituvan kansalaistoiminnan hyödyntämiseksi.

Vastaavasti ruotsalaisten Hornmoenin ja Backholmin (2018) mukaan somealustoilla viranomaiset voivat kerätä ja jakaa tietoa, käydä kansalaisten kanssa keskustelua tilanteesta ja aktivoida paikallisia yhteisöjä. Boinin (2019, 97) mukaan tarvitaan rajat ylittäviä tapoja ymmärtää tapahtumia (transboundary sense-making). Relevanttia tietoa on kerättävä niin paljon kuin mahdollista auktorisoimalla, analysoimalla

ja jakamalla sitä muiden toimijoiden kanssa, vaikka syntyisi sekaannusta ja sen varmistamisessa olisi ongelmia. Tiedon käyttökelpoisuus on jopa sen luotettavuutta tärkeämpää (Rantamäki 2023).

Toisaalta tiedon epäluotettavuudellakin, myös viranomaistiedon, on todettu hintansa. Solnit (2009, 217–220) kritisoi Yhdysvaltojen hallintoa sen toiminnasta New Orleansin Katrina-hirmumyrskyssä vuonna 2005. Hänen mukaansa hallinto teki tapahtumasta Hollywood-henkisen militarisoidun miessankaritarinan, jota valtionjohto ja instituutiot johtivat. Kansalaisyhteiskunnan monet nopeat ja tehokkaat toimet jäivät syrjään ja tiedostamatta – sen lisäksi, että hallinto peitteli näin omia virheitään. Paikallista kansalaistoimintaa jopa ylenkatsottiin. Widmalm ym. (2019) korostavat sosiaalisen pääoman merkitystä siviilien suojelussa: tarvitaan korkean tason luottamusta, lojaalisuuden palkitsemista ja asiantuntijuuden arvostamista, mutta myös organisatorisia tekijöitä kuten hierarkisuutta ja sääntöpohjaisuutta.

Suomessakin lienee viranomaisten ja järjestöjen syytä tiedostaa riski omia kriisikertomus näkemällä kaikki toiminta omana aikaansaannoksena. Koronakriisissä aktivoituneita kansalaisia ja heidän yhteisöjään ei liene juuri huomioitu ja kiitetty julkisesti (ks. Mäenpää ym. 2023). Jos tämä luo epäoikeudenmukaisuuden kokemusta, sen voi katsoa heikentävän positiivista turvallisuutta (ks. tietolaatikko 1). Yksi osallistuvan kriisihallinnon kysymys kuuluu, miten tällainen omiminen voidaan välttää, jotta yhteisönä ja kansakuntana oppiminen ja kansalaisyhteiskuntana kasvaminen mahdollistuu. Sen tulisi olla osa kokonaisturvallisuusmallin mukaista toimintaa. Miten tapahtumien ja selviytymisen tarinallistaminen pitäisi tehdä ja kenen?

Tietolaatikko 1. Negatiivinen ja positiivinen turvallisuus.

Turvallisuutta voidaan arvostaa suojana sitä vastaan, mitä ei haluta (negatiivinen turvallisuus) mutta myös hyvän elämän perustana (positiivinen turvallisuus) (Kivimaa 2024, 30). Negatiivisesta näkökulmasta yhteiskunnan eri toimijoita yhdistävässä kokonaisturvallisuusmallissa voi nähdä vaaran, että turvallisuusajattelu alkaa liiankin voimakkaasti ohjata toimintaa yhä useammalla yhteiskunnan alalla (Hakala 2020). Uhkana on ainakin demokratian heikkeneminen, jos turvallisuusajattelu johtaa asioiden ottamiseen osaksi turvallisuuspolitiikkaa, jossa keinoja oikeutetaan uhkan torjunnan nimissä (Jutila 2017; ks. Kivimaa 2024, 27). Esimerkiksi turvallisuussuunnittelun ehdottamista paikallisille kansalaistoimijoille voi kritisoida pelotteluksi ja vallankäytöksi.

Turvallisuusajattelun ohjausvoiman voi kuitenkin nähdä myös myönteisesti mahdollisuutena ns. positiivisen turvallisuuden vahvistamiseen. Positiivisesta turvallisuudesta kertoo ihmisten turvallisuuden ja jatkuvuuden tunne (Hoogensen Gjørv 2011). Positiivinen turvallisuus muotoutuu jatkuvasti ihmisten arkisessa vuorovaikutuksessa ja käytännöissä, ja siihen vaikuttaa esimerkiksi sosiaalinen oikeudenmukaisuus (Hoogensen Gjørv & Bilgic 2022). Paikallisen yhteisön turvallisuussuunnitelmakaan ei tarvitse rajatua uhkien torjumisen (negatiivisen turvallisuuden) näkökulmaan. Myös kokonaisturvallisuuden strategisissa tehtävissä (YTS 2025, 47) on elementtejä positiivisen turvallisuuden edistämiseen: esimerkiksi vapaaehtoistoiminnan edistäminen ja kulttuuripalvelujen, nuorisotyön ja -toiminnan sekä liikunnan kansalaistoiminnan ylläpitäminen.

Kriisejä voi sanoittaa ja kehystää eri tavoilla. Kehystäminen on poliittista ja heijastelee yhteiskunnan valtasuhteita. Koronapandemian Suomen viranomaiset kehystivät terveyskriisiksi erikoissairaanhoidon näkökulmasta, jolloin sosiaaliset, taloudelliset ja kulttuuriset vaikutukset etenkin haavoittuviin ryhmiin jäivät vähemmälle huomiolle (Janhonen ym. 2024, 204). Asunnottomat, päihderiippuvaiset ja vieraskieliset vähemmistöt joutuivat ahtaalle (esim. Eronen ym. 2021; Mäenpää ym. 2023). Ehkä pahin Solnitin (2009) Katrina-tapauksessa kuvaama viranomaistoiminnan virhe oli siinä, miten johto puhui julkisuudessa kovista otteista mahdollista ryöstelyä (looting) kohtaan. Se kiihdytti huhuja

nimenomaan mustien miesten tekemästä ryöstelystä, jolloin moni viaton tuli ammutuksi, joko poliisin tai huhuista innoittuneiden valkoisten tappopartioiden asein.

Amerikkalainen yhteiskunta eroaa Suomesta, mutta ei ole mahdoton ajatus, että meillä lietsottaisiin huhua – hybridivaikuttamisen voimin tai ilman - että maahanmuuttajat, vaikkapa pakolaiskeskuksen asukkaat, ovat häiriötilanteessa käyttäneet oman käden oikeutta kantaväestön omaisuuteen. Stigmatisointi ja syntipukkien etsiminen vähemmistöistä olivat osa Suomen koronakokemusta (ks. esim. Mäenpää ym. 2023). Tällaisia huhuja seurauksineen ruokkii puhetapa, jossa jokin väestöryhmä epäinhimillistetään puhumalla esimerkiksi ”loisista” tai ”vieraslajista”. Paikallinen, yhteisöllisesti ja osin kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa välittyvä, jopa ensikäden tietoon perustuva tiedonmuodostus puolestaan voi olla avain siihen, että huhuilta leikataan siivet ennen vakavia seurauksia.

Solnitin kuvaamat tapahtumat liittyivät myyttiseen tapaan ymmärtää ihmisluonto perimmältään itsekkäänä, jolloin kriisi poikkeustilana vapauttaisi ihmiset normeista ajamaan omaa etuaan toisten kustannuksella. Empiiriset tutkimukset osoittavat päinvastoin altruistisen ja yhteistoiminnallisen käyttäytymisen suuntaan. Tähän liittyy eliittipaniikiksi (elite panic) kuvattu myytin aktualisoituminen, jossa hyväosaiset ja valtaa pitävät ihmiset etäällä kriisikeskuksesta pelkäävät yleisen järjestyksen murtumista (Clarke & Chess 2008). Solnitin (2009) mukaan eliittipaniikki toteutui New Orleansissa, kun paikallinen tieto todellisista tapahtumista ei tavoittanut johtoa ja muuta väestöä. Solnit kuvaa perustettuja katastrofikeskuksia pikemmin vankiloiksi kuin pelastustoiminnaksi viranomaisten kohdellessa hädänalaisia uhreja mahdollisina väkivaltaisina massoina.

Drury ym. (2013) hahmottavat kolme suuronnettomuusmyyttiä (disaster myth), jotka psykologisen skeeman tapaan vaikuttavat ihmisten tapaan ajatella katastrofeja. Nämä ovat ihmisestä toiseen tarttuva massapaniikki (mass panic), normeista piittaamattomaan käyttäytymiseen kuten ryöstelyyn johtava yleinen järjestyksen romahdus (civil disorder) sekä passivoituminen ja avuttomuus toimia äkillisessä tilanteessa. Myytit ovat omiaan siihen, miten viranomaiset määrittelevät oman asemansa suhteessa väestöön ja miten ne esimerkiksi tiedottavat yleisölle hätätilanteissa. Pahimmillaan myytit saavat viranomaiset pahentamaan tilannetta ehkäisemällä ja haittaamalla väestön omia mahdollisuuksia yhteistoiminnalliseen selviytymiseen eli käytännössä yhteisölliseen resilienssiin.

Myyttejä voidaan pitää uhkana sille, että yhteisöllinen resilienssi omaksutaan osaksi valmius- ja kriisitoimintaa, ja niiden merkityksen tutkiminen suomalaisten viranomaisten parissa olisi tärkeää (ks. esim. Raisio ym. 2019 ja viranomaisten

käsitykset neljännestä sektorista). Räisäsen (2024) väitöskirja viranomaisten kriisikuvastosta osoittaa samaan suuntaan. Suomen kokonaisturvallisuus edellyttää, että kaikilla toimijoilla on, jos ei yhdenmukainen, niin ainakin yhteismitallinen käsitys toistensa olemuksesta ja kyvyistä kriisitilanteissa. Tämä koskee myös poliittisia päätöksentekijöitä sekä eri väestöryhmiä ja niitä koskevia asenteita.

Viime kädessä kyse on meidän kaikkien ihmiskuvasta eli siitä, uskommeko kanssaihminen hyvyyteen vai pahuuteen, ja siitä, miten yhteiskunnassa arvotetaan kansalaisten kesken verkostoituvaa ja ilmaantuvaa yhteistoimintaa suhteessa hierarkiseen organisaatiolähtöiseen toimintaan, sekä näiden yhdistämisen mahdollisuuksiin ja tapoihin. Laajaa näyttöä näyttää olevan siitä, että hyvän ja yhteistoiminnallisen ihmisen kuvalle ei ole pantu aina riittävää painoa (ks. Bregman 2020; Solnit 2009). Kriisinkestävytyden kannalta tämä avaa valoisaa näkymän, joka samalla heittää haasteen viranomaisvetoiselle varautumiselle: Miten rakentaa kriisivalmiutta sellaiselle kansalaisten aktiivisuudelle ja antaumukselle, jota ei vielä aktuaalisesti ole, mutta jota ilman resilienssiä ei lopulta ole?

Toinen tutkimusten tarjoama yleinen oppi kriiseistä on, että luonnonkatastrofit eivät koskaan ole vain luonnonilmiöitä vaan niihin kietoutuu aina yhteiskunnallisia tekijöitä. Näitä ovat sosiaaliset olot ja erot, väestöryhmien väliset suhteet. Esimerkiksi Chicagossa vuoden 1995 helteissä kuolleisuus lisääntyi erityisesti vähävaraisilla ja vähän sosiaalisia kontakteja omaavilla ihmisillä (Klinenberg 2002). Lisäksi merkitystä resilienssille on poliittisen päätöksenteon ja yhteiskunnan instituutioiden toiminnalla suhteessa väestöön viestinnällisellä ja yhteistoiminnallisella tasolla. Se voi osoittaa paikalliselle kansalaistoiminnalle luottamusta tai se voi vähätellä kansalaisyhteiskunnan merkitystä ja haitata sen edellytyksiä. Rantamäen (2023) mukaan tiedollinen sosiaalinen pääoma edellyttää vahvistusta, joka syntyy verkostomaisessa, järjestelmän sisäiset rajat ylittävässä vuorovaikutuksessa. Räisäsen (2024) mukaan monet tutkijat painottavat kriisinhallinnan olevan oleellisesti poliittista, koska eri toimijat pyrkivät vakuuttamaan itselleen tärkeät kohderyhmät ongelmien luonteesta ja syvyydestä.

Kriisi itse puolestaan saattaa johtaa väliaikaisesti uudenlaiseen yhteiskunnalliseen järjestykseen anarkistiselta eli hierarkiattoman yhteistyön pohjalta (Solnit 2009, 91). Solnitin (2009) mukaan kriisitilanteessa avautuu uudenlainen sosiaalinen ilmapiiri, joka vetää ihmisiä toistensa luo ja haastaa heitä nousemaan tilanteen tasolle tai jopa ylittämään itsensä. Ihmisistä tulee altruistisen osallistuvia ja anteliaita ja heitä yhdistävät konkreettiset yhteisen selviytymisen ja toisten auttamisen tavoitteet. Elämä voi tuntua aiempaa merkityksellisemmältä, joskus jopa pysyvästi. Hän kuvaa tällaista sosiaalista tilannetta tuhoutopiaksi (disaster utopia), jossa sosiaaliset erot ja omistajuuden merkitys katoaa tai ainakin hälvenee.

Solnitin (mt.) mukaan useimmat katastrofifysiologiset tutkimukset osoittavat maailmankuvaan, jonka mukaan kriiseissä kansalaisyhteiskunta kukoistaa, kun taas instituutiot usein pettävät. Siksi kriiseissä tarvitaan avointa yhteiskuntaa, jossa ihmiset soveltavat vapaasti kykyjään improvisointiin, altruismiin ja solidaarisuuteen. Powley (2009, sit. Räisänen 2024) korostaa, että kriisiorganisaatiossa resilienssi syntyy sosiaalisessa kanssakäymisessä, kun ihmisten väliset suhteet tiivistyvät ja tietoisuus kasvaa toisten ihmisten merkityksestä.

Normaaliajan järjestyksen murtuminen voi kuitenkin näyttäytyä instituutioiden johtotasolla riskinä niiden legitimaatiolle pikemmin kuin voimavarana, jolloin asetelma lähestyy eliittipaniikkia (Solnit 2009, 127). Toisaalta johto voi myös käyttää tilaisuutta hyväkseen pönkittämällä asemaansa, kuten Puolassa ja Unkarissa tapahtui koronakriisin aikaan (ks. myös Klein 2024). Eliittipaniikin riskiä meilläkin saattaa osoittaa Sitran havainto, että Suomessa johtajat luottavat vähemmän kansaan kuin kansa johtajiinsa (Jämsén 2022).

Tutkimusta on myös siitä, miten merkittävää on kriisitilanteen ja siitä selviämisen tarinallistaminen kriisin aikana ja sen jälkeen. Tätä voidaan pitää eräänlaisena vastinparina kriisivalmiutta koskevalle kriisimielikuvastolle, jota Helmi Räisänen (2024) on väitöskirjassaan tutkinut (ks. myös Cerulo 2006). Ihmiset ymmärtävät kokemiaan historiallisia tapahtumia tyypillisesti kollektiivisten tarinoiden kautta. Papacharissin (2015) mukaan tarvitaan yhteinen tarina kehystämään kriisikokemus. Myös itse kriisinkestävyys edellyttää tarinoiden avulla rakennettua identiteettiä (Wertsch & Roediger 2008), kun ihmiset voimaantuvat sekä yksilöinä että yhteisöinä kohtaamaan kriisin (Norris 2008) ja oppimaan seuraavaa kriisiä varten (Seeger & Sellnow 2016). ”Ideaalitapauksessa kollektiivisesta ja kriittisestä merkityksellistämispöressistä siirrytäänkin suoraan kriisinjälkeiselle oppimiskäyrälle, jolloin resilienssipöressin eri vaiheet tukevat toisiaan” (Juntunen & Hyvönen 2020, 82–83). Tarvitaan sosiaalista muistia, jota kantavat sekä instituutiot että kansalaiset yhteisöineen, mieluiten yhteistyössä (Cretney 2015). Mäenpää ym. (2023) kutsuvat tätä yhteisölliseksi lihasmuistiksi.

5.4 Kansalaistoiminnan vaikutukset resilienssiin

Resilienssikirjallisuus kuvaa lähinnä erilaisten kansalaistoimijoiden rooleja osana kriisitoiminnan kokonaisuutta – tai sitten niiden yleistä merkitystä osana systeemistä kokonaisuutta (esim. demokratia). Samoja teemoja on toki käsitelty toisin käsittein määrittyneissä tutkimuksissa kuten turvallisuutta koskevissa tutkimuksissa.

Esimerkiksi Jalava ym. (2017) ovat tarkastelleet kolmannen sektorin, käytännössä lähinnä turvallisuusalalla toimivien suurten järjestöjen (SPR, VaPePa jne.) roolia viranomaisten turvallisuustoiminnan tukena. Heidän johtopäätöksensä mukaan viranomaisten ja järjestöjen välistä, pitkät perinteet omaavaa yhteistyötä tulee vahvistaa esimerkiksi maakuntatason turvallisuusverkostolla, sopimuksellisuutta lisäämällä, rahoitusmallia selkeyttämällä sekä siirtämällä turvallisuustoiminnan ytimessä olevien järjestöjen toiminta sisäministeriön vastuulle. Lisäksi spontaanin kansalaistoiminnan eli neljännen sektorin rooliin tulee kiinnittää huomiota.

Kirjallisuuskatsauksen (Jalava ym. 2017) mukaan keskeisiä kehittämiskohteita ovat yhteistyöosaamisen ja verkostotoiminnan kehittäminen. Jalava ym. (2019) puolestaan keskittyy juuri nousevan neljännen sektorin eli turvallisuuskehityksessä ymmärrettynä spontaanien vapaaehtoisten hyväksyntään ja hyödyntämismahdollisuuksiin pelastus- ja suojelutehtävissä. Sen mukaan viranomaiset edellyttävät emergenttien eli ilmaantuvien vapaaehtoistoimijoiden mukautuvan heidän toimintatapoihinsa ja johtoonsa.

Neljännen sektorin rooli hierarkkisesti hallinnoitussa varautumisessa on havaittu pistemäiseksi ja mieluummin kolmannen sektorin kautta toteutuvaksi (Kallunki ym. 2023). Viranomais- ja viranomaisvetoiset toimet ovat usein emergenttiä paikallistoimintaa hitaampia ja saattavat myös ylenkatsoa itseorganisoituvaa kriisitoimintaa (Solnit 2009; Mäenpää & Faehnle 2021). Kriiseissä voi myös syntyä paikallisia huolenpito- ja yhteisötalouksia, joiden toiminta saattaa kriisin väistyessä olla ristiriidassa normaaliajan instituutioiden kanssa, mutta jotka tuottaisivat hyvinvointia aiempaa paremmin.

Suomalaisessa IRWIN-hankkeessa on tarkasteltu tiedon huoltovarmuutta ja myös kansalaisyhteiskunnan merkitystä ja asemaa sen verkostomaisen hallinnan osana. Ongelmiksi paikannettiin varautumistoiminnan hahmottomuus kansalaistoimijoille, kansalaistoiminta rajoittava viranomaiskeskeisyys, vuorovaikutteisen tiedonkulun puutteellisuus etenkin suhteessa neljänteen sektoriin sekä kyvyttömyys ymmärtää toisten toimijoiden tiedon tarpeita.

Viranomaisten passiivisuus kansalaiskeskeisten ratkaisujen etsimisessä ja kansalaisyhteiskunnan heikko osallisuus varautumistoiminnassa voivat heijastua yhteiskunnan toimintaan esimerkiksi: 1. suuntaamalla kansalaisia reaktiiviseen toimintaan, kuten vaikuttamis- tai ymmärtämisspyrkimyksiin suhteessa viranomaisverkostoon, 2. vaikeuttamalla mahdollisuuksia keskustella valitusta hallinnan kehiksestä (esim. ketkä ovat ensisijaisen suojelun tarpeessa), 3. kaventamalla kansalaisten toimijuutta ja siten yhteiskunnallista palautumiskykyä (Kallunki ym. 2023, 6).

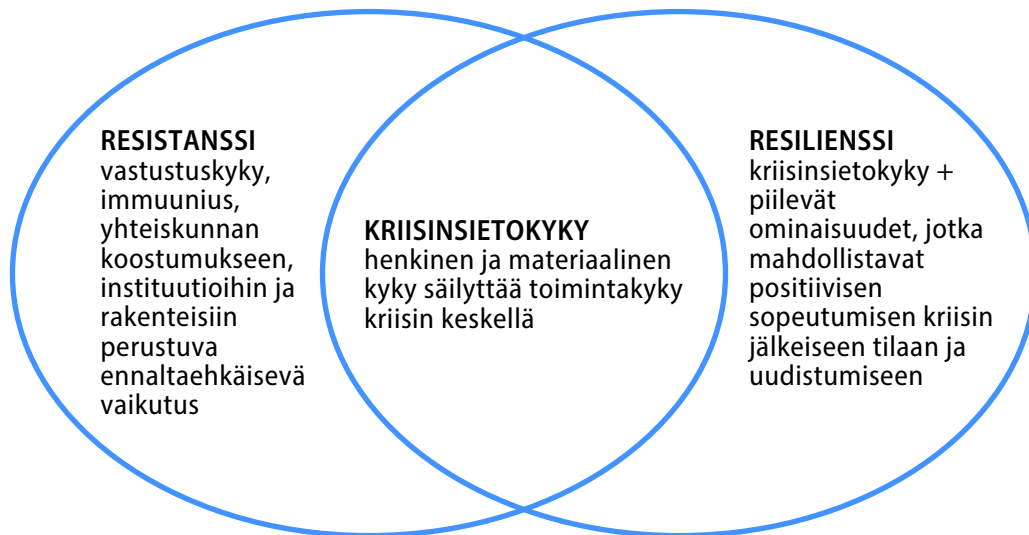
Suosituksena hankkeessa ehdotetaan kansalaisyhteiskunnan toimijoiden ottamista nykyistä vahvemmin osaksi huoltovarmuusverkostoa, kansalaisten asiantuntija- ja kokemustiedon ottamista osaksi tiedon huoltovarmuutta, avoimen ja monenkeskisen tietomallin luomista yhdessä kansalaisten kanssa, kansalaisten osallistumista tukevan toimintamallin ottamista osaksi valmiusharjoittelua sekä tiedon jakamisen saattamista rauhallisen ajan rutiiniksi.

WHO:n koronakriisiä koskevan raportin (2021) mukaan terveyskriisit edellyttävät inklusiivista ja kansalaislähtöistä otetta kaikissa vaiheissaan ja kansalaistoiminta on nostettu WHO Health Emergency and Disaster Risk Management -kehyksen kulmakiveksi. Chanin ym. (2021) koronakriisiä koskevan tutkimuksen mukaan kansalaisten ja heidän yhteisöjensä rooli kautta maailman oli liian heikko, vaikka ”epidemiat alkavat ja päättyvät yhteisöissä”. Heidän kehitysehdotuksena on koko yhteiskuntaa osallistava toiminta, jossa on sekä ylhäältä-alas- ja alhaalta-ylös- että välittäviä lähestymistapoja resurssien maksimoimiseksi ja terveyshaittojen minimoimiseksi.

Suomen koronakriisin hoito on todettu niin ikään liian viranomais- ja päätöksentekijäkeskeiseksi. Kansalaiset aktivoituivat sosiaalisessa mediassa ottaen merkittävää viestinnällistä roolia viranomaisten ohi ja vertaistukea tarjoten. Tietoa tuotettiin, tehtiin ymmärrettäväksi, jaettiin ja hyödynnettiin, mutta kansalaisten kokemuksen mukaan sen rooli sivuutettiin. (Kallunki ym. 2021.) Vastaava havaittiin Helsingin koronakriisiä koskeneessa tutkimuksessa, jossa korostui ennen kaikkea sosiaalisen median nopeus sekä solidaarisuutta ja henkistä kestävyttä ylläpitänyt merkitys. Lisäksi vieraskielisissä ja vähemmistöuskonnollisissa yhteisöissä sekä virallisten että epävirallisten keskushenkilöiden merkitys tiedonvälittäjinä oli suuri. (Mäenpää ym. 2023.)

On myös huomattava, että resilienssiä jäljitettäessä ollaan väistämättä tavoittelemassa jotain viime kädessä tavoittamatonta, koska resilienssin on vasta kriisissä emergoituva ilmiö, jonka kaikki ulottuvuudet liene jälkikäteenkään jäljitettävissä. Esimerkiksi Mikkola ym. (2018, 94) tarkastelevat kriisinsietokykyä siten, että resilienssikäsitteen alle he lukevat yhteiskunnan, ennen kaikkea kansalaisyhteiskunnan piilevät ominaisuudet (ks. kuvio 7).

Kuvio 7. Mikkolan ym. (2018, 94) jäsennyksessä resilienssi sisältää kriisinsietokyvyn ja kansalaisyhteiskunnan piilevät ominaisuudet, jotka mahdollistavat sopeutumisen ja uudistumisen.

5.4.1 Leader-toiminnan merkitys resilienssille

Leader-toimintatapa eli maaseudun yhteisölähtöinen paikallinen kehittäminen on olennainen osa maaseudun kehittämiss politiikkaa (ks. tietolaatikat 2 ja 3). Leader-toiminnan tavoitteena on vahvistaa ja kehittää paikallisia yhteisöjä, yrityksiä ja alueen elinvoimaa. Tätä tehdään erityisesti uusiutuvalla ja tarpeisiin vastaavalla paikallisella kehittämistyöllä. Arroyon (2015) mukaan Leader-ryhmät estävät yhteisön rikkoutumista ja lisäävät ihmisten osallistumista.

Leader-toiminnalla on tutkittu olevan vaikutusta sekä toimija- että yhteisötasolla. Se on vaikuttanut paikalliseen kehitykseen erityisesti sosiaalisen pääoman vahvistumisen kautta. Leader-toiminta on myös jossain määrin kasvattanut maaseudun toimijoiden osaamispääomaa paikallisessa kehittämisessä tuomalla hanketoimintaa lähemmäs ihmisiä. Toiminnalla katsotaan olevan myönteinen vaikutus paikalliseen yhteisöön. Sen nähdään ensisijaisesti lisäävän kiinnostusta yhteiseen hyvään ja luovan luottamusta omiin voimiin vaikuttaa asuinalueen kehittämiseen. Leaderin lisäarvo on pidemminkin poikkileikkaava kuin yksittäisiin lähteisiin palautuva. Lisäarvoa syntyy sekä toimintatavasta (Leaderin periaatteet) että käytännön työstä Leader-ryhmissä. (Maaseutuohjelma 2014–2020; Pylkkänen ym. 2020.) Leaderit ovat myös tuottaneet kytkeytyneisyyttä toimijoiden kesken

ja välittäneet tietoja ja taitoja (ks. Kurikka 2022, 38). Paikallisten yhteisöjen osallistumisen on todettu olevan ratkaisevaa hankkeiden onnistumiselle (Nordberg ym. 2020).

Demokratianäkökulmasta Leader-toimintaryhmien on analysoitu operoivan sekä aggregatiivisen, eli mielipiteitä ja intressejä kokoavan, että integratiivisen, eli näkemyksiä yhteen sovittävän, demokratian alueilla (Munck af Rosenschöld & Löyhkö 2015). Toisaalta Nousiainen (2015) mukaan Leader-toiminnasta on syytä kantaa huolta demokratian kannalta. Demokratia on hänen mukaansa redusoitu osallistumiseksi hallinnalliseen toimintaan ilman poliittista debattia ja kritiikkiä. Hyväksymällä konfliktit ja kiistat maaseudun asukkaat voisivat päästä paremmin osalliseksi päätöksenteosta ja luoda moniarvoisempaa järjestelmää – sen sijaan että erimieliset savustetaan ulos ongelmahenkilöinä.

Granberg ym. (2015) ehdottavatkin Leader-hallintoon mukaan pääsemisen laajentamista ja legitimoimista esimerkiksi vaaleilla Tanskan tapaan. Heidän mukaansa kysymys kuuluu, voivatko Leaderin tuomat hyvät kuten muodollisten esteiden puuttuminen, toiminnan intensiivisyys, tietojen ja näkemysten sekoitus ja oikea-aikaiset interventiot kompensoida tai jopa tuoda lisää edustuksellisen demokratian malliin.

Nousiainen & Pylkkänen (2013) ovat lähestyneet Leader-järjestelmää Suomessa ja etenkin sitä koordinoivaa Suomen kylät ry:tä kriittisesti osana uusliberalistista hallintamuotoa, jossa paikallisuuden diskurssilla tuotetaan maalaisväestölle yhteisöllisen kansalaisen moraalikoodia. Siihen kuuluva ja paikallisyhteisölliseen solidaarisuuteen pohjaava turvallisuuspuhe on tarkoitettu paikkaamaan hyvinvointivaltion jättämiä aukkoja ja yksityistämällä julkisia palveluja. "What was previously spontaneous action is now governed: supported, measured and guided by the rural development administration" (mt. 79). Kirjoittajien mukaan Suomen kylät ry haastaa hyvinvointivaltion esittämällä, että paikallisyhteisöllinen solidaarisuus voi toimia strategiana, jolla voidaan vähentää julkisvallan vastuunottoa riskeistä maaseudulla, etenkin sen sivuuttaessa tasa-arvokysymykset (mt. 80).

Leader-toiminnan kauden 2014–2020 arvioinnin (Rannanpää ym. 2020, s. 155) mukaan

Leader-toimintatavan rooli ja lisäarvo verrattuna muihin paikallisen, maaseudun ja aluekehittämisen toimijoihin on maaseudun paikallisen kehittämisen lähituntumassa ja tietämyksessä, verkottumisessa ja verkottamisessa sekä omistajuuden luomisessa. Leader-toimintatavalla

rahoitetaan maaseudun pientä yritystoimintaa ja paikallisia hankkeita, mitä ei muuten tehtäisi lainkaan tai vastaavassa laajuudessa. Leader-työ toimii ainoana yhteisöllisenä rahoitusvälineenä. Tätä kautta Leader-toiminta vahvistaa yhteisöllisyyttä ja osallisuutta paikallistasolla. Leader-toiminnan lisäarvo ilmenee myös parempana hallinnointina. Toimintatapana Leader-toiminta on joustava, mikä näkyy muita kehittämisvälineitä vapaampana ideointina ja toisintoimimisena. Leader-työn rooli korostuu maaseutualueilla, joissa toimijat ja kehittämisen resurssit ovat pienempiä. Leader on joustava, paikallislähtöinen ja helposti lähestyttävä toimija muihin kehittämisvälineisiin nähden. Leader-ryhmien nähdään olevan lähempänä paikallisia ja pieniä yrittäjiä, helpompia saavuttaa ja olla yhteydessä esimerkiksi ELY-keskusten yritystukien hallinnoinnin prosesseihin verrattuna. Leader-ryhmillä on paikallisen tietämyksen sosiaalista pääomaa (local social knowledge), jota se hyödyntää paikallisesti laaditun strategiansa toteutuksessa. Leader-ryhmillä on keskeinen rooli hiljaisen tiedon solmukohdissa ja hankkeiden ja toimijoiden mobilisoinnissa. Leader-ryhmien perustehtävien toteutumisen kautta syntyy lisäarvoa paikalliseen kehittämiseen. Leader-periaatteiden lisäksi lisäarvoa syntyy mobilisointivoimasta. Leader-toiminnalla on vipuvaikutusta, eli se saa aktivoitua ja kanavoitua paikallisia resursseja, sekä rahallisia että toimijaresursseja yhdessä määriteltyjen tavoitteiden toteuttamiseen.

Arvioinnissa tunnistetaan kehittämiskohteeksi toiminnan joustavuus ja strategisen tavoitteenasettelun pysyminen mukana toimintaympäristön muuttuessa. Rahoitusta ehdotetaan kanavoitavaksi tarpeen ja vaikutusten eikä strategisten tavoitteiden mukaisesti. (mt., 162–163) Arvioinnin mukaan Leader-ryhmät ovat keskenään eri tasoilla Leader-toiminnan vision ja mission saavuttamisessa. Osa tekee mission mukaista alustamaista työtä jo nyt, osalla resurssit kuluvat hallinnointiin. Ryhmille tulisi antaa ja niiden tulisi ottaa liikkumavaraa, joka liittyy sekä lainsäädännön ja hallinnollisten vaatimusten mahdollistavuuteen ja joustavuuteen, ryhmien budjettiin ja resursseihin sekä niiden kyvykkyyteen tehdä todeksi Leader-periaatteita. (mt., 162–163)

Leader-ryhmien paikallisten kehittämisstrategioiden (2023–2027) ennakoarvioinnissa (Rannanpää ym. 2023, s. 35–39) todetaan, että strategioiden laatu on noussut kautta linjan edelliseen ohjelmakautteen nähden, mutta yleisesti alueen tarpeiden tunnistamisen, strategian muodostamisen ja sen toteutuksen seurannan linjakkuudessa on kehitettävää. Arvioinnissa suositellaan Leader-ryhmille avoimuutta siinä, miten ne perustelevat rahoituksen kohdentamista strategiansa painopisteille. Strategiatyön loogisuus tukisi tätä. (mt., s. 39)

Tietolaatikko 2. Leader – yhteisölähtöisen paikalliskehittämisen mahdollistaja

Suomessa Leader-toimintatapa on osa EU:n maatalouspolitiikkaa eli Suomen CAP-suunnitelmaa 2023–2027. Suomessa toimii 53 alueellista Leader-ryhmää (joista yksi Ahvenanmaalla), jotka toimivat yhdistyspohjalta (Leader Suomi 2024). Leader-ryhmät myöntävät rahoitusta paikallisille hankkeille alueellaan.

Leader-toiminnan päärahoitus on tullut EU:n maaseuturahastosta, ja pääosa hankkeista on toteutettu maaseudulla. Leader-ryhmät ovat toteuttaneet toimintaa myös kaupunkialueilla, kuten Kotkassa, Kouvossa, Imatralla, Porvoossa, Lohjalla, Salossa, Turussa ja Porissa. Toimintaa kaupungeissa on rahoitettu pääosin Euroopan sosiaalirahaston varoin. (Leader Suomi 2024).

Leader-ryhmät tukevat, paikalliset toimivat

Leader-toimintaa ohjaavat Leader-periaatteet: monialaisuus, alueperusteisuus, paikallinen kumppanuus, innovatiivisuus, alueiden välinen ja kansainvälinen yhteistyö, alhaalta ylös -lähestymistapa ja verkostoituminen (Rannanpää ym. 2023).

Leader-ryhmillä on hallitus, jossa kolmasosa jäsenistä edustaa paikallista julkista hallintoa, kolmannes paikallisia yhdistyksiä sekä yrityksiä ja kolmasosa alueen asukkaita (Leader Suomi 2024). Hallituksen valitsee jäsenistö yhdistyksen vuosikokouksessa. Ehdolle voivat asettua yhdistyksen jäsenet. Hallituksen päätöksentekoa rahoitettavista hankkeista ohjaa yhdessä alueen asukkaiden kanssa laadittu strategia. Alueen asukkaat voivat osallistua Leader-ryhmän toimintaan toteuttamalla hankkeen, osallistumalla hankkeeseen, osallistumalla tapahtumiin tai liittymällä yhdistyksen jäseniksi. Leader-ryhmien tehtävänä on rahoituksen jakamisen lisäksi tarjota koulutusta ja tukea neuvonnalla ideoiden jalostamista hankkeiksi ja hankkeiden toteuttamista. Rahoituksen saajina voivat olla yhdistykset, yritykset ja muut yhteisöt. Leader-tuki koostuu EU:n, valtion ja kuntien rahoituksesta. (Leader Suomi 2024)

Nuoriso Leader tukee nuorten toimijuutta

Vuodesta 2010 on toiminut myös Nuoriso Leader, rahoitusväline, jolla 13–25-vuotiaat nuoret voivat toteuttaa omia projektejaan kuten järjestää tapahtumia, hankkia harrastusvälineitä tai perustaa yrityksen (Kattilakoski ym. 2022a, s. 51). Nuoret suunnittelevat, toteuttavat ja raportoivat hankkeen itse. Rahoitusta on mahdollista hakea vähintään kolmen hengen ryhmässä tai nuori yrittäjä voi myös hakea rahoitusta yksin. Nuoriso Leader -hankkeilla on toteutettu tapahtumia ja muun muassa nuorten kesäkahviloita. Nuoriso Leaderista on kehittynyt tapa, jolla nuoria aktivoituu mukaan maaseudun kehittämistoimintaan. (Kattilakoski ym. 2022a, s. 51)

Tietolaatikko 3. Esimerkkejä Leader-rahoitteisesta toiminnasta

Akuuttiresiensiä eli varautumista häiriötilanteisiin on edistetty turvallisuussuunnittelulla, jota on tehty Leader-rahoituksella ainakin Vihtjärvellä, yhdistämällä se kyläsuunnitteluun: <https://docplayer.fi/55173394-Vihti-jarvi-kyla-ja-turvallisuussuunnitelma.html>

Kyläsuunnitelmia on tehty paljon maaseudulla kylissä, mutta myös kaupunginosissa, esim. Lohjan Roution kaupunginosa tehnyt kyläsuunnitelman: <https://www.routioseura.fi/files/kylasuunnitelma/LLDKylasuunnitelmaRoutio.pdf>

Perusresiensiä ilmentävästä ja muuntumiskykyä osoittavasta työstä on esimerkkinä paikallinen visiotyö Kirkkonummella, jossa paikalliset hankkivat ammattilaisia avuksi paikallisen vision kokoamiseen ja kommunikoimiseen kunnalle suunnittelun kielellä: <https://lounaiskirkkonummi.kylille.fi/projekti-westside/hankkeen-tausta/>

Perusresiensiä luontoperustan turvaamisen kautta on edistänyt esimerkiksi Ilmastonkestävä kylä -hanke Varsinais-Suomessa: <https://www.vskylat.fi/apua-kylan-ilmastotyohon-ilmastokestava-kyla-tyokirja/>

5.4.2 Perusresilienssi – demokratian kestävyys ja ekokriisi

Pitkän tähtäimen perusresilienssiin luettavassa tutkimuskirjallisuudessa erottuu kaksi keskeistä teemaa tai ulottuvuutta. Ne ovat ekologisen kriisin uhka ja demokratian kestävyys.

Perusresilienssin kenttää näyttää määrittävän ensisijaisesti ekologisesti kestävä kehityksen piirissä tehty yhteiskuntatieteellinen tutkimus (sustainability science, kestävyystiede), joka vaikuttaa olevan painopisteeltään siirtymässä kriisin torjunnasta tai ehkäisystä sopeutumiseen sen sekä suoriin että epäsuoriin vaikutuksiin. Silloin käytetyssä käsitteistössä tapahtuu siirtymää kestävydestä resilienssiin. Samalla korostuu kansalaisyhteiskunnan merkitys sekä yhteiskunnan moninaisina toimijoina että yleisenä yhteiskunnan tapahtumisen ja vuorovaikutuksen kenttänä. Kansalaisyhteiskunnan merkitys korostuu ”diagonaaliseksi vastuullisuudeksi” kutsutussa asetelmassa, jossa kansalaistoimijat ja media edustavat vallan ja sen käytön tarkkailijoita (Laebens & Lührmann 2021).

Ekologista kriisiä ratkovan kestävyystieteen lähestymistapa on sosioekologinen eli se korostaa ekologisten ja yhteiskunnallisten tekijöiden monimutkaista yhteenkietoutuneisuutta (ja on myös resilienssitutkimuksen ytimessä). Siksi sitä on vaikea ennakoida ja kontrolloida, mikä näkyy kansallisissa että kansainvälisissä turvallisuusstrategioissa siten, että ”niissä resilienssi rakentuu ennen kaikkea itseorganisoituvien järjestelmien sekä näiden sopeutumista ja muutoskykyisyyttä vahvistavien yhteyksien varaan”. (Hyvönen et al 2019, 50.) Kestävyys ja resilienssi esitetään usein toisiaan täydentävinä näkökulmina: kestävyys tavoitteena ja sosioekologinen resilienssi edellytyksenä tuon tavoitteen toteutumiseksi (Reyers ym. 2022).

Ennalta valmistautumisen vaikeutta korostetaan myös monikriisi-käsitteestä lähtevässä tutkimuksessa, jossa kriisejä lähestytään toisiinsa kytkeytyneinä ja yhtäaikaistena (esim. Räisänen 2024; Lawrence ym. 2024). Suomalaiset WISE- ja LONGRISK-hankkeet ovat tarkastelleet sosioekologisten kriisien hallintaa. Jälkimmäisen mukaan ”olemme siirtyneet kroonisten ympäristökriisien aikakauteen, jossa ennätyksiä rikkovat hellejaksot, myrskyt, hallitsemattomat maastopalot ja katovuodet seuraavat toisiaan erilaisina yhdistelminä harva se vuosi” (LONGRISK 2023). Hankkeissa kritisoidaan nykyistä kriisinhallintaa siiloutuneeksi ja ehdotetaan strategisempaa otetta.

Niin ikään Räisänen (2024) lähtee väitöskirjassaan sosioekologisen kriisinhallinnan näkökulmasta ja kritisoi Suomessa nykyään vallitsevaa varautumisregiimiä siiloutuneeksi ja kontrollin illuusiota ylläpitäväksi. ”Varautumismielikuvituksen laajentaminen edellyttää, että kokonaisturvallisuuden malli todella kannustaisi

eri aloja ja organisaatioita keskustelemaan yhdessä siitä, mitä turvallisuus on.” Tarvitaan yhtä aikaa sekä ennakoivaa tietoa ja toimintaa että joustavuutta sopeutua ja improvisoida kunkin kriisin mukaisesti. Ennakointi ei saa jäykistää kykyä vastata ennalta-arvaamattomiin uhkiin, koska kriisit eivät koskaan toteudu ennakoidusti johtuen todellisuuden kompleksisuudesta ja dynaamisuudesta.

Voi kysyä, miten kansalaistoimijoiden muodostama hajautettu ennakkoinnin ja joustavan toiminnan varautumisjärjestelmä on omiaan paikkaamaan (redundanssi) havaittua viranomaistoiminnan jäykkyyttä? Entä tulisiko kansalaistoimintaa tukea juuri tästä syystä ja tätä tehtävää varten?

Ennakkoinnin jäykkyyden kritiikki liittyy myös kritiikkiin siitä, että Suomen kokonaisturvallisuusmalli painottuu palautumiseen (bouncing back) enemmän kuin mukautumiseen (bouncing forward). Se pyrkii turvaamaan järjestelmän nykytilaa, kun sen pitäisi luoda valmiutta radikaalisti muuntaa sen toimintoja ja sitä myötä yhteiskuntaa kestävämpään suuntaan (Hyvönen & Juntunen 2020).

Monikriisin näkökulman mukana tulevat myös käsiteltäväksi kriisinhallinnan kansalaisiin kohdistuvat keinot kuten poikkeustoimet ja niiden demokratiaa koettelevat tai jopa nakertavat vaikutukset, joista viimeksi keskusteltiin koronakriisin aikaan. Lisäksi kysymys ekologisesta murroksesta muodostuu myös kysymykseksi demokratian resilienssistä tässä murrosvaiheessa, mihin Hyvösen ym. (2019) itseorganisoituvat järjestelmät ja muutoksenkyky vahvistavat yhteydet viittaavat.

Demokratian resilienssi puolestaan on lähinnä viimeisen kymmenen vuoden aikana kehittynyt ja osin sosioekologisesta kriisiytymisestä seurannut tutkimusala. Demokratian kriisiytyminen ja sitä myötä sen resilienssi näyttää olevan kehittymässä myös omaksi tutkimuskentäkseen. Siihen voidaan liittää tutkimukset yhteiskunnan koheesiosta ja sen rapautumisesta, eriarvoistumisesta sekä polarisaatiosta. Kyse on viime kädessä uhasta demokraattisen poliittisen järjestelmän murenemisestä tai jopa romahtamisesta yhteiskunnallisten erojen ja vastakkainasettelujen kärjistyessä. ”Demokratia on kenties maamme kriittisin infrastruktuuri.” (Mikkola ym. 2016, 118)

Toiseksi väestön luottamus toisiinsa eri ryhmien kesken sekä luottamus yhteiskunnallisiin instituutioihin kuten oikeusvaltioon ja päätöksentekojärjestelmään ja mediaan ovat tyypillisesti näiden tutkimusten aiheina. Luottamuksessa tärkeässä roolissa on viestintä ja tiedon totuudellisuus

eli informaatioresilienssi (ks. Mäenpää ym. 2024; Uusikylä ym. 2024). Kolmannen näkökulman muodostaa poliittisen hallinnan autoritaaristuminen tai autokratisoituminen ja julkisen keskustelun rappeutuminen (ks. Boese ym. 2021).

Hyvönen ym. (2019, 24) käyttävät termiä kokonaisresilienssi viittaamaan ”poliittisen järjestelmän, yhteisöjen sekä yksilöiden kykyyn jatkaa toimintaansa häiriö- ja kriisitilanteissa ja uudistaa itseään demokraattisia kanavia käyttäen”. He liittävät kokonaisresilienssin osaksi demokratian tukemista, vahvistamista ja kehittämistä. ”Resilienssi ja demokratia kietoutuvat monin tavoin yhteen muodostaen sen sitkon, jonka avulla yhteiskunta kykenee uudistamaan itseään vaadittavilla tavoilla kohdatessaan ulkoisia tai sisäisiä haasteita” (mt., 24). Resilienssinäkökulmaa lähestyy myös Wasson ja Grönlundin (2016, 36) näkemys, että ”demokratian kestävyys järjestelmänä mitataan ennen kaikkea sen kyvyssä korjata omia puutteitaan”.

Autokratisoitumista tutkineet Boese ym. (2021) erottavat kaksi demokratian resilienssin muotoa tai vaihetta; puhkeamisresilienssin (onset resilience) ja romahdusresilienssin (breakdown resilience). Puhkeamisresilienssillä he tarkoittavat tilannetta, jossa demokraattinen hallintojärjestelmä vastustaa autokratisoitumispyrkimyksiä heti alusta pitäen. Romahdusresilienssi taas kuvaa järjestelmän vastustusmahdollisuuksia tilanteessa, jossa ollaan jo autokratisoitumisen kynnyksellä. Heidän empiiriset tutkimuksensa maailmasta 1900-luvulta osoittavat, että erityisesti lainsäädännölliset rajoitukset estävät toimeenpanovaltaa osallistumasta epädemokraattiseen kehitykseen. Oikeuslaitoksen itsenäinen valta taas vahvistaa huomattavasti vastustuskykyä demokratian hajoamista vastaan. Tällaisten rajoitusten rakentamisesta on viime aikoina käyty keskustelua Suomessakin sen jälkeen, kun Puola ja Unkari ovat luisuneet kohti autoritarismia oikeusvaltion ja median suhteen.

Useiden ajatuspajatyöppisten tutkimuslaitosten tuloksia koonnut Freedom House esittää demokratian resilienssin edistämisen koostuvan kolmesta ulottuvuudesta: 1) päätöksenteon hajauttamisesta paikallisille yksiköille, 2) vastuullisuudesta tai vastuunkannon puutteesta ja 3) tehokkaasta olemassa olevien instituutioiden, uusien kehitettävien instituutioiden ja kansalaiskäytäntöjen (civic practices) hyödyntämisestä ongelmanratkaisuun kykenevien olosuhteiden luomiseksi. Näin puututaan aitoihin ja konkreettisiin ongelmiin ja kasvatetaan ”demokratiavarastoa” (democratic stock, Boese ym. 2021). (Berthin 2022.) Tässä katsannossa paikallistason toimilla on siis keskeinen merkitys demokratian resilienssille (autokratisoitumista vastaan).

Merkelin ja Lührmannin (2021) mukaan ilman poliittista yhteisöä ei voi olla demokratiaa, mikä puolestaan osoittaa kansalaisyhteiskunnan merkityksen. Monet tutkimukset esittävät, että paikallista kansalaisyhteiskuntaa tarvitaan päätöksenteon vastavoimaksi ja vahtikoiraksi (Campos 2017; Souza 2017; Magone 1997).

Vaikka demokratian resilienssin tutkimus keskittyy autoritaarisen hallinnan uhkakuvien vastustamiseen, se ulottuu myös **kulttuuriin**. Kulttuurin resilienssiyhteyksien käsittelyä hankaloittaa se, että kulttuuri voidaan käsittää monella eri tavalla. Laajimmillaan sillä voidaan tarkoittaa juuri demokratian perustaa eli osallistumista ja sosiaalisia siteitä luovaa yhteistä toimintaa tai ihmisten arkista keskinäistä kanssakäymistä, suppeimmillaan taiteiden harrastamista. Hakusana "cultural resilience" taas tuottaa lähinnä tutkimuksia alkuperäiskansojen ja paikalliskulttuurien kestävydestä.

Kulttuurin suunnittelun tutkimuksessa puolestaan on tunnistettu kestävän kulttuurisuunnittelun kaksi tulkintaa. Kestävyys voi viitata kapeasti kulttuurisuunnitteluun ekologisempien paikallisten ratkaisujen kehittämiseksi ja edistämiseksi, tai laajemmin myös sosiaaliseen ja kulttuuriseen kestävyys, jolloin yksilöiden ja yhteisöiden osallisuuden ja osallistumisen lisääminen luo itsessään kestävyttä (Kumpulainen & Koskinen-Koivisto 2024, s. 6–7). Laajan tulkinnan mukaisen kulttuurisuunnittelun voi nähdä keinona perusresilienssin lisäämiseen sekä hallintolähtöisesti että yhteisölähtöisesti. Käytännössä hallintolähtöisyys on kuitenkin painottunut (Häyrynen 2017; Häyrynen & Hankonen 2024, 90).

Suomessa Luonila ym. (2023) ovat käsitelleet kulttuuria demokratian resilienssin kysymyksenä. He tutkivat urbaanin kulttuuripolitiikan ja kulttuurisen osallistumisen vaikutuksia yhteisölliseen resilienssiin paikallistasolla Jyväskylässä. Heidän tuloksensa tukevat aiempaa tutkimusta siinä, että kulttuurilla on olennaista merkitystä yhteisöiden resilienssin parantamisessa sekä julkisen kulttuuritarjonnan ja viestinnän että osallistumisen ja ruohonjuuritason aktivismin osalta, vaikka kaupungin kulttuuripolitiikka ei sitä strategiansa mukaisesti tue.

Varsinaisen tutkimuskirjallisuuden ulkopuolisissa julkaisuissa (ks. esim. Siirtola ym. 2023; myös Laitinen 2017) ja strategioissa kulttuurilla viitataan esimerkiksi vuorovaikutustaitoihin, kriittiseen ajatteluun, aktiiviseen kansalaisuuteen ja kulttuuriseen moninaisuuteen, jolloin ollaan yleisemmin osallisuuskysymysten äärellä. Huolta kannetaan etenkin nuorista. Kulttuuri nähdään tyypillisesti demokratian voimavarana tai välttämättömänä perustekijänä, myös koulutuksellisesti.

Opetus- ja kulttuuriministeriön strategian mukaan ”kulttuuristen oikeuksien toteutuminen ja ihmisten osallisuus lähiyhteisöihinsä ja koko yhteiskuntaan lisää osallistumista kulttuuriin, mikä puolestaan vahvistaa demokratiaa” (OKM 2017, 16). Myös kulttuuri-identiteetti ja kulttuurinen omaisuus kuuluvat kulttuurisen resilienssijattelun piiriin. Tuoreessa kulttuuripoliittisessa selonteossa (OKM 2024) kulttuuri kytketään luottamukseen, osallisuuteen, yhteisöllisyyteen ja vahvaan demokratiaan sekä yhteiskunnalliseen muutokseen. Suoraan resilienssiulottuvuuteen viitataan medialukutaidon, ulkosuhteiden ja kokonaisturvallisuuden sekä kulttuuriperinnön ja -palvelujen yhteydessä.

Huoltovarmuuskeskuksessa (2024) on tekeillä alusta kulttuurialan varautumisen kehittämiseen: ”Kulttuurialalla on merkittävä rooli henkisen kriisinkestävyyden ylläpitäjänä, ja kulttuuritoimijoille tehty kysely osoitti, että varautumisen kehittäminen alalla koetaan tärkeäksi.” Kulttuuriala nähdään henkisen kriisinkestävyyden ja kansallisen kognitiivisen turvallisuuden keskeisenä välittäjänä, ”henkisenä kotivarana” (Arolainen 2024, 1).

Kulttuurilla voidaan tarkoittaa myös sosiaalisia suhteita kannattelevia instituutioita ja käytäntöjä. Aikapankki on kahdessa tutkimuksessa mainittu esimerkki paikallisia sosiaalisia suhteita luovasta arkipäivän paikallisesta kansalaistoiminnasta, joka luo sekä perus- että akuuttiresilienssiä (ks. Cretney 2015; Aldrich & Meyer 2015). Esimerkiksi Isossa-Britanniassa aikapankkitoiminta on mittavaa mutta Suomessa sitä rajoittaa verotuskäytäntö (Mäenpää & Faehnle 2017, 157). Kulttuurin harrastamisella on kyselyjen mukaan monia vaikutuksia ihmisten hyvinvointiin (Pulkkinen 2024).

Kulttuuriin voidaan ehkä lukea myös yksilöiden henkinen ja ruumiillinen resilienssi, jota esimerkiksi urheilu- ja liikuntaseurat tuottavat. Samoin viestinnän ja järjestäytymisen infrastruktuuri. Myös yhteiskunnallista aktivismia voi pitää kulttuurina. Kumpulainen ym. (2023) mukaan kansalaistoiminta muodostaa sillan kansalaisten ja poliittisen järjestelmän välissä korjaten järjestelmän puutteita, vauhdittaen muutosta ja toimien vastademokratiana. Lisäksi heidän mukaansa muutosjoustavat yhteisöt ovat tärkeitä kestävyysmurroksen kannalta.

Perusresilienssiin puolestaan voidaan lukea myös sivistys. Tekoäly ChatGPT:n mukaan yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa sivistykseen liitetään kyky ymmärtää monimutkaisia ongelmia, arvopohja ja yhteiskunnallinen koheesio, sopeutumiskyky ja innovointi, demokratia ja osallisuus sekä historiallinen ja kulttuurinen jatkuvuus.

Myös Sitran vuosien 2020–2022 Sivistys+-hanke korostaa yhteiskunnallista muutosta. Sen mukaan

Sivistystä tarvitaan kestäväen tulevaisuuden rakentamisessa. Sivistysihanteestamme käytävä keskustelu varmistaa avoimen ja rakentavasti kriittisen tulokulman tulevaisuuspohdintoihin. Sivistys+-projekti halusi nostaa entistä vahvemmin esiin sivistyksen yhteiskunnallisena muutosvoimana ja ylisukupolvisena vastuuna.

Perusresilienssin voi myös jakaa resilienssin edellytyksiin (luottamus, osallisuus, sosiaalinen koheesio jne.) ja yhteiskunnan perustavan kriisinkestävyuden ja muutoskyvyn kysymyksiin (demokratia, kestävyysmurros, taloudellinen elinvoima).

Perusresilienssiä tarkasteltaessa on huomioitava myös **maanpuolustuksen** näkökulma. Resilienssiajattelu liittyy hybridisodan ja -uhkien käsitteisiin siten, että niissä on kyse pyrkimyksistä toisen yhteiskunnan vahingoittamiseen sisältäpäin sen omien toimijoiden ja instituutioiden kautta. Kyse on siis vihamielisestä ja tavoitteellisesta sotatoimien kompleksisoimisesta, jolloin systeemiajatteluun perustuva resilienssin käsite tulee erityisen relevantiksi. Hybridivaikuttamisen tultua Venäjän ulko- ja sotapolitiikan keinovalikoimiin kansalaisten luottamus yhteiskuntajärjestelmäänsä on noussut myös yhä tärkeämmäksi maanpuolustuksen teemaksi (esim. SM 2023).

Hybridiuhkien kohteena on nähty nimenomaan kansalaisyhteiskunta (ja yksityinen sektori). (Mikkola ym. 2018.) Niinpä Mikkola ym. näkevät maanpuolustuksen siirtyvän resilienssiajattelun myötä kysymykseksi demokratiasta. ”Perinteinen sotilaallisen deterrenssein kasvattamisen tavoite saa näin uhkakuvien kompleksisuuden kasvun nojalla rinnalleen vaatimuksia yhteiskunnallisen sitkoisuuden ja poliittisen koheesion vahvistamisesta” (mt. 92). Kansallisessa riskiarviossa (SM 2023) uhkina nähdään ihmisjoukkojen mobilisointi luomaan levottomuutta ja säröjen aiheuttaminen kansalaisten luottamukseen viranomaisia kohtaan. Myös kansalaisjärjestöt voivat olla informaatiovaikuttamisen kohteita.

Maanpuolustuskehyksessä kysymys resilienssistä virittyy sikäli äärimmilleen, että kyse on kokonaisyhteiskunnallisesta eksistentiaalisesta uhasta. Silloin resilienssiajattelun voi odottaa synnyttävän myös vakavampia vastareaktioita, kuten esimerkiksi kysymyksen liian pitkälle menevästä yhteiskunnan turvallistamisesta tai militarisoimisesta (ks. Hast & Kotilainen 2024). Miten viranomaistoimet ja niihin liittyvä yhteiskunnallinen keskustelu tasapainotetaan siten, että kohdistuva hybridiuhkailu ei onnistu saamaan kansalaisyhteiskunnassa aikaan joko eripuraa tarvittavista toimista tai ainakin viemään pois huomion sen perustehtävistä, kuten väestön hyvinvoinnin kannattelusta?

Toisaalta hybridihäirinnän uhka korostaa uudella tavalla varautumisen ongelmallisuutta. Räisäsen (2024) mukaan Suomen kokonaisturvallisuusjärjestelmä on varautumismielikuvituksestaan jännitteinen ja rajoittunut. Cerulo (2006) on korostanut sitä, kuinka vaikeaa kulttuurisesti on kuvitella pahimman tapahtumista. Nyt hybridihäirintää tai -sotaa ikään kuin pelataan tällä kortilla eli pakotetaan yhteiskunnat, etenkin kansalaisten tasolla yrittämään keksiä kaikenlaisia mahdollisia, ennen näkemättömiäkin uhkakuvia. Pelkkä sähkövoimaloihin tai vesitorneihin murtautuminen saa aikaan uhan tunteen, ja sosiaalisen median aikakaudella hyökkääjä voi olettaa sen ja muun uhkakuvaston nopeaa ja tehokasta leviämistä.

Toisaalta sosiaalisella medialla on nähty myös myönteisiä vaikutuksia rauhanpuolustuksessa tai -rakentamisessa. Se on tarjonnut tausta-aineistoa ymmärtää konfliktien osapuolia, varhaisen varoituksen kanavan, vastaviestintäkanavan sekä sosiaalisen mobilisaation kanavan. (Bunse 2021.)

Eksistentiaalinen uhka koskee myös kulttuurin säilymistä, koska esimerkiksi Venäjä varastaa ja tuhoaa tätä kirjoitettaessa ukrainalaista kulttuuria ja ääneen lausutusti uhkaa hävittää sen kokonaan. Palokankaan (2024) mukaan Ukrainan sodassa ei ole kyse kaksien asevoimien välisestä mittelöstä, vaan Venäjän ensisijainen kohde on väestö, jonka kriisinsietokyvyn se pyrkii murtamaan.

Tällaisten sotien maailmassa kansalaisyhteiskunta itse näyttäytyy kohteena eikä valtiollisen rakenteen tukena. Silloin kysymys siitä, miten kansalaistoiminta tukee viranomaisten kriisivalmiutta, onkin omiaan kääntymään ympäri: Miten viranomaiset tukevat kansalaisia kollektiivisina toimijoina ja kansalaisyhteiskunnan rakenteina, jotka ehkäisevät yhteiskuntarauhaa rikkovaa toimintaa? Käytännössä ongelmaksi tulee, kuka ja miten määrittelee sen, milloin rikotaan rauhaa ja milloin uudistetaan yhteiskuntaa kuten kansalaisliikkeiden voimin on ennenkin tehty, myös aktivismilla ja kansalaistottelemattomuudella.

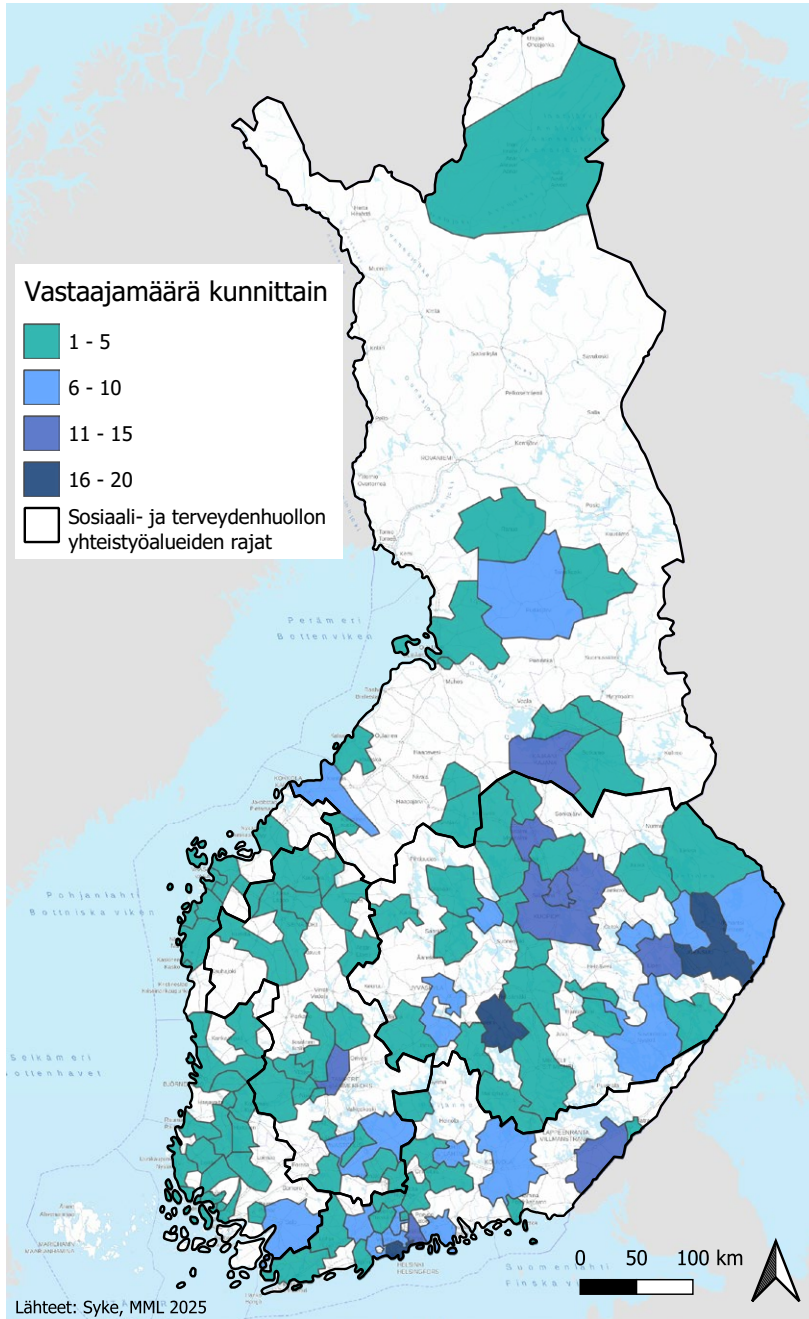
Ennen kaikkea maanpuolustuksen ja kulttuurin näkökulmat resilienssiin tekevät näkyväksi sen, miten yhteiskunnan perusresilienssiä pohdittaessa eri tutkimusalat (hallintotiede, kestävyystiede, politiikan tutkimus, sosiaalipolitiikan tutkimus) kohteineen (hallinta, ekologinen kriisi, polarisaatio, sosiaalinen koheesio) lopulta kiertyvät yhteen joksikin, jota lähestytään – ehkä paremman kokonaiskäsitteen puuttuessa – demokratian resilienssinä. Samalla yhteiskunnan kriisinkestävyys painopiste siirtyy viranomaistoiminnasta kansalaisyhteiskunnan suuntaan.

6 Kyselyt kansalaistoimijoille ja julkisen hallinnon edustajille

6.1 Kyselyaineistojen kuvaukset

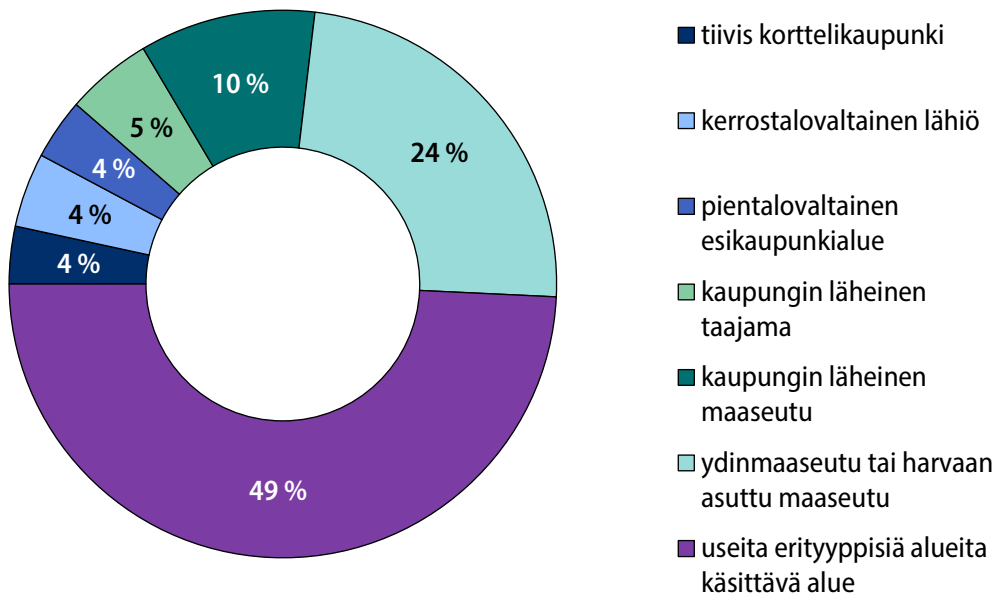
Kansalaistoimijakyselyyn alkuvuonna 2024 vastanneet toimivat 119 kunnan alueella, ja kaikki hyvinvointialueet sekä Ahvenanmaa ovat edustettuina (kuvio 8). Valtaosan pääasiallinen toiminta-alue on kunta tai sen osa. Eniten vastauksia on Pohjois-Savon hyvinvointialueelta (28) ja vähiten Ahvenanmaalta (2). Vastauksia on kaikilta aluetyypeiltä tiiviistä korttelikaupungista harvaan asuttuun maaseutuun mutta ne painottuvat toiminta-alueiltaan maaseudulle enemmän kuin kaupunkeihin. Aluetyypit mukailtiin Suomen ympäristökeskuksen kaupunki-maaseutu-luokituksesta (Helminen ym. 2020) tarkentaen kaupunkia koskevia luokkia ja tulkiten niitä arkikielisemmiksi: tiivis korttelikaupunki, kerrostalovaltainen lähiö, pientalovaltainen esikaupunkialue, kaupungin läheinen taajama (vrt. sisempi ja ulompi kaupunkialue, kaupungin kehysalue). Puolella vastaajista toiminta-alue kattaa useita eri tyyppisiä alueita (kuvio 9).

Kuvio 8. Kunnat, joiden alueella kansalaistoimijavastaajien edustaman organisaatiot keskeisimmin toimivat, niiltä osin, kuin vastaajien oli mahdollista määrittellä tietty kunta.

Kuvio 9. Puolella kansalaistoimijavastaajista heidän edustamansa yhteisön toiminta-alue kattaa useita erityyppisiä alueita.

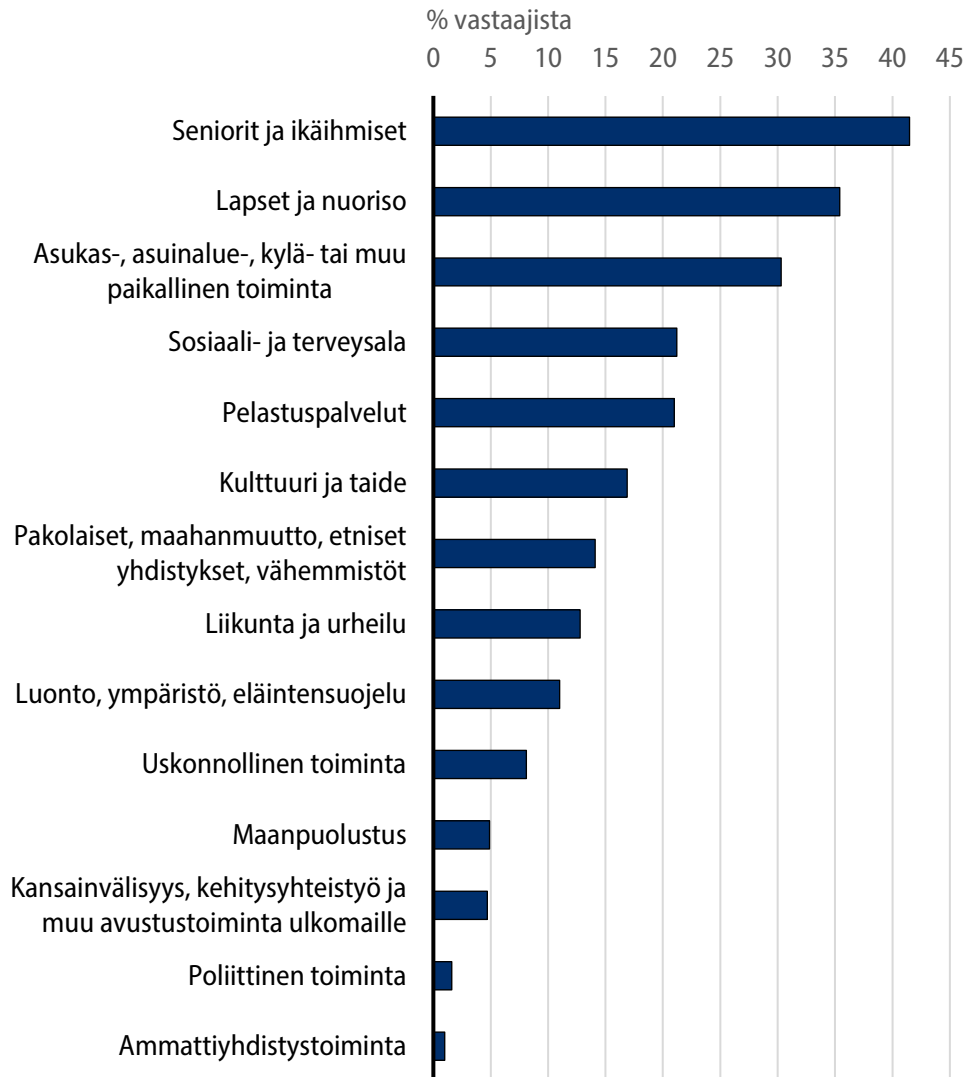
Minkä tyyppinen pääasiallinen toiminta-alue on? (N=465)

Vastaajat edustavat eri toimialoja monipuolisesti. Useimmin he edustavat senioreihin ja ikäihmisiin kohdistuvaa toimintaa, harvimmalla ammattiyhdistystoimintaa (kuvio 10). Niinpä edustetut kansalaistoimijayhteisöt tavoittavat vastaajien mukaan useimmin eläkeläisiä ja ikääntyneitä ja myös yksinäisiä, harvimmalla asunnottomia (kuvio 11).

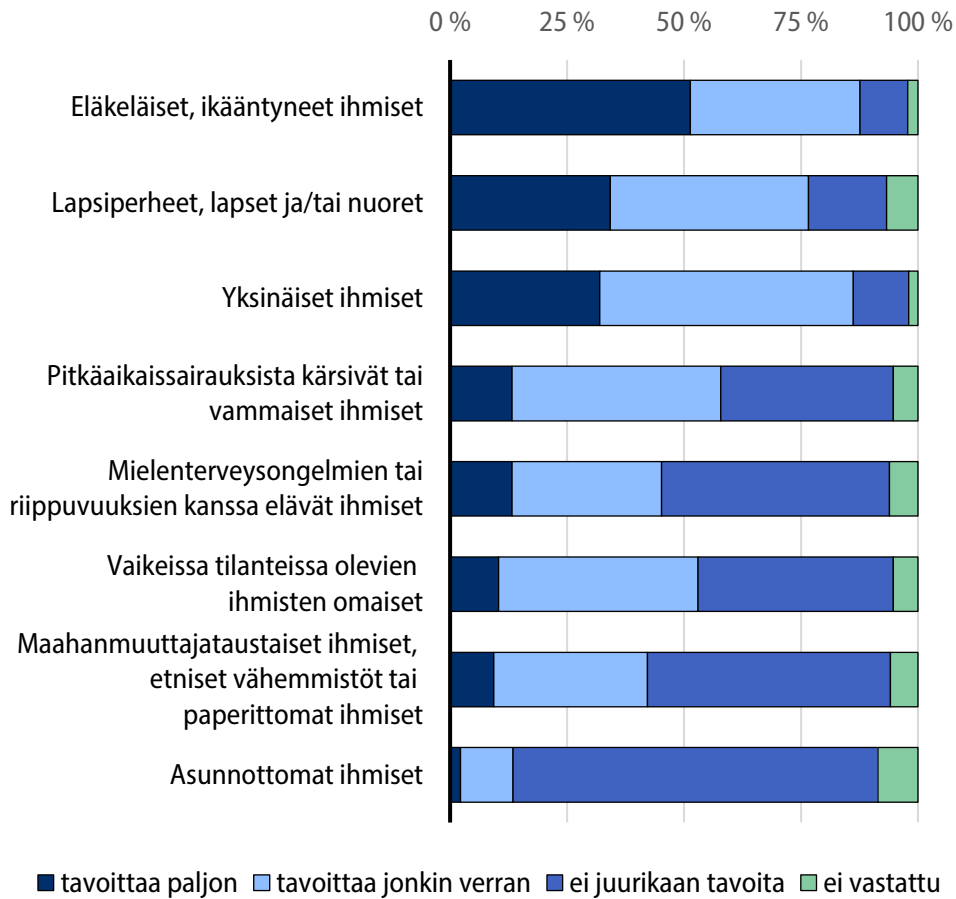
Kuvio 10. Kansalaistoimijavastaajien edustamat toimialat.

Edustamasi yhteisön toimiala? (N=491)

Kuvio 11. Kansalaistoimijavastaajien edustamien yhteisöjen kyky tavoittaa eri ryhmiä.

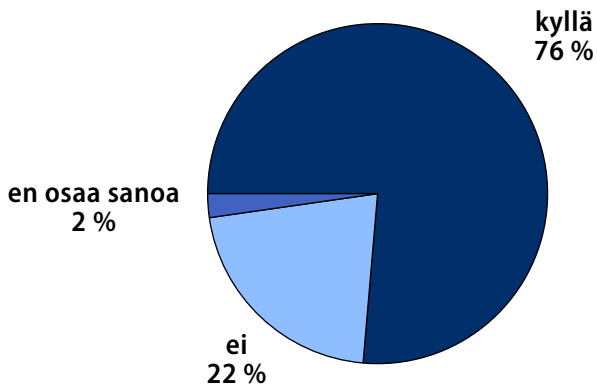
**Tavoittaako edustamasi yhteisön toiminta seuraavia ihmisryhmiä?
(N=491)**

Kolmella neljästä vastaajasta on alueellisen tai valtakunnallisen katto-organisaatio tai vastaava, johon tukeutua (kuvio 12).

Kuvio 12. Valtaosalla kansalaistoimijavastaajista on alueellinen tai valtakunnallinen tukeva organisaatio taustallaan.

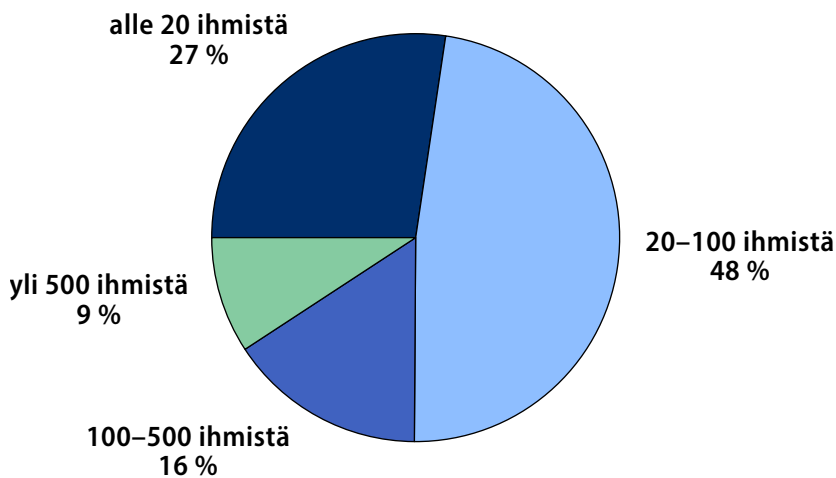
Onko edustamallasi yhteisöllä alueellinen tai valtakunnallinen kattojärjestö tai vastaava resurssi, joka tukee sen toimintaa taloudellisesti tai muulla tavoin? (N=478)

Puolet vastaajista arvioi toimintaansa osallistuvan 20–100 ihmisiä kuukausitasolla (kuvio 13). Myös sekä suuret että pienet kansalaistoimijat ovat hyvin edustettuina.

Kuvio 13. Toimintaan osallistuvien ihmisten määrä kansalaistoimijavastaajien edustamissa yhteisöissä.

Kuinka monta eri ihmistä osallistuu toimintaan keskimäärin kuukaudessa? (N=479)

Vastaajissa on tasapainoisesti sekä johtavissa tehtävissä että vapaaehtoisina toimivia ihmisiä sekä myös luottamustehtävissä olevia (kuvio 14). Neljännes vastaajista kertoo toimivansa useammassa roolissa.

Kuvio 14. Kansalaistoimijakyselyyn vastanneiden oma asema heidän edustamassaan yhteisössä.

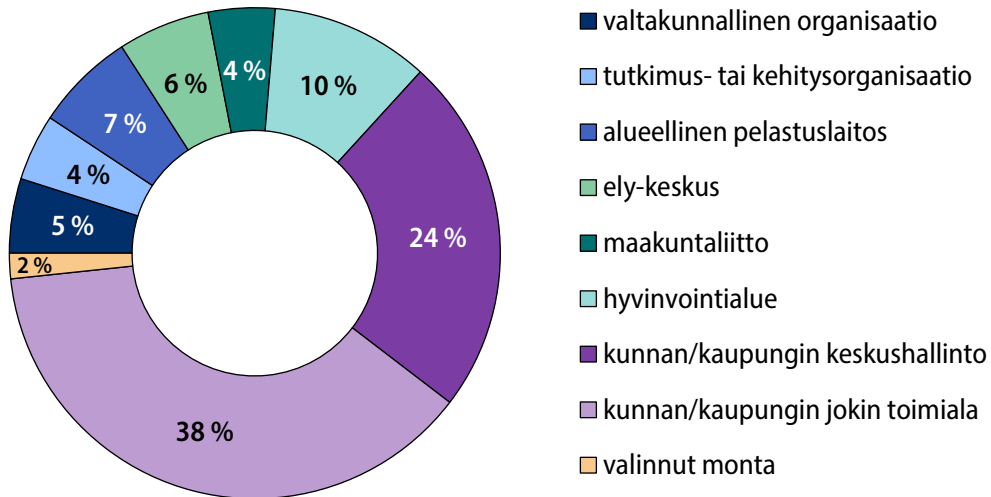
Mikä on oma tehtäväsi yhteisössä?
(vastaaja on voinut valita useita vaihtoehtoja, N=481)

Viranomaiskyselyyn saatiin vastauksia 92 kunnasta ja kaikilta hyvinvointialueilta lukuunottamatta Itä- ja Keski-Uuttamaata ja Ahvenanmaata. Eniten vastauksia on Etelä-Pohjanmaalta (10) ja Pirkanmaalta (9). Viideltä alueelta on vain yksi vastaus. Vastanneista yli puolet edusti kuntahallintoa (kuvio 15). Hyvinvointialuetta edusti 10 prosenttia ja alueellista pelastuslaitosta seitsemän prosenttia vastanneista. Myös muut viranomaistoimijat ja -tasot ovat aineistossa edustettuina.

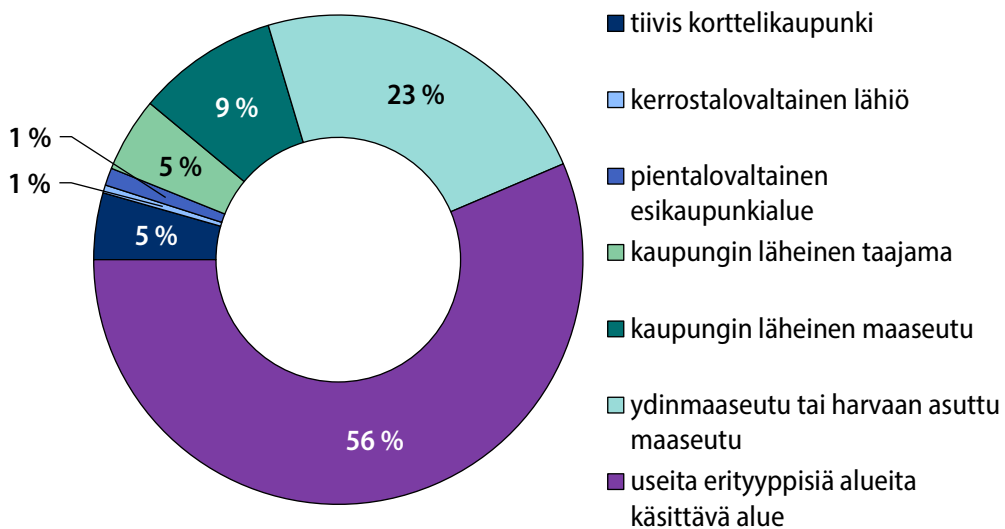
Kuvio 15. Viranomaisvastaajien edustamat organisaatiot.

Minkä organisaation näkökulmasta vastasit kyselyyn? (N=182)

Kuvio 16. Viranomaisvastaajien edustamien organisaatioiden pääasiallinen toiminta-alue.

Minkä tyyppinen organisaation pääasiallinen toiminta-alue on? (N=181)

Reilu puolet vastanneiden organisaatioista edusti useita erityyppisiä alueita käsittävää toiminta-aluetta (kuvio 16). Kaiken tyyppisiä alueita edustavilta organisaatioilta saatiin vastauksia, mutta kerrostalovaltaisia lähiöitä koskien vain yksi ja pientalovaltaisia esikaupunkialueita koskien kaksi. Ydinmaaseutu tai harvaan asuttu maaseutu oli hyvin edustettuna, sillä joka neljäs vastaus tuli sellaista organisaatioita edustavalta.

Kuvio 17. Viranomaisvastaajien edustamat toimialat.

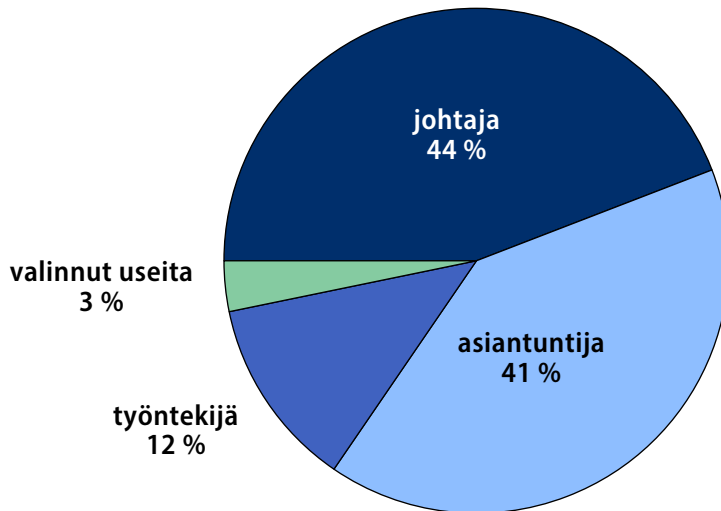
Edustamasi organisaation toimiala? (N=190)

Toimialoiltaan viranomaisvastaajat edustivat myös monipuolisesti erilaisia organisaatioita (kuvio 17). Suurin edustus oli kulttuuri-, nuoriso-, kirjasto- ja liikuntapalveluilla, jotka usein ovatkin kansalaistoimijoiden kanssa tekemisissä. Toisaalta vähiten vastaajia oli sosiaali- ja terveydenhuollosta, vaikka silläkin sektorilla on paljon kytköksiä kansalaistoimintaan. Valtaosa vastaajista toimii joko johto- tai asiantuntijatehtävissä (kuvio 18). Vastausten voi siis odottaa edustavan yhtäältä hyvää asiantuntemusta mutta toisaalta mahdollisesti vähäisempää kokemusta käytännön työstä.

Kuvio 18. Viranomaisvastaajien oma tehtävä heidän edustamassaan organisaatiossa.

Mikä on oma tehtäväsi organisaatiossa? (N=188)

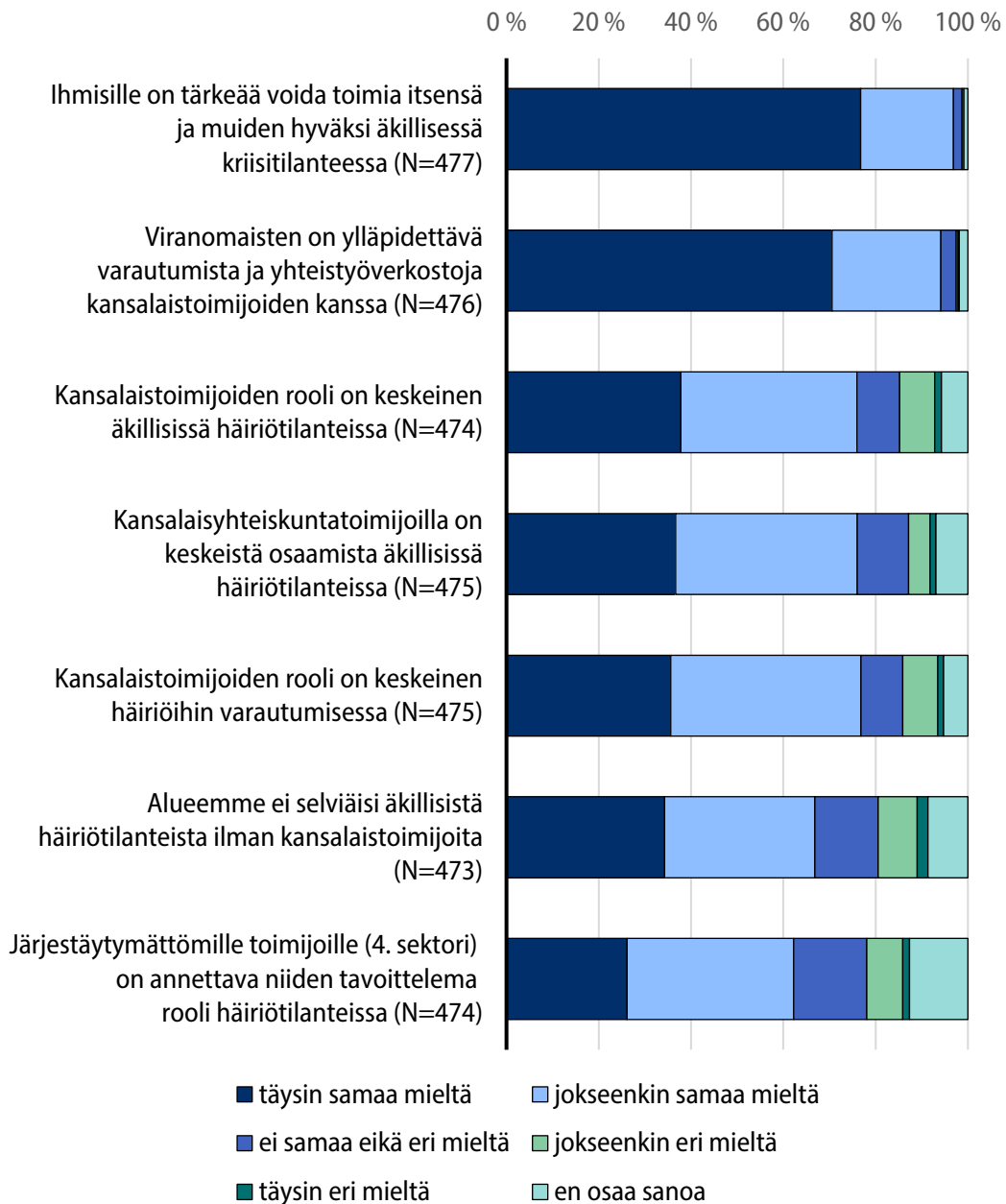
6.2 Kansalaistoimijoiden asema ja tilannekuva

Kyselyaineistojen perusteella kansalaistoimijoilla ja viranomaisilla on melko yhtenäinen tilannekuva kansalaistoimijoiden asemasta kriisinkestävydessä. Sekä kansalaistoimijavastaajista että viranomaisvastaajista kolme neljästä on sitä mieltä, että kansalaistoimijoiden rooli on keskeinen häiriöihin varautumisessa (ja niistä selviämässä, ks. kuviot 19, 20, 32, 33). Kansalaistoimijoista 61 prosenttia ja viranomaisista 57 prosenttia oli sitä mieltä, että heidän alueensa ei selviäisi häiriötilanteista ilman kansalaistoimijoita. Yhdenmukaisuus on tärkeä tieto, sillä yhteinen käsitys luo pohjaa yhteistyön rakentamiselle sekä akuutti- että perusresilienssiä ajatellen.

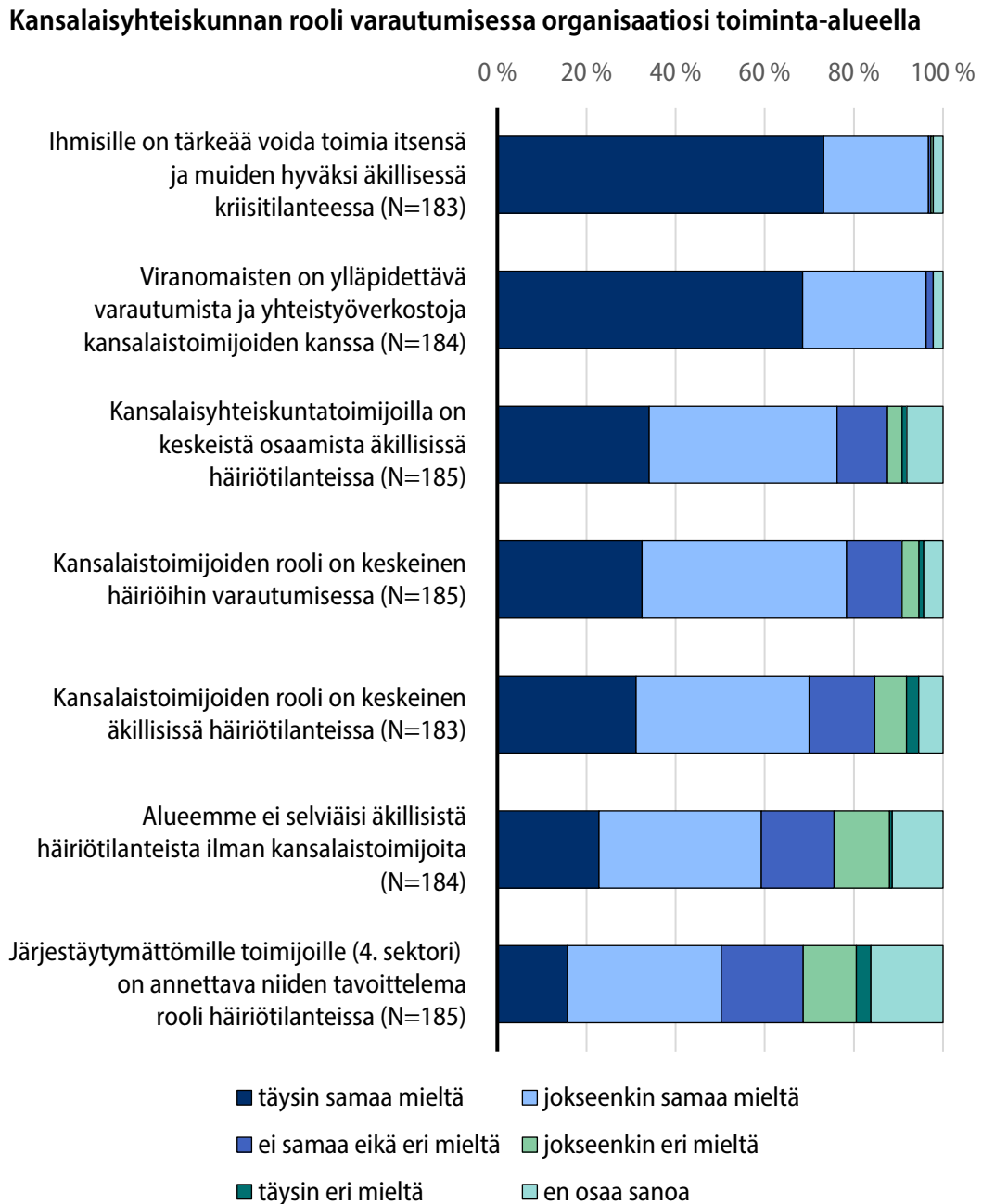
Hyvä viranomaisten ja kansalaistoimijoiden välinen yhteistyö vaatii jatkuvaa keskustelua ja yhteissuunnittelua. Luottamus on olennainen asia. (viranomaisvastaaja)

Kuvio 19. Kansalaistoimijavastaajien näkemykset kansalaisyhteiskunnan roolista varautumisessa heidän edustamansa yhteisön toimialueella.

Kansalaisyhteiskunnan rooli varautumisessa yhteisösi toiminta-alueella

Kuvio 20. Viranomaisvastaajien näkemykset kansalaisyhteiskunnan roolista varautumisessa heidän edustamansa yhteisön toimialueella.

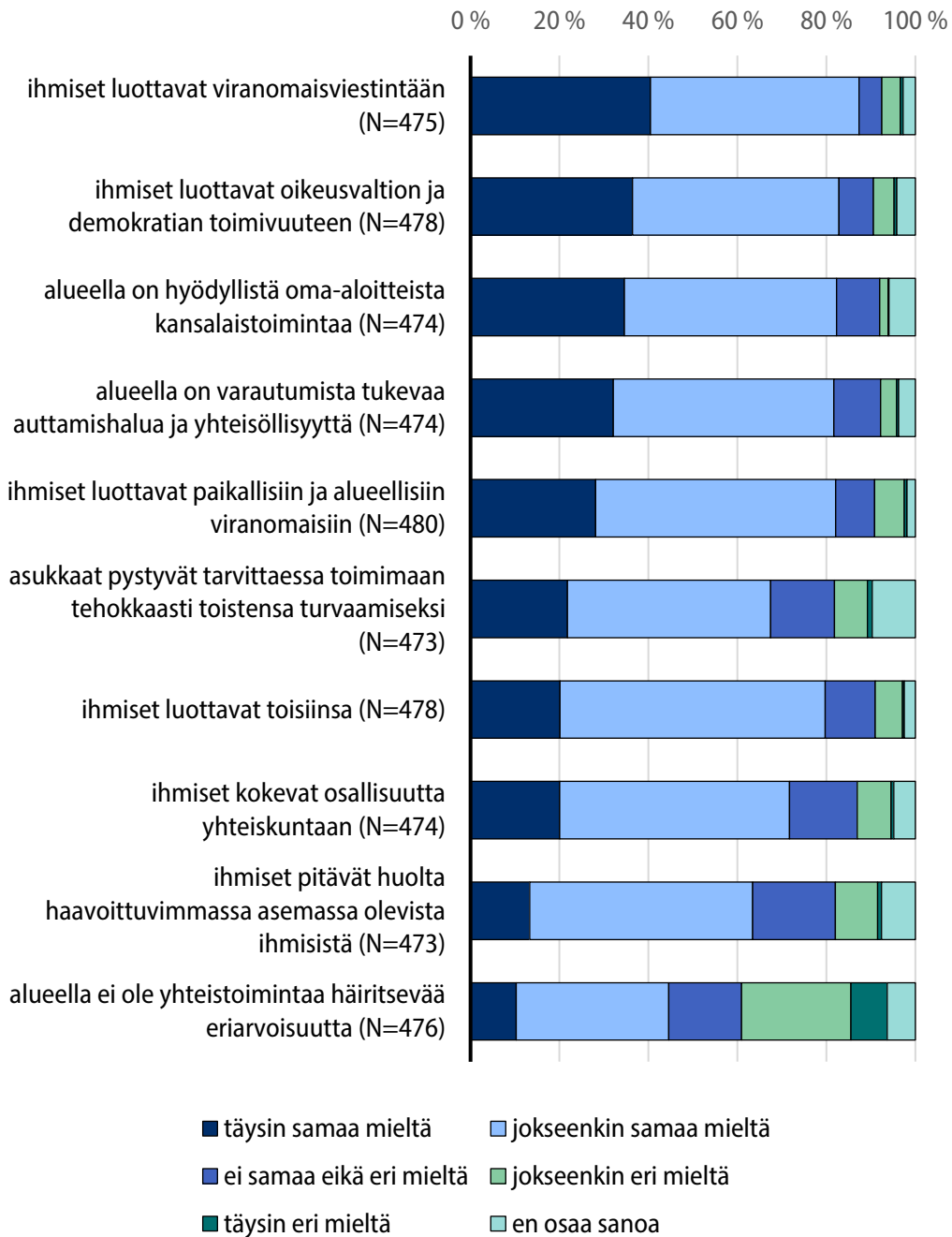
Myös muissa kysymyksen väitekohdissa vastausten yhdenmukaisuus on silmiinpistävä. Lähes kaikki molempien ryhmien vastaajat ovat sitä mieltä, että ihmisille on tärkeää voida toimia itsensä ja muiden hyväksi kriisitilanteissa. Sama koskee väitettä, että viranomaisten on ylläpidettävä varautumista ja yhteistyöverkostoja kansalaistoimijoiden kanssa. Kolme neljästä molempien ryhmien vastaajista arvioi, että kansalaistoimijoilla on keskeistä osaamista äkillisissä häiriötilanteissa. Akuuttiresilienssin osalta perustilannekuva on siis johdonmukaisen myönteinen.

Jonkin verran enemmän eroa löytyy väitteessä, että kansalaisyhteiskunnan rooli on keskeinen äkillisissä häiriötilanteissa. Kansalaistoimijavastaajista 73 prosenttia on samaa mieltä väittämän kanssa, viranomaisvastaajista vain 67 prosenttia. Merkittävin ero löytyy neljännen sektorin roolia koskevan väitteen kohdalta. Kansalaistoimijavastaajista 60 prosenttia ja viranomaisvastaajista 49 prosenttia arvioi, että järjestäytymättömille toimijoille on annettava niiden tavoittelema rooli häiriötilanteissa. Havainto noudattaa kirjallisuuskatsauksessa todettua epäselvyyttä neljännen sektorin roolista ja sen hyödyntämisen mahdollisuuksista.

Myös käsitykset oman toiminta-alueen yleisestä yhteisöllisestä tilanteesta ovat melko yhtenevät (kuviot 21 ja 22). Viranomaisilla on jälleen hieman kansalaistoimijoita myönteisempi käsitys kautta linjan. (Huom! kaikki kysymykset eivät olleet kyselyissä samoja.) Joka tapauksessa sekä luottamus viranomaisten että kansalaisyhteiskunnan toimintaan on korkealla tasolla molemmissa vastaajaryhmissä. Havainto noudattaa myös kansalaisten parissa useissa tutkimuksissa todettua vahvaa luottamusta yhteiskunnan toimijoihin (esim. Kestilä & Karvonen 2025). Molemmissa ryhmissä myös merkittävä osa vastaajista pitää eriarvoisuutta yhteistoimintaa häiritsevänä tekijänä. Kuten kirjallisuuskatsauksessa todettiin, eriarvoisuus on myös omiaan realisoitumaan yhteisöllisen resilienssin alueellisena eriytymisenä.

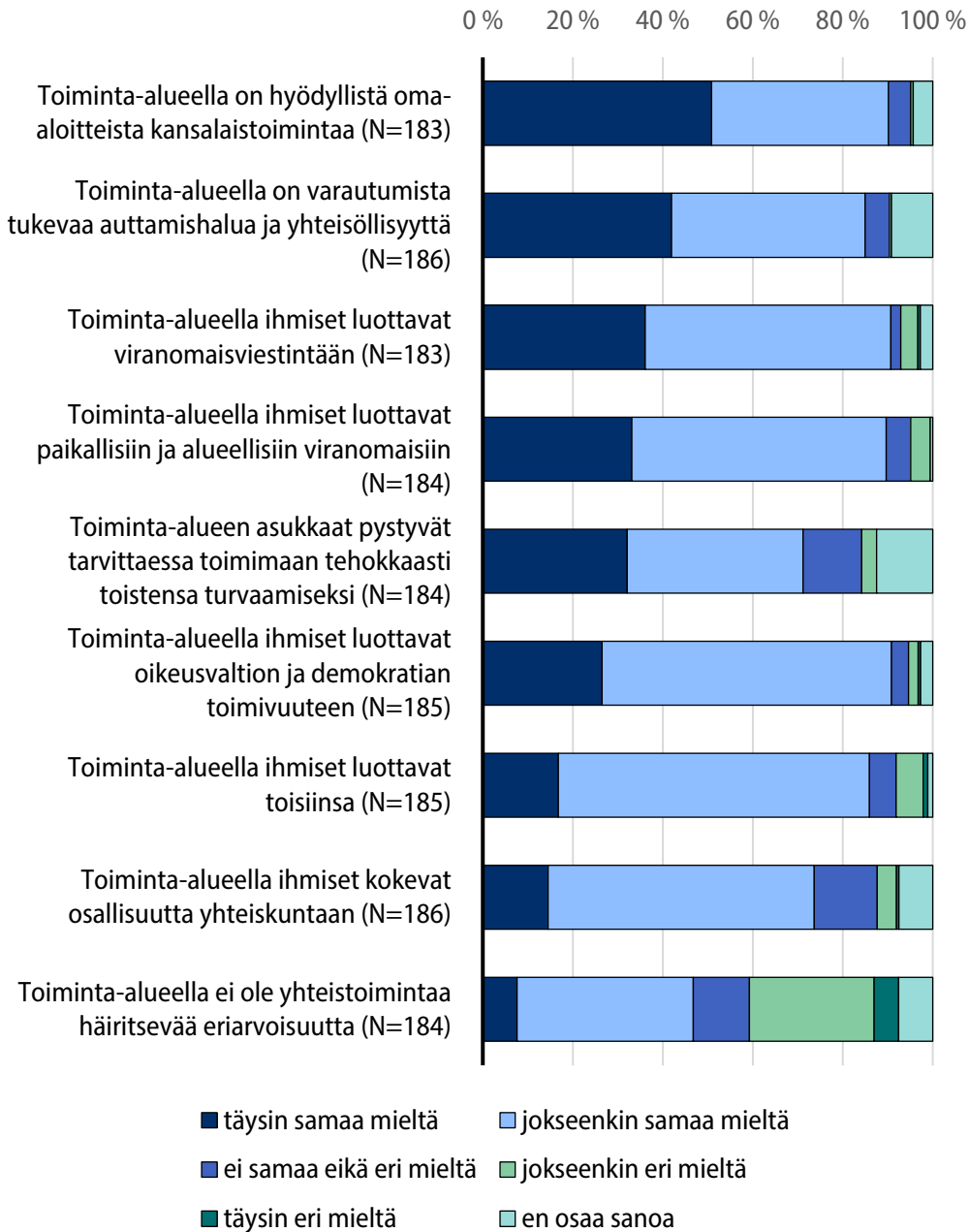
Kuvio 21. Kansalaistoimijavastaajien arviot yhteisöllisestä tilanteesta heidän edustamansa yhteisön toiminta-alueella.

Yleinen yhteisöllinen tilanne edustamasi yhteisön toiminta-alueella

Kuvio 22. Viranomaisvastaajien arviot yhteisöllisestä tilanteesta heidän edustamansa organisaation toiminta-alueella.

Yleinen yhteisöllinen tilanne organisaation toiminta-alueella

Tarkastellaan seuraavaksi lähemmin kansalaistoimijoiden vastauksia. Useampi kuin neljä viidestä kansalaistoimijavastaajasta arvioi alueen ihmisten luottavan viranomaisviestintään, oikeusvaltioon ja demokratiaan sekä paikallisiin ja alueellisiin viranomaisiin. Yleinen luottamuksen ilmapiiri suhteessa julkisen vallan toimintaan on edellytys viranomaisvetoisen verkostotoiminnan kehittymiselle ja luo myös perustaa kansalaisten kesken syntyville yhteisille tavoitteille ja toimenpiteille.

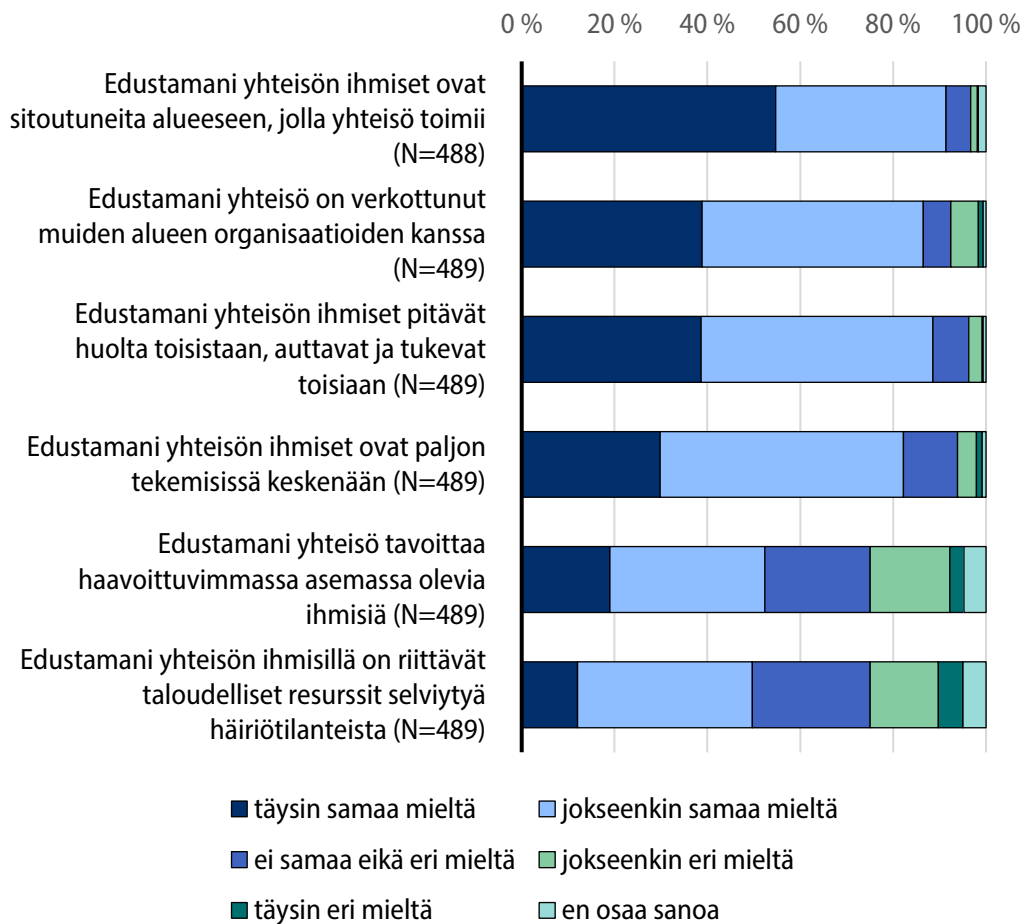
Myös luottamus kansalaisyhteiskuntaan on korkealla tasolla. Noin neljä viidestä vastaajasta arvioi alueella olevan hyödyllistä oma-aloitteista kansalaistoimintaa, varautumista tukevaa auttamishalua ja yhteisöllisyyttä sekä luottamusta toisiin ihmisiin. Tämäkin on kansalaistoiminnan kannalta tärkeää, sillä hyvä yleinen ilmapiiri on omiaan kannattelemaan ja kannustamaan vapaaehtoistoimintaa. Se myös pitää auki ovia kommunikoida muille toimijoille, verkostoitua ja tehdä asioita yhdessä. Näiden perusresilienssitekijöiden lisäksi luottamus on tärkeä yhteisöllisen resilienssin tekijä akuuteissa tilanteissa.

Heikoimmillaan kansalaistoimijat arvioivat toiminta-alueensa olevan eriarvoisuuden suhteen. Vain selvästi alle puolet kokee, että alueella ei ole yhteistoimintaa häiritsevää eriarvoisuutta. Eri mieltä väitteen kanssa on yli kolmannes vastaajista. Kysymyksessä ei siis mitattu koettua eriarvoisuutta vaan koettua eriarvoisuuden vaikutusta yhteistoimintaan toiminta-alueella. Havaintoa kannattaisi tarkentaa jatkotutkimuksilla ja selvittää, kuinka voimakkaasti, millä mekanismeilla ja missä asiayhteyksissä eriarvoisuus vaikuttaa viranomaisten ja kansalaisten väliseen (ja keskinäiseen) yhteistoimintaan. Muihin kysymyksiin liittyneiden avovastausten perusteella voi arvella eriarvoisuuden liittyvän digitalisaatioon, resursseihin, syrjäiseen sijaintiin suhteessa hyvinvointialueen keskuskaupunkiin sekä vierastettuihin toiminnan sektoreihin (ympäristönsuojelu, mielenterveys).

Toinen toiminta-alueen yhteisöllisyyden puutteista on haavoittuvimmassa asemassa olevien ihmisten huolehtimisessa. Kansalaistoimijavastaajista vain kaksi kolmesta kokee, että alueella ihmiset pitävät haavoittuvimmista huolta. Kuitenkin kyse on kriisitilanteessa päällimmäisestä prioriteetista. Toisaalta voi ajatella, että siksi juuri sen tulee olla viranomaisten ja heidän johtamansa suunnitelmallisen varautumisen kohteena eikä naapuriavun tai vaikkapa kyläyhdistyksen kykyjen varassa.

Kuvio 23. Kansalaistoimijavastaajien arviot yhteisöllisyydestä heidän edustamassaan yhteisössä.

Yhteisöllisyys

Kysyimme kansalaistoimijoilta myös heidän käsityksistään heidän edustamistaan yhteisöistä eli kansalaistoimijoista itsestään luodaksemme kuvaa heidän luottamuksestaan omiin valmiuksiinsa. Vastausten mukaan yhteisöt ovat hyvin vahvasti sitoutuneita omaan toiminta-alueeseensa (kuvio 23). Niiden arvioidaan laajasti olevan myös hyvin verkottuneita, toisiaan auttavia ja tukevia sekä keskenään yhteyttä pitäviä. Kuitenkin vain puolet vastaajista arvioi taloudellisten resurssien olevan kohdallaan ajatellen häiriötilanteista selviämistä. Näyttää siis siltä, että kansalaisyhteiskunta ei ole mielestään riittävästi resursoitu kriiseihin.

Haavoittuvimmassa asemassa olevia arvioi yhteisönsä tavoittavan myös vain joka toinen vastaaja. Yhdessä edellä todetun kanssa havaintoa voi pitää huolestuttavana. Voi tulkita, että ainakaan yhteisöllinen resilienssi ei ole haavoittuvimpien suojelussa

riittävällä tasolla. Avovastauksista ei löydy täsmentävää tietoa puutteeseen liittyen, mutta kahdella vastaajalla on huomioita haavoittuvimpien suojaamisen parantamiseksi.

Seurakuntien rooli pitäisi tässä ottaa huomioon haavoittuvimmassa asemassa olevien ihmisten osalta. Kyselyssä ei noteerata sitä. Ev. lut. seurakunta ei ole 3. sektorin toimija vaan julkisyhteisö. Vapaat srk:t ovat yhdistyksiä. Tarvittaisiin selkeät yhteistyömallit kunta, seurakunta, hyvinvointialueet ja järjestöt varautumiseen. (kansalaistoimijavastaaja)

Paikallisilla toimijoiden tuntemusta tulisi hyödyntää ja tukea varsinkin heikommassa asemassa olevien vanhusten ja maahanmuuttajien tavoittamiseksi varautumisen ja kriisinkestävyden suhteen. (kansalaistoimijavastaaja)

Viranomaisvastaajilta samaa kysymystä ei kysytty, mutta erään vastaajan mielestä kansalaistoimijat tulisi ottaa paremmin mukaan haavoittuvimmista huolehtimiseen.

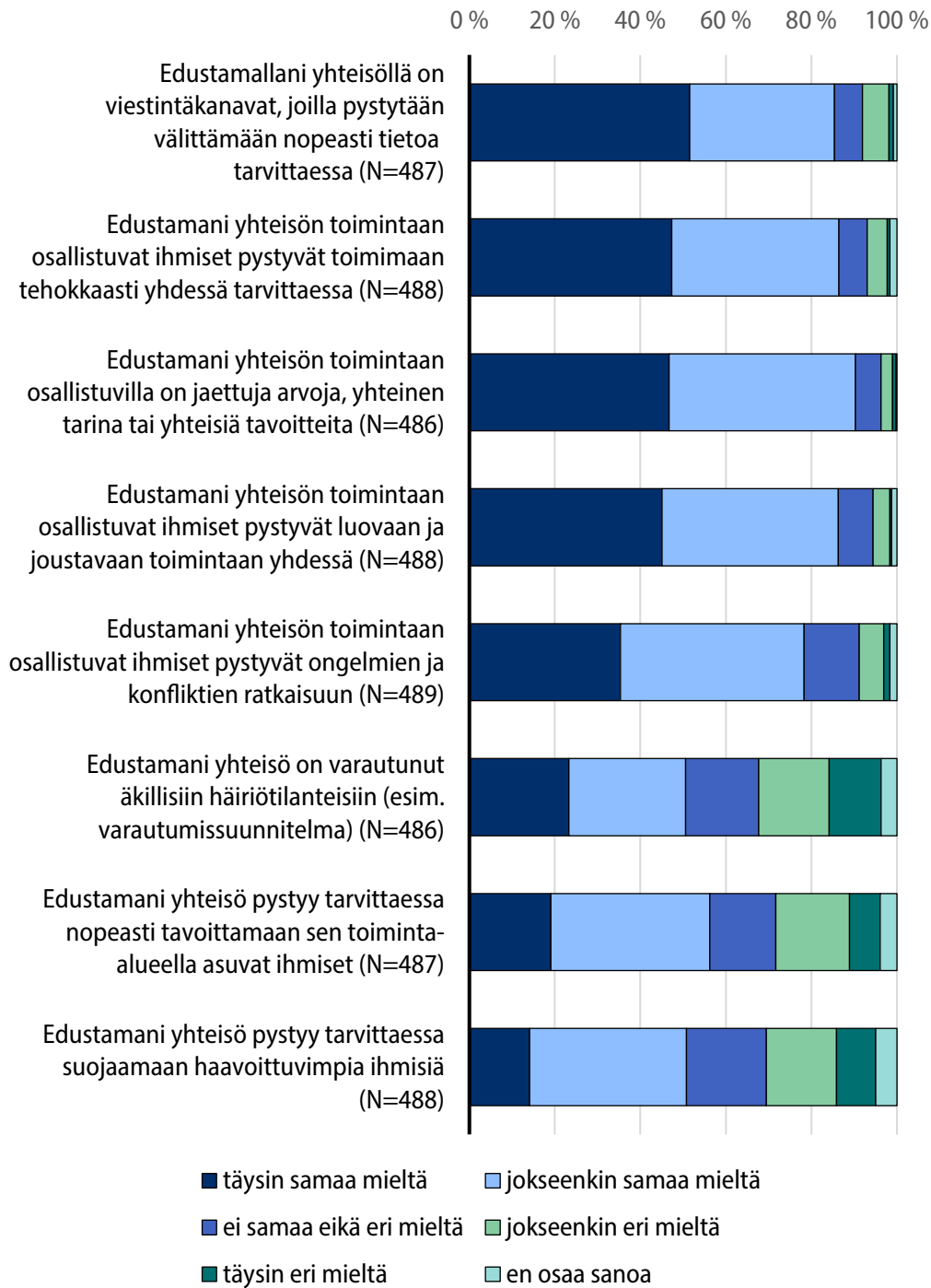
Kansalaistoimijoiden pitäisi mielestäni pystyä varautumaan yhdessä organisoidusti auttamaan kriisitilanteessa heikommassa asemassa olevia niillä resursseilla mitkä heille voidaan osoittaa käyttöön. Tätä varten olisi hyvä laatia yhteisen valmistelun kautta strategia varautumiselle. (viranomaisvastaaja)

6.3 Kansalaistoimijoiden toimintavalmiudet

Lähes kaikki kansalaistoimijavastaajat kokevat, että hänen edustamallaan yhteisöllä on jaettuja arvoja, yhteinen tarina tai yhteisiä tavoitteita (kuvio 24). Vastaajien yhteisöjä voi siis pitää missiotietoisina ja arvoiltaan kiinteinä. Lähes yhdeksän kymmenestä kokee, että yhteisö jäsenineen pystyy toimimaan tarpeen tullen tehokkaasti sekä joustavasti ja luovasti. Myös viestintäkanavien koetaan yleisesti olevan kunnossa. Ongelmien ja konfliktien ratkaisukykyynkin uskoo lähes neljä viidestä. Kansalaisyhteiskunnan toimintavalmiuden perusta näyttää siis hyvältä.

Kuvio 24. Kansalaistoimijavastaajien arviot heidän edustamansa yhteisön tehokkuudesta.

Yhteisön tehokkuus tarvittaessa

Heikommalta tilanne näyttää häiriötilanteisiin varautumisen, ihmisten tavoittamisen ja etenkin haavoittuvimpien suojaamisen kannalta. Vain noin puolet vastaajista kokee yhteisöllään olevan näihin valmius. Tässä tulee jälleen muistaa vastaajien edustamien kansalaistoimijoiden moninaisuus. Varautuminen omien jäsenten, asiakkaiden tai muiden kohderyhmien tavoittamisena tai suojautumisena ei liene välttämätöntä koko kansalaisyhteiskunnan kirjon osalta, vaikka Suomen kokonaisturvallisuuden mallissa (YTS 2017; 2025) kaikkien kriisitoimijuutta korostetaan. Tällaisen vastuun säilyttämistä voitaisiin myös pitää kajoamisena kansalaisyhteiskunnan autonomiaan.

Voidaan kuitenkin pitää kokonaisturvallisuuden kehittämiskohteena sitä, että puolet kansalaistoimijoista ei ole valmistautunut häiriötilanteisiin omaa toimintakykyään suojatakseen. Kokonaisturvallisuus ei toteudu ilman varautuneita kansalaistoimijoita. Kriisejä ja häiriöitä kuitenkin ennakoidaan väistämättä tulevan ja kokemuksiakin niistä lähiajoilta on. Haavoittuvimmassa asemassa olevien ihmisten suojaaminen taas on yhteiskunnassa sekä moraalisesti ensisijaista että turvallisuuspolitiikan keskeinen tavoite. Siksi on perusteltua arvioida, että kansalaisyhteiskunnalla tulisi olla siihen parempi valmius kuin tässä mitattu.

Avovastauksissa kansalaistoimijoiden valmiutta kohdata häiriötilanteita kuvataan parhaimmillaan näin:

Yhteisön jäsenistä on nimetty henkilö, ns. kaupungin häiriöyhteyshenkilö. Turvallisuussuunnitelma on tehty. Alueella järjestetään EA-koulutusta ym. Yhteisöllä on monikanavaista viestintää, FB, verkkosivut, kaupan ilmoitustaulu.

Huonoimmillaan tilannetta kuvataan näin:

Nelihenkinen hallitus, josta yksi jäsen on 84-vuotias, yksi aivokuntoutuja ja kaksi 60-v. tättä – ei paljon toimintakykyä ole.

Hajonta on sikäli luonnollista, että aineistossa on mukana monenlaisia toimijoita. Kuitenkin juuri yllä olevissa ääritapauksissa kyse on molemmissa kaupungin tai kunnan tasolla toimivasta paikallisyhdistyksestä. Maaseutujen kylätasolla tarkasteltuna voi aineistosta paikantaa kolmen tason toimijoita.

Tuntemme alueemme kylät ja tiedämme mihin väki kykenee. Monilla on hyvin varauduttu normaaleihin kriisitilanteisiin.

Löyhä kyläyhteisö, ei varautumissuunnitelmaa. Sinällään monella mukana olevalla taitoja ja välineitä.

Kyläyhdistyksen hallitus on ollut tauolla jo neljä vuotta. Joillakin pitäisi olla vaikka kaikkien asukkaiden yhteystiedot, nyt ne puuttuu.

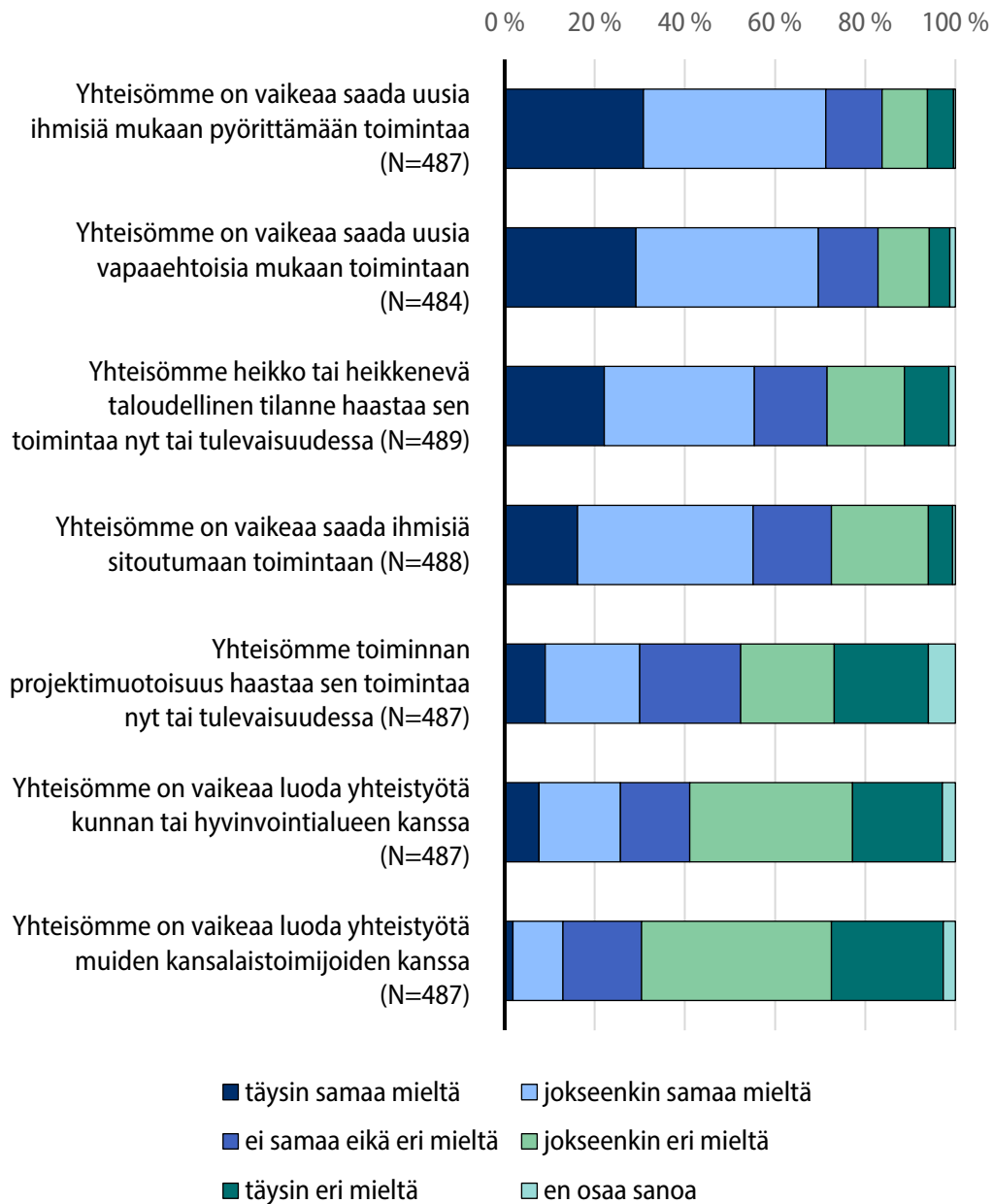
On oletettavaa, että alimman tason valmiuden omaavat toimijat ovat aineistossa aliedustettuina, koska vastaajissa painottuvat yleensä aktiivisimmat toimijat. Monen pienen yhdistyksen tiedetään toimivan heikosti, ja neljännen sektorin toimintaryhmiä kyselyllä lienee tavoitettu suhteellisen huonosti. Todellisuus lienee siis mitattua heikompi.

Avovastausten perusteella kriisinhallinnan ja turvallisuusalan järjestöt näyttävät olevan hyvin organisoituneita ja valmiudessa. Tosin mukana on myös kommentteja hyvinvointialueiden etäisyydestä ja tietämättömyydestä kansalaistoimijoiden kyvyistä ja toimintatavoista. Useamman vastaajan toive tai odotusarvo on, että kunnan tai hyvinvointialueen johdolla tehtäisiin yhteinen turvallisuussuunnitelma. Ilman suunnitelmaa ei voi olla kokonaisturvallisuuden edellyttämää yhteistoiminnallista valmiutta ja siten akuuttiresilienssiä.

Kunta ei ole laatinut turvallisuussuunnitelmaa aloitteista huolimatta. Poikkeusolosuunnitelma vanha eikä harjoiteltu.

Kuvio 25. Kansalaistoimijavastaajien arviot heidän edustamansa yhteisön toimintakyvyn haasteista.

Yhteisön toimintakyvyn haasteet

Kysyimme myös kansalaistoimijoiden kokemusta oman yhteisönsä toimintakyvyn haasteista. Merkittävimpänä niistä pidetään toiminnan henkilöressurssien puutetta (kuvio 25). Lähes neljä viidestä vastaajasta arvioi, että heidän on vaikea saada uusia

ihmisiä pyörittämään toimintaa. Yli kaksi kolmesta kokee vaikeaksi saada uusia vapaaehtoisia mukaan toimintaan. Yli puolen mielestä ihmisiä on vaikea saada sitoutumaan toimintaan.

Niin ikään yli puolet arvioi yhteisönsä taloudellisen tilanteen olevan niin selvästi heikko tai heikkenevä, että se haastaa yhteisön toimintaa nyt tai tulevaisuudessa. Lisäksi yhteisön toiminnan projektimuotoisuuden tunnistaa toimintansa haasteeksi nyt tai tulevaisuudessa lähes kolmannes. Sen sijaan vain neljännes vastaajista kokee vaikeaksi luoda yhteistyötä kunnan tai hyvinvointialueen kanssa. Muiden kansalaistoimijoiden kohdalla vaikeutta kokee vain 13 prosenttia vastaajista.

Avovastauksista muiksi haasteiksi nousevat vielä ympäristön puolesta toimimisen konfliktisuus sekä lisääntyvä monipaikkaisuus.

Luonto- ja ympäristöarvot eivät ole kunnanvaltuuston enemmistön suosiossa ja osa toiminnastamme aiheuttaa negatiivisia reaktioita ihmisissä.

Suurin haaste on saada yhteys vapaa-ajan asukkaisiin/mökkiläisiin, jotain pitäisi kehittää siihen että tiedettäisiin ketä täällä asuu.

Kokoavasti voi sanoa, että suurimmat haasteet kansalaistoimijoilla ovat tekevien käsien veto- ja pitovoimassa. Nämä pulmat on todettu aiemmissa tutkimuksissa ja selvityksissä (esim. Alanko ym. 2023) ja ne liittyvät sekä väestön ikääntymiseen että kansalaistoiminnan kykyyn kilpailla moninaistuvassa vapaa-ajan vieton maailmassa. Seuraavana haasteena tulee toiminnan rahallinen resursointi. Tosin vastaajien voi olettaa jälleen painottuvan vakiintuneisiin toimijoihin ja edustavan huonosti sitä kansalaistoiminnan osaa, joka resurseinlaan vain sinnittelee tai toimii vähemmän järjestyneesti. Sekä akuutti- että perusresilienssin kannalta on huolestuttavaa, jos henkilöresurssit paikallisessa kansalaistoiminnassa heikkenevät. Yhteistyön harvempi kokeminen toiminnan haasteena on kuitenkin hyvä uutinen ajatellen myös Suomen kokonaisturvallisuuden mallia ja sen toteutumista (ks. luku 6.4).

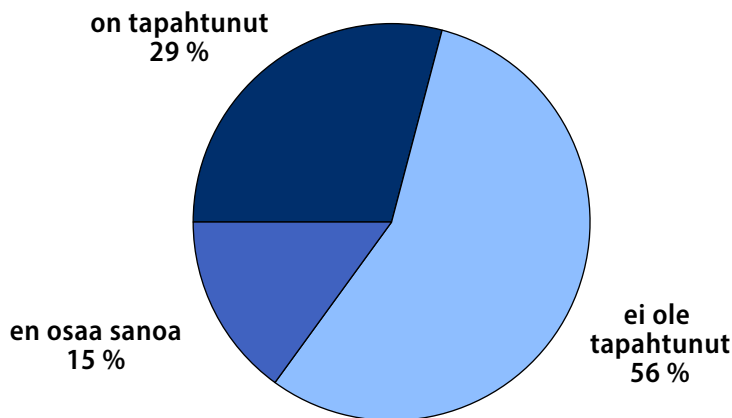
6.3.1 Koetut ja odotetut häiriöt ja kriisit

Kansalaistoimijavastaajista vajaa kolmannes kertoi yhteisönsä toiminta-alueella koetun sellaisen häiriötilanteen, jossa asukkaiden selviytymistä ja toimintakykyä on koeteltu (kuvio 26). Reilu puolet kansalaistoimijoista vastasi, ettei sellaista ole sattunut. Voinee siis päätellä, että valtaosassa Suomea ei ole - viime aikoina tai ehkä miesmuistiin - koettu kovin hankalia tilanteita. Seuraava häiriö on siis monen alueen

toimijoille ensimmäinen ja siten eräänlainen paikallisen tai alueellisen resilienssin tulikaste. Toisaalta melko monella alueella ja sen toimijalla on kokemusperäistä tietoa ja kenties sen pohjalta paranneltua häiriökestävyyttä.

Kuvio 26. Valtaosalla kansalaistoimijavastaajien edustamien yhteisöjen toiminta-alueista ei ole vastaajien mukaan tapahtunut alueen ja sen asukkaiden selviytymistä ja toimintakykyä koettelevaa häiriötilannetta (koronapandemian lisäksi).

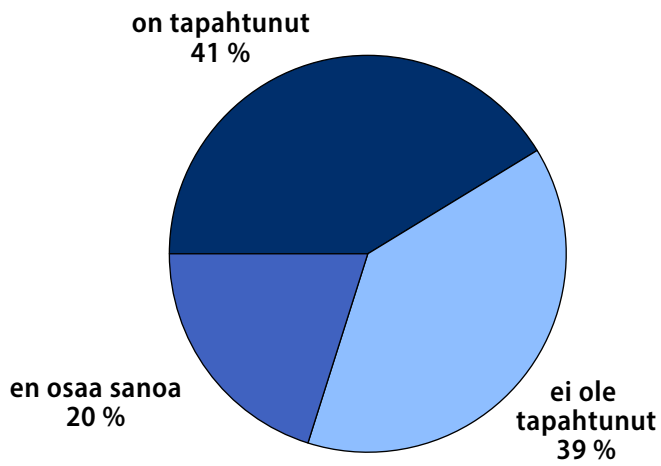
Onko edustamasi yhteisön maantieteellisellä toiminta-alueella tapahtunut koronapandemian lisäksi jokin häiriötilanne (sähkökatko, tulva, onnettomuus tms.), jossa alueen ja sen asukkaiden selviytymistä ja toimintakykyä on koeteltu?

Avovastauksista käy ilmi, että yleisimmät koetut häiriötilanteet ovat olleet myrskyjä ja sähkökatkoksia, usein edellisten johtaessa jälkimmäisiin. Muita häiriöitä ovat olleet tulvat, kouluampumiset ja muut yhteisöä järkyttäneet väkivallanteet, liikenne- ja suuronnettomuudet, vesikatkokset tai veden pilaantuminen, energiakriisi, pakolaisaallot, maastopalot sekä lumen ja pakkasen aiheuttamat ongelmat. Yksittäisinä mainitaan myös itärajan sulkeminen, kirkon tuhopoltto ja nuoren itsemurha. Kaikkialla koettu koronapandemia oli rajattu kysymyksestä pois.

Kuvio 27. Viranomaisvastaajien edustamien yhteisöjen toiminta-alueista alle puolella on vastaajien mukaan tapahtunut alueen ja sen asukkaiden selviytymistä ja toimintakykyä koetellut häiriötilanne (koronapandemian lisäksi).

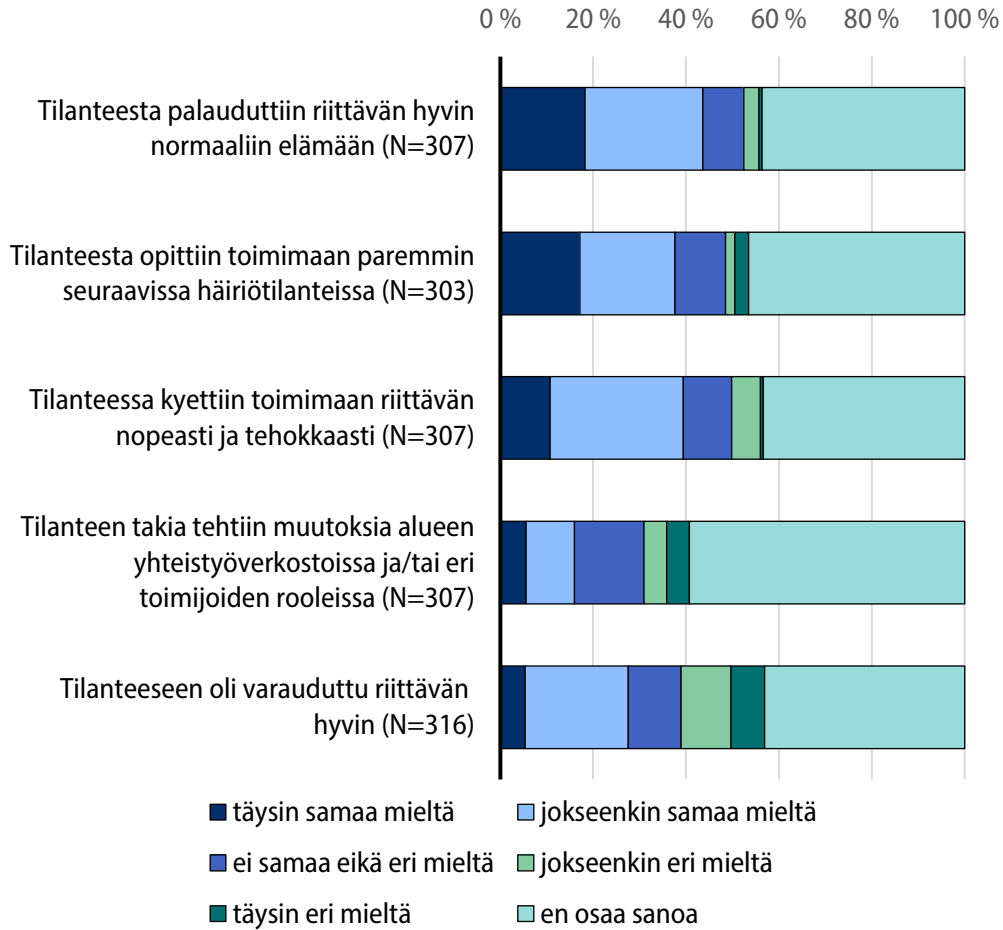
Onko edustamasi organisaation maantieteellisellä toiminta-alueella tapahtunut koronapandemian lisäksi jokin häiriötilanne, jossa alueen ja sen asukkaiden selviytymistä ja toimintakykyä on koeteltu? (N=184)

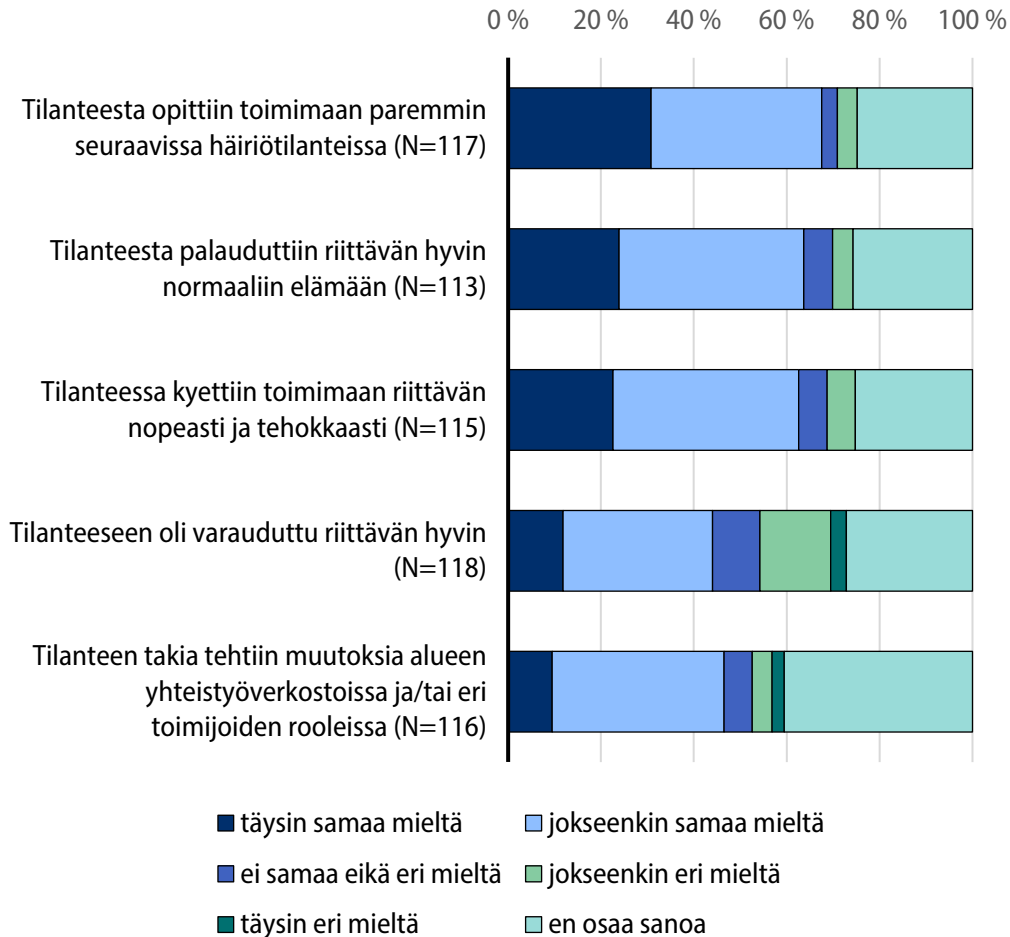

Viranomaiskyselyssä häiriötilanteita oli toiminta-alueellaan kokenut 41 prosenttia vastaajista eli kansalaistoimijoita useampi (kuvio 27). Häiriöiden profiili vastaa kansalaistoimijoiden ilmoittamia.

Kuvio 28. Kansalaistoimijavastaajien arviot kohdatusta häiriöstä selviämisestä.

Arvioi miten tilanteesta alueella selvittiin?

Kuvio 29. Viranomaisvastaajien arviot kohdatusta häiriöstä selviämisestä.**Arvioi, miten hyvin tilanteesta alueella selvittiin**

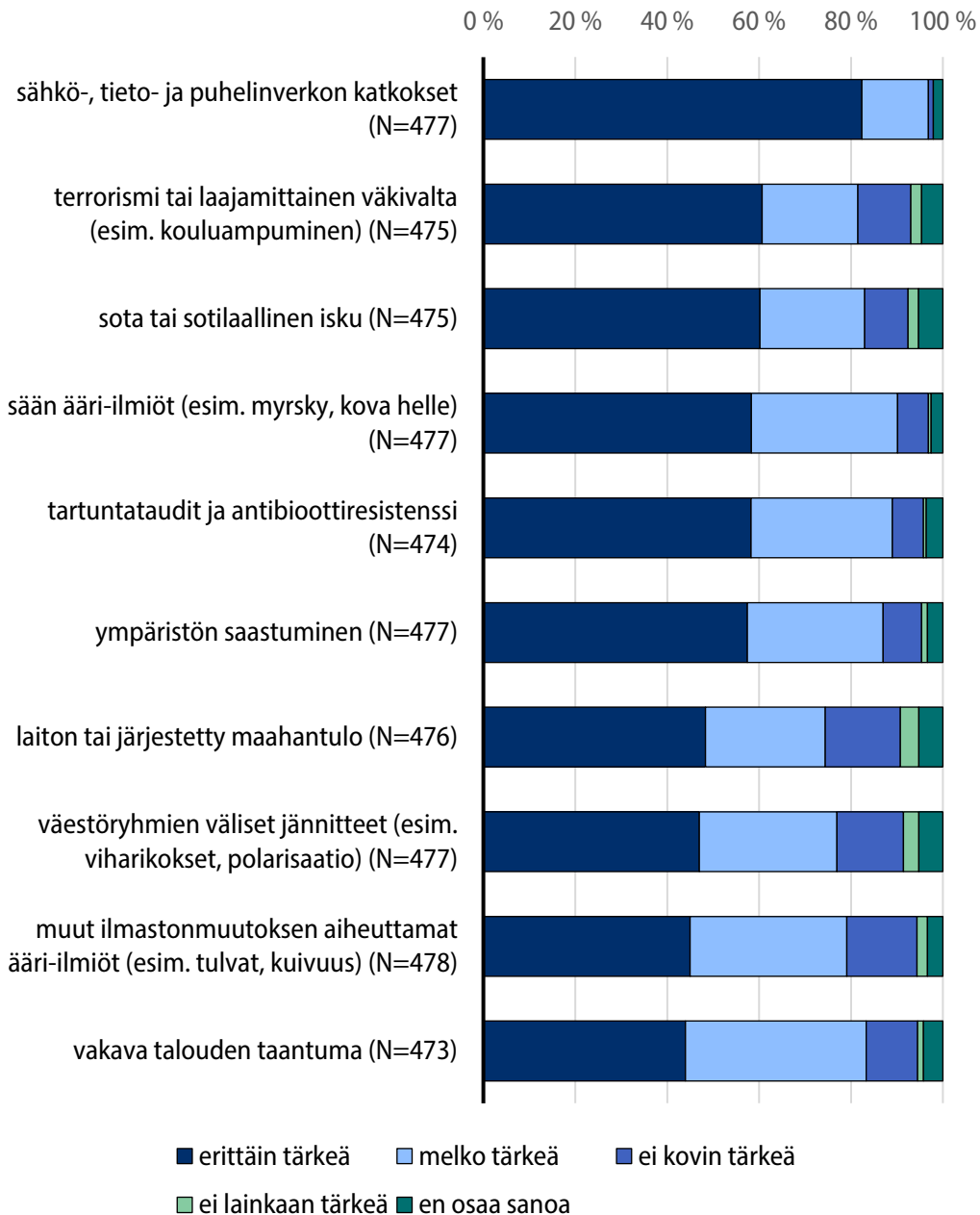
Kysyttäessä arviota siitä, miten koetusta häiriötilanteesta selvittiin, viranhaltijoiden arviot olivat kautta linjan selvästi myönteisempiä (kuvio 29) kuin kansalaistoimijoiden (kuvio 28). Jos kansalaistoimijoilla on tarkempaa tietoa paikallisista oloista, kuten useat tutkimukset esittävät, viranomaisilla saattaa olla muodostunut epärealistisen myönteinen kuva.

Kysyimme myös, miten tärkeää on varautua erilaisiin häiriötilanteisiin ja tulevaisuuden haasteisiin vastaajan alueella. Selvästi tärkeimmäksi kansalaistoimijavastaajat katsoivat sähkö-, tieto- ja puhelinverkon katkoksiin varautumisen (kuvio 30). Neljä viidestä pitää sitä erittäin tärkeänä. Vastauksen voi katsoa olevan linjassa edellä kerrottujen koettujen tilanteiden kanssa.

Seuraavaksi tärkeimpiä varautumisen kohteita ovat vastaajien mielestä sään ääri-ilmiöt (esim. myrsky, kova helle), tartuntataudit ja antibioottiresistenssi sekä ympäristön saastuminen. Näihin varautumista pitää tärkeänä noin yhdeksän kymmenestä. Useampi kuin neljä viidestä pitää tärkeänä varautumisen kohteena vakavaa taloudellista taantumaa, sota tai sotilaallista iskua sekä terrorismia tai laajamittaista väkivaltaa (esim. kouluampuminen). Myös muita ilmastonmuutoksen aiheuttamia ääri-ilmiöitä (esim. tulvat, kuivuus), väestöryhmien välisiä jännitteitä (esim. viharikokset, polarisaatio) ja laitonta tai järjestettyä maahantuloa kohtaan pitää ainakin kolme neljästä tärkeänä varautua.

Kuvio 30. Erilaisiin häiriöihin ja haasteisiin varautumisen tärkeys kansalaistoimijavastaajien mukaan.

Miten tärkeää on varautua seuraaviin häiriötilanteisiin ja tulevaisuuden haasteisiin alueellanne?

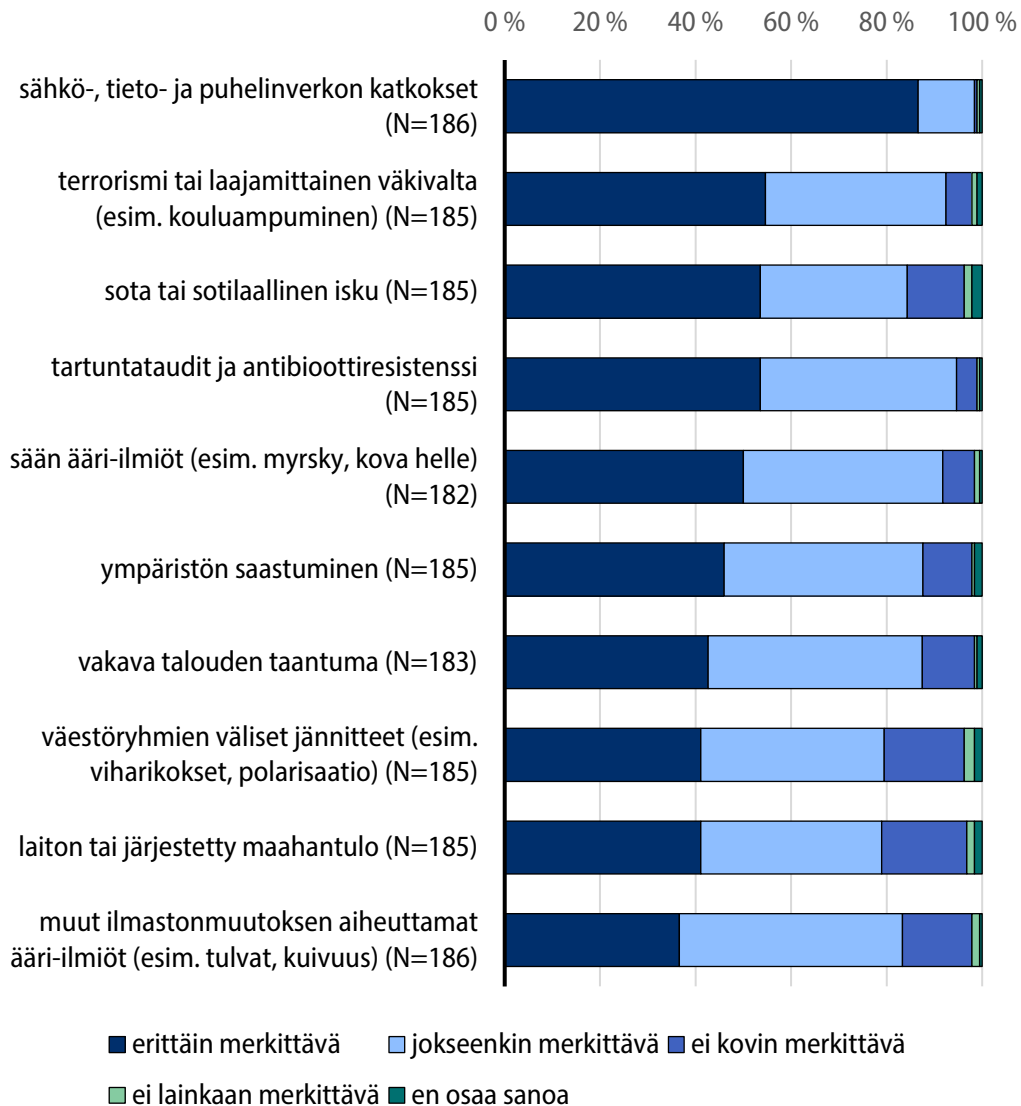

Voi tulkita, että suomalainen kansalaisyhteiskunta kokee laajaa varautumisen tarvetta eikä mitään kysytyistä uhista pidetä epärealistisina. Huomionarvoista kuitenkin on, että joka kuudennen vastaajan mielestä muihin ilmastomuutoksen aiheuttamiin sään ääri-ilmiöihin ei ole tärkeää varautua. Kuitenkin ilmastomuutos tiedetään Suomessakin vääjäämättömäksi, pitkäkestoiseksi ja arvaamattomaksi uhaksi sekä suorine että epäsuorine ja ketjuuntuvine vaikutuksineen (esim. Hakala ym. 2021; LONGRISK 2023), ja esimerkiksi tulvien ja kuivuusjaksojen on jo todettu Suomessa yleistyneen ja esimerkiksi puhtaan veden saannin siksi vaarantuneen (esim. Suomen ympäristökeskus 2021).

Viranomaisvastaajien uhka-arviot ovat samansuuntaiset kansalaistoimijoiden kanssa (kuvio 31). Tartuntatauteihin ja antibioottiresistenssiin, laittomaan tai järjestettyyn maahantuloon ja muihin ilmastomuutoksen aiheuttamiin sään ääri-ilmiöihin varautumista voi viranomaisten sanoa pitävän hieman kansalais-toimijavastaajia tärkeämpänä. Vertailu kertoo kuitenkin yhdenmukaisesta tilannekuvasta, joka luo hyvää pohjaa kokonaisturvallisuusmallin toteuttamiselle.

Kuvio 31. Erilaisiin häiriöihin ja haasteisiin varautumisen tärkeys viranomaisvastaajien mukaan.

Tulevaisuuden ennakointi. Miten tärkeää on mielestäsi varautua

Kysymyksessä varautumistarpeesta oli mahdollista myös mainita häiriöitä tai haasteita valmiiksi mainittujen lisäksi. Kansalaistoimijavastaajista 30 ja viranomaisvastaajista 22 mainitsi tällaisia. Jotkut huomioista toistivat valmiita vaihtoehtoja, mutta suurin osa täydensi niitä.

Molempien ryhmien maininnoissa oli useita huomioita huoltovarmuudesta, onnettomuuksista ja informaatio- ja hybridivaikuttamisesta. Huoltovarmuudesta molemmat ryhmät mainitsivat liikenteeseen, liikennelinfraan, logistiikkaan ja ruokahuoltoon liittyvät häiriöt. Viranomaisvastaajat mainitsivat myös energianäkökulmia kuten polttoaineen ja kaukolämmön jakelun sekä varaosien saatavuuden. Huoltovarmuuteen voi lukea myös yksittäisen kansalaistoimijavastaajan huomion ”maaperän ja infrastruktuurin luovuttaminen ja myynti ulkomaiseen omistukseen”.

Muita häiriöitä tai haasteita, joita löytyi kummankin vastaajaryhmän maininnoista vähintään yksi, olivat sote-palvelujärjestelmän kriisi ja sote-palvelujen saatavuus, väestön väheneminen ja maaseudun autioituminen. Vain viranomaisvastaajat mainitsivat työvoiman saatavuuden ja laajan tai pitkäkestoisen työtaistelun, ”yksinäisyyden, syrjäytymisen aiheuttamat lieveilmiöt” ja yleisen varautumiseen liittyvän jatkuvuudenhallinnan.

Vain kansalaistoimijat mainitsivat ympäristöön liittyviä haasteita tai häiriöitä (planetaariset rajat, ilmastonmuutoksen vähittäiset vaikutukset kuten sadannan lisääntyminen, liikakulutus, luonnon riisto ja luonnonvarojen tuhoaminen, vieraslajit kuten villisiat, maastopalot), toimeentulon haasteita (sähkön ja lämmön korkea hinta, maatalouden kannattavuus ja kotitalouksien toimeentulo) sekä yksittäisiä muita asioita: väestön jakautuminen hyvin toimeen tuleviin ja köyhiin, vastakkainasettelu politiikassa ja siihen liittyvä toisten kunnioituksen puute, pelastuspalvelujen saatavuus, koulukiusaaminen sekä paikallinen erityisriski, ”alueella sijaitsee asevarikko”.

6.3.2 Pitkjänteinen sopeutuminen

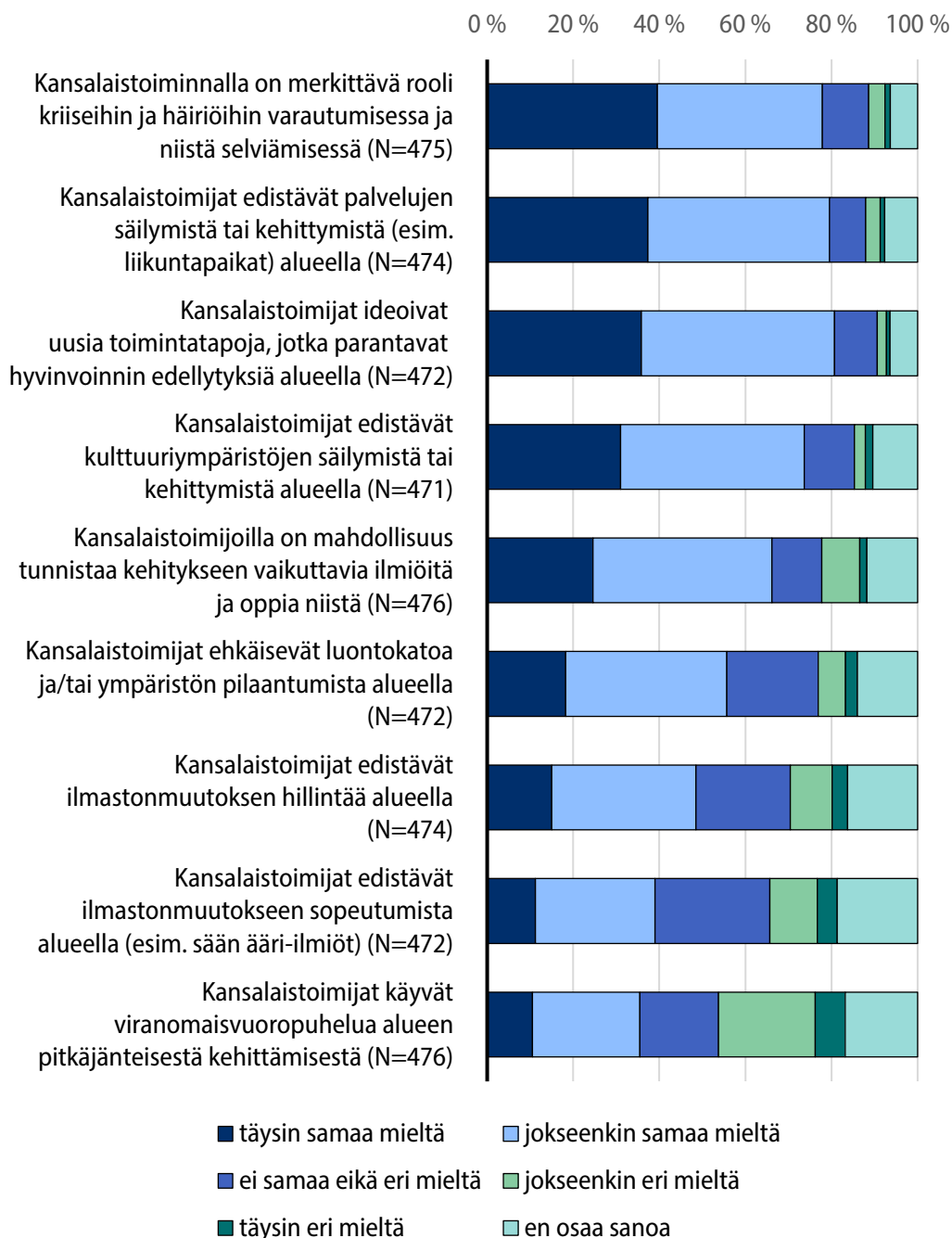
Viranomaiset ja kansalaistoimijat vastaavat melko yhdenmukaisesti pitkjänteistä kehittämistä koskeviin väitteisiin (kuviot 32 ja 33). Molemmissa ryhmissä arvioidaan yleisesti, että kansalaistoimijat edistävät palvelujen säilymistä tai kehittymistä ja ideoivat uusia toimintatapoja. Yli puolet molemmista vastaajaryhmistä arvioi myös, että kansalaistoimijoilla on mahdollisuus tunnistaa kehitykseen vaikuttavia ilmiöitä ja oppia niistä. Samoin yli puolet molemmista vastaajaryhmistä arvioi, että kansalaistoimijat ehkäisevät luontokatoa ja/tai ympäristön pilaantumista alueella.

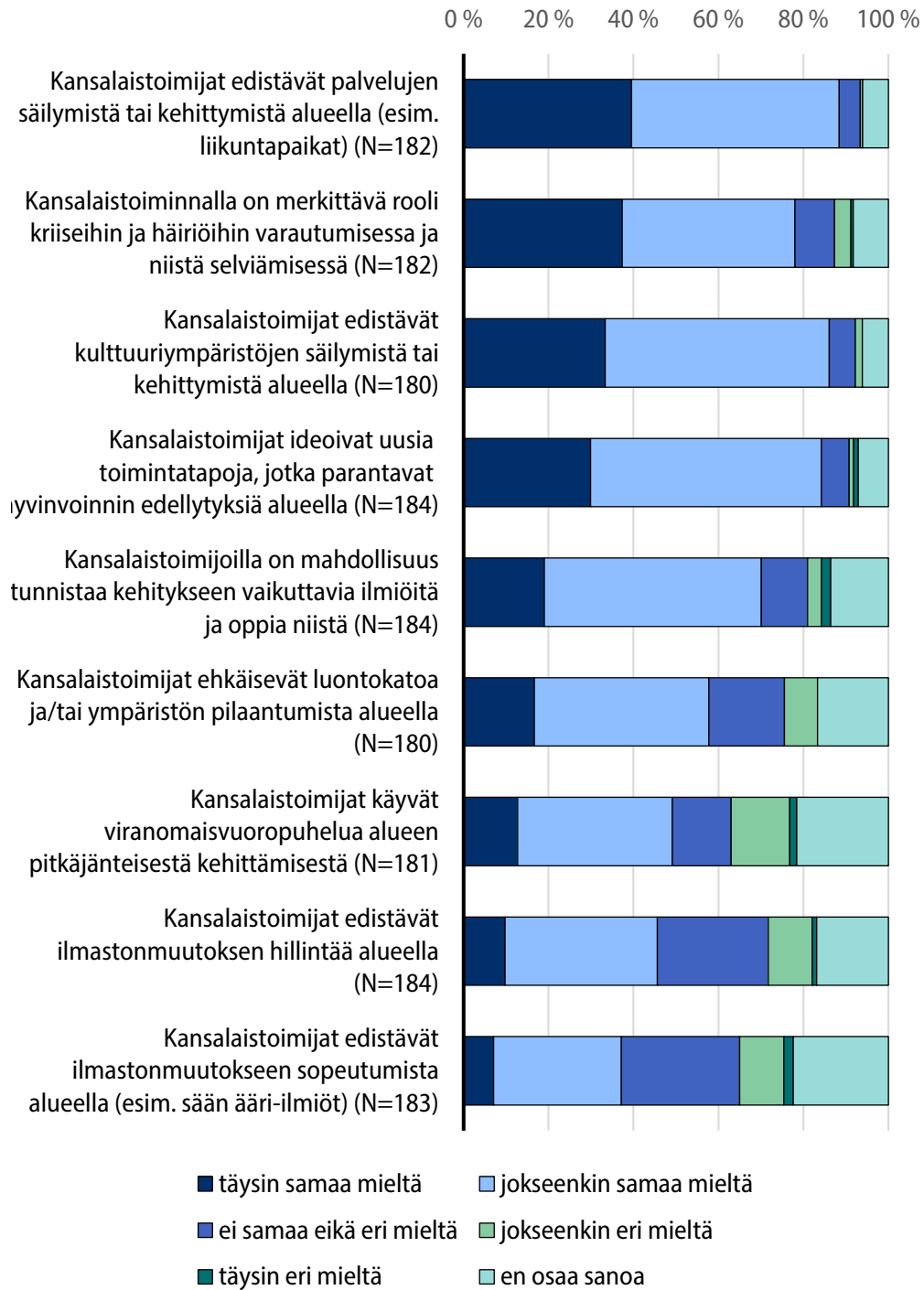
Heikoimmat arviot saa kansalaistoimijoiden rooli ilmastonmuutostöissä. Molemmissa vastaajaryhmissä alle puolet arvioi kansalaistoimijoiden edistävän ilmastonmuutoksen hillintää tai siihen sopeutumista alueellaan. Havainto on

linjassa edellä esitetyn uhkakuva-arvion kanssa, jossa ilmastonmuutos ei kuulunut päällimmäisiin varautumistarpeisiin. Ilmastonmuutos ei näytä olevan laajasti suomalaisen kansalaistoiminnan agendalla, mitä voi pitää resilienssiä heikentävänä.

Kuvio 32. Kansalaistoimijavastaajien näkemykset sopeutumisesta muuttuviin oloihin.

Pitkäjänteinen sopeutuminen muuttuviin oloihin

Kuvio 33. Viranomaisvastaajien näkemykset sopeutumisesta muuttuviin oloihin.**Pitkäjänteinen sopeutuminen muuttuviin oloihin**

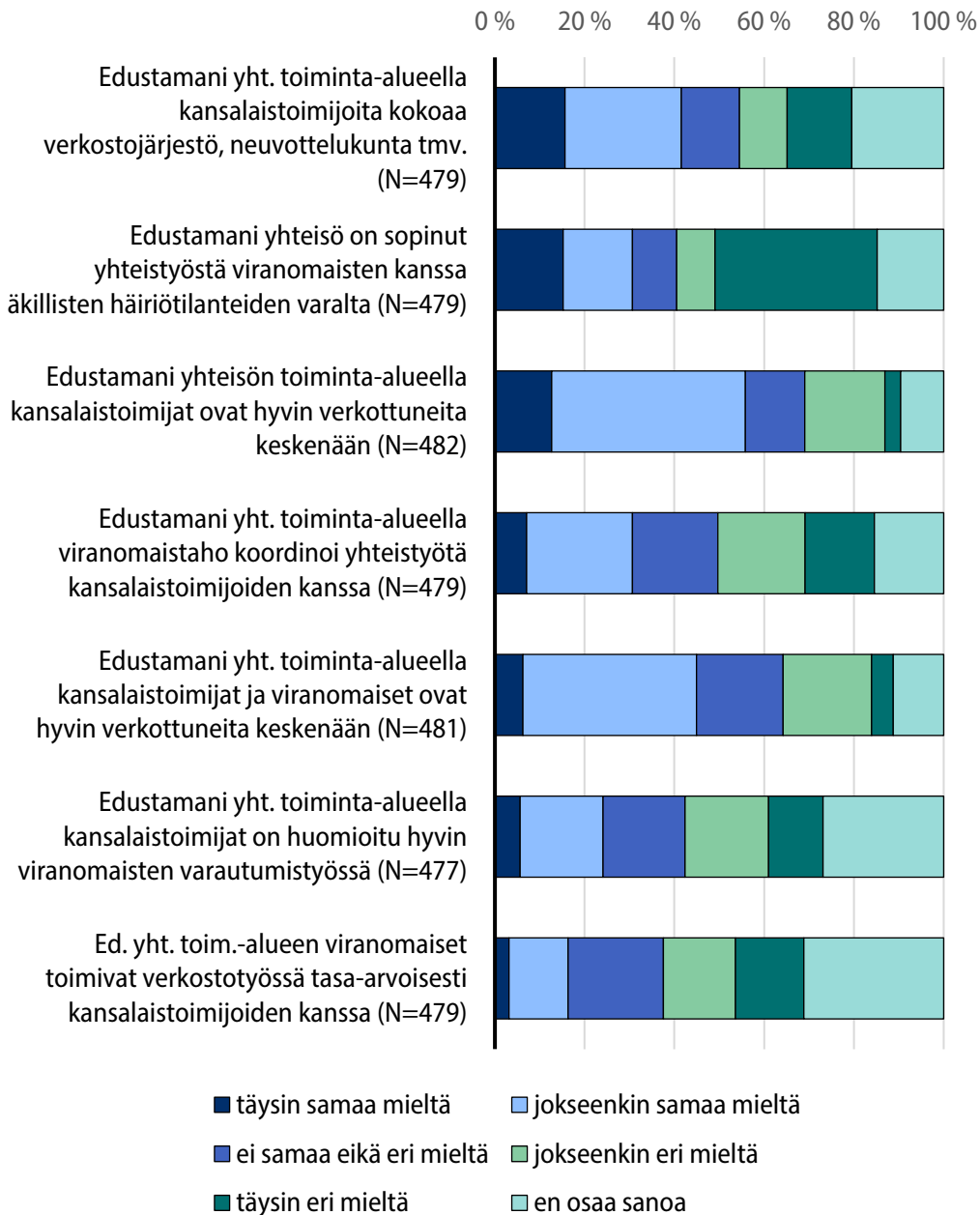
Selvin ero aineistojen välillä koskee jälleen yhteistyötä. Viranomaisvastaajista lähes puolet mutta kansalaistoimijavastaajista vain kolmannes arvioi alueensa kansalaistoimijoiden käyvän viranomaisvuoropuhelua alueen pitkäjärjestyksestä kehittämisestä. Molempia mittauksia voi pitää liian matalina perusresilienssin toteutumisen kannalta. Myös väite, että kansalaistoimijat edistävät kulttuuriympäristöjen säilymistä alueella, saa viranomaisvastaajilta enemmän tukea (82–71 %). Katsotaan seuraavaksi yhteistyötä tarkemmin mitanneita kysymyksiä.

6.4 Yhteistyö ja roolitus viranomaisten kanssa

Kansalaistoimijoiden yhteistyö toisten kansalaistoimijoiden tai viranomais-toimijoiden kanssa vaikuttaa melko laajalta. Keskiarvoltaan vastaajien yhteisöillä on noin 20 yhteistyökumppania. Viidennes kertoo yhteisönsä tekevän yhteistyötä alle viiden muun kanssa, kun taas 12:lla on satoja kumppaneita. Vaihtelu on jälleen luonnollisesti kovin suurta, koska vastaajien joukko on moninainen kattojärjestöistä kyläyhdistyksiin.

Kuvio 34. Kansalaistoimijavastaajien näkemykset verkostoyhteistyöstä heidän edustamansa yhteisön toiminta-alueella.

Verkostoyhteistyö alueella

Alle puolet kansalaistoimijavastaajista vastaa, että heidän toiminta-alueellaan on verkostoyhteistyötä kokoava verkostojärjestö, neuvottelukunta tai vastaava (kuvio 34). Lukua voidaan pitää pienenä, koska todellisuudessa sellainen löytyy periaatteessa joka maakunnasta (ks. Alanko 2023). Maakunnallisilla

verkostojärjestöillä ja vastaavilla on siis vielä tehtävää tunnettuuden, tavoittavuuden ja edustavuuden tehtävissä - sekä hyvinvointialueilla ja kunnilla niiden tukemisessa.

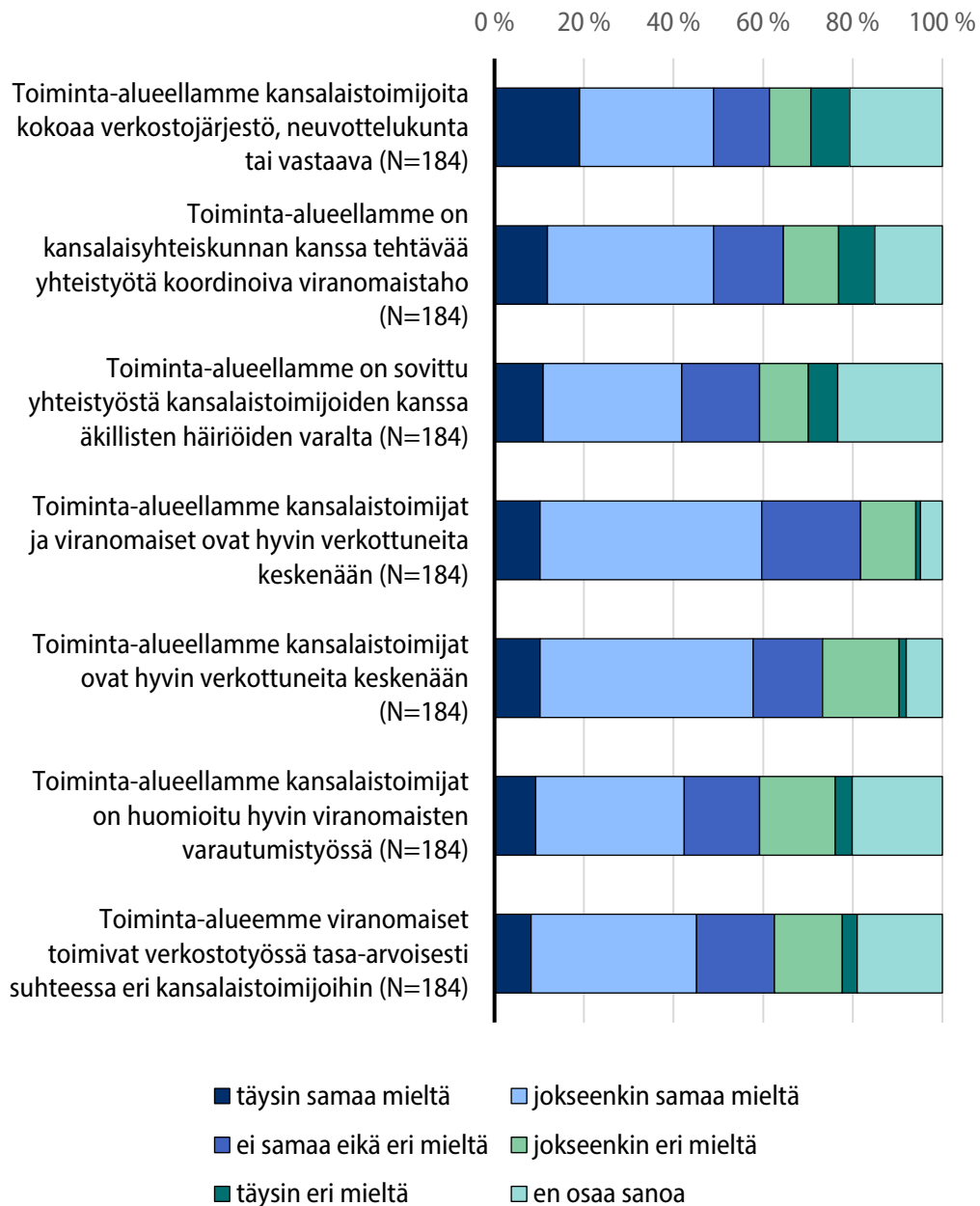
Vain vajaa neljännes kansalaistoimijavastaajista kokee, että kansalaistoimijat on huomioitu hyvin viranomaisten varautumistyössä. Havaintoa voi pitää yhteistoimintakyvyn kannalta huolestuttavimpana. Lisäksi vain kolmannes on siinä käsityksessä, että hänen edustamansa yhteisö on sopinut viranomaisten kanssa yhteistyöstä äkillisten häiriötilanteiden varalta. Sitä useamman eli lähes puolen mielestä sellaisesta ei ole sovittu. Tulosta selittänee, että useimmat edustetuista yhteisöistä eivät siis toimi turvallisuusallalla. Silti Suomen kokonaisturvallisuusmallin näkökulmasta voi kysyä, onko kansalaisyhteiskunta riittävästi sitoutettu sille säilytettyyn rooliin.

Verkottuminen muiden kansalaistoimijoiden kesken omalla toiminta-alueella näyttää olevan paremmalla tolalla, sillä yli puolet vastaa verkottuneisuuden olevan hyvää. Silti joka viides on eri mieltä. Sen sijaan vain kolmanneksen mielestä alueella on viranomaisvetoista yhteistyön koordinaatiota. Kolmanneksen mielestä sitä ei ole. Kokonaisturvallisuusmallin näkökulmasta lukuja, varsinkin jälkimmäistä, voi jälleen pitää huonoina. Vaikka kaikkien kansalaistoimijoiden osallistumista yhteistyöhön ei pidettäisi välttämättömänä, alueen toimijoiden kesken jaettu tieto yhteistyön viranomaiskoordinaatiosta olisi kuitenkin tärkeää.

Kuitenkin lähes puolet vastaajista on sitä mieltä, että kansalaistoimijat ja viranomaiset ovat hyvin verkottuneita keskenään heidän toiminta-alueellaan. Kaikkein huonoimmat arviot saatiin väitteeseen, että viranomaiset toimivat verkostotyössä tasavertaisesti kansalaistoimijoiden kanssa. Vain noin kuudennes oli tätä mieltä, ja kolmasosa vastaajista ei osannut ottaa tähän kantaa. Tasavertaisuus on usein tunnistettu kansalaistoimijoiden kaipaamaksi asiaksi viranomaisyhteistyössä (esim. Alanko ym. 2023).

Kuvio 35. Viranomaisvastaajien näkemykset verkostoyhteistyöstä heidän edustamansa organisaation toiminta-alueella.

Verkostoyhteistyö organisaatiosi maantieteellisellä alueella

Kansalaistoimijakyselyn ja viranomaiskyselyn välinen vertailu osoittaa kiinnostavia eroja varautumista koskevassa verkostoyhteistyössä. Viranomaisvastaajista selvästi useampi eli 41 prosenttia on sitä mieltä, että kansalaistoimijat on huomioitu hyvin viranomaisten varautumistyössä (kuvio 35). Yhtä monen mielestä yhteistyöstä

on sovittu äkillisten häiriöiden varalta. Vielä useamman eli joka toisen mielestä viranomaistaho on koordinoimassa yhteistyötä. Kansalaistoimijat ja viranomaiset ovat hyvin verkottuneita keskenään 58 prosentin mielestä. Kaikissa näissä väitteissä viranomaisten ja kansalaistoimijoiden väliset erot ovat merkittäviä ja tendenssimäisiä: viranomaisilla on kansalaistoimijoita positiivisempi kuva varautumisen verkostoyhteistyöstä.

Sama tendenssi jatkuu ja voimistuu tarkasteltaessa viranomaisvastaajien käsityksiä organisaationsa yleisestä yhteistyöstä kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kanssa. Viranomaisvastaajat kertovat tekevänsä yhteistyötä keskiarvoltaan 27 kansalaistoimijan kanssa vuosittain mediaanin ollessa 13.

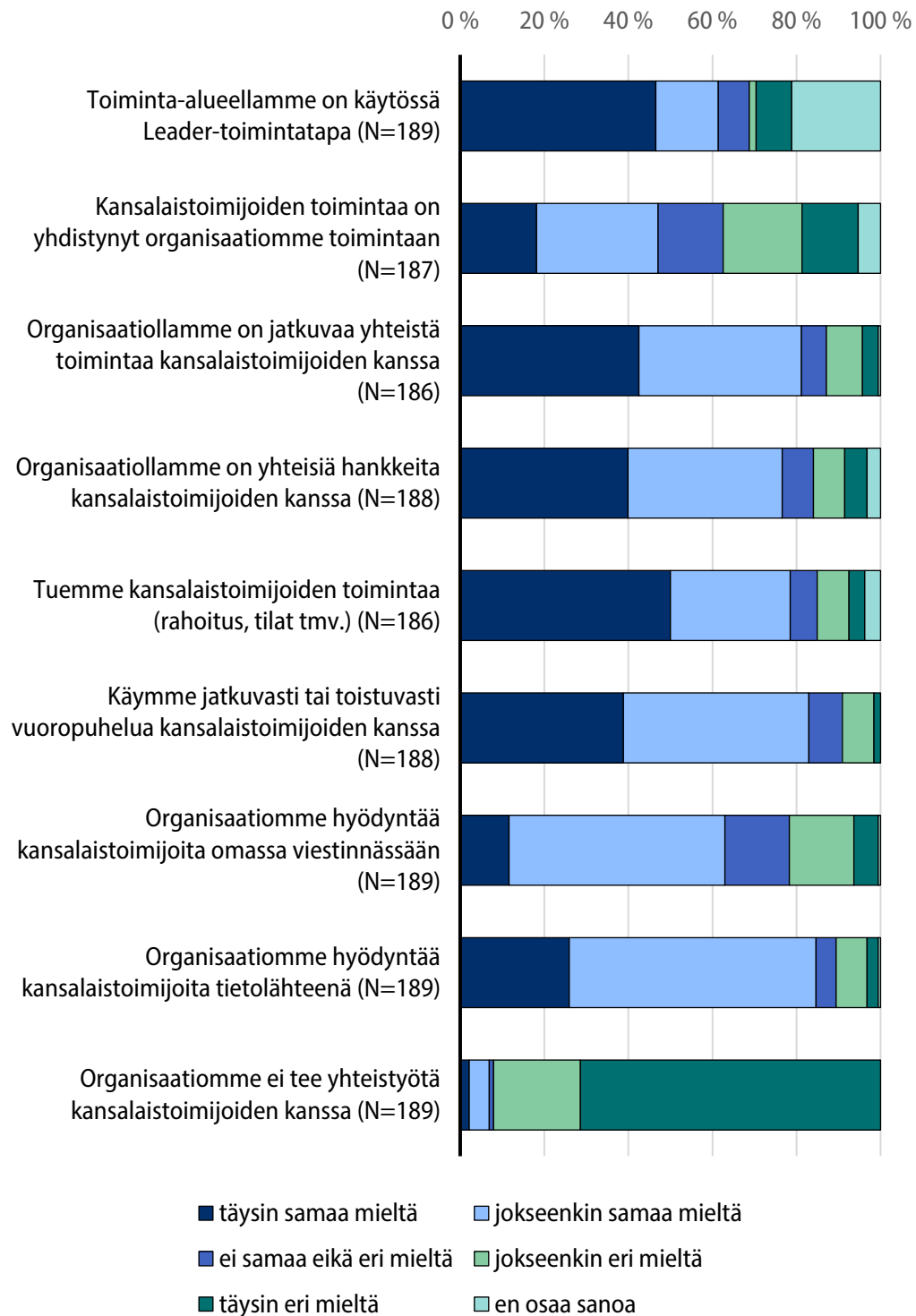
Viranomaisvastaajista noin neljä viidestä kertoo, että hänen organisaatiollaan on jatkuvaa yhteistyötä, yhteisiä hankkeita sekä jatkuvaa ja toistuvaa vuoropuhelua kansalaistoimijoiden kanssa (kuviot 36). Jotakuinkin yhtä moni vastaa, että hänen organisaationsa hyödyntää kansalaistoimijoita tietolähteenä ja tukee kansalaistoimintaa. Kansalaistoimijavastaajista vain noin puolet arvioi yhteisönsä harrastavan kaikkia edellä mainittuja yhteistyömuotoja kunnan tai kuntien kanssa ja 18–28 prosenttia hyvinvointialueen kanssa.

Vielä suurempi ero syntyy, kun kysytään hyödynnetäänkö kansalaistoimijoita kuntien ja hyvinvointialueiden viestinnässä. Aineistot eivät ole aivan vertailukelpoiset, sillä viranomaisvastaajissa on muitakin kuin kunnan tai hyvinvointialueen edustajia. Kuitenkin kolme neljästä heistä edustaa kuntaa tai hyvinvointialuetta. Voi myös olla, että aineistot edustavat perusjoukkojaan erilaisilla painotuksilla.

Joka tapauksessa on perusteet arvioida, että viranomaisilla on selvästi myönteisempi käsitys yleisestä yhteistyöstään kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kanssa kuin kansalaistoimijoilla. Havaintoa voi pitää ongelmallisena ja sen syytä kannattaisi tutkia tarkemmin. Kokonaisturvallisuus tuskin optimaalisesti toteutuu, jos toimijoilla on erilaiset käsitykset tehdyn yhteistyön tasosta - etenkin, jos yhteistyöstä johtavalla osapuolella on siitä epärealistinen käsitys.

Kuvio 36. Viranomaisvastaajien näkemykset heidän edustamansa organisaation yhteistyöstä kansalaistoimijoiden kanssa.

Edustamasi organisaation yhteistyö kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kanssa

6.4.1 Kansalaistoimijat yhteistyöstä avovastauksissa

Avovastauksista voidaan etsiä tekijöitä, jotka kenties selittävät havaittuja eroja. Niissä kansalaistoimijoiden kokemukset yhteistyöstä viranomaisten kanssa vaihtelevat paljon. Vaihtelu johtunee sekä kansalaistoimijoiden itsensä moninaisuudesta että myös viranomaistahojen eroista ja erilaisista toimintatavoista.

Toiminta-alueen kunnat ovat hyvin erilaisia järjestöjen toiminnan hyödyntäjinä / tukijoina. Toisissa on yhteistyö hyvin vähäistä. Toisissa pyydetään mukaan kaikkeen mahdolliseen.

Kritiikkiä vastauksissa on kuitenkin runsaasti ja se on paikoin kärkeästä. Osa vastaajista niputtaa kunnat ja hyvinvointialueet kritiikissään yhteen, mutta pelkästään toiseen kohdistuvat kriittiset kokemukset painottuvat selvästi hyvinvointialueisiin. Edellä kuvattu hyvinvointialueiden kanssa toimimisen vähäisyys ei näytäkään johtuvan vain siitä, että kunnat olisivat vastaajatahoille luontevampia yhteistyökumppaneita. Hyvinvointialueet koetaan etäisiksi ja haluttomiksi yhteistyöhön.

Hyvinvointialueeseen ei saa kontaktia, vaikka yhdistyksellä olisi toimiva ja testattu suunnitelma.

Lienee syytä olettaa, että kansalaistoimijoiden kanssa tekemänsä yhteistyön osalta hyvinvointialueet olivat osin vielä ylösajovaiheessa kyselyaineiston keräämisen aikaan alkuvuonna 2024.

Hyvinvointialueet ovat vielä aika sekaisin. Yhteistyö ei ole päässyt alkuun.

Hyvinvointialue ei ole hoitanut sille kuuluvia tehtäviä ajallaan.

Hyvinvointialue on vielä niin pirstoutunut, että on vaikeaa tietää keneen on yhteydessä.

Kriittisimmät kommentit vaikuttavat tulevan kuntatasolla operoivilta kansalais-toimijoilta. Hyvinvointialueuudistuksen katsotaan jopa huonontaneen suhteita kuntatason toiminnassa.

Ei hyvinvointialue välitä millään lailla meidän toiminnasta. Paikallinen yhdistys ei voi edes anoa avustusta hyvinvointialueelta. Kaikki on mennyt vaikeammaksi hyvinvointialueen toiminnan alettua.

Från det lokala perspektivet känns nog välfärdsområdet långt borta, som en jätteinstans som lever sitt liv.

Maaseudulla yhteistyön kokemuksiin näyttää vaikuttavan heikkenevä väestökehitys ja toimintojen keskittyminen kuntakeskuksiin.

Kunta on täysin unohtanut harvaan asutun alueen kyläyhdistykset ja niiden mahdolliset voimavarat. Kyläyhdistykset eivät näy mitenkään kunnan toiminnassa.

Monen vastaajan kokemus on, että viranomaisilta puuttuu tietoa ja ymmärrystä kansalaistoimijoiden tekemisistä ja osaamisesta.

Aktiivisuus enemmän järjestöjen suunnalta. Kunnat ja hyvinvointialueet eivät ole tietoisia vapaaehtoistoiminnan osaamisesta ja käytettävyydestä. Etenkin ylemmällä johdolla ei riittävästi tietoa.

Vaikka kriittisimmät kommentit näyttävät yleensä tulevan toimialaltaan yleisluontoisilta paikallistoimijoilta, myös turvallisuuden ja kriisinhallinnan alalta löytyy kritiikkiä viranomaisia kohtaan.

Yhdellä sanalla kaikki em. tahot ovat passiivisia kriisinhallinnan osalta kansalaisille. Rahapula ja pelko että joutuu tekemään liian isoja asioita. Rahapula on kaikkien tahojen ainut viesti kuntalaisille!

Suojelutietämys koko kaupungissa heikko. Kaupungista puuttuu jämässä suojelujohtaja. Pelastuslaitos on ehkä ainut jolla jotain näkemystä ja vastuuta asian esillä pitämisestä.

Kaiken kaikkiaan viranomaisyhteistyötä koskevaa kritiikkiä voi luonnehtia yleiseksi ja toimijoiden välistä etäisyyttä kuvaavaksi. Se vaikuttaa perustuvan vastaajan ja hänen taustayhteisönsä konkreettisiin kokemuksiin.

Yhteinen kehittäminen on toiveena, mutta sinne on vielä pitkä matka, samoin tietolähteenä järjestötiedon hyödyntäminen.

Kysymykseen siitä, millainen kansalaistoimijoiden rooli varautumisessa ja kriisinkestävyudessa on, ja miten sitä ja viranomaisyhteistyötä pitäisi kehittää, saatiin myös monipuolisia vastauksia. Kehitettävää nähdään yhteistyön koordinoinnissa ja systemaattisuudessa, tapaamisten säännöllisyydessä, roolitusten selkeyttämisessä, yhteistoiminnan suunnittelussa ja harjoittelussa, vuoropuhelussa ja viestinnässä sekä myös väestön osaamisen ja toiminnan vahvistamisessa.

Toivoisin aktiivisempaa alueellista koordinointia, tällä hetkellä on kymmeniä toimijoita jo pelkästään koulutuskentällä, mutta ei ymmärrystä tai tietoa välttämättä kokonaisuudesta.

Moni korostaa kansalaistoimijoilla olevan enemmän tietoa, kokemusta ja kykyä kuin mitä viranomaiset osaavat vielä käyttää.

Kansalaistoimijoissa olisi valtavasti potentiaalia, mutta sen valjastaminen ja kehittäminen vaatii aktiivista koordinointia ja osallistamista.

Eryteisesti maankäyttöä ja energiahankkeita koskevissa asioissa viranomaiset voisivat hyödyntää luontojärjestöjen asiantuntemusta nykyistä enemmän.

Tilanteen ei välttämättä nähdä olevan paranemassa vaan päinvastoin huonontumassa johtuen yleisestä hallintopolitiikasta.

Nykyinen viranomaistoiminnan tehostamisen nimellä kulkeva kehityskulku vie viranomaistahoja koko ajan kauemmaksi kansalaisista, ts. asiakaslähtöisyys viranomaistoiminnassa heikkenee. Tämä heikentää viranomaisten ja kansalaisten yhteistoimintaa ja yhdessä tekemisen mahdollisuuksia.

Vastapainoksi etäännyttämiselle kaivattiin myös voimakkaammin paikallista otetta, etenkin ruotsinkielisissä vastauksissa. Ruotsinkielisillä alueilla kansalaistoiminta on perinteisesti vahvaa (esim. Eskelinen 2025).

På det lokala planet borde det finnas en "lokal civilsamhällets beredskapsplan" som fungerar i samverkan med myndigheternas beredskapsplan. I Sverige finns försök med SOT-punkter (Service- och trygghetspunkter) på landsbygden. Kanske Finland borde testa något liknande?!

Kansalaistoimijoiden vastauksissa oli myös mukana joitakin viranomaistoimiin turhautumista kuvastavia vastauksia. Ne mukailevat kirjallisuuskatsauksessa kuvattua kritiikkiä uusliberalistisen hallinnan myötä vetäytyvästä valtiosta.

Viranomainen pyrkii vetäytymään kaikista mahdollisista tehtävistä, jotka se voi jättää hoitamatta, ja jättämään ne joko hoitamatta tai sitten kolmannen sektorin hoidettavaksi.

Juttu ei mene niin, että 3. sektori laitetaan töihin ilman palkkaa suunnittelemaan ja osallistumaan kaiken maailman koulutuksiin. Se ei toimi. Mutta jos jotakin sattuu, niin me toimimme omin päin oman harkinnan mukaan.

Voi myös olla niin, että se, mikä viranomaispuolella on yhteisesti organisoitunutta valmiutta, näyttääkin kansalaistoimijoille erillisinä asioina. Yhteistyö voi jäädä vain viranomaisten paperille ilman konkretiaa - tai ainakin ilman kansalaistoimijoiden kokemusta sellaisesta.

Alueellani on valitettavasti se tilanne, että viranomaiset ovat viranomaisia ja me vapaaehtoiset olemme vain vapaaehtoisia. Eli yhteistyötä ei ole, tämä asia pitäisi muuttaa.

Muutamit vastaajat näkivät kansalaistoimijat jopa ensisijaisena kriisitoimijatahona, jota tulisi sellaisena myös resursoida. Jos kansalaisten resilienssiaktiivisuus on jollain paikkakunnalla kovin vahvaa, pitäisikö sitä myös vastaavasti roolittaa ja tukea, yhdenmukaisuuden ja tasapuolisuuden kustannuksellakin?

Kansalaisyhteiskunta on toiminnan keskiössä oman yhteisönsä puolustamisessa erityyppisiä kriisejä vastaan. Kunnan tulisi järjestää vuosittain aktiivisten yhdistysten neuvottelupäivät, joilla kunnan yhteiset arvot ja tavoitteet päivitetäisiin ja yhteisistä toimintatavoista sovittaisiin. Kunnan tulisi myös myöntää rahoitusta keskeisille yhteisön toimijoille.

Kehitettävää nähtiin kuitenkin myös kansalaistoimijoissa itsessään. Siinä näkynee kansalaistoimijoiden itsensä kokema vapaaehtoistyöaktiivisuuden supistuminen ja siitä johtuva tarve tehostaa toimintaa.

Kansalaisyhteiskunnan tulisi pystyä kokoamaan eri toimijoita tehokkaammin yhteen.

Vapaaehtoistoimijoiden tulisi aktivoitua yhteistyöhön innokkaammin.

Kiinnostavaa on, että henkisestä kriisinkestävyydestä kansalaistoimijavastaajat eivät juuri puhu, vaikka siinä kansalaisyhteiskunnan (ml. seurakunnat) roolia pidetään yleensä erityisen tärkeänä. Havainto näyttää kertovan jälleen ristiriidasta kokonaisturvallisuusmallin ja kansalaistoiminnan konkretian välillä.

Henkiseen ja psyykkiseen kriisinkestävyyteen tarvitaan lisää huomiota, nyt sitä ei käytännössä tee kukaan eikä koronakriisistä kovin paljon opittu esim. miten moninainen pääkaupunkiseudun väestö on tavoittaa. Tarvitaan hyvin erilaisia keinoja kuin tavallista viranomaistoimintaa. Tätä olisi hyvä kansalaistoimijoiden kanssa harjoitella normaalioloissa ja luoda toimintamalleja.

Seurakunnilla henkisen kestävyuden rooli on lakisääteisesti. Kyselyssä tulee kuitenkin esiin se, miten niiden asema kansalaistoiminnan osana on erityinen ja sellaisenaan hankalasti käsiteltävä.

Seurakuntien rooli pitäisi tässä ottaa huomioon haavoittuvimmassa asemassa olevien ihmisten osalta. Kyselyssä ei noteraata sitä. Evankelisluterilainen seurakunta ei ole 3. sektorin toimija vaan julkisyhteisö. Vapaat seurakunnat ovat yhdistyksiä. Tarvittaisiin selkeät yhteistyömallit kunta, seurakunta, hyvinvointialue ja järjestöt varautumiseen.

6.4.2 Viranhaltijat yhteistyöstä avovastauksissa

Viranhaltijavastaajat puolestaan kertoivat kansalaistoimijoiden kanssa tehtävään yhteistyöhön kuuluvan avustuksia, yhteistyö- ja kumppanuussopimuksia, tapahtumia ja tapaamisia, koulutusta, harjoittelua ja tilannekatsauksia. Parannusehdotuksia ovat esimerkiksi yhteiset turvallisuusviestintäkampanjat.

Yleisimmin toivotaan, että yhteistyö olisi entistä selkeämmin määriteltyä sekä nykyistä säännöllisempää, syvempää ja järjestelmällisempää. Sille toivotaan myös aiempaa enemmän näkyvyyttä.

Hyvä yhteistyö palvelee kumpaankin osapuolta. Toimintatavat on sovittu ja niitä noudatetaan. Roolit ja tehtävät ovat selkeät. Yhteistoiminta on säännöllistä ja sitä seurataan.

Pienessä kunnassa kansalaistoimijoiden tuottamat palvelut ovat merkittävässä roolissa kuntalaisten hyvinvoinnin tukemisessa. Yhteistyötä kunnan ja kansalaistoimijoiden kesken tehdään, mutta se voisi olla järjestelmällisempää.

Organisaatio on luonut yhteistyötä tiivistävän/kuvaavan asiakirjan (yhdistysyhteistyöohjelma), joka löytyy kaupungin verkkosivuilta. Yhteistyötä tukee asiakirjan neljä eri osa-aluetta sisältäen taloudellisen ja toiminnallisen yhteistyön, yhdistysyhteyshenkilötyön, viestinnän ja vuosikellon. Kaupungilla on myös käytössä osallisuus- ja vuorovaikutusmalli, joka tukee kaupungin toimijoita asukkaiden osallistamisessa.

Yhteistyön tiivistämisessä voi olla joidenkin vastaajien mielestä haittiansakin. Viranomaiset kantavat huolta työnsä ekonomiasta ja toimijoiden erilaisuudesta halutaan pitää kiinni.

Kansalaisten yhteydenotot tulkitaan häiritseviksi.

Kansalaistoimijoiden ei pidä lisätä viranomaisten työtaakkaa organisoinnissa tms. ja viranomaiset eivät saa pyrkiä levittämään vastuutaan tai työtään kansalaistoimijoiden suuntaan liikaa.

Useampi vastaaja korostaa, että vastuu ja kontrolli varautumisessa ovat ja niiden kuuluu olla viranomaisilla. Kansalaistoimijoiden roolia pidetään tärkeänä ellei välttämättömänä mutta vaihtelevana. Kehittämistarpeita nähdään sekä perusasioiden, kuten toimijoiden kartoittamisen ja sovittujen roolien suhteen, että vuoropuhelun, sopimuskäytäntöjen, tuen, koulutuksen ja yhteisen harjoittelun osalta. Selkeää, saumatonta ja johdettua yhteistyötä ja koordinaatiota kaivataan.

Huomionarvoista on, että vastaajat toivovat yleensä näitä toimenpiteitä ”itseltään” eli viranomaistahoilta. Kansalaistoimijoilta ei odoteta aloitteellisuutta. Tätä voi pitää järkevänä ja kansalaistoimijoiden kannalta hyvänä sikäli, että kehittämisvastuuta ei olla säilyttämässä heille.

Kansalaistoimijat - sekä 3. sektorin että 4. sektorin, lähtevät toimimaan häiriötilanteissa joka tapauksessa - olisi hyvä että se olisi mahdollisimman ennakoitua ja harjoiteltua - eli sitä kannattaa organisoida - se on iso osa varautumista.

Toisaalta vastaukset saattavat kuvastaa myös sitä, että kansalaistoimijoiden aloitteille ei olla avoimia, kuten kansalaistoimijat edellä valittivat. Viranomaisten asennoitumista yhteistyöhön voi siis tulkita viranomaislähtöiseksi siten, että yhteistyön tarpeet tai ainakin tehtävät toimet tulevat heiltä, ei kansalaistoimijoilta.

Roolin pitäisi olla merkittävä. Yhteistyötä, vastuunjakoa ja varautumista sekä harjoittelua kriisitilanteiden varalle tulisi lisätä.

Uskoisin, että tässä olisi paljon kehittämispotentiaalia.

Kansalaisyhteiskunnan toimijoilla on merkittävä rooli, viranomaisten tulisi lähteä kehittämään asiaa yhdessä kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kanssa joko viranomaistyönä tai aloittaa hanketoiminnalla.

Viranomaispuolen aloitteellisuuden tärkeys näkyy myös siinä, miten yhteistyön tavoitteita tulisi rakentaa.

Tiettyjä hyviä yhteyksiä on ja toimivia yhteistyökuvioita viranomaisten kanssa. Viranomaisten kannattaisi selkeästi visioida sitä, että mihin he voisivat tarvita apua, mitä se konkretian tasolla on ja kommunikoida sitä paremmin näille toimijoille.

Vaikka viranomaislähtöinen hierarkkisuus korostuu, joidenkin kehittämisehdotuksia voi pitää yhteistyötä demokratisoivina.

Kansalaisyhteiskunnan toimijat pitäisi olla selkeästi koottuna jossain, mitä näitä on, mitä he tekevät, mitä heidän osaaminen on. Viranomaispuolella pitäisi olla joku nimetty yhteys- ja yhteistyöhenkilö heidän kanssa. Kansalaisyhteiskunnan toimijat pitää ottaa kokouksiin ja päätöksentekoihin ja valmiussuunnitelmien tekoon mukaan jollain tasolla (esimerkiksi mahdollisuus antaa lausunto tai ottaa kantaa valmiussuunnitelmasta ennen sen julkaisua tms.). Heidän potentiaali pitää tunnistaa ja hyödyntää viranomaisten puolesta.

Tämä teema pitäisi tuoda isosti esiin, koska sen mittaluokan haasteita ollaan tulevaisuudessa taklaamassa, että kaikki keinot käyttöön.

Yleisesti ottaen korostuu kuitenkin viranomaistoiminnan perusta ja kansalaistoimijoiden sitä täydentävä asema.

Viranomaistoiminta on selkäranka, mutta kansalaiset muodostavat kriisitoiminnan perälaudan, joka mahdollistaa ripeät toimet.

Se on ja pitäisikin olla viranomaistoimintaa täydentävä, esim. Vapepa, SRVA-toiminta metsästysseuroissa, vapaaehtoinen maanpuolustus, VPK, kyläyhdistykset yksinäisyyden torjujina, nuorisojärjestöt nuorten osallistajina jne.

Neljännän sektorin toimijoiden integroimista varautumiseen sekä epäillään että kannatetaan, kuten kirjallisuuskatsauksessa kävi ilmi.

Tavoitteleeko 4. sektori jotain roolia varautumisessa? Epäilen. Kylien pelastusryhmät ovat pitkäjänteistä organisoitua toimintaa, yhteistyötä viranomaisten suuntaan.

Luotava kokonaisuudesta toimintamalli eri kansalaistoimijoiden kanssa. 4. sektori on kyttävä kriisitilanteessa kytkemään osaksi järjestäytyntä kansalaistoimintaa.

On myös pystytty luomaan toimintamalleja kevyesti järjestäytyneiden ryhmien kanssa toimimiseen. Sellaisia kannattaisi kerätä ja levittää parhaina käytäntöinä.

4. sektorin toimijoita, joiden kanssa pelastuslaitoksella on erilliset sopimukset. Näiden henkilöiden tarkoituksena on tukea pelastuslaitosta omilla asuinalueillaan poikkeusoloissa tilanteessa käytettävissä olevin resurssein. Toiminta-ajatuksen voisi kiteyttää kylien "kodinturvajoukoiksi".

Toisaalta järjestöyhteistyöhönkään ei aina luoteta, koska se ei ole yhtä pitkäjänteistä ja siten luotettavaa kuin viranomaisten keskinäinen yhteistyö.

Yhteistyötä pitäisi kehittää, mutta mielestäni haastetta tuo henkilöiden vaihtuminen. Voiko kansalaisjärjestöihin luottaa mikäli siellä on henkilövaihdoksia, voiko luottaa että toiminta jatkuu kuten edellisten henkilöiden toimiessa? Viranomaisilla on tarkemmat toimintaohjeet ja säännöt, jolloin toiminta on vakaata henkilömuitoksista huolimatta.

Kysymme viranomaisvastaajilta myös, millainen varautumisen tila alueella olisi, jos kansalaisjärjestöjä ja -toimijoita ei olisi. Vastaajat tunnistavat useita varautumisen kohtia, jotka ovat heidän mielestään tällä hetkellä ainakin osin kansalaistoimijoiden kontolla. Lista ulottuu ensivasteesta jälkihoitoon ja myös perusresilienssiin luettaviin hyvinvointitehtäviin.

Viranhaltijoiden arvioita siitä, mitä puutteita varautumisessa olisi ilman kansalaistoimijoita:

- Ensivaste, etenkin maaseudulla
- Paikallinen tieto ja tartuntapinta
- Tiedonkulku esim. iäkkäille
- Henkinen tuki ja jälkihoito
- Majoitus ja huolto
- Etsintäpartiot, työvoima ylipäättään
- Yhteistyöverkostot
- Oman hädän purkaminen toimintaan
- Ihmisten hyvinvointia edistävät perustehtävät

Huomionarvoista on, että myöskään edellistä kysymystä täsmentävissä viranomaisten avovastauksissa ei erityisemmin korostu henkinen kriisinkestävyys, joka turvallisuuskeskusteluissa usein nostetaan järjestöjen ja seurakuntien keskeisimmäksi tehtäväksi. Sen sijaan yleisimmin viitataan henkilöresursseihin.

Tila olisi jonkin verran huonompi. Resurssit olisivat vähäisemmät ja osa toimenpiteistä jäisi toteuttamatta.

Tilanne olisi huono. Järjestöjen ja toimijoiden rooli on keskeinen etenkin, kun kyse on ihmisten elämiseen vaikuttavista tilanteista.

Surkea. Viranomaiset eivät pystyisi huolehtimaan asioista.

Utan medborgarsamhället finns inte tillräckligt många personer som kan delta i hjälp- och krisarbete. Dvs hjälpen når inte fram.

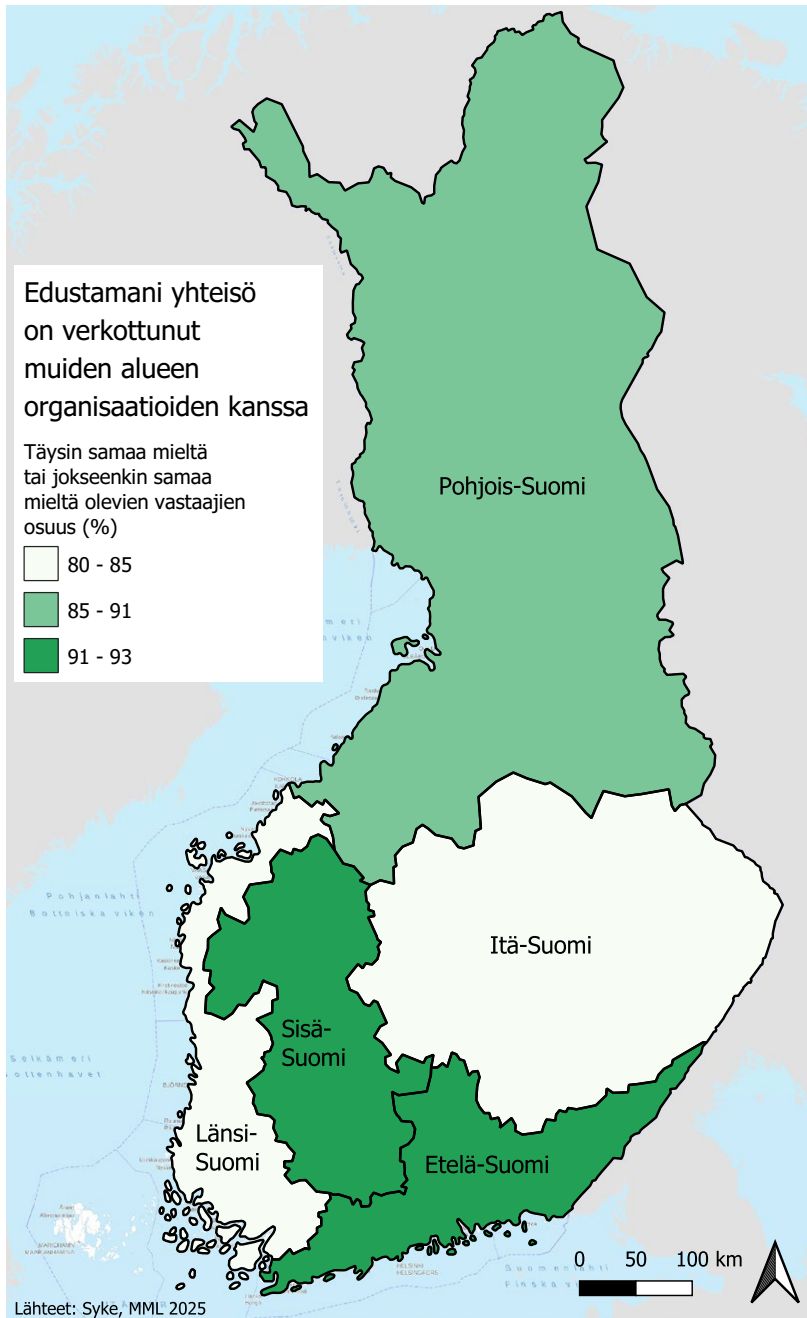
Huolestuttavaa on, että juuri henkilöressurssien koetaan kansalaistoimijoiden parissa olevan heidän toimintavalmiuksissaan useimmin uhattuina (ks. luku 6.3). Viranomaiset eivät voi luottaa siihen, että keskeisin kansalaistoimijoiden tarjoama resurssi on pysyvä.

6.5 Alueelliset erot

6.5.1 Erot maantieteellisten alueiden välillä

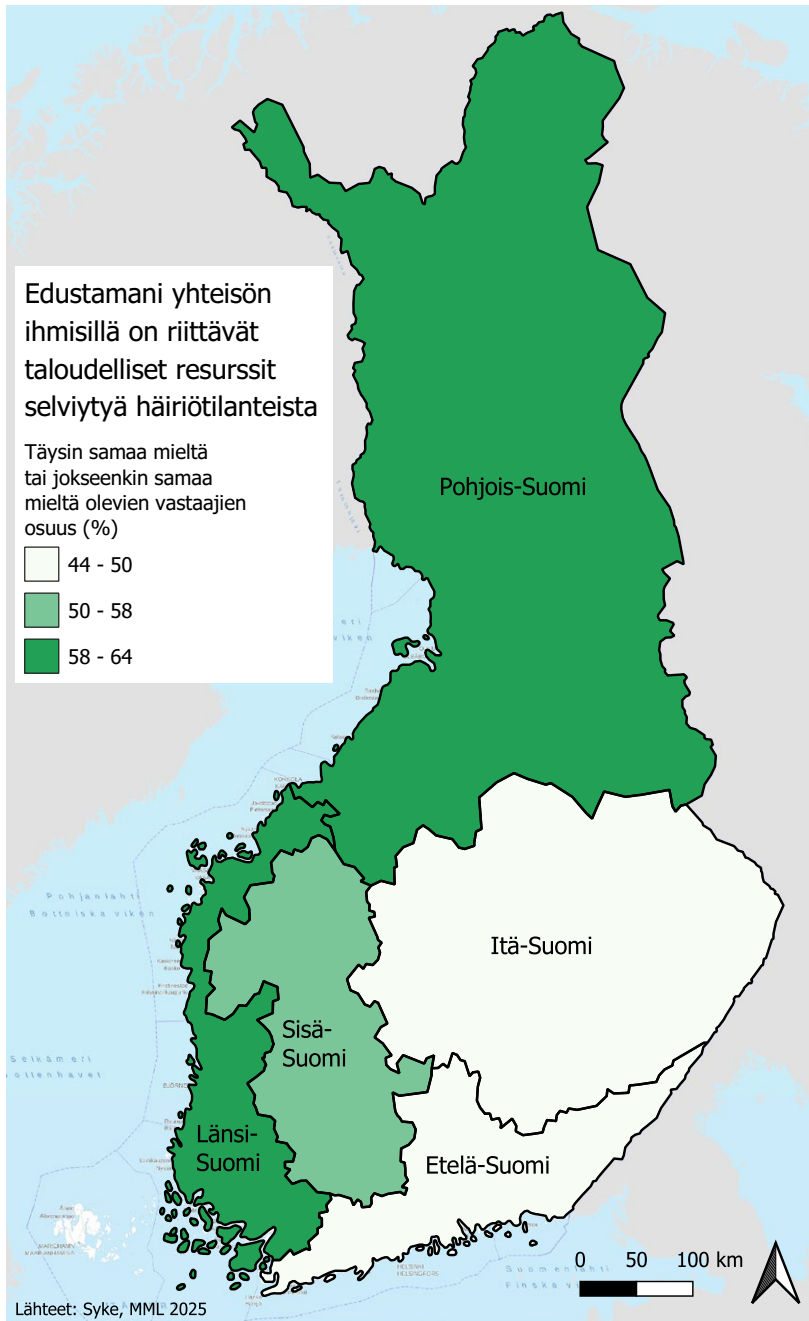
Kansalaistoimijoiden kyselyaineisto (n=491) ei ollut tarpeeksi laaja, jotta sitä olisi voinut analysoida luotettavasti hyvinvointialueita vertaillen. Niinpä käytettiin suppeampaa Suomen viiden yliopistosairaalan vastuualueisiin perustuvaa luokitusta (Sosiaali- ja terveysministeriö 2024). Seuraavassa tarkastellaan alue-eroja tällä aluetasolla ja koskien niitä muuttujia, joiden kohdalla tulosten luotettavuus on riittävää, eli tasolla p-arvo $< 0,05$ (tilastollisesti vähintään melko merkitsevä, ks. liite 3b). Aineiston epäedustavuuden vuoksi myös näitä eroja on tarkasteltava varauksella. Kuvatut erot voivat johtua myös vastaajajoukkoon liittyvistä syistä, eivät ainoastaan alueiden välisistä eroista.

Kuvio 37. Kansalaistoimijavastaajien edustamien yhteisöjen verkottuneisuus.

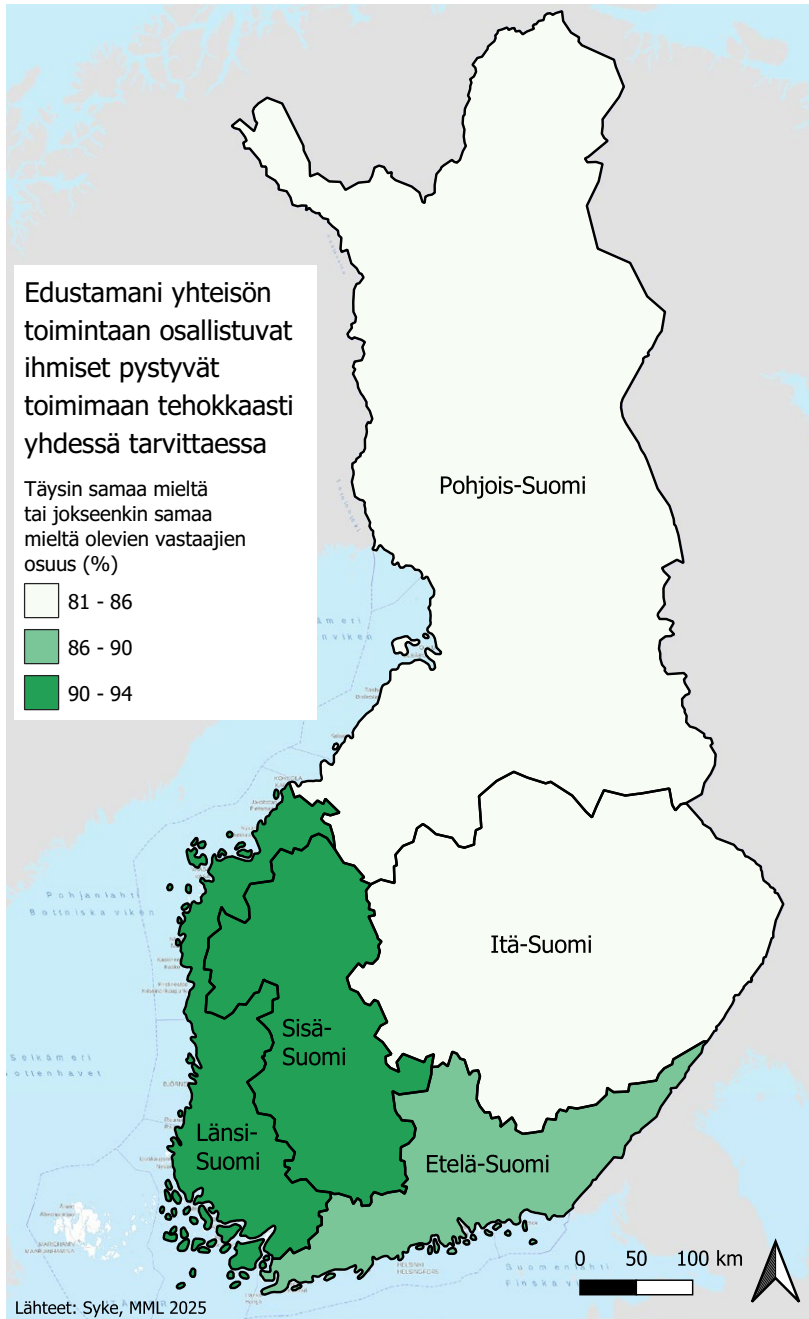

Oman yhteisön toimintavalmiutta mitattaessa Etelä-Suomi ja Sisä-Suomi näyttäytyvät alueina, joissa vastanneiden edustamat yhteisöt ovat muita alueita paremmin verkottuneita toiminta-alueensa toisten organisaatioiden kanssa (kuvio 37). Taloudellisten resurssien puutetta suhteessa häiriökestävyyteen koetaan eniten Itä-Suomessa, toiseksi eniten Etelä-Suomessa (kuvio 38).

Kuvio 38. Kansalaistoimijavastaajien edustamien yhteisöjen ihmisten taloudellisten resurssien riittävyys häiriötilanteista selviytymiseen.

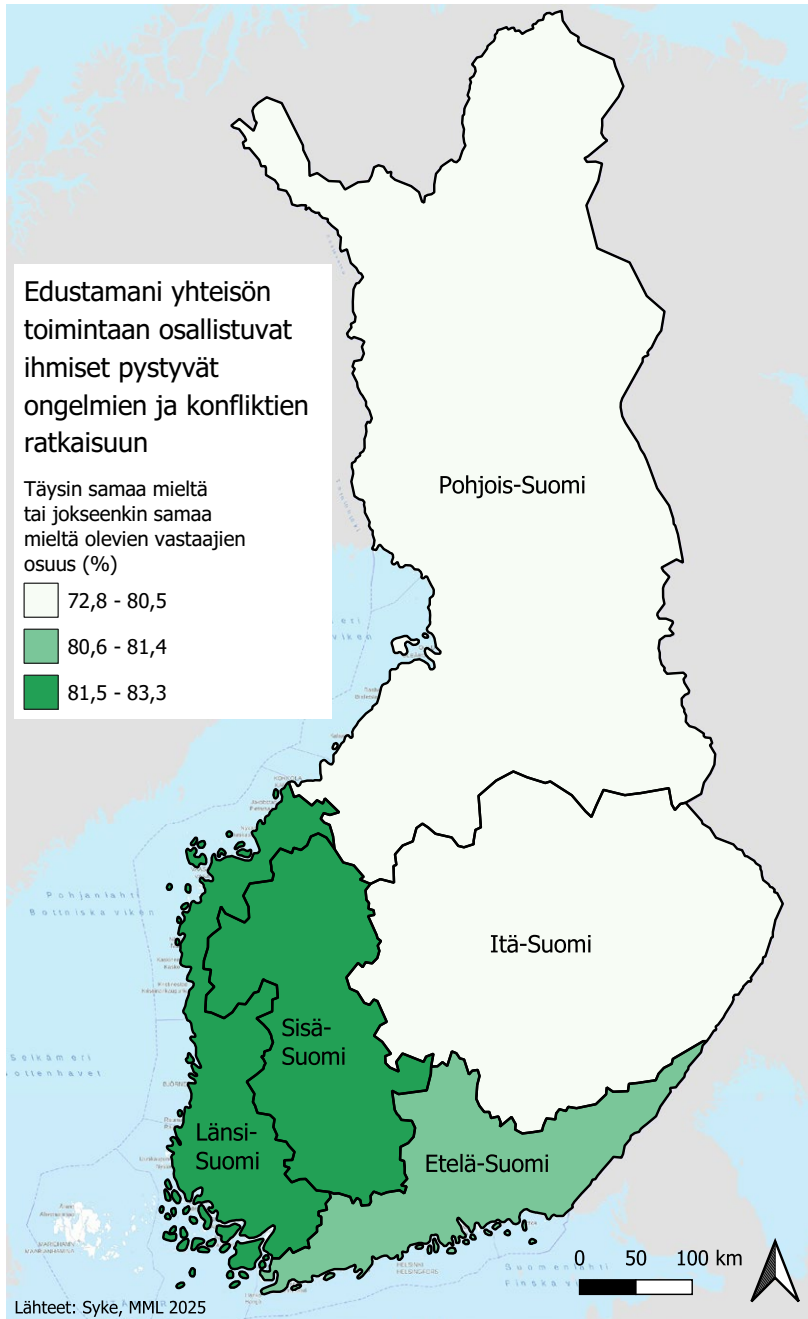

Kuvio 39. Kansalaistoimijavastaajien edustamien yhteisöjen toiminnan tehokkuus.

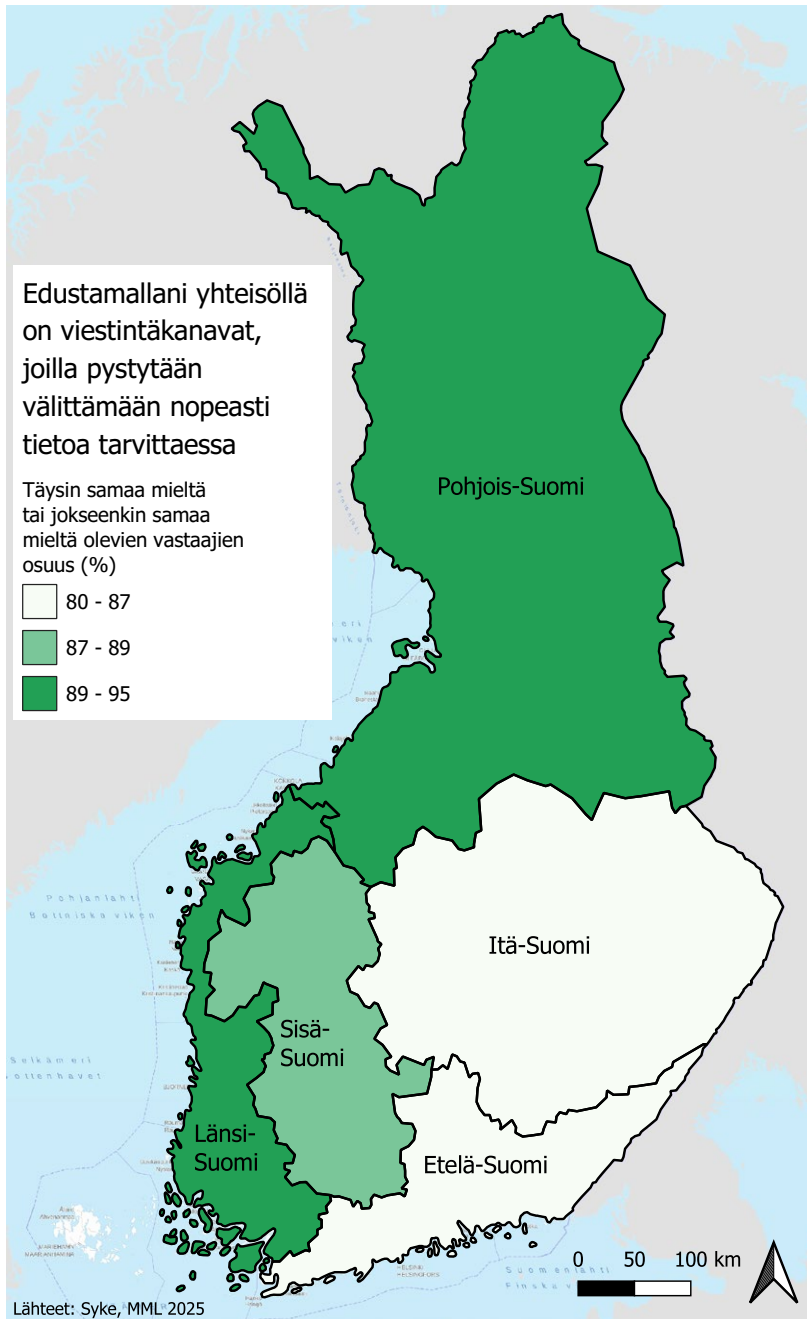
Yhteisön jäsenten toiminnan tehokkuus arvioidaan parhaimmaksi Länsi- ja Sisä-Suomessa, heikoimmaksi jälleen Itä-Suomessa (kuvio 39). Itä-Suomessa arvioidaan myös pystyttävän ongelmien ja konfliktien ratkomiseen muita alueita heikommin (kuvio 40).

Kuvio 40. Kansalaistoimijavastaajien edustamien yhteisöjen ongelmanratkaisukyky.

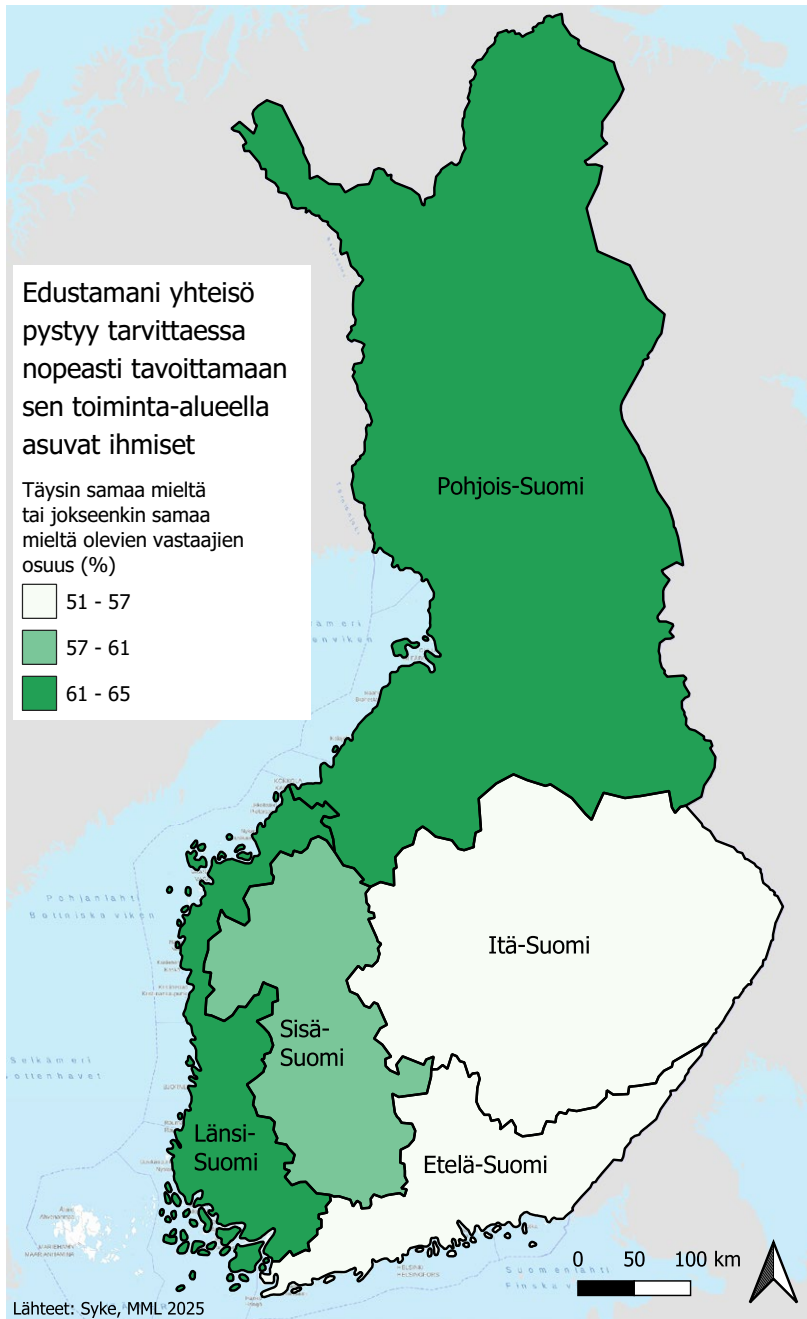

Lisäksi yhteisön omat viestintäkanavat arvioidaan Itä-Suomessa huonommiksi kuin muilla alueilla (kuvio 41). Toiminta-alueensa ihmiset tavoitetaan arviolta parhaiten Länsi- ja Pohjois-Suomessa, heikoiten Itä- ja Etelä-Suomessa (kuvio 42).

Kuvio 41. Kansalaistoimijavastaajien edustamien yhteisöjen viestintäkanavat nopeaan tiedonvälitykseen.

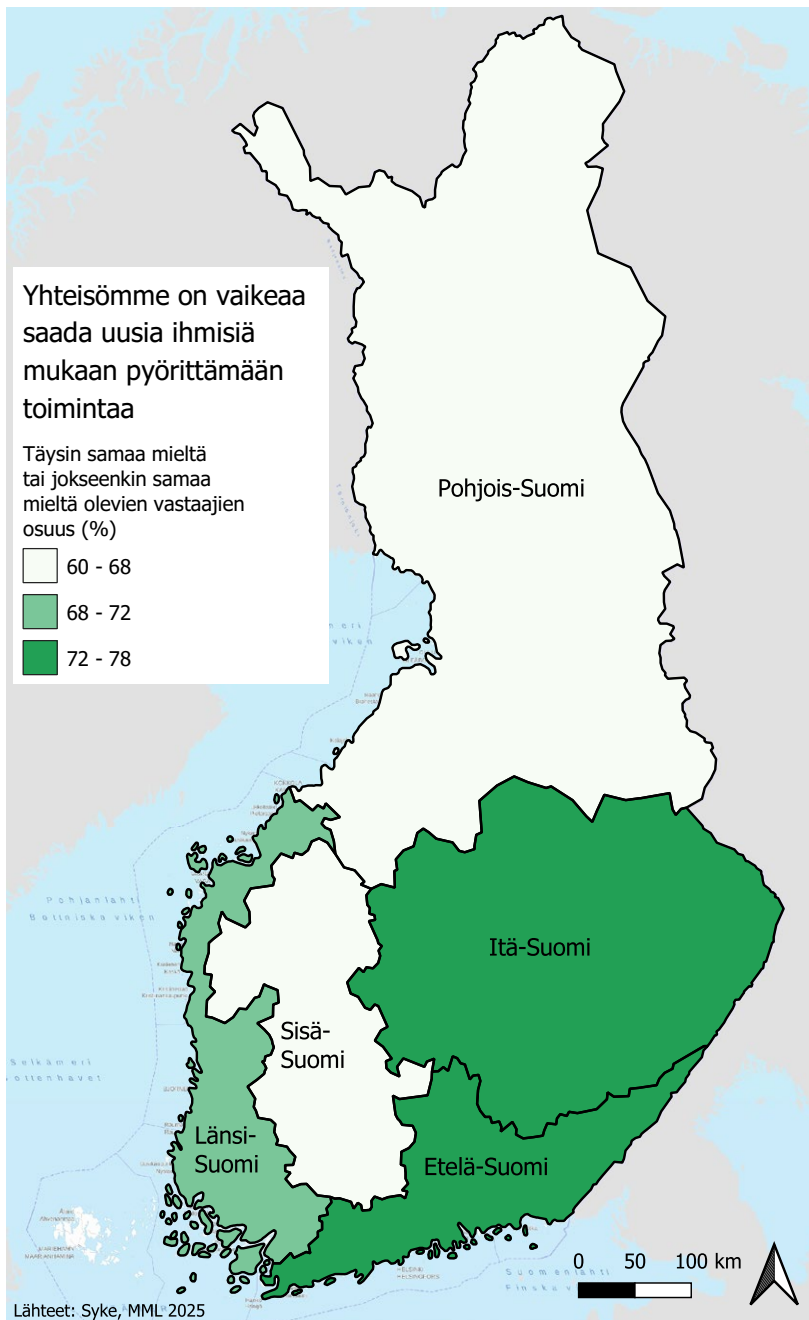
Kuvio 42. Kansalaistoimijavastaajien edustamien yhteisöjen kyky tavoittaa toiminta-alueellaan asuvat ihmiset tarvittaessa nopeasti.

Yhteisön toiminnassaan kokemien haasteiden osiossa Etelä- ja Itä-Suomi erottuvat jälleen muista. Niissä koetaan olevan vaikeinta saada toimintaa pyörittäviä ihmisiä (kuvio 43) ja samoin on laita vapaaehtoisten rekrytoimisen osalta (kuvio 44).

Etelä-Suomessa syyksi voi epäillä kaupunkimaisempia eli enemmän vapaa-ajan tarjontaa sisältäviä ja vähemmän yhteisöllisiä oloja. Itä-Suomessa havainnon voi liittää edellä havaittuihin muihin suhteellisiin heikkouksiin kansalaistoiminnassa.

Kuvio 43. Kansalaistoimijavastaajien edustamien yhteisöjen vaikeus saada uusia ihmisiä mukaan pyörittämään toimintaa.

Kuvio 44. Kansalaistoimijavastaajien edustamien yhteisöjen vaikeus saada uusia vapaaehtoisia mukaan toimintaan.

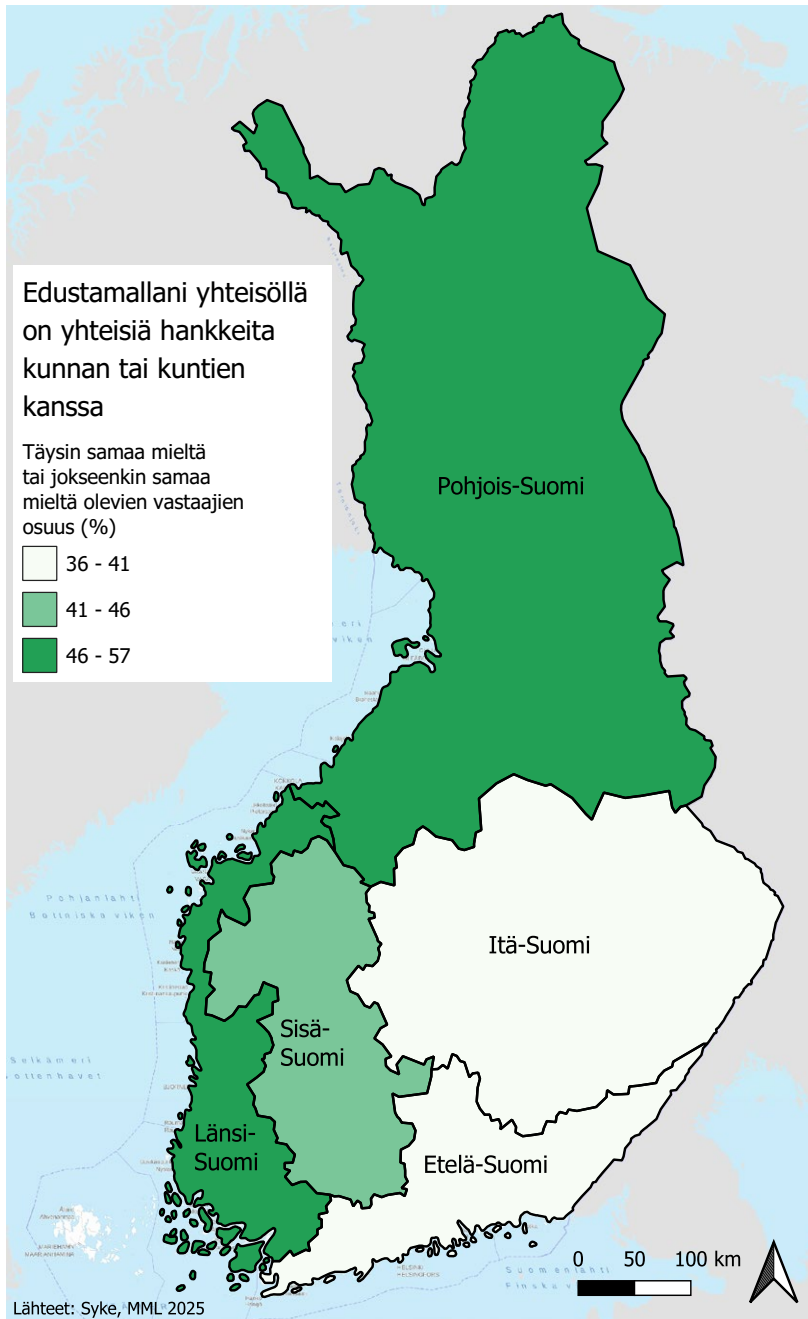

Keskeisin kokoava havainto alue-eroista on, että heikoimmilla kantimilla kansalais-toiminnan edustama yhteisöllinen resilienssi näyttää olevan Itä-Suomessa. Myös kysymyksissä varautumisen tasosta ja haavoittuvimpien suojaamisesta Itä-Suomi näyttäyty heikoimpana, mutta nämä havainnot eivät ole tilastollisesti merkitseviä.

Itä-Suomen muita huonompaa tilannetta voi pitää erityisen huolestuttavana siksi, että alueen tiedetään olevan ongelmallisin taloudellisen, väestöllisen ja hyvinvoinnin kehityksen suhteenkin. Voi tulkita, ettei kansalaistoiminta siellä kykene ainakaan kompensoimaan näitä ongelmia ylläpitääkseen perusresilienssiä muiden alueiden tasolla.

Myös Etelä-Suomi näyttäyty kansalaistoiminnaltaan keskimääräistä heikompana. Alue sisältää sekä Suomen suurimpia kaupunkeja että itäisiä maaseutukuntia, joten sen tilanteen tulkinta on vaikeaa.

Kuvio 45. Kansalaistoimijavastaajien edustamien yhteisöjen yhteiset hankkeet kunnan tai kuntien kanssa.

Mitattaessa kansalaistoimijoiden yhteistyötä kuntien ja hyvinvointialueiden kanssa saatiin vain yhdessä kysymyksessä tilastollisesti merkitseviä eroja alueiden kesken. Länsi-Suomessa yhteisöillä on eniten yhteisiä hankkeita kunnan kanssa (kuviokuva 45). Vähiten niitä on Itä-Suomessa ja Etelä-Suomessa. Aiemmin hyvinvointialueiden välillä on havaittu suuria eroja kansalaisyhteiskunnan kanssa toimimisessa (ks. Alanko ym. 2023).

Kysyttäessä kansalaistoimijoiden roolista varautumisessa ei saatu lainkaan tilastollisesti merkitseviä eroja. Sama koskee kysymystä pitkäjänteisestä sopeutumisesta muuttuviin oloihin.

6.5.2 Maaseudun ja kaupunkien väliset erot

Maaseutumaisten ja kaupunkimaisten alueiden välillä ei ole tilastollisesti merkitseviä eroja yhteistyössä kuntien kanssa, lukuunottamatta Leader-toimintatavan yleisyyttä. Sen sijaan yhteistyössä hyvinvointialueiden kanssa erot ovat selviä ja johdonmukaisia kaupunkivastaajien hyväksi.

Kaupunkivastaajien mukaan hyvinvointialueet hyödyntävät heidän yhteisöään tietolähteenä selvästi maaseutua useammin (27 %–13 %), samoin omassa viestinnässään (18 %–8 %). Jatkuvaa tai toistuvaa vuoropuhelua hyvinvointialueen kanssa arvioi käyvänsä 31 prosenttia kaupunkivastaajista, maaseutuvastaajista 14 prosenttia. Yhteisten hankkeiden kohdalla ero on myös suuri (29 %–17 %). Yhteisön hyvinvointialueelta saaman tuen ja toimintojen yhdistymisen osalta erot ovat samansuuntaiset mutta pienemmät.

Johtopäätös on, että edellä esitetty havainto hyvinvointialueiden heikosta roolista kansalaistoimijoiden resilienssissä koskee ennen kaikkea maaseutua. Havainto on linjassa Vapaa-Fri-hankeessa tehtyjen, maakunnallisia verkostojärjestöjä tarkastelleiden selvitysten kanssa (ks. Alanko ym. 2023; 2024). Niissä etäällä hyvinvointialueiden keskuskaupungeista sijaitsevien pienten yhdistysten todettiin jäävän syrjään hyvinvointialueista ja niiden ympärille rakentuvan verkostojärjestökentän ”leveistä hartioista”.

Koetuissa uhkakuvissa mahdollisista häiriöistä tai tulevaisuuden haasteista omalla alueella ei ole yleensä suuria eroja maaseudun ja kaupunkien välillä. Kaupunkien vastaajat korostavat uhkakuvastossaan maaseutuvastaajia hieman enemmän tartuntatauteja ja antibioottiresistenssiä sekä terrorismia tai laajamittaista väkivaltaa. Poikkeuksen tekee kysymys väestöryhmien välisistä jännitteistä (esim. viharikokset, polarisaatio). Kaupunkivastaajista 86 prosenttia pitää

niihin varautumista tärkeänä, maaseutuvastaajista 67 prosenttia. Viharikokset näyttävät keskittyvän kaupunkeihin, eniten Helsinkiin, yleensä myös väkilukuun suhteutettuna (Rauta 2024).

Kansalaisyhteiskunnan varautumisroolin osalta maaseudun ja kaupunkien välillä ei juuri löydy tilastollisesti merkitseviä eroja. Pieni ero on kysymyksessä siitä, selviäisikö oma alue äkillisistä häiriötilanteista ilman kansalaistoimijoiden apua. Kaupunkivastaajista hieman maaseutuvastaajia useampi oli sitä mieltä, ettei selviäisi.

Yleisestä yhteiskunnallisesta tilanteesta kysyttäessä eroja löytyy runsaasti. Maaseutuvastaajien mielestä heidän alueellaan ihmiset luottavat toisiinsa, paikallisiin ja alueellisiin viranomaisiin sekä oikeusvaltion ja demokratian toimivuuteen useammin kuin kaupunkivastaajien mielestä. Myös osallisuutta alueella koetaan enemmän maaseudulla, samoin varautumista tukevaa auttamishalua ja yhteisöllisyyttä, vähemmän puolestaan yhteistoimintaa häiritsevää eriarvoisuutta.

Maaseudulla koetaan myös selvästi kaupunkeja vahvemmin, että asukkaat pystyvät tarvittaessa toimimaan tehokkaasti toistensa turvaamiseksi (78 %–56 %), ja että ihmiset pitävät huolta haavoittuvimmassa asemassa olevista ihmisistä (73 %–58 %). Maaseudulla siis yhteisöllinen resilienssi on kaupunkeja vahvempaa sekä yhteiskuntaan kiinnittymisen että yhteisöllisyyden osalta.

Niinpä yllättävänä voi pitää sitä, että muuten maaseudulla ei pidetä kansalaistoimijoiden roolia merkittävämpänä kuin kaupungissa, vaikka maaseutua ajatellaan usein yhteisöjen kannattelemaksiksi. Saattaa olla, että maaseudulla yhteisöllisyyttä ei kaikilta osin mielletä kansalaistoiminnaksi vaan tavanomaiseksi naapuriavuksi. Vastaavaan tapaan on todettu joidenkin kaupunkilähiöiden yhteisöllisyyden jääneen tunnistamatta, kun se on ollut niin orgaanista ja ääneenlausumatonta (ks. Junnilainen 2019).

Maaseutuvastaajat pitävät kuitenkin toiminta-alueensa yhteisöllistä tilannetta monessa suhteessa parempana kuin kaupunkivastaajat, etenkin toisten turvaamisessa ja huolenpidossa. Voi tulkita, että kansalaistoiminta on tärkeää sekä maaseudulla että kaupungeissa, mutta maaseudulla se toimii yhteisöllisemmässä ympäristössä kuin kaupungeissa, minkä vuoksi se saattaa siellä olla helpompaa ja tuloksellisempaa.

6.6 Leader-toiminnan merkitys

Vastaajista noin kolmen neljäsosan alueella on käytössä Leader-toimintatapa (kuvio 46). Kysimme heidän arvioitaan Leaderin erilaisista merkityksistä. Useimmin sillä nähtiin merkitystä kylien ja kylätoiminnan kehittämisessä. Lähes puolet vastanneista oli sitä mieltä.

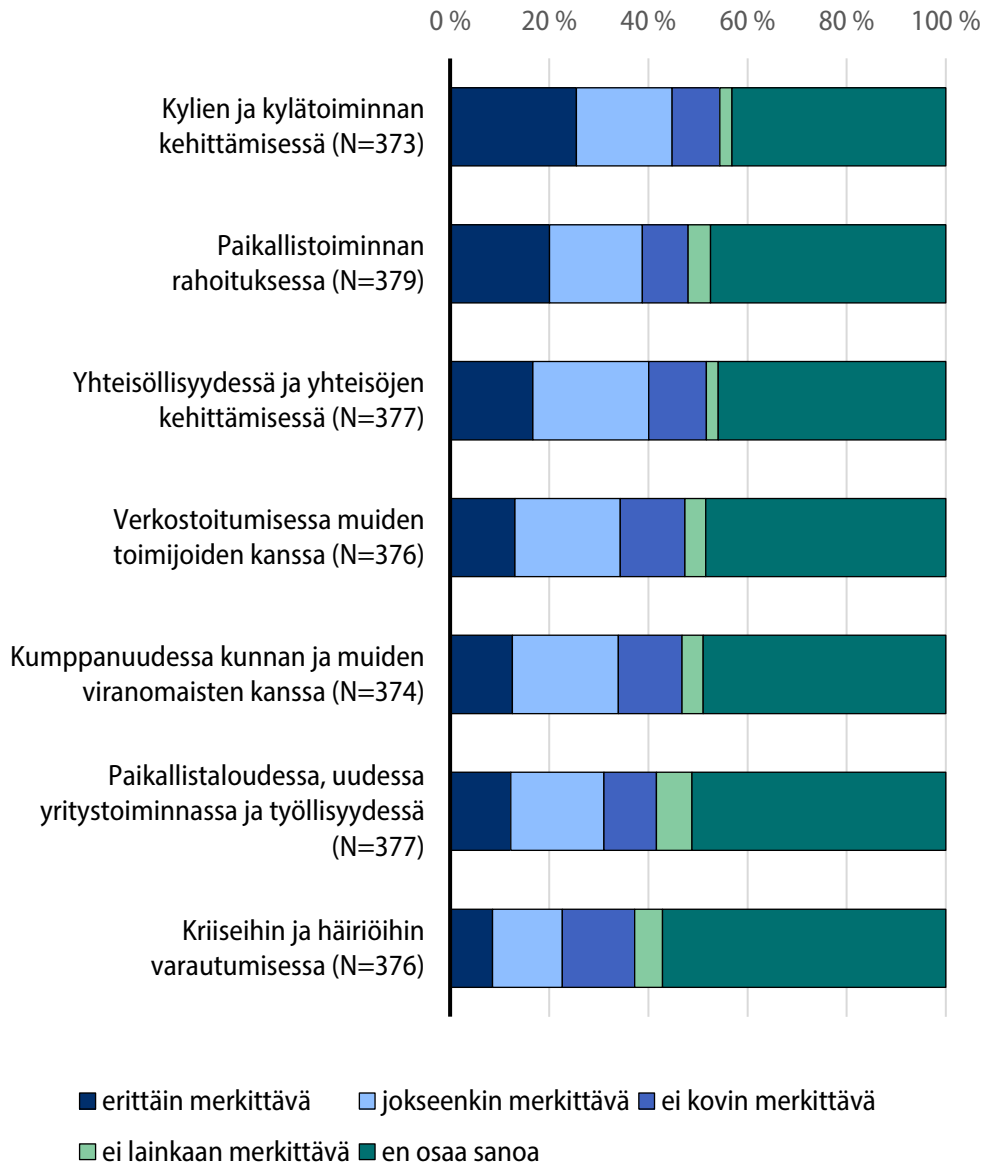
Noin 40 prosenttia vastanneista arvioi Leaderillä olevan merkitystä yhteisöllisyydessä ja yhteisöllisyyden kehittämisessä sekä paikallistoiminnan rahoituksessa. Myös verkostoitumisessa muiden toimijoiden kanssa, kumppanuudessa kunnan ja muiden viranomaisten kanssa sekä paikallistaloudessa, uudessa yritystoiminnassa ja työllisyydessä Leaderillä on merkitystä yli kolmanneksen mielestä.

Vähiten eli alle neljännes vastanneista katsoi, että Leaderillä on merkitystä kriiseihin ja häiriöihin varautumisessa. Voi siis päätellä, että kansalaistoiminnan edustaman yhteisöllisen resilienssin ja nopean akuuttiresilienssin kannalta Leader on melko vähämerkityksinen. Tulisiko sen merkitystä lisätä? Toisaalta muut ja yleisemmät Leader-toiminnan merkitykset palvelevat perusresilienssiä ja sitä kautta myös akuuttiresilienssiä eli kriisi- ja häiriövalmiuksia.

Yleisimmin valittiin kuitenkin joka kohdassa vastausvaihtoehto ”en osaa sanoa”, keskimäärin noin puolet vastaajista. Se kertonee, että merkittävä osa vastaajista ei ole yhteydessä Leader-toimintaan, vaikkakin tuntee sen.

Kuvio 46. Kansalaistoimijavastaajien näkemykset Leader-toiminnasta.

**Leader-toimintatavan merkitys paikallisessa kehittämisessä
(vain vastaajat joiden toiminta-alueella on käytössä Leader-toimintatapa)**

7 Tapaustutkimukset

7.1 Kehys akuutti- ja perusresilienssin tarkasteluun

Tapaustutkimusten tarkoitus oli luoda ymmärrystä siitä, miten paikallisiin yhteisöihin liittyvän kansalaistoiminnan merkitys ja vaikuttavuus resilienssin kannalta syntyvät. Kukin tapaus havainnollistaa omanlaistaan resilienssin muotoa (taulukko 8, liite 5).

Tapausaineistosta analysoitiin dynamiikkoja ja tekijöitä, jotka ovat vaikuttaneet onnistumisiin resilienssin syntymisessä paikallisen kansalaistoiminnan kautta. Analyysia inspiroi yhteisöllisen resilienssin käsite mutta myös huomio, että käsite on kehitetty kuvaamaan yhteisöjen valmiuksia uusintaa itseään poikkeustilanteissa, ei yhteiskuntaa laajemmin (ks. luku 5.1.5). Tapaustutkimuksissa halusimme hahmottaa paikallisen kansalaistoiminnan merkitystä perus- ja akuuttiresilienssin kannalta ottamalla huomioon myös kytköksiä aluetasojen välillä.

Tapaustutkimusten analyysi eteni vuoropuheluna kirjallisuuskatsauksessa tunnistettujen perus- ja akuuttiresilienssin aihealueiden ja tapausaineiston välillä. Analyysissa rakentui perus- ja akuuttiresilienssin kriteeristö (taulukko 9) sekä yhteisöllisen resilienssin teoriasta (luku 5.1.5) ponnistava jäsennys, jossa vuorovaikutuskäytännöt ja niissä muovautuvat sosiaaliset suhteet sekä luottamus ovat keskeinen alue, jonka kautta perus- ja akuuttiresilienssi muovaavat toisiaan (kuvio 47). Taulukko 10 kuvaa, mitä perus- ja akuuttiresilienssin tekijöitä kukin tapaus erityisesti ilmentää.

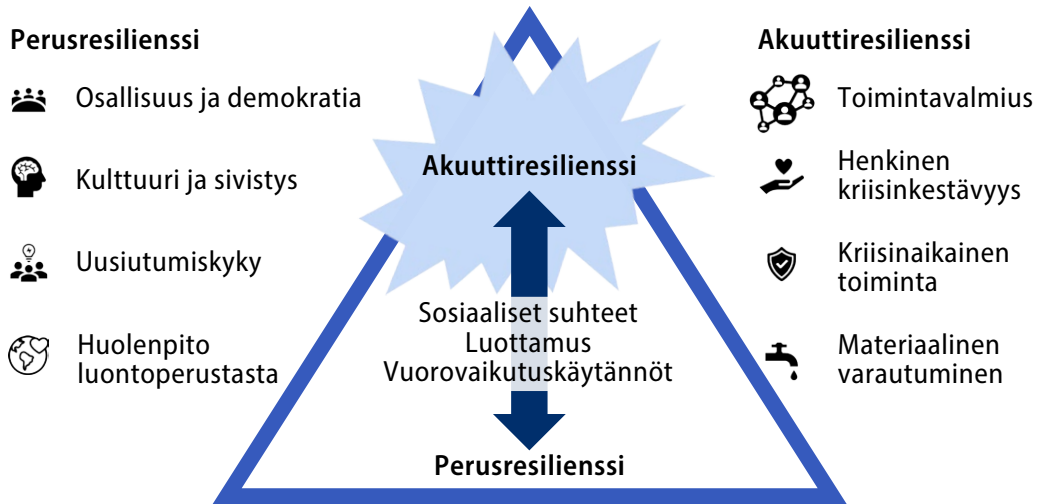
Taulukko 8. Tapausten ilmentämät resilienssin muodot.

Tapaustyyppi	Tapaus	Resilienssin muoto
Toimintatapa	1. Leader	Rautajärvi: resilienssiä monipuolisuudella, koetellulla naapuriavulla ja Leaderillä
	2. Mökkiläistoimikunta	Vapaa-ajan asukkaat yhteisössä - demokratian vahvistaminen parantaa paikallista valmiutta toimia häiriötilanteessa
	3. Helsinki-apu	Kaupunki ja seurakunnat ym. onnistuvat kriisitoiminnassa yhteistyöllä
Alue	4. Kylä: Rautio, Kalajoki	Kylä joka kehittää itse
	5. Kaupunki: Pori	Matalan kynnyksen kohtaamispaikka voimaannuttaa ja luo toimijuutta
Teema	6. Kulttuuri	Metka-talo - eheän yhteisön sydän
	7. Turvallisuus	Turvallisuus Lapissa - alueellisten verkostojen voima
	8. Ympäristön puolustaminen	Kenen resilienssi? Kansalaistoiminta hyvän ympäristön puolesta, kaivoksia vastaan Saimaalla
	9. Tulvariskien hallinta	Ilmastonmuutos haastaa tulvariskien hallinnan hyödyntämään kansalaistoimintaa
Kokeilut	10. Fasilitointikokeilut	Miten yhteisö voi vahvistaa resilienssiä paikallisesti?

Taulukko 9. Kriteereitä paikallisen kansalaistoiminnan vaikuttavuuden tarkasteluun yhteiskunnan resilienssin kannalta. Kriteerit ovat asioita, jotka kertovat alueen yhteisöjen resilienssistä.

	Kriteeri	Esimerkkejä kriteerin ilmenemisestä
	Akuuttiresilienssi	
	Toimintavalmius	viestintäverkot, organisoitumisen suunnitelmallisuus, paikallisten voimavarojen tunnistaminen ja kyky hyödyntää niitä, taidot toimia nopeissa tilanteissa
	Henkinen kriinkestävyys	henkisen/psykkisen tuen järjestäminen, eri ryhmien usko selviämiseen
	Kriisinaikainen toiminta	esim. tulipalo sammutettu, taudin leviäminen vähentynyt, tulvan vaikutuksia minimoitu
	Materiaalinen varautuminen	esim. kotivara, kylävara, vaihtoehtoiset viestintätavat, energiajärjestelmät ja vedensaanti, ruokaomavaraisuus, fyysinen tulviin ja sään ääri-ilmiöihin varautuminen, kokoontumistila kriisikeskuksena
	Perusresilienssi	
	Osallisuus ja demokratia	eri ryhmien kuulumisen tunne ja osallisuuden kokemus, (hyvinvoinnin) eriarvoisuuksien lieventäminen, eri ryhmien luottamus hallintaan, tiedon saavutettavuus eri ryhmien kannalta, eri ryhmien äänen välittyminen päätöksentekoon, kyky sopia yhteistä asioista hyväksyttävästi
	Kulttuuri ja sivistys	taide-, liikunta- ja muut kulttuuriharrastukset, kulttuuriperinnön vaaliminen, kulttuurien kohtaaminen, oppimismahdollisuuksien järjestäminen
	Uusiutumiskyky	nuorten kiinnittyminen yhdistystoimintaan pystyvyyssusko, innostus, muutosvalmius, pitkäjänteinen ajattelu, kehittämismyönteisyys, kriittisyys, moninäkökulmaisuus ja ristiriidat voimavarana, luovuus, ihmisten moninaisuus tuki uuden syntymiselle ja uudistumiselle: paikallisten tukeminen esim. rahanhaussa palkatun henkilön työtehtävänä taloudelliset toimintaedellytykset, erilaiset tulonlähteet tiedolliset edellytykset toimijuudelle: oppimismahdollisuudet alueella esim. tiedonvaihto tapahtumissa, paikallisten yhteistyöhankkeet myös tutkimuksen kanssa, käytännöt ideoiden ja signaalien tunnistamiseen esim. innovaatioiden seuraaminen ja omaksuminen verkostojen kautta
	Huolenpito luontoperustasta	ajattelutavat ja käytännöt esim, kuluttamisessa, ihmisten luontoyhteyden tukeminen, toiminta ympäristön puhtauden ja luonnon hyväksi

Kuvio 47. Perus- ja akuuttiresilienssin keskeiset osatekijät. Alueen yhteisön perus- ja akuuttiresilienssi muovautuvat toimijoiden vuorovaikutuksessa. Vuorovaikutus normaalioloissa ja häiriötilanteissa muoaa sosiaalisia suhteita ja luottamusta, jotka vaikuttavat edelleen vuorovaikutukseen.

Taulukko 10. Resilienssin osatekijät tai kriteerit, joita kukin tapaus erityisesti ilmentää.

Tapaus	 Toiminta- valmius	 Henkinen kriisin- kestävyys	 Kriisin- aikainen toiminta	 Materiaalinen varautuminen	 Osallisuus ja demokratia	 Kulttuuri ja sivistys	 Uusiutumis- kyky	 Huolenpito luonto- perustasta
Leader	Kyllä	–	Kyllä	Kyllä	–	Kyllä	–	Kyllä
Mökkiläistoimikunta	Kyllä	–	–	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	–
Helsinki-apu	Kyllä	Kyllä	Kyllä	–	–	–	–	–
Kylä: Rautio	Kyllä	–	Kyllä	Kyllä	–	–	Kyllä	–
Kaupunki: Pori	Kyllä	–	Kyllä	–	Kyllä	Kyllä	Kyllä	–
Kulttuuri	Kyllä	Kyllä	–	–	Kyllä	Kyllä	–	Kyllä
Turvallisuus	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	–	–	–	–
Ympäristön puolustaminen	Kyllä	–	–	–	Kyllä	Kyllä	–	Kyllä
Tulvariskien hallinta	Kyllä	–	Kyllä	Kyllä	–	–	–	Kyllä
Fasilitointikokeilut	Kyllä	Kyllä	Kyllä	–	–	–	Kyllä	Kyllä

7.2 Kymmenen esimerkkiä resilienssin dynamiikasta

Tapaukset kertovat resilienssin synnystä ja dynamiikasta neljästä näkökulmasta:

- tapaukset toimintatavoista, jotka vaikuttavat paikallisen kansalais-toiminnan merkitykseen resilienssin lisäämisessä
- tapaukset alueista, joilla on resilienssiin vaikuttavaa paikallista kansalaistoimintaa
- tapaukset teemoista, joissa paikallisen kansalaistoiminnan merkitystä resilienssin lisäämisessä ilmenee
- fasilitointikokeilut, joissa kokeiltiin tapoja herättää keskustelua kansalaistoimijoiden toiminnasta resilienssin kannalta

Toimintatapalähtöisistä tapauksista ensimmäisenä tarkasteltiin **Leader-toimintatapaa**. Pää tarkastelukohteena oli Rautajärven kylä, jossa aktiivien haastattelu toi tietoa Leaderin merkityksen ohella kansalaistoiminnan merkityksistä Rautajärvellä yleisemmin (liite 5.1). Rautajärvellä Leader-rahoitusta pidetään ratkaisevana kylän hankkeille, esimerkiksi koulutalon käyttöön saamiselle ja juhlapaikka Rautahovin kunnostukselle, vaikka perusmuotoinen kyläyhdistystoiminta ilman sitä toimisikin. Kiertotaloutta hirsirakentamisen kautta edistävässä Torppakylä-hankeessa Leader-ryhmä Pirkan Helmi ry on ollut tärkeä yhteistyökumppani, osallistumalla suunnitteluun, työntekijän palkkaamiseen ja esimerkiksi historiallisten näyttelyjen tuottamiseen.

Haastatellun Lapin kylätoiminnan asiantuntijan mukaan taas Lapissa moni kylä olisi hautautunut, jos Leaderia ei olisi. Porin haastattelussa tuli esiin, että kynnyksetön kohtaamispaikka Lissu on toiminut Leader-hankkeelle väylänä tavoittaa kohde-ryhmiä, joita se ei muuten tavoittaisi. Jalkautumalla Lissuun hanke on päässyt auttamaan haavoittuvassa asemassa olevia talous- ja velka-asioissa, ja moni heistä on saanutkin asioitaan järjestykseen.

Toisena tapauksena oli **mökkiläistoimikunta** käytäntönä, joka yhdistää kunnan ja vapaa-ajan asukkaat (liite 5.2). Kunta ja vapaa-ajan asukkaat pitävät mökkiläistoimikunnan kautta säännöllisesti yhteyttä ja vapaa-ajan asukkaiden keskinäiseen viestintään on FB-ryhmä. Nämä sosiaaliset verkostot ja viestintäyhteydet luovat valmiutta tiedonkululle ja organisoitumiselle kriisitilanteissakin. Mökkiläistoimikunta toimii vapaa-ajan asukkaiden äänen välittäjänä ja ylläpitää siten demokratiaa (perusresilienssiä). Haastatellun kunnanjohtajan mukaan pitkäjänteinen osallistaminen on lisännyt vapaa-ajan asukkaiden kokemusta kuulumisesta kuntaan. Vapaa-ajan asukkaat auttavat turvaamaan hyvinvoinnin

edellytyksiä alueella, mm. tie- ja vesiosuuskuntien olemassaoloa. He myös auttavat turvaamaan alueen asuttuna pitämistä. Vapaa-ajan asutus on myös materiaalista varautumista: vapaa-ajan asunnot voivat toimia reservinä hätämajoitustarpeisiin.

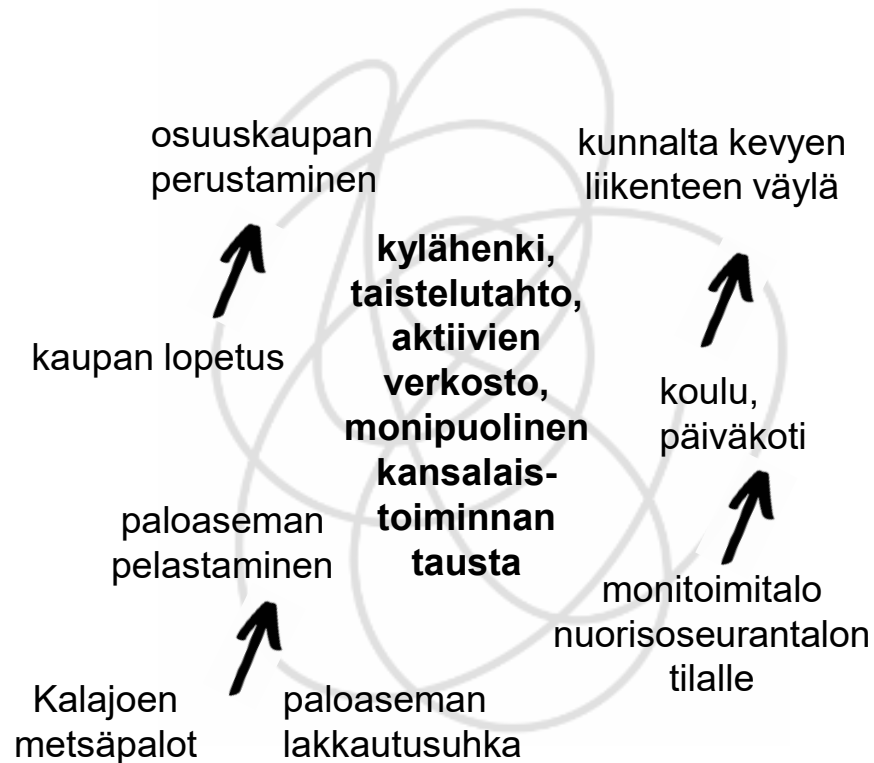
Kolmas tarkasteltu toimintatapa oli **Helsinki-apu**, yhteistyömalli, jonka Helsingin kaupunki ja seurakunta loivat iäkkäistä huolehtimiseen pandemia-aikana (liite 5.3). Monet kaupunkilaiset ja yhteisöt aktivoituivat viestimään ja toimimaan, etenkin sosiaalisessa mediassa, ja kaupunki totesi tarvitsevansa apua tehtävässään huolehtia iäkkäistä. Yhteistoiminnan mallia ei ollut valmiina mutta se luotiin olosuhteisiin nähden nopeasti ja juridisesti kestävästi. Kaupungin ja seurakuntien vetämänä yhteistyönä kaikille yli 70-vuotiaille helsinkiläisille soitettiin tarjoten ruoka-, lääke- ja keskusteluapua. Mukaan tuli suuri joukko järjestöjä, yrityksiä ja vapaaehtoisia. Kokemusten pohjalta rakennettiin verkostoja ja luotiin paranneltu Helsinki-apu 2.0 -varautumissuunnitelma.

Aluelähtöisesti tarkasteluun valikoitui **Raution kylä**, joka ilmentää resilienssin systeemisyttä - kaikki vaikuttaa kaikkeen (liite 5.4, kuvio 48). Kylällä on vahva yhdessä tekemisen henki, joka ilmenee sekä tarttumisessa äkillisiin ongelmiin (kuten paloaseman ja kaupan lakkauttaminen, metsäpalo) että pitkän tähtäimen kehittämistarpeisiin (monitoimitalo, kylätalo). Kalajoen laaja metsäpalo ja yhteinen onnistuminen sen torjunnassa nostattivat yhteisöllisyyttä, joka jäi näkymään muussakin yhteistoiminnassa. Kun kauppa lopetti toimintansa, kyläläiset ryhtyivät heti toimeen ja perustivat tilalle osuuskaupan. Rautiolaisten suhde Kalajoen kaupunkiin on jännitteinen, koska kaupunki suhtautuu kylään säilyttävällä otteella, kun taas kyläläiset itse haluavat kylän kehittyvän. Kyläyhdistys on kuitenkin saanut kaupungin lopulta investoimaan kylään. Koulusta tuli monitoimitalo, jonka myötä saatiin palautettua kylän julkiset palvelut kuten päiväkotit, jopa lisättyä niitä.

Myös Rautajärven tapaustutkimus kertoo kansalaistoiminnan merkityksistä kylä-kontekstissa. Rautajärven kansalaistoiminta ilmentää sekä akuutti- että perus-resilienssiä. Naapuriapu on toimivaksi koeteltua ja kriiseistä on opittu, esimerkiksi kokemus myrskyn aiheuttamista sähkökatkoista sai kylän varautumaan jatkoon aggregaateilla, jotka tarvittaessa saadaan yhteiskäyttöön. Rautajärven tapaus kertoo myös mukautumisesta muuttuviin oloihin - kansalaistoiminnan ansiosta Luopioisten alueelle perustettiin Kukian SOTE-ryhmä, joka pyrkii turvaamaan alueen terveys- ja ikäihmisten palvelut.

Kuvio 48. Raution kylä kehittyy kyläläisten ansiosta.

Rautio - kylä joka kehittää itse

*“Sama flow jäi päälle”
“Kaikki vaikuttaa kaikkeen”*

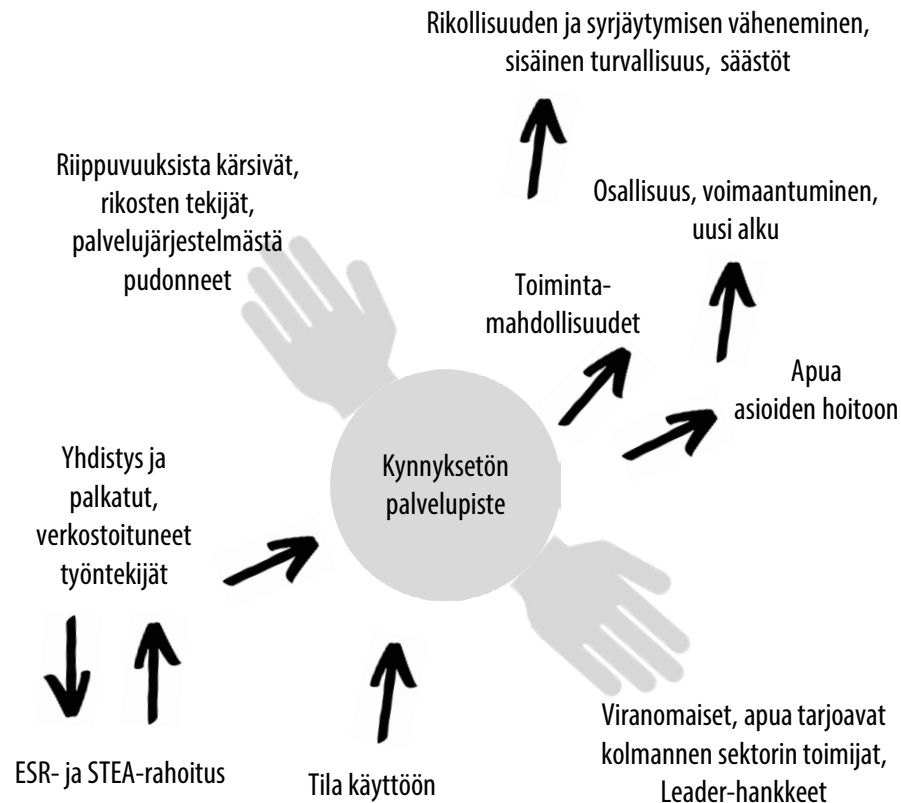
Hyvinvointialueen säästösuunnitelmassa oli paloaseman lakkauttaminen, mutta paikallisyhteisö teki vastaehdotuksen ja paloasema saatiin turvattu. Samalla taisteluhengellä paikalliset lyhyen ajan sisällä perustivat osuuskaupan lakkautetun kaupan tilalle ja saivat aikaan nuorisoseurantaloon korvaamisen monitoimitalolla, mikä kertoo muuntumiskyvystä. Monitoimitalo toi uusia toimintoja, joiden myötä kunta rakensi kevyen liikenteen väylän, mikä tukee liikkumisen turvallisuutta, terveyttä ja vähäpäästöisyyttä.

Raution ohella toinen aluelähtöisesti valittu tapaus oli urbaani, **Porin keskustassa sijaitseva kynnyksetön kohtaamispaikka Lissu** (liite 5.5, kuvio 49). Satakunnan Sininauha ry:n ylläpitämä Lissu yhdistää instituutioita ja niitä, jotka eivät instituutioista pääse osallisiksi. Lissun yhteisössä haavoittuvassa asemassa olevat kuten päihderiippuvaiset ihmiset ovat voimaantuneet vaikuttamaan ja toimimaan yhteiseksi hyväksi. Lissun tukemana ihmisille syntyy tilaisuuksia suunnata elämäänsä uudelleen esimerkiksi pois rikollisuudesta. Lissun toiminta on myös uudistanut Porin keskustaa ja siihen liittyvää keskustelua haavoittuvassa asemassa olevista. Yritykset ovat ilmaisseet tukeaan toiminnalle.

Tapaus kertoo kansalaistoiminnan lisäarvosta kohtaamispaikkatoiminnassa. Lissun uhkana on, että toiminnan rahoitus lakkaa, koska matalan kynnyksen päiväkeskustoiminta on äskettäin tehty lailla hyvinvointialueiden velvoitteeksi. Jos Lissu korvautuisi julkisen hallinnon järjestämällä toiminnalla, toiminnan luonne muuttuisi osallistavasta ja voimaannuttavasta joksikin muuksi. Koska hyvinvointialueenkin rahoitusta karsitaan, saattaisi päiväkeskustoiminta typistyä esimerkiksi hygieniapisteeksi.

Kuvio 49. Kohtaamispaikka Lissu yhdistää instituutiot ja ne, jotka eivät niistä pääse osallisiksi.

Kynnyksetön kohtaamispaikka Porin keskustassa rakentaa osallisuutta ja turvallisuutta

”Toisessa kädessä instituutiot ja toisessa he, jotka eivät instituutioista pääse osallisiksi”

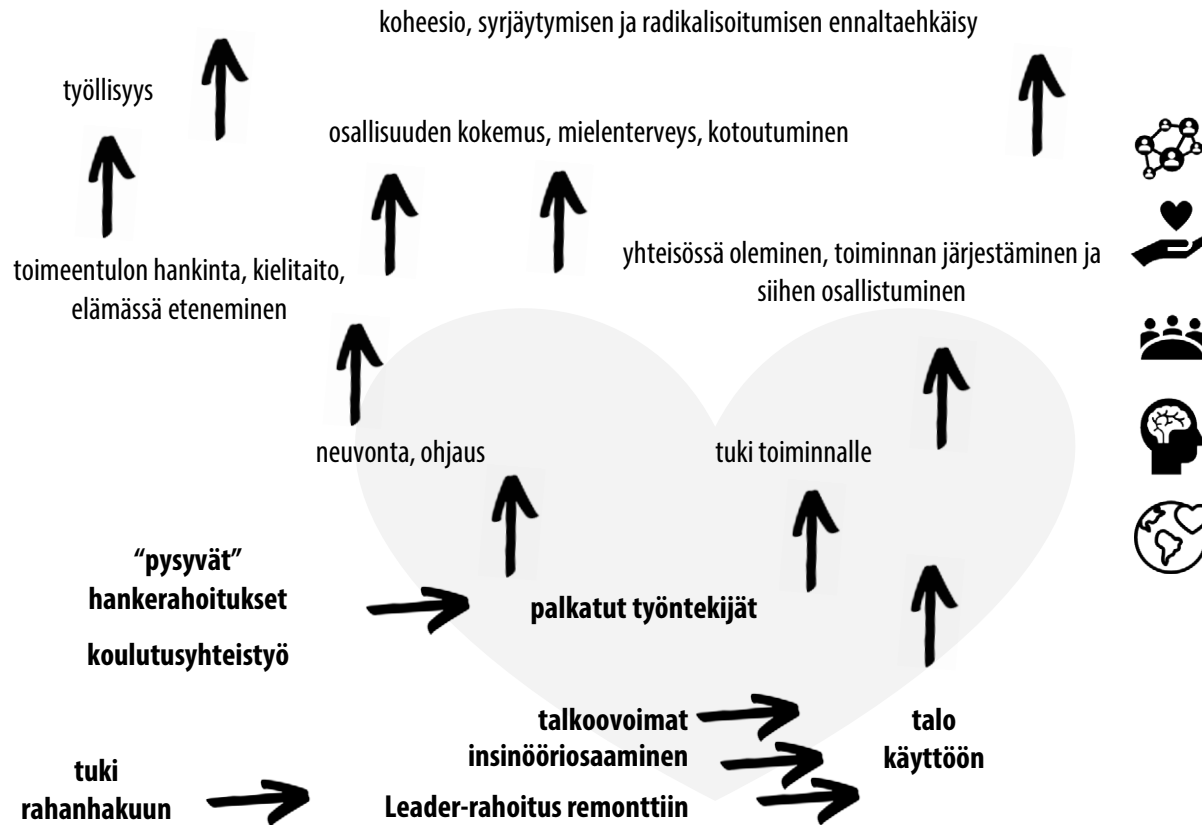

Satakunnan Sininauha ry kulkee haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten rinnalla, tukee heitä erilaisissa elämäntilanteissa ja tarjoaa heille toivoa, iloa sekä uuden alun mahdollisuuksia. Kohtaamispaikka Lissu tavoittaa palvelujärjestelmästä pudonneita ja luo heille mahdollisuuksia esimerkiksi siirtyä rikollisesta maailmasta toimimaan omaehtoisesti yhteiskunnan hyväksi. Lissu luo monille viranomaisille ja kolmannen sektorin toimijoille paikkana jalkautua tavoittamaan heitä, joiden tavoittaminen muuten on vähintään vaikeaa.

Teemalähtöisesti tarkasteltiin paikallisen kansalaistoiminnan merkityksen ja vaikuttavuuden syntyä kulttuurin, turvallisuuden, tulvariskien hallinnan ja konfliktisuuden näkökulmista. **Kulttuurin** näkökulmasta tarkasteltavaksi valittu Metka-talo kertoo tapauksena yhteiskunnan eheyden rakentamisesta maahanmuuttajien kotoutumisen, osallisuuden ja hyvinvoinnin ja sekä myönteisen monikulttuurisuuden kautta (liite 5.6, kuvio 50). Lieksan Somaliperheyhdistyksen ylläpitämältä, alun perin Leader-rahoituksella käyttöön hankitulta talolta saa neuvontaa ja tukea monenlaisiin elämän haasteisiin ja kriiseihin muun muassa vertaisryhmissä. Talo tukee maahanmuuttajia monin tavoin koulutus- ja työllisyyspolkujen löytämisessä ja niillä etenemisessä. Talolla toimiva Metka taide- ja kulttuuriyhdistys järjestää monenlaista taide- ja kulttuuritoimintaa ja mm. kunnostaa ostamallaan kaivosalueella kaivosteatteria. Osallisuutta edistävä toiminta yhdistyy Metka-talon yhdistysten toiminnassa luontoyhteyden vaalimiseen yhteisöpuutarhan hoidon ja esimerkiksi metsittämistalkoiden kautta. Perusresilienssiin kuuluvaa muuntumis- ja uusiutumiskykyä ilmentää taide- ja kulttuuriyhdistyksen kekseliäisyys kaivoksen hyödyntämisessä: kaivoksessa myös kehitetään toimintamallia energiantuotantoon, hyödynnettäväksi hylätyissä kaivoksissa yleisemminkin.

Kuvio 50. Metka-talo edistää maahanmuuttajien osallisuutta, kouluttautumista, työllistymistä ja myönteisiä väestösuhteita.

Metka-talo - eheän yhteisön sydän

“Ensimmäinen kysymys: missä siellä on Metka-talo?”

Matalan kynnyksen kohtaamispaikka Metka-talo Lieksassa tarjoaa tukea, neuvontaa ja toimintamahdollisuuksia, jotka edistävät maahanmuuttajien integroitumista, kouluttautumista, työllistymistä ja hyvinvointia.

Palkatut työntekijät ylläpitävät tilaa ja auttavat ihmisiä elämässä eteenpäin. Moni saa Metkassa mielekästä tekemistä, työkokemusta, apua viranomaisten kanssa toimimiseen ja vaikeisiin tilanteisiin. Metkan yhteisö myös hoitaa yhteisöpuutarhaa ja ylläpitää kierrätysryhmää.

Turvallisuuden näkökulmasta tarkasteltiin paikallisen ja maakunnallisen kansalaistoiminnan merkitystä turvallisuuden syntyisessä Lapin alueella (kuvio 51, liite 5.7). Näkökulma on arjen turvallisuudessa, joka hahmottuu asioiksi, joissa kokonaisturvallisuus näyttäytyy ihmisille arkisessa elämässä. Arjen turvallisuustyön merkitys korostuu Lapissa, koska alueella asuu paljon ikääntyneitä yksin pitkien välimatkojen päässä. Maakunnallisen kylätoiminnan näkökulmasta työkentällä on kolme toisiinsa kietoutuvaa arjen turvallisuuden ja hyvinvoinnin haastetta: ikääntyminen, kansalaistoiminnan rahoituksen leikkaukset ja palvelujen heikentäminen. Voimavarana on maakunnallinen verkostoyhteistyö, jota on kehitetty pitkäjänteisesti. Maakunnallinen kyläyhdistys Lappilaiset Kylät ry on avaintoimija, joka linkittää kylät ja maakunnalliset verkostot. Tämä mahdollistaa pitkäjänteistä hyvinvointityötä mutta myös nopeaa aktivoitumista kriisitilanteessa. Maakunnallisen kyläyhdistyksen kautta muut järjestöt, esimerkiksi Sydänliitto, tavoittavat kohderyhmiään kylillä, ja toisaalta esimerkiksi viranomaisia saadaan kutsuttua vastaamaan kyliltä nouseviin tarpeisiin. Pandemian alkaessa verkostojen avulla järjestyi kylille nopeasti etätilaisuus, ja ikäihmisille saatiin ruoka-apua ja ystäväpalvelua.

Lapin hyvinvointialueen työsuunnitelmassa on Lappilaiset Kylät ry:n toimenpiteenä turvallisuussuunnitelmien laatimisen opastaminen kylille. Pyrkimyksenä on saada kylien turvallisuussuunnitelmat sisään kuntien turvallisuussuunnitteluun. Joitain hyviä esimerkkejä tästä jo on, mutta kuntayhteistyössä on vielä paljon kehitettävää. Kyläturvallisuussuunnittelulla on tausta SPEK:in vuonna 2019 julkaistussa ja 2023 päivitettyssä Turvallinen kylä -oppaassa sekä Suomen Kylät ry:n tuoreissa valtakunnallisissa kyläturvallisuus- ja kylävarahankkeissa. Tapaustutkimuksista myös Raution kylä on edistänyt turvallisuussuunnittelua osana hanketta. Raution turvallisuussuunnitelmassa määritellään mm. kalustoa, tiedonkulkua ja hätävirtajärjestelmiä sekä Raatihuonetta kylän valmiuskeskuksena. Lapissa kyläturvallisuustyöhön on kuulunut myös kyläradiojärjestelmän kehittäminen Posiolla metsästyseuran majalle.

Kuvio 51. Maakunnallinen kyläyhdistys yhdistää kylät ja alueen muut toimijat.

Turvallisuus Lapissa: alueellisten verkostojen voima

“kukaan ei pysty hoitamaan asioita yksin”

Lapissa arjen turvallisuus on pitkään nojautunut verkostoyhteistyöhön, mm. alueellinen turvallisuusverkosto yhdistää kansalaistoimijoita ja viranomaisia. Verkostoitunut maakunnallinen kyläyhdistys toimii välittäjänä mahdollistaen vuorovaikutusta, jossa paikalliset tarpeet välittyvät viranomaisille ja esim. sote-järjestöt tavoittavat kohderyhmiään kylillä. Maakunnallinen kyläyhdistys ja hyvinvointialue edistävät kyläkohtaista turvallisuussuunnittelua, jossa kyläläiset ovat mukana suunnittelemassa kylänsä turvallisuustoimia.

Yhteiskunnan resilienssi muuttuvia ympäristöoloja kohtaan ilmenee pyrkimyksinä sopeutua ja muuntua turvaamaan sitä, mikä nähdään turvaamisen arvoisena. Kansallisten ja kansainvälisten muuntumispyrkimysten konkretisoituminen paikallistasolla tekee näkyväksi, miten resilienssin näkökulmat voivat olla keskenään ristiriidassa. Resilienssipuhe myös taipuu vastakkaisten päämäärien ajamiseen. Vaikka toimijat eivät itse resilienssi-käsitettä käyttäisi, akuutti- ja perusresilienssin kehys auttaa jäsentämään näitä ristiriitatilanteita.

Ristiriita voi ilmetä ihmiskunnan perusresilienssin osatekijöiden välillä ja sisällä, kuten tapauksessa **hyvän ympäristön puolustamisesta** Saimaalla (liite 5.8). Vapaa-ajanasukkaat ja asukkaat ovat järjestäytyneet yhdistykseksi torjuakseen uhan Saimaan veden pilaantumisesta kaivostoiminnan takia. Kaivostoiminta on yhtäältä reitti Euroopan hiilineutraaliustavoitteiden etenemiseen uusiutuvan energian tuotannon ja sähköistymisen kautta, koska Euroopan omavaraisuutta tavoiteltaessa teollisuuden tarvitsemia mineraaleja halutaan kaivaa juuri Euroopasta. Ihmiskunnan pyrkimyksen muuttaa energiajärjestelmää vähemmän ilmastoa lämmittäväksi voi nähdä muuntuvana resilienssinä itse aiheutettua olosuhteiden muuttumista kohtaan. Kaivokset eivät edistä kuitenkaan suoraan paikallisten hiilineutraaliustavoitteiden saavuttamista, ja paikallisesta näkökulmasta kaivostoiminnan vesistövaikutukset ovat uhka luonnon monimuotoisuudelle, ihmisten toiminta- ja virkistysympäristölle, luontoyhteydelle, omaisuudelle ja sen arvolle ja joillekin elinkeinoille.

Saimaa ilman kaivoksia -yhdistyksen tarina kertoo paikallisesta mobilisoitumiskyvystä ja valmiudesta saada kansalaiset, kunnat ja myös maakunnan liitto toimimaan yhtenä rintamana. Toiminnan kehityskulku kertoo myös oppimisesta ja mukautumisesta: huomattuaan virallisten vaikuttamiskanavien rajoittuneisuuden yhdistys on ottanut aktiivisesti käyttöön muita vaikuttamisen tapoja.

Neljäntenä teemana tarkasteltiin rajatumpaa sopeutumisen ja varautumisen tarvetta, **tulvariskien hallintaa**. Tapauksen näkökulma on siinä, miten paikallinen kansalaistoiminta voi täydentää erityisesti viranomaisten toimintaa. Tapaukset valittiin edustamaan erityisesti onnistuneita esimerkkejä kansalaistoiminnasta ja yhteistyöstä, mutta tulvariskien hallinta näkökulmana kertoo enemmän haasteista, kehittämistarpeista ja hyödyntämättömistä mahdollisuuksista. Tulvariskien hallinta on alana muutoksessa, koska tarve ilmastomuutoksen sopeutumiselle on nostanut tietoisuutta tarpeesta ottaa huomioon ihmisryhmien erilaisia haavoittuvuuksia, jolloin perinteinen tekninen, ihmisiä yhtenä massana käsittelevä riskienhallinta ei enää riitä (Rekola ym. 2024). Tällöin myös ihmisryhmiä tuntevien ja tavoittavien kansalaistoimijoiden rooli korostuu. Kansalaistoiminnalle on tulvariskien hallinnassa tarvetta ensinnäkin hallinnan suunnittelussa. Ainakin Tampereella

on tehty haavoittuvuusanalyysi järjestöedustajien kanssa (Tampereen kaupunki 2024), mutta eri alojen kansalaistoimijoiden osallistuminen tulvariskien hallinnan suunnitteluun ei ole vielä valtavirtaa (Rekola ym. 2024). Osallistuminen rajoittuu usein kuulemiseen eikä tieto osallistumismahdollisuuksista välttämättä tavoita esimerkiksi sote-järjestöjä, jotka haavoittuvuuksia tunsivat. Riskienhallintaan liittyy arkaluontoista tietoa, mikä osaltaan rajoittaa mahdollisuuksia tiedon ja ratkaisujen kehittämiseen yhteistyössä. Välillisesti tulvariskien hallintaa tukee havaintotiedon tuottamisen paikallisesta vesitilanteesta, koska havaintotietoa voidaan käyttää tulvaennusteiden parantamiseen (ks. vesi.fi -> Omat havainnot). Paikalliset kansalaistoimijat voivat kannustaa ihmisiä alueellaan havainnointiin ja luoda sen ympärille yhteisöllisyyttä.

Toiseksi paikallisilla kansalaistoimijoilla on merkitystä viestinnässä ihmisten omatoimisen tulviin varautumisen edistämiseksi. Kansalaistoimijat ovat esimerkiksi järjestäneet turvallisuuskävelyjä (Rekola ym. 2024). Omatoimisessa varautumisessa on huomattavia puutteita (Ristikangas 2023; Rekola ym. 2024), eikä kansalaistoimijoiden mahdollisuuksia eri ihmisryhmien tavoittamisessa ole hyödynnetty niin laajasti kuin olisi mahdollista. Kolmanneksi yhteisöjen paikallistiedolla on merkitystä tulvatilanteessa ja sen jälkeen. Tulvatilanteissa apua järjestävät järjestöt ovat tilannekohtaisen tiedon varassa, mikä vaikeuttaa niiden proaktiivista toimintaa (Rekola ym. 2024). Tulvatilanteen jälkeenkin paikallisella kansalaistoiminnalla voi olla merkitystä tiedon saamisessa tulvan kohdanneille siitä, miten henkistä ja muuta tukea on myöhemminkin saatavilla. Neljänneksi paikalliset kansalaistoimijat voivat toimia konkreettisesti tulvien torjumiseksi paikallisten tarpeiden mukaan esimerkiksi ennallistamalla kosteikkoja.

Viimeisen tapauksen muodostivat **fasilitointikokeilut (liite 5.10)**. Niissä tutkijat jalkautuivat järjestämään keskustelutuokioita kahdessa tilaisuudessa, joista toiseen osallistui järjestön (SPR) työntekijöitä, toiseen kaupunginosayhdistyksen aktiiveja ja asukkaita. Lisäksi hankittiin täydentävää ymmärrystä kahdessa muussa tilaisuudessa, joihin osallistui myös mm. pelastusalan viranomaisia ja kansalaistoiminnan tutkijoita. Tuokioiden päätavoitteena oli herättää keskustelua tukemaan tilaisuuksiin osallistuvien oman toiminnan kehittämistä resilienssin näkökulmasta. Samalla koeteltiin tapoja puhua resilienssin eri ulottuvuuksista. Järjestötilaisuudessa keskustelu resilienssistä liittyi järjestön toimintatapauudistukseen. Keskustelua heräsi mm. paikallisen toimintavalmiuden tehostamisesta ketteryyttä lisäämällä ("auttamisen muotojen luominen paikallisesti ja vapaus toimia eri tilanteissa eri tavoin") ja järjestelyistä paikallistoiminnan tukemisessa: tuli esiin, että hyvinvointialueiden järjestöavustuksissa usein painotetaan koko hyvinvointialueen toimintaa, jolloin järjestöt paikalliset osastot eivät ole hakijoina vahvoilla, vaan avustus toimintaan pitäisi hakea alueellisen piirin kautta, eli piirin pitäisi olla hakumahdollisuudesta tietoinen.

Kaupunginosan tilaisuudessa tutkijat sanoittivat akuutti- ja perusresilienssiä häiriötilanteiden ja pitkäjänteisen kehityksen näkökulmilla. Tämä osoittautui sikäli toimivaksi, että toimintaideoita syntyi molempiin - osallistajat tunnistivat esimerkiksi tarpeen laatia varautumissuunnitelma ja selvittää yhdistyksen kaluston täydentämistä varautumistarvikkeilla, sekä ideoivat kävelyjä, joilla asukkaita tuotaisiin yhteen käsittelemään resilienssin (kuten luontoperustan) asioita alueen paikoissa paikan päällä. Fasilitointikokeilujen kokonaisoppina on, että fasilitoitu keskustelu akuutti- ja perusresilienssin asioista voi tuoda jäsenyneitä ideoita organisaatioiden ja yhteisöjen toiminnan kehittämiseen, jos käsitteistä saadaan aikaan riittävä yhteisymmärrys ja jos keskustelu ajoittuu siten, että akuutit kriisit eivät rajoita ideointikykyä.

7.3 Perus- ja akuuttiresilienssi vuorovaikutuksessa

Tapaukset avaavat eri tavoin perusresilienssin ja akuuttiresilienssin suhdetta. Tapaus Helsinki-apu kertoo toiminnasta kriisitilanteessa ja siitä, miten kriisikokemusten ja niiden tutkimuksellisen analyysin pohjalta on mahdollista vahvistaa myös perusresilienssiä mallintamalla yhteistoimintaa seuraavia kriisejä varten. Turvallisuus-tapaus puolestaan havainnollistaa, miten pitkäjänteisesti rakennetut yhteistyön käytännöt ja kulttuuri mahdollistivat nopean reagoinnin kriisin sen ilmaantuessa: koronatilanteessa kylille saatiin nopeasti järjestettyä etätilaisuus ja mm. ruoka-apua ja ystäväpalvelua ikääntyneille. Tapaus hyvän ympäristön puolustamisesta tuo esiin, miten alueen toimijoiden kokema yhteinen uhka on toiminut sysäyksenä vuorovaikutuksen ja verkostojen kehittämiseksi. Tämän voi nähdä vahvistavan edellytyksiä yhteistyölle muissakin aluetta koskevissa nopeissa tai hitaissa tilanteissa.

Tapaukset kertovat resilienssin eri ilmentymistä myös havainnollistamalla erilaisia muutosvoimia, joita vastaan resilienssi suuntautuu. Muutosvoimat ovat yhtäältä pitkäjänteisiä makrotason kehitystrendejä, kuten hiipuva väestönkehitys ja siihen kytkeytyvä paikallisen taloudellisen ja muun elinvoiman taantumisen uhka. Tätä vastustavaa kylien elinvoimaisuutta ajavaa kansalaistoimintaa edustavat muun muassa kylätoimijat Raution ja Rautajärven esimerkeissä. Toisaalta muutosvoimat ovat globaaleja mutta paikallisesti todentuvia ekologiseen ympäristöön kytkeytyviä pitkäaikaisia ilmiöitä, ilmastonmuutoksesta luontokatoon ja muihin planetaarisia rajoja rikkoviin prosesseihin. Näissä perusresilienssin tuottamisen keinot vaihtelevat poliittisesta aktivismista (Saimaa ilman kaivoksia) arkisiin käytäntöihin kuten (luontoyhteyttä vaalivaan) yhteisöviljelyyn ja kierrätysryhmiin (Metka-talo), akuuttiresilienssin keinot taas myrskytuhojen raivaamisesta (Turvallisuus-tapaus) hätämajoituksen tarjoamiseen (Mökkiläistoimikunta-tapaus).

Kolmanneksi muutosvoimat ovat rajatumpia ihmisten tai heidän järjestelmiensä hitaahkoja aikaansaannoksia, kuten huono-osaisuuden kierteitä (Lissu Porissa) tai uhaksi koettuja kaupungin suunnitelmia (fasilitointikokeilu kaupunginosassa). Neljäntenä voi tunnistaa paikalliset äkilliset häiriöt kuten sähkö- ja tietoverkkokatkot (Turvallisuus-tapaus).

7.4 Merkityksen ja vaikuttavuuden synty - keskeisiä tekijöitä

Tapaukset kertovat resilienssin eri muodoista, mutta resilienssin tekijöiden syntyyn vaikuttavat tekijät ovat osin samoja. Lähes kaikissa tapauksissa **verkostoilla ja yhteistyöllä** on keskeinen merkitys onnistumisissa. Metka-talon perustamisessa tarvittu tieto saatiin sosiaalisten verkostojen kautta. Järjestäytyneiden verkostojen merkityksestä kertoo erityisesti Lapin esimerkki, jossa Lapin turvallisuusverkosto muiden muassa mahdollistaa yhteistyötä niin kriisitilanteissa kuin pitkäjänteisessä kehittämisessä.

- **Kunnan** rooli oli keskeinen mökkiläistoimikunnan tapauksessa, Helsinki-avussa, Raution paikalliskehittämisessä ja Lapin turvallisuussuunnittelussa. Liperissä kunnan pitkäjänteinen työ vapaa-ajan asukkaiden kutumisessa osallistumaan ja vuoropuhelun rakenteen kehittämisessä on luonut luottamusta ja yhteistyövalmiuksia. Raution esimerkki kertoo kompleksisemmasta kuntasuhteesta - mutta siinäkin kylän aktiivit saivat kylän lopulta mukaan paikalliseen kehittämiseen. Tämä korostaa kunnan aktiivisuuden merkitystä yhteiskehittämisessä ja kansalaisvoimavarojen hyödyntämisessä.
- **Hyvinvointialueet** olivat esillä kylien turvallisuussuunnitelmien laadinnan yhteydessä Lapissa (Turvallisuus-tapaus). Kyläturvallisuussuunnittelu on maakunnallisen kyläyhdistyksen toimenpiteenä hyvinvointialueen työohjelmassa. Pelastustoimi on kylien turvallisuussuunnittelussa usein mukana asiantuntijana.
- **Yritysten** merkitys oli esillä erityisesti Rautajärven, Raution ja kohtaamispaikka Lissun tapauksissa. Kansalaistoimijat voivat itse perustaa yrityksen - kuten kehittämissyhtiön voimanlähteeksi kyläyhdistyksen rinnalle Rautajärvellä - tai saada yrityksiltä tunnustusta työstään, kuten Lissu. Kansalaistoimijat ja yritykset voivat yhdistää voimiaan yhteisen uhan taltuttamiseksi, kuten Rautiolla tapahtui Kalajoen metsäpalossa.
- **VPK:n** keskeinen rooli tuli esiin Raution ja Rautajärven esimerkeissä.

- **Seurakunta** oli avaintoimija kaupungin kumppanina Helsinki-avussa.
- **ELY-keskuksilla** on rooli tulvariskien hallinnan suunnittelussa.
- **Monipaikkaisten asukkaiden** merkitys nousi esiin Saimaan ja mökkiläistoimikunnan tapauksissa. He vahvistivat yhteisön osaamista, kapasiteettia yhteistoimintaan ja palvelujen tuottamiseen ja esimerkiksi edistivät turvallisuutta pitämällä aluetta asuttuna.

Verkostojen solmukohtina toimivat **fyysiset kokoontumis- ja toimintatilat** (digitaalisine yhteisöineen) - Rautajärven Raatihuone, kohtaamispaikka Lissu, Metka-talo - tai **maakuntatason yhdistys**, kuten Lapissa Lappilaiset kylät ry.

Kokoontumispaikkojen ylläpito tai ainakin palvelujen tarjoaminen niissä vaatii **palkattuja työntekijöitä** (kohtaamispaikka Lissu, Metka-talo, myös kaupungin kirjasto kaupunginosan fasilitointikokeilun paikkana) eli **rahoitusta**. Ilman tiloja ja niiden työntekijöitä moni haavoittuvassa asemassa oleva jäisi ilman tukea - ja moni järjestö ja viranomainen tarjoaisi palvelua tavoittamatta kohderyhmäänsä. Palkatut työntekijät ovat avainasemassa myös vapaaehtoisvoimien koordinoinnissa (SPR).

Tapausten kansalaistoimijat tekevät paikallistasolla perusresilienssityötä edistämällä ihmisten **osallisuutta ja toimijuutta yhteisöissä** (etenkin Rautajärvi, Rautio, Metka-talo, kohtaamispaikka Lissu, fasilitointikokeilujen kaupunginosayhdistys) ja luomalla vaikuttamisen paikkoja (kohtaamispaikka Lissu) myös paikallista laajemmalla tasolla (Saimaa ilman kaivoksia). Paikallisessa kansalaistoiminnassa ihmiset voivat saada kokemuksia voimaantumisen ja nähdä oman toimintansa vaikutuksia (kohtaamispaikka Lissu, Metka-talo). Paikalliset kansalaistoimijat edistävät yhteiskunnan koossa pysymistä ja polarisaation torjumista huolehtimalla haavoittuvassa asemassa olevien perustarpeista - sosiaalisten kontaktien ohella ruoka-avusta (Turvallisuus-tapaus, Metka-talo) ja auttamalla välttämättömässä viranomaisten kanssa asioinnissa, joka ei ilman tukea välttämättä onnistuisi (kohtaamispaikka Lissu, Metka-talo).

8 Keskeiset tulokset ja niiden merkitys käytännössä

8.1 Kansalaistoiminnan erityisyys resilienssin kannalta

Kriiseihin varautumista ja niissä toimimista lähestytään tyypillisesti viranomais-toiminnan näkökulmasta ja kansalaiset nähdään tiedon, ohjeiden ja toimenpiteiden vastaanottajina sekä omiksi tarpeikseen varautuvina ja sopeutuvina yksilöinä tai kotitalouksina. Tässä tutkimuksessa on rakennettu kuvaa viranomaisten ja yksilöiden välissä eli kansalaisyhteiskunnassa tapahtuvasta kollektiivisesta resilienssitoiminnasta ja -toimijuuksista, osana viranomaisvetoista verkostomaista varautumista.

Kansalaistoiminnan roolia kriiseissä ei pidä kehystää suppeasti henkiseksi kriisinkestävyydeksi vaan laajaksi ja monipuoliseksi kokonaisuudeksi paikallisia toimia sekä akuuttiresilienssin että perusresilienssin eteen.

Suomalaisella kansalaisyhteiskunnalla on pitkä ja menestyksekkäs historia kansakunnan, demokratian ja hyvinvointivaltion rakentajana. Meillä voidaan sanoa olevan maailmanhistorian koulutetuin väestö. Käytössämme ovat myös maailmanhistorian parhaat kommunikaation ja järjestäytymisen välineet. Ilman rahallista palkkiota tehtävä työ yhteisten asioiden eteen ja toisten auttamiseksi on yleistä ja arvostettua. Kansalaistoimijoiden luottamus viranomaisiin ja toisiinsa on korkealla tasolla. Kansalaistoimijat ovat laajasti verkottuneet sekä keskenään että viranomaisten suuntaan. Viranomaiset tunnustavat kansalaistoimijoiden tärkeän roolin yhteiskunnassa yleensä ja kriisinkestävyydessä erityisesti. Suomalaisella resilienssillä voi sanoa olevan hyvät eväät kehittyä edelleen yhteiskunnan ja kansalaisten yhteiselämän jatkuvuuden turvaamiseksi niin äkillisiä kriisejä kuin pitkäjänteistä kestävyttä ajatellen.

Vahvaa ja perinteikästä kansalaistoimintaa saatetaan kuitenkin pitää liian annettuna ja oletettuna huomioimatta sen järjestymisen ja toiminnan dynamiikkaa ja haasteita. Myöskään luottamus ei ole yhteiskuntaa kuvaava ominaisuus vaan pikemmin kuin teonsana. Luottamusta luodaan ja menetetään kaikissa viranomaisten ja kansalaistoimijoiden kohtaamisissa ja kohtaamattomuuksissa joka päivä.

Samalla on muistettava, että kansalaisyhteiskunta ei ole eikä siitä pidä tulla yhteiskuntapolitiikan, saati julkisen palvelutuotannon jatke, ei myöskään turvallisuuskysymyksissä. Kansalaistoiminnan omaehtoisuus, itseorganisoituvuus ja autonomia ovat myös yhteiskunnan resilienssin tae. Kansalaistoiminnalla on erityisantinsa, jota muut toiminnan sektorit eivät pysty ainakaan samassa mitassa tarjoamaan (tietolaatikko 4). Vapaaehtoistyötä tehdään kokonaisvaltaisella otteella ihmiseltä ihmiselle. Auttaminen auttaa myös auttajaa. Syntyvä side on jotain muuta kuin asiakkuus- tai palveluseteli. Se ilmentää ja edistää sosiaalista myötä- ja omaatuntoa, jota kansalaistoiminta säteilee yhteiskuntaan. Kansalaistoiminnalla on mahdollisuus saada kuuluviin hiljaisten, heikkojen ja haavoittuvien ääni. Lähellä ihmisiä ja heidän ongelmiaan toimivat vapaaehtoiset voivat olla hälyttäjiä ja auttajia hädässä, joka viranomaisilta jää näkemättä.

Ruohonjuuritasolta poliittiseen vaikuttamiseen ulottuva kansalaistoiminta edustaa myös vallan vahtikoira ja vastavoimaa. Se ylläpitää paitsi kulttuuria paikallistasolla myös kulttuurista pohjavirettä, jonka kautta taiteiden matalampiin ja korkeampiin muotoihin kasvetaan, sekä tuottajina että kuluttajina. Sivistys ja oppiminen oman toiminnan ja ajattelun suhteena maailmaan ja toisiin ihmisiin lähtee kasvokkaisista kohtaamisista ja keskusteluista yhteiseen elämänpiiriin kuuluvista asioista. Niin nuorten aikuistuminen kuin maahanmuuttajien kotoutuminen ja hyväksyntäkään eivät tapahdu mediassa, somessa tai virastossa vaan paikallisissa yhteisöissä, joita kansalaistoiminta ylläpitää.

Ilman lakisääteisiä ja selvärajaisia vastuualueita operoivat kansalaistoimijat pystyvät usein viranomaisia paremmin paikantamaan uusia ilmiöitä, ongelmia ja kehityskohteita. Kansalaistoiminta ylläpitää osaltaan verkostoja ja yhteistyötä yli sektorirajojen. Myöskään ideoiden törmäykset ja innovaatiot eivät useinkaan synny organisaatioiden sisällä vaan niiden välillä kansalaisyhteiskunnan tilassa.

Tietolaatikko 4. Kokonaiskuva tutkimuksen pohjalta: Kansalaistoiminnan erityisyys yhteisön resilienssin kannalta

Nopea toiminta: viranomainen ei asu naapurissa ja viranomaisten resurssit ovat rajalliset.

Luottamusverkostot ja vuorovaikutus: kansalaistoimijat voivat tavoittaa heitä, joita viranomaiset eivät. Hierarkiattomuus avaa ihmisyden ovia.

Kokemustasoinen toiminta: tehty työ näkyy ja tuntuu heti. Konkreettinen toiminta torjuu toivottomuutta.

Paikallinen tieto: tarpeet, haavoittuvuudet, vahvuudet, ristiriidat, tilannekuva, myös paikallinen sosiaalinen media.

Vertaisuus: vertaistuki korostuu toiminnan yksilöllistyessä.

Ideointikyky, innovatiivisuus: uutta luovat törmäykset tapahtuvat organisaatioiden välillä enemmän kuin sisällä.

Aktivismi ja kansalaistottelemattomuus: edistyksen ehto.

Jakamis/yhteisötalous: hyvinvoinnin lähde.

Yhteinen tarina, epäpoliittinen asema poliittisessa polarisaatiossa: maailmankuvaa muokataan yhteistoiminnassa. Riita halki, kansalaistoiminnan voita väliin!

8.2 Kansalaistoiminnan merkitys ja vaikuttavuus resilienssin näkökulmasta

8.2.1 Merkitys, vaikuttavuus ja niiden synty

Kansalaistoiminnan merkitys yhteiskunnan kriisinkestävyydelle on laajasti tunnustettu. Tunnustaminen ulottuu YK:n Sendain kehyksen ja Suomen kokonaisturvallisuusmallin strategiselta tasolta sekä kansalaistoimijoiden että viranomaisten asennoitumiseen kansalaistoimijoiden asemaan ja rooliin kriiseihin varautumisessa ja niiden kohtaamisessa, kuten kyselytulokset edellä kertovat. Kansalaistoiminta on yleensä luonteeltaan konkreettista ja siksi aina enemmän tai vähemmän paikallista (tai alueellista).

Kansalaistoiminnan merkitys on sekä kirjattu varautumisen dokumentteihin että koeteltu erilaisissa häiriötilanteissa. Kirjallisuuden ja tapaustutkimusten perusteella myös koronapandemiassa paikallisella kansalaistoiminnalla oli paljon annettavaa, vaikka sen edellytykset sosiaalisen läheisyyden rajoitusten takia olivat erityisen vaikeat.

Akuuttiresilienssin näkökulmasta kansalaistoiminnan vaikutus on voimakkaimmillaan tyypillisesti hätätilanteiden alussa ja niiden päättyessä. Alussa kansalaistoimijat, yleensä naapuriapu ja järjestäytymättömät spontaanit toimijat, ovat paikalla ensimmäisinä. Viranomaiset eivät aina pysty auttamaan kaikkia, edes haavoittuvia, ainakaan heti. Tilanteiden jälkeinen henkinen huolto ja tuki ovat etenkin seurakuntien ja SPR:n koulutettujen vapaaehtoisten varassa, mutta ne ovat myös ihmisten välisten kohtaamisten, keskustelujen sekä tunteiden ja kokemusten vaihdon asia. Niiden avulla myös opitaan ja varaudutaan seuraavaa tilannetta varten.

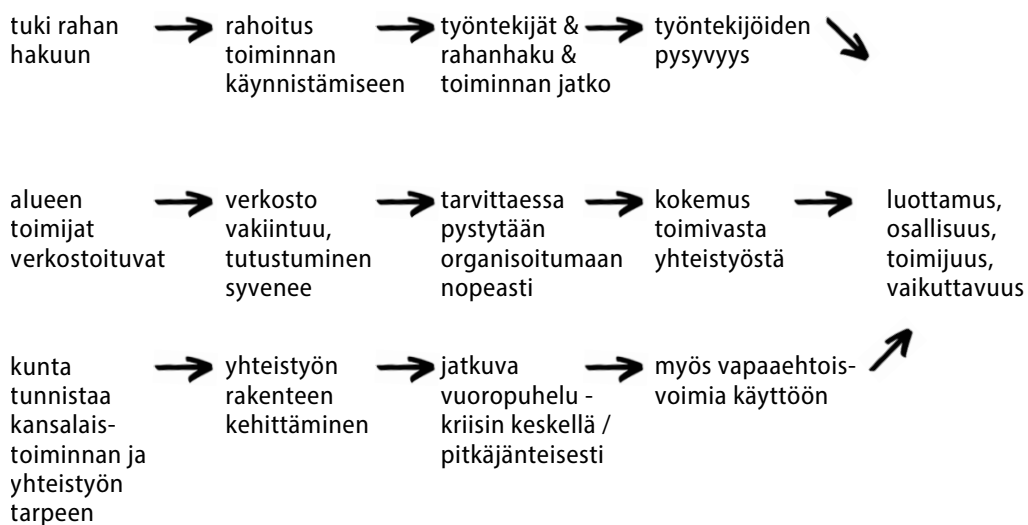
Kansalaistoiminta vaikuttaa myös perusresilienssiin jokapäiväisenä toimintana. Kansalaistoiminta ylläpitää demokraattisia arvoja ja niiden mukaista yhteiselämää. Paikallisessa kansalaistoiminnassa tapahtuu sekä organisoitumista muiden toimintaan vaikuttamiseksi että suoraa tekemällä vaikuttamista. Keskeinen vaikuttavuusprosessi on ihmisten toimijuuden tukeminen. Paikalliset kansalaistoimijat luovat perusresilienssiä edistämällä ihmisten osallisuutta ja toimijuutta yhteisöissä ja luomalla vaikuttamisen paikkoja myös paikallista laajemmalla tasolla. Paikallisessa kansalaistoiminnassa ihmiset voivat saada kokemuksia voimaantumisen ja nähdä oman toimintansa vaikutuksia.

Kansalaistoiminta ylläpitää, luo ja välittää monipuolisesti suomalaista kulttuuria ja rakentaa sivistystä yhteiskunnan kehitykseksi ja kukoistukseksi. Kansalaistoimijoiden järjestämät kohtaamisen puitteet mahdollistavat ihmisryhmien suhteiden rakentumista ja myönteistä monikulttuurisuutta,

kuten Metka-talolla. Paikalliset kansalaistoimijat edistävät yhteiskunnan koossa pysymistä ja polarisaation torjumista huolehtimalla haavoittuvassa asemassa olevien perustarpeista ja esimerkiksi auttamalla välttämättömässä viranomaisten kanssa asiointissa, joka ei ilman tukea välttämättä onnistuisi. Kyselyssä sekä kansalaistoimijat että hallinnon edustajat arvioivat kansalaistoimijoiden edistävän kulttuuriympäristöjen säilymistä tai kehittymistä alueellaan.

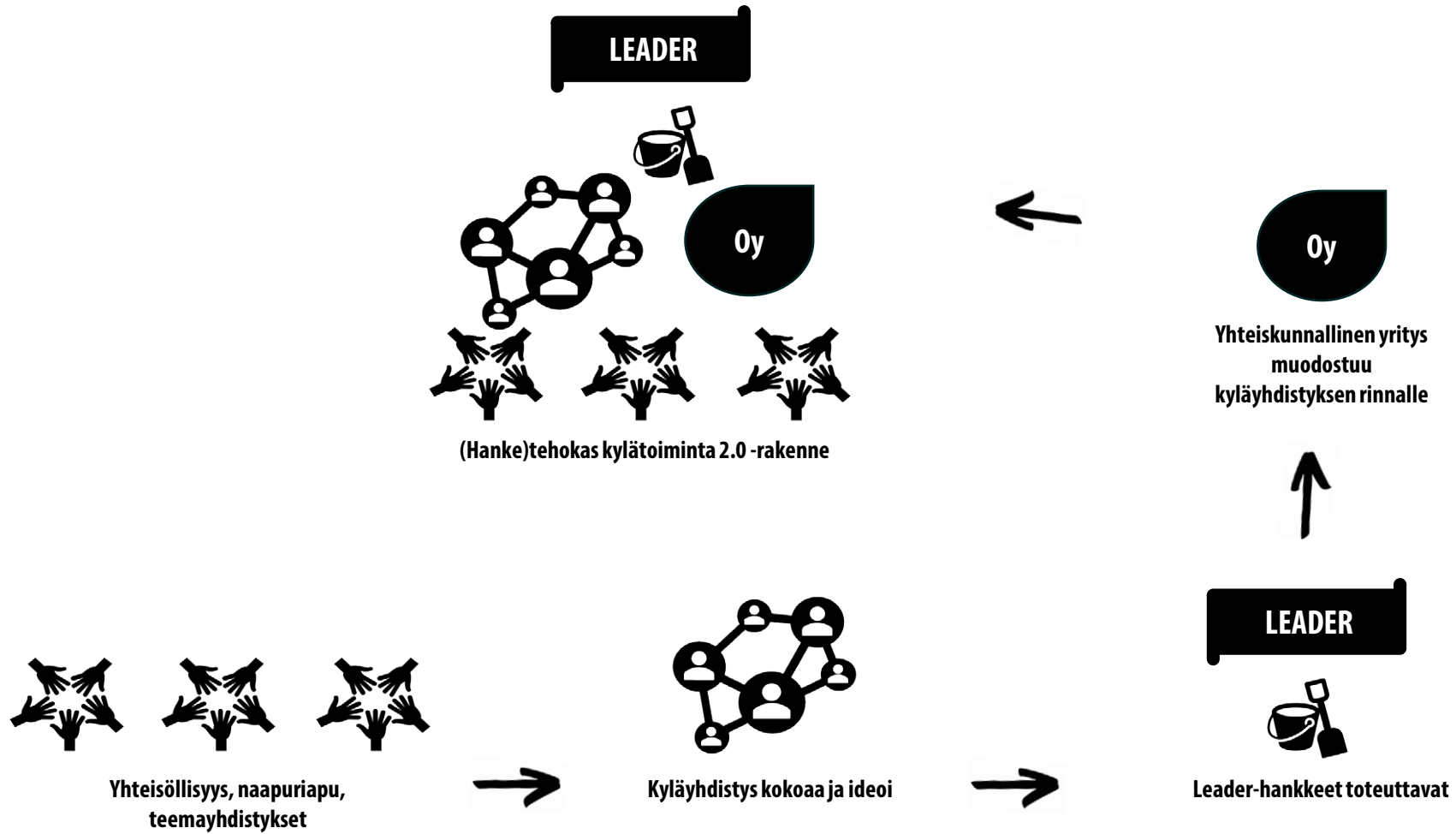
Paikallinen kansalaistoiminta on merkityksellistä myös ympäristökriisien ratkaisemisessa, mutta sen potentiaali ei ole niin laajasti käytössä kuin voisi, etenkin ilmastotoimissa. Kyselyssä yli puolet molemmista vastaajaryhmistä arvioi kansalaistoimijoiden ehkäisevän luontokatoa ja/tai ympäristön pilaantumista alueella. Tapaustutkimuksissa esimerkkejä tästä olivat Saimaa ilman kaivoksia -yhdistyksen organisoima kampanjointi vesistöä uhkaavaa kaivostoimintaa vastaan ja kannanotot luonnon monimuotoisuuden puolesta. Esille tulivat myös Lieksassa yhdistysten järjestämät metsitystalkoot ja yhteisöpuutarhan hoito keinoina, joissa osallisuuden ja yhteisöllisyyden edistäminen voi yhdistyä luontosuhteen muovaamiseen. Ilmaston liittyvien ratkaisujen innovointia havainnollisti Metka taide ja kulttuuriyhdistyksen hanke hylätyn kaivoksen energiantuotantopotentiaalin selvittämiseksi. Ilmastonmuutokseen sopeutumisen kannalta kansalaistoimijoilla on tarpeellista paikallista ja ihmisryhmiin liittyvää tietoa, mutta sitä ei vielä laajasti käytetä tulvariskien hallinnan suunnittelussa (Rekola ym. 2024).

Kuvio 52. Vaikuttavuuden polkuja resilienssin syntymisessä paikallisen kansalaistoiminnan kautta.

Tapaustutkimukset kertoivat paikallisen kansalaistoiminnan merkityksen ja vaikuttavuuden synnystä (kuviot 52, 53). Lähes kaikissa tapauksissa verkostoilla ja yhteistyöllä oli keskeinen merkitys onnistumisissa. Aluetasolla toimivat kokoavat kansalaistoimijat kuten maakunnallinen kyläyhdistys tai verkostojärjestöt (Alanko ym. 2024) yhdistävät paikallisia ja muita toimijoita. Esimerkiksi sote-järjestön vaikuttavuutta voi syntyä siten, että se löytää kohderyhmänsä paikallisia tuntevan maakunnallisen tahon kautta. Kylätasolla kokoavan yhdistyksen, yhteiskunnallisen yrityksen ja Leader-hankkeiden muodostama kolminaisuus on yksi malli ideoinnin, organisoinnin ja toteuttamisen kehän juurtumiseen (kuvio 53).

Kuvio 53. Kuvaus menestyksekkään kylätoiminnan kehittymisestä Rautajärven ja Raution tapausten pohjalta.

Tulokset tukevat aiempien selvitysten (Grönlund & Hokkanen 2023; Alanko ym. 2024) huomioita siitä, että toimintaa kannattelevat usein fyysiset kokoontumistilat ja palkatut työntekijät, jotka pystyvät ylläpitämään toiminnan puitteita. Pitkäaikaisten työntekijöiden saatavuudelle on merkityksellistä, kuinka jatkuvaa rahoitus on.

Teoreettisesti tarkastellen kansalaistoiminta on sekä resilientin järjestelmän välttämätön osa että sen redundanssia eli toiminnan varmennusta olennaisesti lisäävä tekijä. Kansalaistoiminnan merkitysten tunnistaminen, tunnustaminen ja toimijoiden yhteentoimivuuden suunnitelmallisuus tukevat häiriöistä selviämistä, muutoksiin sopeutumista ja muuntumista muuttuvissa oloissa.

8.2.2 Heikommassa asemassa olevien tavoittaminen ja turvaaminen

Heikommassa tai eri tavoin haavoittuvassa asemassa tai tilanteessa olevien ihmisten tavoittamisen tärkeys sekä hitaan perusresilienssin että äkillisen akuuttiresilienssin näkökulmasta nousi esiin kaikissa hankkeen vaiheissa ja osa-aineistoissa. Haavoittuvimpien ryhmien suojaaminen nostettiin yhdeksi keskeiseksi haasteeksi sidosryhmädialogeissa. Yhtäältä haasteeksi koettiin haavoittuvissa tilanteissa olevien ihmisten tavoittaminen ja heidän hyvinvointinsa turvaaminen. Toisaalta tunnistettiin haasteeksi se, että erityisesti yhteiskunnan marginaaleissa luottamus yhteiskunnan toimijoihin ja instituutioihin voi olla heikko, mikä heikentää paitsi ihmisten omaa, myös koko yhteiskunnan resilienssiä. Viranomaisten ohjeistukset eivät esimerkiksi tavoita kaikkia ihmisiä tai niihin ei luoteta, ja polarisaatio, ääriajattelu ja epäluottamus voivat vahvistua, jos ihmiset jäävät tai kokevat jäävänsä yhteiskunnan laitamille tai ulkopuolelle. Ihmiset voivat olla alttiimpia esimerkiksi viruksille tai vaikuttamiselle. Kansalaisyhteiskuntatoimijoiden rooli on tällöin keskeinen.

Sidosryhmädialogissa todettiin, että järjestöjen toimintaa tarvitaan erityisesti siellä, missä luottamus instituutioihin ja yhteiskuntaan on heikko. Kansalaisyhteiskunnan toiminta voi myös tukea haavoittuvissa tilanteissa olevien tai olleiden ihmisten tiedon ja toimintakyvyn hyödyntämistä heidän omaksi ja muiden hyväksi. Esimerkiksi vertaistuen positiivisista vaikutuksista vaikeissa tilanteissa olevien ihmisten hyvinvoinnille on paljon tutkimusnäyttöä.

Eriarvoisuus ja haavoittuvien ryhmien asema ovat keskeisiä myös kirjallisuuskatsauksessa käsitellyssä resilienssikirjallisuudessa sekä hitaan resilienssin että äkillisen kriisivalmiuden näkökulmasta. Eriarvoisuus nähdään

tutkimuskirjallisuudessa yhteiskunnan kokonaisresilienssiä heikentävänä tekijänä, ja haavoittuvista huolehtimista ja tukemista pidetään laajasti keskeisenä kriisinhallinnan ulottuvuutena. Sekä kansainvälinen että kotimainen (esim. Mäenpää ym. 2023) tutkimus esittää, että (alueellista) sosiaalista tasapainoa kannattaa pitää yllä myös kriisinkestävyuden takia, koska eriytyminen tuottaa eriarvoisuutta myös (paikallisessa) kriisinkestävyudessa.

Vastuun haavoittuvista ryhmistä nähdään olevan kaikilla yhteiskunnan tahoilla, ja kirjallisuudessa esitetään koko yhteiskunnan sitoutumista toimintaan, joka tukee ennen muuta haavoittuvimpia ryhmiä. Myös hoivaorganisaatioiden sisällyttämistä kriisinhallinnan kokonaisuuteen on pidetty tärkeänä. Kansalaisyhteiskunnan toimijoiden erityiseksi vahvuudeksi nähdään niiden kyky tavoittaa haavoittuvimpia ryhmiä viranomaistahoja paremmin. Tämä on esimerkiksi maahanmuuttajataustaisten ihmisten, kielivähemmistöjen ja yhteiskunnan marginaaleissa elävien osalta todettu myös suomalaisessa tutkimuksessa (Mäenpää ym. 2023; Turk ym. 2025). Tutkimus on esittänyt myös haavoittuvimpia ja marginaaleissa olevia ihmisiä tavoittavien yhteisöjen resursointia ja muuta tukemista keskeisenä perus- ja akuuttiresilienssiä tuottavana toimenpiteenä.

Tästä näkökulmasta kyselyn haavoittuviin ryhmiin liittyvät tulokset ovat jossain määrin huolestuttavia. Vain puolet kansalaisyhteiskuntaa edustavista vastaajista arvioi yhteisönsä tavoittavan haavoittuvimmassa asemassa olevia ihmisiä. Tämä ei toisaalta olekaan kaikkien yhteisöjen toimintaan kuuluva asia. Edelleen kuitenkin vain kolmannes kansalaisyhteiskuntaa edustavista vastaajista kokee, että yhteisön toiminta-alueella ihmiset pitävät haavoittuvimmista huolta. Maaseudulla tilanne koettiin paremmaksi kuin kaupunkimaisilla alueilla.

Kansalaisyhteiskunnan toimijoiden mahdollisuuksia tavoittaa ja tukea haavoittuvia ryhmiä ilmentää kuitenkin esimerkiksi tapaustutkimuksena tarkasteltu Satakunnan Sininauhan matalan kynnyksen kohtaamispaikka Lissu, jonka yhteisöön kuuluu esimerkiksi asunnottomuudesta kärsiviä, päihteitä käyttäviä ja rikollisuuteen kytkeytyneitä ihmisiä. Monet kävijöistä eivät luota viranomaisiin, ja viranomaisten on vaikeaa tavoittaa heitä. Kohtaamispaikka ylläpitää hidasta perusresilienssiä luomalla yhteyksiä yhteiskunnan palvelujen ja kävijöidensä välille, mahdollistamalla hyvinvointia ja toimijuutta sekä tukemalla yhteiskuntaan kiinnittymistä ja laajemmin yhteiskunnallista ja sosiaalista luottamusta. Kohtaamispaikan merkitys äkillisessä akuuttiresilienssissä taas ilmeni koronapandemian aikana, jolloin se välitti tietoa ohjeistuksista ja rokotuksista, tuki ihmisten henkistä kriisinkestävyyttä, jakoi maskeja ja mahdollisti hygieniapalveluja esimerkiksi asunnottomille ihmisille (Hekkala & Raitakari 2023). Vastaavia rooleja luotettavan tiedon välityksessä, tuessa

ja konkreettisessa avussa äkillisen kriisin aikana on aiemmassa suomalaisessa tutkimuksessa havaittu myös esimerkiksi monietnisillä vähemmistöuskonnollisilla yhteisöillä (Turk ym. 2025).

Kansalaisyhteiskunnan toimijoiden rooli voidaan siis nähdä erityisen keskeiseksi yhteiskunnan marginaaleissa, niiden ihmisten ja ryhmien kohdalla, jotka eivät syystä tai toisesta ole tai koe olevansa kaikilta osin osa yhteiskuntaa, joita viranomaiset eivät tavoita ja/tai jotka eivät aina luota viranomaisiin. Näiden ihmisten ja ryhmien parissa toimivat kansalaisyhteiskunnan toimijat tuottavat yhteiskunnan perusresilienssiä pitämällä yllä keskusteluyhteyttä ja välittämällä tietoa tavoittamiensa ihmisten ja viranomaisten välillä sekä tukemalla ihmisten hyvinvointia, luottamusta ja toimijuutta. Äkillisissä kriiseissä kansalaisyhteiskunnan toimijoiden rooli on samoin keskeinen tiedonvälityksessä, henkisessä kriisinkestävyydessä ja hyvin konkreettisissa ja perustavanlaatuisissa avuntarpeissa. Ihmisten ajautuminen yhteiskunnan marginaaleihin tai ulkopuolelle on uhka heidän omalle ja koko yhteiskunnan resilienssille niin akuuteissa kriiseissä kuin hitaan perusresilienssin näkökulmasta. Haavoittuvissa tilanteissa eläviä ihmisiä tavoittavien järjestöjen resursointi voidaan nähdä keskeiseksi yksilö-, alue- ja koko yhteiskunnan tason resilienssin näkökulmista. Marginaaleissa toimivat yhteisöt on keskeistä myös ottaa osaksi erilaista kriisivalmiuden suunnittelua ja strategista varautumista, jotta yhteiskunnan marginaaleissa olevat ryhmät voidaan tarvittaessa tavoittaa, ja heidän hyvinvoinnistaan huolehtia.

Muiden haavoittuvien ryhmien kuten lasten ja nuorten, vammaisten, sairaiden ja ikääntyneiden tavoittamisessa kansalaisyhteiskunnan rooli tukee viranomaistoimintaa sekä pitkäkestoisessa että äkillisessä resilienssissä. Tämä nähtiin esimerkiksi yhdessä hankkeen tapaustutkimuksessa, Helsinki-avussa, jossa kaupunki pystyi tavoittamaan kaikki alueen yli 70-vuotiaat koronapandemian aikana, ja tarjoamaan kaupassakäynti- ja keskusteluapua sitä tarvitseville. Kaupungin edustajan mukaan tämä ei olisi ollut mahdollista ilman seurakuntien paikallisverkostoa ja -tuntemusta. Koronapandemiankin aikana kuitenkin monet ikääntyneet kokivat heitteillejättöä esimerkiksi tiedotuksen osalta, kun viestintä toteutui pitkälti internetissä, jota osa ikääntyneistä ei käytä. (Mäenpää ym. 2023) Niin kirjallisuuskatsaus kuin kysely nostavat esiin sellaisen varautumisen ja yhteistyömallien kehittämisen, missä viranomais- ja kansalaisyhteiskunnan eri tahot ovat mukana, ja joissa eri toimijoiden roolit ja vastuut kriisitilanteessa on suunniteltu.

8.3 Resilienssiä lisäävän kansalaistoiminnan toimintamahdollisuudet erilaisilla alueilla

8.3.1 Paikallisen kansalaistoiminnan tila

Kansalaisyhteiskunnan toimintavalmiuden perusta on kyselytulosten perusteella hyvä, mutta siihen kohdistuu merkittäviä haasteita. Kansalaistoimintaa uhkaa heikkeneminen, jos väestön ikääntyessä toimintaa pyörittäviä ja vapaaehtoisia ei saada riittävästi rekrytoitua eikä uutta toimintaa synny heikkenevän tilalle. Kyselytulosten analyysin perusteella rekrytoinnin haaste korostuu Itä-Suomessa, jossa kansalaistoiminnan toimintavalmiudessa on muutenkin enemmän haasteita kuin muilla alueilla. Henkilöresurssit ovat viranomaisnäkökulmasta kansalaistoimijoiden keskeisin anti. Myös muista resursseista on pulaa, ja kansalaisjärjestöjen valtionavustuksista ollaan leikkaamassa merkittävä määrä.

Haavoittuvimmista väestöryhmistä ei kyetä riittävästi huolehtimaan kansalaistoimijoiden voimin. Haavoittuvimpien turvaaminen on kriisiajan ydintehtävä, joka kuuluu viranomaisille ja ammattimaiseen toimintaan. Kansalaistoiminnalla on kuitenkin merkitystä etenkin ennen ja jälkeen viranomaistyön sekä tiedonkulussa haavoittuvuuksista. Redundanssin eli järjestelmävarmenteen näkökulmasta on kuitenkin syytä rakentaa valmiutta kansalaistoimijavetoiseen tai -avusteiseen haavoittuvimpien turvaamiseen.

Eriarvoisuus haittaa yhteistoimintaa. Kyselytulosten pohjalta eriarvoisuus ja väestöryhmien väliset jännitteet korostuvat yhteistoiminnan haasteena kaupungeissa enemmän kuin maaseudulla. Eriarvoisuutta tulisi vähentää yhteiskunnan kriisinkestävytyden takia, riippumatta ideologisista tai taloustieteellisistä näkemyksistä sen hyödyistä tai haitoista. Myös paikallista kansalaistoimintaa ja sen tukea voidaan tarkastella tästä näkökulmasta.

Kirjallisuuskatsauksen perusteella maaseudun resilienssi koskee tutkimuksissa useimmiten taantuvaa elinvoimaa, kun taas kaupungissa kuva on monipuolisempi. Keskeisenä kysymyksenä on infrastruktuurin toimivuuden turvaaminen. Monet resilienssin kysymykset kuitenkin koskettavat niin maaseutua kuin kaupunkia ja luovat pohjaa välttää liiallista erojen korostamista ja vastakkainasettelua.

Tapaustutkimukset täydensivät aiempien tutkimusten huomioita monipaikkaisuuden merkityksestä kansalaistoiminnassa perus- ja akuuttiresilienssin näkökulmista. Monipaikkaiset edistävät perusresilienssiä erityisesti harvaan asutuilla ja väestöään menettävillä alueilla osallistumalla paikalliseen toimintaan ja yhteisöjen elämään. Monipaikkaiset esimerkiksi mahdollistavat urheilujoukkueiden

koolle saamista, kulttuuriperinnön elävyyttä ja turvallisuutta luovaa kylätoimintaa (Kattilakoski ym. 2022b; Kattilakoski & Pitkänen 2024b). Monipaikkaisella hoivalla paikataan maaseudun hoivaköyhyyttä (Kattilakoski & Pitkänen 2024a). Monipaikkaiset myös vahvistavat alueiden asuttuna pitämistä, vaikuttavat huoltovarmuuteen ja voivat jopa kannatella vesi- ja tieosuuskuntia.

8.3.2 Kansalaistoimijat kuntien ja hyvinvointialueiden toiminnassa

Kansalaistoimijoilla on usein kuntien kanssa toimimisesta pitkät perinteet ja vakiintuneet toimintamuodot yhteyshenkilöineen ja yhteistyöalustoineen. Kuntien välistä vaihtelua toki on, esimerkiksi Lapissa jotkut kunnat ovat olleet erityisen aktiivisia yhteistyön kehittämisessä kansalaistoimijoiden kanssa kyläturvallisuussuunnittelussa.

Hyvinvointialueet näyttäytyvät tutkimuksessa viranomaistoiminnan keskeisimpänä kehityskohteena kansalaistoiminnan näkökulmasta. Hyvinvointialueet olivat aineistoja kerätessä kuitenkin toimineet vasta parisen vuotta ja siksi kansalaistoimintaulottuvuudeltaan vielä ylösajovaiheessa. Terveysturvallisuuden osalta niiden kriisivalmiuksia suhteessa muuhun viranomaistoimintaan on jo koronapandemian myötä kehitetty. Kansalaistoimijoiden rooli hyvinvointialueiden yhteistyökumppaneina kaipaa vahvistusta sekä pelastustoimen ja kriisinhallinnan että hyvinvointitoiminnan osalta koskien sosiaalista kestävyyttä yhteiskunnan ”näkyvämmänä selkärankana” (ks. Kestilä & Karvonen 2025).

Resilienssiä lisäävää ja kansalaistoimijoita osallistavaa verkostotoimintaa on melko yleisesti, mutta se on puutteellisesti koordinoitua, määriteltyä ja systematisoitua. Kansalaistoimijoiden roolia pitäisi kirkastaa, verkostotapaamiset saada säännöllisiksi ja yhteistä harjoittelua harrastaa. Viranomaiset myös hyödyntävät riittämättömästi paikallista tietoa kuten saatavilla olevaa paikkatietoa, sosiaalista mediaa ja joukkoistamista tiedon keruumuotona.

Resilienssityön haasteena on, että ilman konkretisointia resilienssistä ei saa otetta, mutta konkretisointi johtaa helposti sektorikohtaisiin lähestymistapoihin. Paikan ja paikkasidonnaisten yhteisöjen kautta orientoituva kansalaistoiminta voi auttaa sektorilähestymistapoja herkistymään ilmiöille ja niiden kietoutuneisuudelle.

Lieksassa Metka taide- ja kulttuuriyhdistyksen ja Lieksan Somaliperheyhdistyksen toiminta havainnollistaa, miten esimerkiksi osallisuus-, kulttuuri- ja luonto-perustatyö tai ympäristötyö voivat edetä yhtä aikaa: näyttämötaiteen keskuksena toimivan kaivoksen ympäristön metsittäminen talkoilla maahanmuuttajien ja kantasuomalaisempien paikallisten yhteistyönä.

8.3.3 Tuen saatavuus ja Leader-toiminta

Kirjallisuuskatsauksessa todettiin, että paikallinen kansalaistoiminta tarvitsee tuekseen institutionaalisia suhteita, osallistuvia rakenteita ja vahvoja yhteisöjä, taloudellista tukea ja keskinäistä oppimista sekä säännöllisiä kokouksia. Tapaututkimuksemme ja kyselymme vahvistavat tämän.

Akuuttiresilienssi kuten kokonaisturvallisuuskin syntyvät kansalaistoimijoiden tiiviistä kytkemisestä osaksi varautumisen kokonaisuutta. Toisaalta etenkin perusresilienssiä edistää kansalaistoimijoiden autonomia ja vapaus määritellä oma agendansa. Kansalaistoiminta tarvitsee viranomaisilta sekä tukirakenteita että käytännön tason yhteistyön muotoja paikallisessa elämässä.

Kyselyn perusteella alueilla on eroja tuen saatavuudessa. Itä-Suomi näyttäytyy muita alueita heikompana. Viranomaisista etenkin hyvinvointialueiden kansalais-toimijoita osallistava toiminta on puutteellista. Se myös näyttää vaihtelevan paljon alueittain. Heikoimmilla viranomaistuen suhteen ovat maaseudun pienet paikalliset kansalaistoimijat, vaikka ne usein kantavat resilienssistä suurinta vastuuta.

Leader-toiminnan merkittävin vaikutus on maaseudun kylien ja kylätoiminnan kehittämisessä sekä yhteisöllisyyden ylläpitämisessä. Sen suora vaikutus resilienssiin ei tämän tutkimuksen aineistoissa näyttäytynyt kovin suurena. Paikallisen yhteisöllisyyden lisäksi Leader-hankkeilla kuitenkin saadaan paikallistoimintaan volyyymiä ja vaikuttavuutta sekä akuuttiresilienssille tärkeää verkottumista ja perusresilienssin edellyttämää taloudellista elinvoimaa.

Leader-toimintaa olisi mahdollista kehittää myös paikallisen resilienssin ankkuri-toimijaksi, jollaista McAreaveyn (2022) mukaan maaseudulla tarvitaan. Leader-toimintatapa ei ole käytössä suurissa kaupungeissa, mikä suhteellisesti ottaen heikentää niiden resilienssiä, etenkin koskien sosioekonomisesti heikompia lähiöitä.

8.4 Kokonaiskuva: miten hallinto vastaa paikallisen kansalaistoiminnan tarpeisiin

Kansalaistoiminnan merkitys resilienssin kannalta syntyy suhteessa muihin resilienssiin vaikuttaviin toimintoihin (ks. Niemelä & Auvinen 2021 s. 26–28). Tässä tutkimuksessa huomio on ollut erityisesti kansalaistoiminnan suhteessa julkiseen hallintoon, ja suhdetta on analysoitu kokonaiskuvan muodostamiseksi siitä, miten hallinto vastaa paikallisen kansalaistoiminnan tarpeisiin. Tarpeisiin vastaaminen voi tarkoittaa monenlaisen tuen (ks. taulukko 11) saamista ja sellaisen suhteen saavuttamista, joka kansalaistoiminnan näkökulmasta on mielekäs - niin tiivis tai etäinen kuin kansalaistoimijat kokevat tarpeelliseksi. Koettu tarve muovautuu vuorovaikutuksessa. Tarve voi syntyä yhteisölähtöisesti kansalaistoimijoiden tarvitessa esimerkiksi tukea kehittämishankkeen toteuttamiseen tai tarve voi olla yhteisön ja viranomaisten yhteinen, kuten tarve järjestää aputoimia yhteiskunnallisessa kriisitilanteessa.

Kokonaiskuvassa tarpeisiin vastaamisen onnistumisena voi pitää sitä, että kansalaistoimijoiden luottamus viranomaisiin on pääsääntöisesti vahvaa. Tulosten mukaan verkostojen johtamisessa ja niiden toiminnan koordinaatiossa on kuitenkin kehitettävää. Kansalaistoimijoiden roolia varautumisessa ole ei ole vielä huomioitu ja määritelty riittävästi. Viranomaiset ovat selvästi kansalaistoimijoita tyytyväisempiä yhteistyön tasoon, mikä saattaa kertoa tilannekuvan epärealistisuudesta ja hankaloittaa yhteistoiminnan kehittämistä. Hyvinvointialueiden ja paikallisen kansalaistoiminnan yhteys on kyselyn perusteella vielä ohut. Kunnat ovat paikallisille kansalaistoimijoille hyvinvointialueita läheisempiä, mutta paikallisten kansalaistoimijoiden ja kuntien yhteistyössä on ymmärrettävästi paikallista vaihtelua.

Taloudellisen tuen kohdentamisessa on tarpeen ottaa huomioon lisäarvo, joka tuettavasta toiminnasta syntyy juuri siksi, että sitä toteuttavat kansalaistoimijat (ks. tietolaatikko 4). Esimerkiksi hyvinvointialueiden näkökulmasta autonomiset ja yhteistyökykyiset kansalaisjärjestöt ovat hyvinvointialueille tärkeä voimavara, kun niitä ei alisteta vain julkisten palveluiden jatkeiksi (Niemelä & Auvinen 2021). Kunnille sosiaalista pääomaa, yhteisöllisyyttä ja verkottuneisuutta lisäävä Leader-toiminta on merkittävä tekijä pitkäjänteisessä kehittämisessä. Leader-mallia voitaisiin kehittää kokeillen resilienssinäkökulmaisesti ja myös kaupunkialueilla lisäämään yhteisölähtöisen kehittämisen painoarvoa kaupunkien hallinnassa.

Viranomaistoiminnan operatiivisesta näkökulmasta kansalaistoiminnan tärkein arvo syntyy sen käytettävissä olevien henkilöressurssien lisäyksestä kriisitilanteissa. Väestön ikääntymisen ja muiden tekijöiden vuoksi riittävä vapaaehtoisten

osallistujien määrä on kuitenkin uhattuna. On paradoksaalista, että täyttääkseen resilienssitehtävänsä kansalaistoiminta kaipaa tukea juuri siihen, mitä sillä on eniten tarjota, eli tekevien käsien rekrytointiin.

Taulukko 11. Kansalaistoimintaa alueilla tukevia tekijöitä Alangon ym. (2024) kehyksen mukaan, peilattuna tämän tutkimuksen tuloksiin.

Kansalaistoimintaa tukevia tekijöitä	Huomioita tämän tutkimuksen tulosten pohjalta
Kansalaistoimijoiden keskinäinen kohtaaminen	Kyselyssä kansalaistoimijoiden verkottuminen muiden kansalaistoimijoiden kesken oli useammin hyvää kuin huonoa. Tapaustutkimuksissa oli esillä, miten osa kansalaistoimijoista mahdollistaa toisten kansalaistoimijoiden toimintaa, esim. kohtaamispaikkatoiminnan ja maakunnallisen kylätoiminnan kautta toiset yhdistykset voivat tavoittaa kohderyhmiään.
Kansalaistoimijoiden ja julkisen hallinnon kohtaaminen	Paikallisten kansalaistoimijoiden ja hyvinvointialueiden kohtaaminen on kyselyn perusteella vielä ohutta. Kansalaistoimijoiden ja kunnan kohtaamisen kehittämiseen on kyselyn ja tapaustutkimusten pohjalta tarvetta esimerkiksi kylien turvallisuussuunnittelussa. Perusresilienssiä tukevaa jatkuvaa vuoropuhelua tukee esimerkiksi tapaustutkimuksessa tarkasteltu mökkiläistoimikunta-toimintatapa vapaa-ajan asukkaiden osalta.
Verkostotoiminta	Kyselyn perusteella verkostojen johtamisessa ja niiden toiminnan koordinaatiossa on kehitettävää. Tapaustutkimuksessa Lapista oli esillä pitkäjänteisesti kehitetty alueellinen verkostotoiminta.

Kansalaistoimintaa tukevia tekijöitä	Huomioita tämän tutkimuksen tulosten pohjalta
Rahoitus	Huoli kansalaistoiminnan rahoituksen heikkenemisestä oli merkittävä sekä kyselyssä että useissa tapaustutkimuksissa.
Kokoontumistilat	Kokoontumistilojen tärkeä merkitys kansalaistoiminnalle oli esillä useissa tapaustutkimuksissa.
Neuvonta, koulutus ja viestintä	Tapaustutkimuksessa kulttuurista oli esillä koulutusyhteistyön merkitys yhdistyksen työntekijäresursseille, rahoittajien tarjoaman rahoitusneuvonnan arvokkuus ja tuen tarve kansalaistoiminnasta viestimisessä toiminnan kohderyhmille.

Resilienssin näkökulmasta voi ajatella "resilienssiekosysteemiä", jossa myös kansalaistoimijoilla voi olla rooleja (tietolaatikko 5). Resilienssitoimijoiden lähestyminen ekosysteeminä voi auttaa ajattelemaan resilienssin systeemistä muovautumista ja paikallisen kansalaistoiminnan merkityksen syntyä suhteessa muiden toimijoiden toimintaan. Voidaan pohtia myös, onko resilienssin edistämässä niin tiivistä ja kiinteää yhteistoimintaa, että sitä voi kutsua ekosysteemiksi. Mikä on paikallisten kansalaistoimijoiden rooli suhteessa mahdolliseen ekosysteemiin? Missä asioissa ekosysteemejä pitäisi olla jos pitäisi ja miksi? Millainen rooli paikallisella kansalaistoiminnalla pitäisi olla suhteessa niihin?

Tietolaatikko 5: Resilienssiekosysteemi

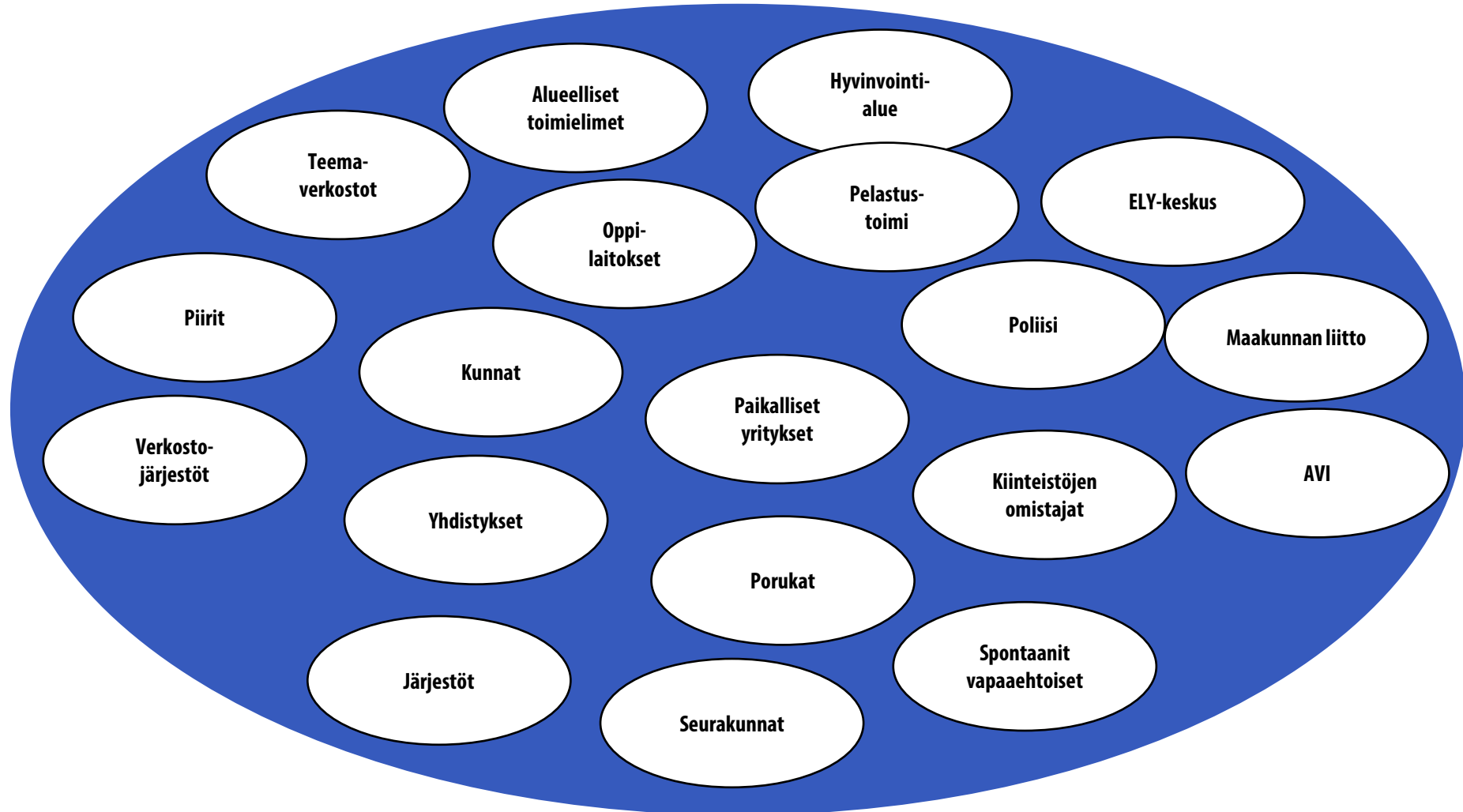
Resilienssiekosysteemi on rakenne ja vuorovaikutusprosessi, jossa toisistaan riippuvalaiset toimijat yhteiskunnan eri sektoreilta toimivat vuorovaikutuksessa resilienssin edistämiseksi toisiaan täydentäen (vrt. Valkokari 2023). Valkokarin ym. (mt.) määritelmässä ekosysteemistä ekosysteemi sisältää useita rinnakkaisia verkstorakenteita, joita yhdistävät jaettu visio ja yhteiset tavoitteet sekä toimintamalli, jolla tavoitteiden toteuttamista ohjataan (strateginen tiekartta) ja toimeenpannaan. Ekosysteemejä voi tunnistaa ja kehittää eri aluetasoilla ja resilienssin eri osa-alueiden kannalta.

Alueellisessa resilienssin ekosysteemissä voi erottaa esimerkiksi kansalaistoiminnan tukirakenteita ja tuen käyttäjiä. Alanko ym. (2024) jäsentävät vapaaehtois- ja kansalaistoiminnan alueelliset tukirakenteet kolminaisuudeksi, jossa 1) palvelutehtävää hoitavat verkostojärjestöt, 2) neuvottelua ja äänen välittämistä neuvottelukunnat, kumppanuuspöydät tai vastaavat ja 3) verkostotoimintaa varten on teemakohtaisia, löyhempiä verkostoja.

Ekosysteemimäistä lähestymistapaa on kehitetty esimerkiksi kulttuuritoiminnassa kuntavetoisesti (<https://www.espoo.fi/fi/yhteistuumin-kuntien-kulttuuritoiminnan-yhteyspiste>). Resilienssiä luova kulttuuripalveluekosysteemi voi sisältää kumppanuuksia, joissa kansalaistoimijat tuottavat kulttuuripalveluja kuntien tilauksesta. Järjestöjen tuottamat hyvinvointipalvelut voivat olla osa hyvinvoinnin ekosysteemiä yhdessä hyvinvointialueiden, yritysten ja kuntien kanssa. Varautumisekosysteemi (kuviokuva 54) taas olisi resilienssiekosysteemin muoto, jossa tiiviisiin yhteistyösuhteisiin sisältyy varautumissuunnitelmien laatiminen paikallisten kansalaistoimijoiden ja viranomaisten yhteistyönä.

Tiiviin yhteistyön muodot mahdollistavat tehokkuutta äkillisiin tilanteisiin reagoimisessa. Kansalaistoiminnan vahvuus resilienssiä lisäävän uudistumiskyvyn kannalta on samaan aikaan siinä, että kansalaisten omaehtoisesti luoma, sopimuksista vapaa toiminta on sitä, jossa ideoita muhii ja innovaatiot voivat kehkeytyä. Tiiviisiin yhteistyösuhteisiin perustuva resilienssiekosysteemi voi valjastaa kansalaisyhteiskuntaa yhteisön ja yhteiskunnan resilienssin tarpeisiin, mutta ei saa muodostua uhaksi sen autonomialle.

Kuvio 54. Varautumisen toimijoita paikallis- ja aluetasolla. Toimijat voivat muodostaa varautumisen ekosysteemin.

Hankkeen äärellä on pohdittu myös sitä, tulisiko kansalaistoimintaa tukea sen mukaan, miten se edistää yhteiskunnan resilienssiä. Rahoituksen suuntaaminen valmiiksi määriteltyihin painopisteisiin uhkaa kansalaisyhteiskunnan autonomiaa, jos suunnattu rahoitus vie tilan kansalaistoimijoilta itseltään nousevilta aiheilta. Demokratian näkökulmasta kansalaisyhteiskunnan rooli vallitsevien käytäntöjen ja politiikan haastajana ja vaihtoehtoisten toimintojen nostajana on kriittisen tärkeä. Suunnatun rahoituksen ongelmana voi olla myös pitkäjänteisen perusresilienssityön katkeaminen, mitä tapaustutkimus kohtaamispaikasta Porissa avasi.

Ekologisten kestävyyskriisien näkökulmasta on välttämätöntä vahvistaa ihmisten mahdollisuuksia toimia ympäristön hyväksi. Erityisen vaikuttavaa sekä suorien vaikutusten että arvojen ja asenteiden muovautumisen kannalta on yhteisöllinen kansalaistoiminta, ja tukea onkin ehdotettu suunnattavan erityisesti siihen (Kallio ym. 2024).

Resilienssin kuten myös kestävyysmurroksen rahoittamista on helppo perustella yleisenä etuna. Nämä saattavat painopisteinä kohdata monien kansalaistoimijoiden omista missioista nousevien toimintaideoiden kanssa, ainakin jos painopisteitä ei ole määritelty kovin tarkkaan. Rahoitusta sisällöllisesti suunnattaessa autonomian kaventumisen riski on joka tapauksessa otettava vakavasti. Jos kansalaisyhteiskunta halutaan saada vahvasti mukaan resilienssin rakentamiseen, rahoituksen suuntaaminen juuri siihen voi olla tehokas keino. Jos valtio tai muut rahoittajat haluavat sellaista edistää, esittämämme akuutti- ja perusresilienssin kriteerit tarjoavat pohjan painopisteen konkretisoinnille.

Voidakseen varautua kriiseihin kansalaiset ja kansalaistoimijat tarvitsevat luotettavaa tietoa ymmärrettävässä muodossa. Tilannekuvatietoa tuottavat monet eri toimijat, päällekkäisestikin. Valtakunnallisen lupa-, ohjaus- ja valvontaviraston perustaminen voi tuoda mahdollisuuksia koota erillisiä koonteja yhteen. Kriiseistä kiinnostunut kansalainen voisi arvostaa säännöllistä koostetta, joka kertoisi tilannekuvaa erityyppisistä kriiseistä ja uhkista vastaavaan tapaan kuin esimerkiksi Huoltovarmuuskeskuksen kuukausittaisessa huoltovarmuuden yleistilannekuvassa. Tilannekuva voisi koota sekä hyvät että huonot uutiset.

Tiedon saatavuuden ja saavutettavuuden lisäksi tärkeitä kysymyksiä liittyy tiedon tarjoamiseen aktiivisella viestinnällä. Miten viestiä kriisinäkymistä ja varautumistarpeista riittävästi mutta välttäen pelon lietsomista? Miten edistää positiivista turvallisuutta, jonka kyljessä kriisiaiheiden käsittely ei tuntuisi ylimääräisen raskaalta?

9 Johtopäätökset ja suositukset

Tämä luku kokoaa hankkeen keskeiset tulokset ja johtopäätökset sekä esittelee niiden pohjalta laaditut toimenpidesuosituksat. Suositukset on suunnattu pääosin julkisen hallinnon toimijoille, mutta esitämme suosituksia myös muille toimijoille.

Hankkeen tulokset ja johtopäätökset keskittyvät kuvaamaan nykyhetkeä ja tässä hankkeessa todettuja empiirisiä tuloksia, jonka pohjalta on luotu rajallinen määrä konkreettisia toimenpidesuosituksia. Yhteiskunnan resilienssiä ja paikallistoiminnan merkitystä tarkasteltaessa on tärkeää huomata, että toimintaympäristö ja toimijat ovat jatkuvassa muutoksessa. Myös resilienssi-käsite on dynaaminen ja elää ja kehittyy ajan myötä.

Keskeiset tulokset ja johtopäätökset koskevat kuitenkin tarvetta ymmärtää paikallistoiminnan merkitys ja resilienssin vahvistaminen laajemmin sekä käsitteiden että toiminnan vaikutusten näkökulmasta. Käytännössä tämä tarve edellyttää rakenteiden ja käytäntöjen kehittämisen ohella myös niiden asenteiden ja tavoitteiden tarkastelua, joita julkisella hallinnolla on paikallisen kansalaistoiminnan roolista resilienssin näkökulmasta, ja tarvittaessa niiden uudelleen ajattelua.

Suosituksat tulisikin lukea koko raportin ja erityisesti tämän luvun koonnin kautta, jossa ne asettuvat oikeaan koko hankkeen tulosten viitekehykseen. Lopuksi luku 10 kokoaa huomioita aineistojen rajoitteista ja pohdintaa työn jatkamisesta.

9.1 Yhteenveto tuloksista

Hanke on tavoitellut ymmärrystä paikallisen kansalaistoiminnan merkityksestä yhteiskunnan resilienssin syntymisessä, kansalaistoiminnan toimintamahdollisuuksista erilaisilla alueilla ja siitä, miten julkinen hallinto vastaa kansalaistoiminnan tarpeisiin. Toinen tavoitekokonaisuus on ollut selvittää kansalaistoiminnan rakenteiden ja tuen kehittämistarpeita sekä muodostaa suosituksia paikallisen kansalaistoiminnan tukemiseksi.

Näihin tavoitteisiin vastaamiseksi on ensinnäkin luotu tapoja lähestyä resilienssi-käsitettä eri viitekehyksistä ja luoda sen käyttöön selkeyttä, mikä tukee yhteisymmärryksen syntymistä ja helpottaa siten resilienssiä koskevaa päätöksentekoa. Hankkeen ensimmäinen päätulos onkin jäsenyys resilienssin kahdesta ulottuvuudesta, joka nousi kirjallisuuskatsauksesta ja jota on kehitetty edelleen seuraavissa vaiheissa: **yhteiskunnan tai yhteisöjen resilienssistä puhuttaessa on hyödyksi tunnistaa sekä 1) pitkäjänteinen toimintakyvyyn ja uudistumisen perusta että 2) toimintavalmius akuuteissa tilanteissa.** Hankkeessa on resilienssitutkimuksen kirjallisuusanalyysin pohjalta käytetty näistä nimityksiä perusresilienssi (1) ja akuuttiresilienssi (2).

Näiden kahden ulottuvuuden ja niiden osatekijöiden (kuvio 47 ja taulukko 9) jäsentäminen on osoittautunut toimivaksi tavaksi ymmärtää ja keskustella paikallisen kansalaistoiminnan laajasta merkityksestä resilienssin kannalta ja siitä, mitä toimintoja tukemisen muutoksilla voidaan saada tai menettää. Jäsenyys on auttanut laajentamaan kapeita mielikuvia kuten sitä, että kansalaistoiminnan merkitys resilienssille liittyy erityisesti henkisen tuen tarjoamiseen kriiseissä, ja empiiristen tulokset ovat vahvistaneet tätä.

Yhteisöjen merkitykseen häiriötilanteissa on kirjallisuudessa kiinnitetty huomiota yhteisöllisen resilienssin käsitteen kautta. Erottelu akuutti- ja perusresilienssiin nostaa esiin näiden kahden yhteisöllisen resilienssin tason keskinäisriippuvuuden, jolloin kyky selvittää akuuteista tilanteista sekä juontuu yhteisön perusresilienssistä että muovaa sitä edelleen. Resilienssi häiriöitä ja kriisejä kohtaan ilmenee kyvyssä kuvitella tulevaa, varautua siihen, toimia häiriön tai kriisin ilmaantuessa ja lopulta omaksua kokemukset niistä osaksi yhteistä tarinaa ja tulevan suuntaamista. Kansalaistoiminnalla on merkitystä kaikissa näissä kriisinkestävyden vaiheissa.

Toinen päätulos on ymmärrys siitä, että **kansalaistoiminnalla on keskeinen merkitys sekä perusresilienssin että akuuteissa häiriö- ja kriisitilanteissa toimimisen kannalta: kansalaistoiminta ei ole vain puuhastelua, vaikka siihen saatetaan sellaisena suhtautua.** Kaikki paikallista verkostoitumista, yhteisöllisyyttä ja yhdessä tekemistä edistävä kansalaistoiminta luo valmiutta toimia myös häiriötilanteissa ja huolehtia siitä, että kenenkään avun tarve ei jää huomaamatta. **Naapurit ja läheltä löytyvät yhteisöt ovat avun järjestymisessä ja kriiseistä selviämisessä keskeisiä erityisesti harvaan asutuilla alueilla, mutta myös muualla.** Kansalaistoiminnassa muovautuvat sosiaaliset suhteet, vuorovaikutuskäytännöt ja luottamus vaikuttavat paikallisen yhteisön kykyyn toimia ennakoivasti sekä häiriötilanteisiin varautumisessa, mutta myös pitkäjänteisemmin vähittäisiin muutoksiin mukautumisessa. Paikallinen kansalaistoiminta

täydentää viranomaisvetoista ”kovaa” turvallisuutta ja huoltovarmuutta: kylien turvallisuussuunnitelmissa on muun muassa varauduttu varavirtalähteiden käyttöön ja kehitetty kyläradioita varajärjestelmäksi tiedonkulkuun.

Kolmas päätulos on ymmärrys kansalaistoiminnan erityisyydestä resilienssin tuottamisessa. **Kansalaistoimijat pystyvät tavoittamaan ryhmiä, joita hallinto ei pysty, tukemaan heidän osallisuuttaan ja toimijuuttaan ja rakentamaan ihmislähtöisesti yhteiskunnan eheyttä.** Mitä vakavampiin kriiseihin halutaan varautua, sitä tärkeämpää eheys on. Esimerkiksi kohtaamispaikkatoiminta, joka on haavoittuvassa asemassa oleville saavutettavaa ja johon he luottavat, voi olla ainoa silta näiden ihmisten ja virallisten instituutioiden välillä.

Neljäs päätulos koskee kokonaisturvallisuusmallin toimivuutta. Hyvä uutinen on, että kansalaistoimijoiden luottamus viranomaisiin on pääsääntöisesti vahvaa ja ne osallistuvat resilienssiä tuottaviin verkostoihin. **Verkostojen johtamisessa ja niiden toiminnan koordinaatiossa on kuitenkin puutteita eikä kansalaistoimijoiden roolia varautumisessa ole huomioitu ja määritely riittävästi.** Viranomaiset ovat selvästi kansalaistoimijoita tyytyväisempiä yhteistyön tasoon, mikä saattaa kieliä tilannekuvan epärealistisuudesta ja ehkäistä yhteistoiminnan kehitystyötä. Tutkimus toi ymmärrystä katveista paikallisen, alueellisen ja kansallisen kokonaisturvallisuustyön yhteentoimivuudessa. Keskeinen huomio on erityisesti **hyvinvointialueiden ja paikallisen kansalaistoiminnan yhteyden ohuus.** Tilanne on sitten hankkeen aineistonkeruun oletettavasti elänyt eteenpäin, mutta tulokset korostavat tarvetta kiinnittää tähän vuorovaikutukseen huomiota sekä alueilla että kansallisessa ohjauksessa.

Viides päätulos on **ymmärrys alueellisista erityispiirteistä resilienssin syntymisessä kansalaistoiminnan kautta.** Empiirinen aineisto toi tietoa kansalaistoiminnan tilasta ja toimintaedellytyksistä alue-eroineen sekä ymmärrystä resilienssin syntymisen dynamiikoista. Kansalaistoimijoiden rooli varautumisessa ei varsinaisesti eroa kaupunkien ja maaseudun välillä. Maaseudulla kansalaistoimijat ovat kuitenkin pystyvämpiä toimimaan tehokkaasti ja suojelemaan haavoittuvimpia. Maaseudulla kansalaistoimijoiden toimintakonteksti on yhteisöllisempi ja sisältää myös materiaalista varautumista. Kaupungeissa kansalaistoimijat kokevat maaseudun kansalaistoimijoita useammin, että alueella on yhteistoimintaa haittaavaa eriarvoisuutta.

Heikkenevän elinvoiman, hajautuneen infrastruktuurin ja viranomaisten hitaan toimintavasteen takia maaseudulla resilienssi käytännössä edellyttää vahvaa kansalaistoimijuutta. Näin syntyvää yhteisöllistä resilienssiä voi pitää ongelmallisena sikäli, että se asettaa maantieteeltään syrjäisemmät ja väestökehitykseltään

heikommat alueet ja niiden ihmiset epätasa-arvoiseen asemaan. Paikalliset toimintaympäristöt myös vaihtelevat erittäin paljon. Näistä syistä kansalaistoiminta tarvitsee maaseudulla erityistä koordinaatiota ja tukea. Nyt kuitenkin havainto hyvinvointialueiden heikosta roolista kansalaistoimijoiden resilienssipanoksen suhteen koskee ennen kaikkea maaseutua. Lisäksi, ollakseen lisäarvoa tuottavaa eikä vain kompensoivaa, yhteisöllistä resilienssiä tukevien toimien ei tule olla seurausta vastuustaan vetäytyvästä valtiosta. Myös kansalaistoimijoiden toimintavalmius vaihtelee paljon, mikä on omiaan tuottamaan paikallisia alue-eroja resilienssiin, vaikka niitä ei kyselyaineistoilla pystytty löytämään.

Kuudes päätulos on oppi kansalaistoiminnan tukemisesta ja rakenteista.

Vanhenevan ja vähenevän väestön tilanteessa kansalaistoimijat tarvitsevat lisääntyvää tukea vapaaehtoistoiminnan pyörittämiseen, jotta ne pystyvät tarjoamaan viranomaisten niiltä odottamaa toimintaa. Käytännössä kysymys on usein henkilöresursseista. Hyvä kriiseihin varautuva hallinto on luonteeltaan osallistuvaa ja hyödyntää paikallisia kansalaistoimijoita ja myös monipaikkaisia asukkaita tiedon tuottajina ja viestinnän tukena. Kansalaistoimijoiden merkittävä rooli edellyttää arvostuksen osoittamista tasaveroisella yhteistyöllä.

9.2 Keskeiset johtopäätökset

Kaikilla hallinnon tasoilla, ja myös kansalaisyhteiskunnassa, tarvitaan syvempää ymmärrystä resilienssin eli systeemisen kriisinkestävyyden pitkäjänteisestä perustasta. Kutsumme sitä yhteiskunnan perusresilienssiksi, erotuksena resilienssistä akuutteja tilanteita kohtaan (akuuttiresilienssi). Perusresilienssin turvaaminen tarkoittaa kokonaisvaltaista ja jatkuvaa huolenpitoa yhteiskunnan luontoperustasta, demokratiasta (sis. osallisuus), kulttuurista ja sivistyksestä. Näin tulkittuna käsite tarjoaa kiinnekohtia keskustelulle siitä, mikä (kriisin)kestävyydessä on se, minkä pitää kestää.

Paikallisten kansalaistoimijoiden rooli perusresilienssin ylläpitäjänä ja kasvattajana on tunnistettava ja tunnustettava. On myös tunnistettava kansalaisyhteiskunnan asema pahantahtoisen vaikuttamisen ja sitä kautta resilienssin heikentämisen kohteena. Tämä koskee sekä ulkoista että sisäistä epäluulon, eripurin ja vastakkainasettelun lietsontaa sekä väestöryhmien kesken että suhteessa valtioon ja demokraattisiin instituutioihin.

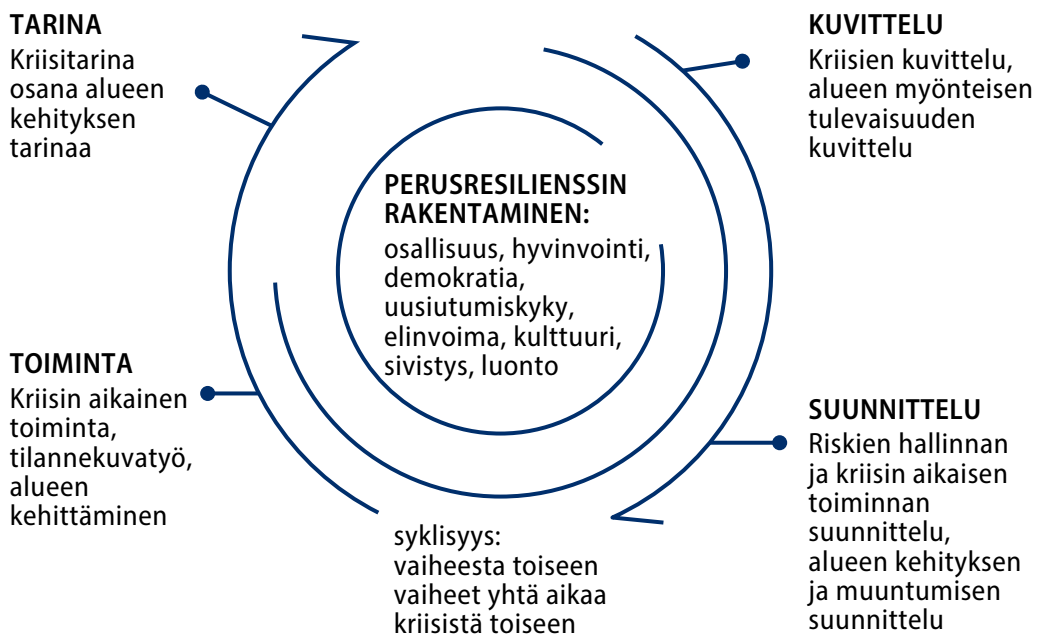
Perusresilienssin edellytyksistä alueilla vastaavat erityisesti kunnat, joiden tehtäviin sen osatekijät pääosin kuuluvat ja jotka toimivat lähimpänä paikallisia kansalaistoimijoita. Kuntien rooliin kuntalaisten lähimpänä viranomaisena

sopii myös huolehtiminen ajantasaisesta tiedonmuodostuksesta asuinalueiden yhteisöjen resursseista, haavoittuvuuksista ja erityispiirteistä. Näitä tietoja kunnat jakavat hyvinvointialueille.

Hyvinvointialueet vastaavat laajemmasta alueellisesta verkostotoiminnasta, etenkin koskien akuuttiresilienssiä. Viranomaisten ja kansalaistoimijoiden yhteisissä alueellisissa verkostoissa koordinoidaan paikallisten turvallisuussuunnitelmien toteutumista, mahdollista yhteisharjoittelua ja muuta varautumista. Tässä työssä hyvinvointialueet voivat hyödyntää kumppaneinaan maakunnallisia verkostojärjestöjä ja vastaavia, jotta kansalaistoimijat saadaan laajasti osallistettua mukaan. Lisäksi hyvinvointialueet seuraavat verkostojen avulla perusresilienssin toteutumista, jotta sen yhteyttä akuuttiresilienssiin voidaan seurata ja tukea.

Kuvio 55. Resilienssiä luodaan kriisien eri vaiheissa erilaisissa tiedonmuodostuksen kehyksissä.

Resilienssin kokonaiskuva

Perusresilienssi luo pohjan valmiudelle selvitä äkillisistä kriiseistä, ja selviäminen puolestaan muovaa edelleen perusresilienssiä esimerkiksi kriisin aikaisen yhteistoiminnan vaikuttaessa yhteistoiminnan kulttuuriin alueella.

Resilienssiä voi hahmottaa dynamiikkana, jossa kriisien erilaisia vaiheita on läsnä samanaikaisesti (kuviot 55). Kriisien kuvittelu hyötyy erilaisten tahojen osallistumisesta ja yhteisestä keskustelusta, monenlaisten signaalien tarkkailusta ja syventävästä pohdinnasta. Kriisiajattelun on silloin oltava luonteeltaan luovaa, laaja-alaista, osallistavaa ja kriittistä. Kriisisuunnittelu viittaa tekniseen tietämiseen siitä, millaisia toimijoita ja toimenpiteitä tarvitaan ja mitkä ovat toimijoiden väliset suhteet ja työnjako. Tietäminen tässä kehyksessä suuntautuu toimijaverkoston rakenteeseen ja toimintakykyyn.

Kun kriisi kohdataan, tarvitaan nopeaa tapauskohtaista tiedonmuodostusta, joka on luonteeltaan reagoivaa ja informaatiota kokoavaa. Silloin kriisiajattelu tähtää tehokkaaseen toimintaan. Kriisin jäädessä taakse taas on olennaista käsitellä tapahtunutta yhteisesti. Kriisit ymmärretään lopulta tarinallisessa muodossa, joka on omiaan muodostumaan jaetuksi - tai jakavaksi - totuudeksi tapahtuneesta. Tietäminen viittaa silloin erilaisten merkityksenantojen kokoamiseen ja hallintaan tavoitteena yhteinen oppiminen seuraavia kriisejä varten.

Sekä julkisen hallinnon edustajat että kansalaistoimijat itse pitävät kansalaistoimintaa tärkeänä osana suomalaisen yhteiskunnan kriisinkestävyyttä. Ihmisten luottamus sekä viranomaisiin että toisiin ihmisiin on pääsääntöisesti vahvaa. Kuitenkin käytännössä kehitettävää löytyy esimerkiksi paikallisen kansalaistoiminnan tukemisesta, yhteistyöverkostojen toimivuudesta ja johtamisesta, paikallisen tiedon hyödyntämisestä sekä haavoittuvimmassa asemassa olevien ryhmien suojaamisesta. Kaikki viranomaisten ja kansalaistoimijoiden kohtaamiset ovat mahdollisuuksia rakentaa luottamusta.

Valtion tulee turvata kansalaistoimijoiden rahoitus huomioiden niiden merkitys kriisinkestävyydessä, joka voidaan myös asettaa rahoituksen päämääräksi tai jota voidaan myös painottaa rahoituksen kriteerinä. Alueitasolla hyvinvointialue-kunta-kansalaisyhteiskunta -yhteistyö on keskeistä häiriöihin ja kriiseihin varautumisen onnistumisessa. Hyvinvointialueilla on keskeinen tehtävä johtaa kuntien kanssa alueen verkostotoimintaa, joka kokoaa maakunnallisten verkostojärjestöjen tai vastaavien kautta tai suoraan alueen erilaiset kansalaistoimijat, mukaan lukien neljännen sektorin vapaamuotoiset ryhmät ja paikalliset yritykset.

Varautumisessa merkittäviä ovat paikallisten kansalaistoimijoiden kanssa laadittavat paikalliset turvallisuussuunnitelmat, joihin kootaan tieto toimijoista, niiden resursseista sekä työnjaosta ja keskinäisestä viestinnästä. Varautumiskyky kehittyy vuorovaikutuksessa ja harjoittelemalla. Suunnitelmia voidaan esimerkiksi päivittää vuosittain verkostotapaamisissa, joiden yhteydessä voidaan järjestää myös valmiusharjoituksia havaittujen tarpeiden mukaan.

9.3 Toimenpidesuositukset

Hankkeen yksi tavoite oli laatia suosituksia pääasiassa julkiselle hallinnolle paikallisen kansalaistoiminnan tukemiseksi erityisesti yhteiskunnan resilienssin näkökulmasta. Toimenpidesuositukset perustuvat kerättyyn ja analysoituun tutkimusaineistoon, eli kirjallisuuskatsaukseen, tapaustutkimuksiin, kyselyaineistoon sekä sidosryhmätilaisuuksien ja verkossa tapahtuneen yhteiskehittämisen aineistoon. Hankkeen tulokset on esitetty tiiviisti edellisessä luvussa. Suosituksissa on korostettu toimenpiteitä, joilla julkishallinnon toimijat voivat vahvistaa paikallisen kansalaistoiminnan mahdollisuuksia olla mukana luomassa alueensa ja sen yhteisöjen perus- ja akuuttiresilienssiä. Suosituksia on laadittu myös muille keskeisille toimijoille siltä osin kuin se on katsottu aiheen kannalta olennaiseksi.

1. Julkisen hallinnon tulee tukea kansalaistoimintaa suoraan ja välillisesti. Paikallinen yhteisöllinen kansalaistoiminta luo pohjan kokonaisturvallisuudelle ja resilienssille.

Järjestötoiminta, vapaaehtoistyö ja naapuriapu ovat keskeisiä kansalaistoiminnan muotoja, jotka tulisi nähdä olennaisena osana Suomen kokonaisturvallisuutta ja yhteiskunnan resilienssiä. Arkeen kytkeytyvä yhteisöllinen toiminta vahvistaa demokraattisia arvoja ja edistää niiden mukaista yhteiseloä.

Kansalaisyhteiskunnan elinvoimaisuus ja sen kautta syntyvä resilienssi edellyttävät julkisen hallinnon tukea. Tarpeet vaihtelevat alueellisesti: kaupungeissa ja harvaan asutuilla seuduilla tuen muotoja on mukautettava toimijoiden järjestäytyneisyyteen, resursseihin ja toimintakykyyn. On olennaista, että valtionhallinnolla on yhtenäinen visio kansalaistoiminnan merkityksestä kriisinkestävyyteen ja resilienssiin. Lisäksi tarvitaan pysyviä tukirakenteita, jotka varmistavat kansalaistoiminnan edellytykset kaikkialla – kylistä kaupunkilähiöihin, saaristosta tunturiseuduille. Toiminnan jatkuvuuden kannalta on keskeistä, että tuen muodot ovat ennakoitavia ja luotettavia.

Tukirakenteisiin kuuluu suoraa tukea kuten rahoitusta, tiloja, neuvottelukuntia ja muita toimieliimiä, neuvontaa esimerkiksi varainhankintaan, viestinnällistä tukea sekä oppisopimuksia, jotka mahdollistavat järjestöjen työntekijöiden kouluttautumista. Tukirakenteita ovat myös Leader-tyyppiset tunnustetut toimintamallit, jotka on esimerkiksi kirjattu strategioihin ja sisällytetty tulosohjauksen prosesseihin. Lisäksi hallinnon avoimuus ja osallistamiskäytännöt tukevat kansalaistoimintaa epäsuorasti.

Rahoitus on yksi keskeisistä valtionhallinnon suorista tukimuodoista. Kansalais-toiminnan yleistoimintaan ja -kustannuksiin tarkoitettu perusrahoitus varmistaa perusresilienssiä tukeville järjestöille resurssit esimerkiksi palkkakuluihin ja palkkaamisen kautta toiminnan koordinointiin sekä viestintään. Rahoitusta voidaan tarvita myös tilavuokriin, jos sopivia tiloja ei ole saatavilla maksutta tai riittävän edullisesti. Järjestöt tarvitsevat julkishallinnon tukea lisäksi osaamisen kehittämiseen, esimerkiksi varainhankintakoulutuksen järjestämisessä jäsenilleen, uusien tehtävien haltuunottoon ja uuden teknologian hyödyntämiseen.

E erityisen tärkeää on tukea kansalaistoiminnan monimuotoisuutta. Tämä tarkoittaa yhteiskunnan haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien, kuten koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten ja suomea taitamattomien tavoittamista, heidän luottamuksensa saavuttamista ja yhteiskuntaan kuulumisen vahvistamista. Haavoittuvassa asemassa olevia ryhmiä tukevassa kansalaistoiminnassa korostuu entisestään luottamus toiminnan jatkuvuuteen. Tukirakenteista avainasemassa on rahoitus, jolla varmistetaan työntekijöiden pitkäaikaiset työsuhteet. Paikallisilla kansalaistoimijoilla ei aina ole tukenaan kattojärjestöä, jolloin alueelliset tukirakenteet, kuten koulutusta ja neuvontaa tarjoavat verkostojärjestöt ja opintokeskukset, ovat merkittävässä asemassa.

Perustelut suositukselle:

Paikallisen kansalaistoiminnan tukeminen on investointi yhteiskunnan kestävytyteen. Se varmistaa toiminnan ennakoitavuuden ja jatkuvuuden sekä sen, että alueilla on ihmisiä, jotka sitoutuvat käyttämään aikaansa esimerkiksi vapaaehtoisten rekrytointiin ja kouluttamiseen. Vapaaehtoistyön organisointi vaatii suunnittelua, resursseja ja koordinoitua – erityisesti väestön ikääntyessä, kun aktiivisten toimijoiden määrä uhkaa vähentyä ja vastuut kasautua samoille henkilöille. Palkattujen työntekijöiden lisäksi saavutettavat, maksuttomat tai edulliset kokoontumistilat ovat keskeisiä vapaaehtoistoiminnan ja kansalaisaktiivisuuden edellytyksiä.

Tuen tarve vaihtelee muodoltaan ja määrältään alueittain ja organisaatioittain. Maaseudulla monet kansalaistoimijat ylläpitävät paikallista infrastruktuuria, kuten teitä ja vesihuoltoa, sekä hoitavat sopimusperusteisesti esimerkiksi pelastustehtäviä ja suurriistavahinkojen hallintaa. Lisäksi ne vahvistavat yhteisöjen perusresilienssiä edistämällä osallisuutta ja demokratiaa, huolehtimalla lähiluonnosta ja ylläpitämällä sivistystä lähellä ihmisten arkea.

Paikallisten kansalaistoimijoiden rooli vaihtelee myös paikallisten tarpeiden mukaan esimerkiksi luontokadon torjunnassa ja ilmastonmuutokseen sopeutumisessa. Heidän panoksensa voi olla merkittävä elinympäristöjen ennallistamisessa ja tulvien torjunnassa. Talkoot ja vapaaehtoistyö voivat tarjota arvokasta lisäresurssia, mutta niiden varaan ei voi laskea ilman asianmukaista tukea ja resursseja.

Itä-Suomessa tarvitaan erityistoimia, sillä alue on taloudellisesti ja geopoliittisesti haastavassa asemassa. Tämä heijastuu myös kansalaistoiminnan ja sen tukirakenteiden heikompaan tilanteeseen verrattuna muuhun maahan.

Toimenpidesuosituks:

- **Oikeusministeriö ja valtiovarainministeriö (yleishyödyllisten yhteisöjen rahoituksen ja toiminnan kehittämisen parlamentaarinen neuvottelukunta)** arvioivat kansalaistoiminnan suoran ja epäsuoran julkisen tuen muutosten systeemisiä vaikutuksia julkisten tukirakenteiden resursseja kohdennettaessa. Kansalaistoiminnan rahoituksen kokonaisuuden hahmottamiseksi ne arvioivat samalla muutoksia kansalaistoimijoiden edellytyksissä kehittää yksityisrahoituksen varainhankintaa. Arvioinnissa otetaan huomioon, että osa kansalaistoiminnan tuottamasta lisäarvosta ei ole helposti mitattavissa.
- **Työ- ja elinkeinoministeriö** ottaa käyttöön Leader-toimintatavan myös alue- ja kaupunkikehittämisessä. Sen tuella tehtävässä paikallisessa kehittämisessä painotetaan hyvien väestösuhteiden ja perusresilienssin tarpeita, kuten ihmisten osallistumisen edistämistä, sosiaalisen eriytymisen ja ympäristökonfliktien ehkäisyä sekä ihmisoikeuksien ja demokratian puolustamista.
- **Avustusten valmistelijat, budjeteista päättävät päätöksentekijät ja avustusten myöntäjät valtionhallinnossa, alueilla ja kunnissa** ottavat kansalaistoiminnan avustusten jaossa huomioon kansalaistoiminnan varassa olevan jatkuvuuden - esimerkiksi pitkäaikaisten työntekijöiden myötä syntyvä luottamus - jota rahoituksen pätkittäisyys ja kehittämissuuntautuneisuus rajoittaa.
- **Yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen työryhmää (YPK)** resursoidaan sen vastuuministeriöiden budjeteista ja valtuutetaan tekemään seurantaa resilienssin toteutumisesta eri alueilla, edistämään kansalaislähtöistä elinvoima- ja varautumistyötä sekä keräämään ja välittämään kriiseistä ja häiriöistä saatuja paikallisia kokemuksia turvallisuustoimijoille (esim. alueelliset pelastustoimet, turvallisuuskomitea, mahdollinen tietotuen toimielin).

- **Suomi** vaikuttaa EU:ssa siten, että unionin kriisinkestävyden vahvistamisessa esimerkiksi alue- ja maaseutupolitiikan kautta huomioidaan erilaiset paikalliset olosuhteet ja toimijat kriisinkestävyden parantamisessa, paikallisen kansalaistoiminnan merkitys mukaan lukien. Monivuotista rahoituskehystä koskevissa neuvotteluissa vaikutetaan tähän rahoituksen päämäärien, määrän, rahoitusohjelmien ja rahoituksen käytäntöjen kautta.
- **EU:n rakennerahastojen** tai muiden EU-rahastojen tulevan rahoitusohjelmakauden arviointikriteereissä huomioidaan hankkeen potentiaali vahvistaa demokratiaa, kulttuuria ja elämän luontoperustaa sekä varautumista ja kykyä vastata kriiseihin ja häiriöihin paikallisin toimin.
- **Kiinteistöjen omistajat ja hallinnoijat** tunnistavat kiinteistöjen merkityksen turvallisuuden edistämässä. Julkisten kokoontumistilojen ohella kansalaistoimijoiden hallinnoimat tilat kuten kylätalot ovat tärkeitä perusresilienssille normaaliaikana ja niiden merkitys osittain muuntuu kriisissä. Kriisissä korostuu myös tarve hyödyntää yksityisiä kiinteistöjä ja esimerkiksi vapaa-ajan asunnot voivat toimia hätämajoituspaikkana. Käyttöönoton ehdoista voidaan sopia omistajien kanssa etukäteen.

2. Hyvinvointialueet ja kunnat ovat aloitteellisia vuorovaikutuksessa paikallisten kansalaistoimijoiden suuntaan ja näin helpottavat niiden kanssa tehtävää yhteistyötä resilienssin vahvistamiseksi.

Suomen kokonaisturvallisuusmalli lujittuu, kun kylien ja kaupunkien, kuntien ja aluehallinnon (keskeisesti hyvinvointialueet mutta myös maakuntaliitot, ELY-keskukset ja aluehallintovirastot) välillä on toimivat vuorovaikutuskanavat ja jatkuva vuoropuhelua. Varautumista edistetään alueellisissa yhteistyöverkostoissa, joita hyvinvointialueet johtavat ja koordinoivat yhdessä kuntien kanssa. Verkostojen toiminnassa kansalaistoimijoiden laaja osallistaminen on olennaista.

Yhteistyöverkostot käsittää käytännössä säännöllisiä kokouksia, yhteistä tilannekuvan muodostusta ja mahdollisia harjoituksia. Tarkoituksena on myös kehittää malleja ja tapoja, joilla viranomaisten ja kansalaistoimijoiden tehtäviä voidaan sovittaa yhteen ja syventää yhteistyötä. Yhteistyön jatkuvuutta tuetaan kirjaamalla yhteistyö viranomaisten toimintaa ohjaaviin asiakirjoihin. Samalla tunnistetaan eri alueiden erityishaasteet kansalaisten osallistumisessa varautumiseen ja etsitään rakenteellisia ratkaisuja. Hyvinvointialueita tässä työssä tukevia kumppaneita ovat alueelliset verkostojärjestöt ja muut sillanrakentajina toimivat tahot, jotka yhdistävät paikalliset ja temaattiset kansalaistoimijat.

Onnistunut yhteistyö edellyttää, että julkiset toimijat eri hallinnon tasoilla hakevat aktiivisesti yhteyksiä paikallisyhteisöihin ja tunnistavat alueiden toimija-verkostot sekä niiden mahdollisuudet osallistua yhteistyöhön. Lisäksi on tärkeää huomioida, että kansalaistoimijoiden ja aluehallinnon yhteistyön rooli ja muodot voivat vaihdella kaupunkialueilla, maaseudulla ja harvaan asutuilla alueilla. Kansalaistoiminnan kautta hallinto voi tavoittaa eri ihmisryhmiä ja hyödyntää paikallistietoa, kun taas hallinnon tehtävänä on tukea kansalaistoimijoiden verkostoitumista ja yhteistyötä.

Perustelut:

Yhteiskunnan perusresilienssi edellyttää toimintatapoja, jotka takaavat eri tahojen vuoropuhelun ja yhteistyön myös normaaliolojen aikana. Julkisen hallinnon toimijoilla on vastuu osallistaa, kuunnella, kuulla kansalaisia ja kansalaistoimijoita ja tehdä osallistumisen mahdolliseksi niin pienille kansalaistoimijoille harvaan asutun maaseudun kylässä kuin suuren kaupungin keskustassa. Hyvinvointialueuudistus on muuttanut viranomaisten työnjakoa ja kansalaisosallistumisen rakenteita, mikä korostaa tarvetta tunnistaa ja korjata mahdollisia tiedonkulun ja vuorovaikutuksen katvealueita. Kuntien ja ELY-keskusten viestintä tarvitsee resursseja, jotta tieto osallistumismahdollisuuksista sekä varautumisesta esimerkiksi tulviin saadaan tehokkaasti välitettyä kansalaistoimijoille ja kansalaisille. Tämä vahvistaa osaltaan kokonaisturvallisuusmallia.

Toimenpidesuositukset:

- **Kuntien ja hyvinvointialueiden** järjestöyhdyshenkilöille varataan riittävästi aikaa tutustua kansalaistoiminnan tarjoamiin mahdollisuuksiin perusresilienssin vahvistamiseksi, kuten haavoittuvassa asemassa olevien tavoittaminen, eri tavoin tukeminen ja yhteiskuntaan kiinnittymisen mahdollistaminen. Järjestöyhdyshenkilö tekee yhteistyötä alueellisten kansalaistoimijoita kokoavien toimijoiden kuten verkostojärjestöjen kanssa huolehtien myös pienten ja etäällä asutuskeskuksista toimivien kansalaistoimijoiden osallistumismahdollisuuksista.
- **Varautumista suunnittelevat viranomaiset** huolehtivat eri kokoisten ja eri alueilla toimivien kansalaistoimijoiden mahdollisuuksista osallistua suunnitteluun. Maaseutujen pienten kansalaistoimijoiden osallistuminen mahdollistetaan tarvittaessa esimerkiksi etäyhteyksillä tai korvaamalla matkakuluja.
- **Alueelliset verkostojärjestöt** kehittävät yhdessä muiden kansalaistoimijoita aluetasolla kokoavien organisaatioiden (kuten järjestöneuvottelukunnat ja alueelliset piirit) kanssa viestintää

paikallisille kansalaistoimijoille niiden toimintaan aluetasolla tarjolla olevasta tuesta ja verkostoista. Nämä aluetason toimijat kiinnittävät tässä erityistä huomiota maaseutualueiden, harvaan asutun maaseudun ja saaristoalueiden kansalaistoimijoihin, joiden vuorovaikutuskanavat voivat olla hyvin erilaisia kuin kansalaistoimijoilla kaupungeissa.

- **Hyvinvointialueneuvottelukunta** valtiovarainministeriössä ottaa 1.6.2025 jälkeisellä toimikaudella tehtäväkseen seurata ja arvioida hyvinvointialueiden vetämää verkostotyötä alueiden raportoinnin pohjalta.
- Hyvinvointialueiden asettamissa **nuorisovaltuustoissa, vanhusneuvostoissa ja vammaisneuvostoissa** käsitellään näiden väestöryhmien osallistumismahdollisuuksia hyvinvointialueiden resilienssiä koskevaan toimintaan, tunnistetaan kehittämistarpeita ja mahdollisuuksia ja tehdään niiden pohjalta ehdotuksia julkisen hallinnon toimintaan.

3. Julkinen hallinto tunnistaa paikallisen kansalaistoiminnan merkityksen kriisivalmiuden suunnittelussa ja huolehtii, että kansalaistoimijat saavat ajantasaista tietoa häiriötilanteissa.

Paikallisen kansalaistoiminnan merkitys ja rooli paikallistiedon kerääjänä ja lähteenä on tarpeen tunnistaa valtionhallinnossa, aluehallinnossa ja paikallishallinnossa, esimerkiksi valmisteltaessa alueiden tulevaisuuteen vaikuttavia päätöksiä ja kansallisen politiikan toimeenpanoa. Kriisivalmiuden suunnittelussa viranomaisten ja viranhaltijoiden on osattava tunnistaa paikallisen toimintaympäristön erityispiirteet, haavoittuvuudet ja paikallisen kansalaistoiminnan merkitys erityisesti haavoittuvuuksien ja haavoittumisen, eli riskien toteutumisen, vähentämisessä.

Kansalaistoimijoiden ja alueellisten viranomaisten voimavarat voivat täydentää resilienssin luomisessa toisiaan pitkäjänteisesti, kun viranomaiset kansalaistoimijoiden kriisivalmiuksia hyödyntäessään kunnioittavat kansalaistoimijoiden autonomiaa. Käytännössä hyödyntäminen voi onnistua, kun hyvinvointialueet luovat ensin kriisitoiminnan verkoston esimerkiksi ilmiö- ja verkostokarttatyöllä, joka kattaa koko alueen ja erilaiset toimintaympäristöt. Verkostojen tehtävä on laatia yhdessä alueelliset ja paikalliset turvallisuussuunnitelmat, esimerkiksi osana hyvinvointialueiden vetämää hyvinvointisuunnitelmatyötä. Niitä varten ne kokoavat tietoa yhdistämällä viranomaistietoa ja kansalaistoimijoiden avulla koottua paikallistietoa haavoittuvuuksista ja haavoittuvien suojaamisen resursseista esimerkiksi joukkoistamisen keinoin.

Kriisitoiminnan verkostoilla on myös tärkeä tehtävä rakentaa valmius hyödyntää sosiaalisen median alustoja nopeina vuorovaikutteisena kommunikaatiokanavina. Kriittisintä on, että kansalaistoimijat osallistuvat erityisesti syrjäseutujen ja pienten kylien kriisivalmiuksien tarkasteluun, sillä siellä kylät ovat ihmisten läheisin elinpiiri, erityisesti tilanteissa, joissa yhteydet saattavat katketa.

Kieli- ja kulttuurivähemmistöt vaativat erityistä huomiota, koska niillä on muita suurempi riski jäädä kriisiviestinnän katveeseen. Tarve korostuu suurissa kaupungeissa, joissa näihin ryhmiin kuuluvia on paljon. Vähemmistöryhmien omien järjestöjen ja paikallisten yhdistysten sekä yhteisöjen epävirallisten keskuhenkilöiden rooli kriisiviestinnässä, myös resursoinnissa, on tärkeä tunnistaa. Sekä maaseudulla että kaupungeissa on syytä varautua nimetyllä ja etukäteen tiedotetulla kriisikeskuksella, joka tarjoaa vähintään kriisi-informaatiota ja kokoontumismahdollisuuden, mahdollisesti materiaalisia resursseja. Se voi olla esimerkiksi kylätalo, koulu, seurakuntatila tai kirjasto.

Huomiota ansaitsevat haavoittuvassa asemassa olevat ikääntyneet, mutta myös nuoret, joilla on keskeinen rooli tulevaisuuden yhteiskunnan resilienssin vahvistamisessa. Nuoria tavoittavilla instituutioilla kuten kouluilla ja harrastuksia tarjoavilla paikallisjärjestöillä on merkitystä nuorten tiedonsaannin ja vaikuttamismahdollisuuksien kannalta myös paikallisten yhteisöjen resilienssiä tavoiteltaessa. Nuorten oman aktiivisuuden tukeminen ja toisaalta järjestöjen kehittäminen sellaiseksi, että nuoret kokevat niissä toimimisen omakseen, tukee paikallisen kansalaistoiminnan jatkuvuutta ja siten paikallisyhteisön resilienssiä. Kuntien tehtävä on olla läsnä kuntalaisten sosiaalisen median kanavissa ja välittää niissä tietoa vuorovaikutteisesti kriisitilanteissa sekä tunnistaa yhteisöjen keskeiset tiedonvälittäjät.

Perustelut: Kansalaistoimijat tavoittavat väestöryhmiä, joita julkisen hallinnon viestintä ei välttämättä tavoita tai joilla eri syistä ei ole julkishallintoon luottamusta. Näihin erityistä huomiota vaativiin ryhmiin keskittyvillä (kuten potilasjärjestöt, vertaistukiryhmät, maahanmuuttajien omat ja heitä tavoittavat yhteisöt, yhteiskunnan marginaaleissa toimivat järjestöt, jotka tavoittavat esim. päihteillä oireilevia, asunnottomia ja rikollisuuteen kiinnittyneitä ihmisiä sekä syrjäseuduilla asuvia) ja toisaalta paikallisia asukkaita tuntevilla kansalaistoimijoilla on haavoittuvuuksista omanlaistaan tietoa, joka voi täydentää viranomaisilla olevaa tietoa.

Julkinen hallinto voi edistää tiedonkulkua turvaamalla kansalaistoimijoille oikea-aikaisen tiedonsaannin erilaisissa häiriötilanteissa. Hetkellisissä tilanteissa on merkitystä kansalaistoimijoilla ja ihmisillä, jotka kokevat tapahtumia läheltä.

Toimenpidesuosituksset:

- **Hyvinvointialueiden koordinoimat verkostot** veloitetaan laatimaan alueen paikalliset turvallisuussuunnitelmat yhdessä paikallisten kansalaistoimijoiden kanssa. Paikallisia turvallisuussuunnitelmia laadittaessa selvitetään mahdollisuudet integroida suunnitelmat kuntien turvallisuussuunnitteluun.
- **Opetushallitus** edistää kriisinkestävyiden ja resilienssin opetuksen tuomista erityisesti osaksi perusopetuksen opetussuunnitelmaa ja aiheen kehittämistä osaksi ihmisten elinikäisen oppimisen mahdollisuuksia vapaan sivistystyön kautta. Perusopetuksen tehtävä on tukea tasavertaisesti jokaisen tietoa yhteiskunnan resilienssin tilasta sekä tietotaitoa ja kykyä toimia osana yhteisöä ja kokonaisturvallisuusmallia.
- **Kunnat ja hyvinvointialueet** luovat valmiuden sosiaalisen median alustojen hyödyntämiselle kriisinaikaisen kaksisuuntaisen ja paikallisen viestinnän välineenä.
- **Paikalliset kansalaistoimijat**, esimerkiksi kylä-, asukas- ja kaupunginosayhdistykset ovat aloitteellisia turvallisuussuunnitelmien laatimiseksi alueillaan. Turvallisuussuunnittelun voi yhdistää kyläsuunnitteluun tai vastaavaan paikalliseen positiivista turvallisuutta ja myönteistä tulevan kuvittelua edistävään tulevaisuustyöhön. Suunnittelu on kansalaistoimijoille mahdollisuus kehittää yhteistyötä alueen muiden toimijoiden kanssa.
- **Maakunnalliset ja paikalliset kansalaistoimijat** tunnistavat paikallisen tiedon tarpeita perusresilienssin edistämässä ja tukevat paikallisen tiedon tuottamista alueellaan, kun tiedolle on käyttöä. Kansalaistoimijat voivat esimerkiksi lujittaa alueensa kulttuuritoimintaa kulttuurikartoituksella, kampanjoida kansalaishavaintojen kokoamiseksi esimerkiksi vesitilanteesta [vesi.fi](https://www.vesi.fi):ssä tulvaennusteiden kehittämiseksi tai koota asukkaiden näkemyksiä toivottavasta tulevaisuudesta materiaaliksi kylä- ja turvallisuussuunnitelmaan.

4. Julkinen hallinto viestii kansalaistoimijoille tilannekuvaa alueensa resilienssin tilasta vahvistaakseen osallisuutta ja demokratiaa ja luodakseen pohjaa tehokkaalle yhteistyölle äkillisissä häiriö- ja kriisitilanteissa.

Julkinen hallinto rakentaa ja viestii tilannekuvaa alueensa resilienssin tilasta selko- ja monikielisesti sekä vuorovaikutuksessa muiden toimijoiden kanssa. Tämä tapahtuu tekemällä yhteistyötä alueen toimijoiden kanssa sekä hyödyntämällä olemassa olevia vuorovaikutuksen paikkoja, kuten paikallisia neuvottelukuntia ja vuorovaikutusfoorumeita. Samalla on tärkeä tunnustaa alueiden erilaiset olosuhteet

ja niiden merkitys. Keskeisiä osapuolia ovat kunnat ja hyvinvointialueet, muut alueelliset viranomaiset, alueelliset valmiustoimikunnat, kansalaistoimijat, yritykset, uskonnolliset yhteisöt sekä koulutus- ja tutkimusorganisaatiot.

Resilienssin kokonaiskuvan jakaminen lisää yhteistä ymmärrystä siitä, miten sekä järjestäytynyt että epämuodollinen tai lyhytkestoinen kansalaistoiminta ja alueen viranomaistoiminta kohtaavat alueen pitkäjänteisessä kehittämisessä ja kansalaistoiminnan jatkuvuudenhallinnassa. Kriisitilanteissa tarvitaan myös epämuodollisia ja vakiintuneiden rakenteiden ulkopuolella toimivia kansalaistoimijoita. Näin ollen vuorovaikutusta on tärkeä ulottaa kattamaan myös vakiintumattomat kansalaisyhteiskunnan toimijat neljänneltä sektorilta, eikä rajoittaa sitä vain vakiintuneisiin rakenteisiin. Samalla tunnistetaan kohtaamisen ja tukemisen tapojen kehittämistarpeita ja edistetään niihin vastaamista.

Resilienssin arvioinnissa ja seurannassa on tärkeä huomioida myös akuutti- ja perusresilienssin vaikutussuhde toisinpäin ja hyödyntää sitä paikallisesti. Kriisitilanteessa äkkiä kehkeytyvä yhteistoiminta synnyttää uusia yhteyksiä ja verkostoja, jotka vakiinnuttamalla voidaan esimerkiksi edistää hyviä väestösuhteita paikallisesti.

Perustelut:

Alueellisesti verkostoitumalla ja säännöllisesti tilannekuvasta ja yhteentoimivuudestaan keskustelemalla alueen toimijat voivat toimia rakentavasti yhdessä alueen pitkäjänteisen kehityksen kysymyksissä. Jatkuva yhteydenpito ja yhteisen ymmärryksen rakentaminen ja systemaattinen kokonaiskuvan ylläpito normaaliaikoina parantaa toimijoiden valmiutta selvittää yhdessä myös häiriötilanteista ja kriiseistä. Toimivat vuorovaikutuskanavat parantavat reagointikykyä akuuteissa tilanteissa. Kokonaiskuva alueellisesta resilienssin toimijaverkostosta tai ekosysteemistä, eli osapuolten tehtävistä ja valmiuksista kokonaisuutena, auttaa kohdentamaan resurssit tehokkaasti ja tunnistamaan yhteistyömahdollisuuksia. Julkisen hallinnon toimijoilla on tärkeä tehtävä johtaa vuorovaikutusta, tehdä roolien kokonaisuutta näkyväksi ja tukea osapuolten toimintaa verkostossa, paikallinen kansalaistoiminta mukaan lukien.

Toimenpidesuositukset:

- **Kunnat** tunnistavat paikallisen kansalaistoiminnan merkityksen perus- ja akuuttiresilienssin vahvistamisessa. Merkitys perustuu paitsi kansalaistoimijoiden aktiiviseen perustoimintaan myös paikallisten väestösuhteiden, sivistyskulttuurin ja ympäristön syvälliseen tuntemukseen. Tunnistaminen on olennaista kuntien käytännön toiminnassa. Sitä voidaan tukea kirjauksilla esimerkiksi

kuntastrategiaan, erityisesti jos strategian toteuttajat ovat itse mukana keskustelemassa asiasta strategian valmistelussa.

- **Kunnat** käyvät alueensa kansalaistoimijoiden kanssa vuoropuhelua alueen pitkäjänteisestä kehittämisestä ja rakentavat siten perustaa yhteydenpidolle myös häiriötilanteissa.
- **Julkishallinnon sosiaalisen median vuorovaikutuskanavista vastaavat** ylläpitävät ja kehittävät jatkuvasti näitä kanavia kansalaisyhteiskunnan kanssa, tavoitteena saada kanavat tavoittamaan eri kansalaistoimijoita ja kansalaisia laajasti. Vuorovaikutuskanavien kehittämisessä huomioidaan kanavien ylläpidon ja päivityksen tarve, esimerkiksi yhteystietojen tarkistukset.
- **Paikalliset kansalaistoimijat** proaktiivisesti huolehtivat siitä, että niiden ajantasaiset yhteystiedot ovat julkishallinnon saatavilla. **Yhteystietoja nykyisin kokoavien verkkopalvelujen (esim. hyvinvointialueiden palvelutarjottimet, suomi.fi, lähellä.fi) kehittäjät** selvittävät yhdessä, miten yhteystietoja voitaisiin saada kattavammin löydettäväksi ja kehittävät ratkaisuja yhdessä kansalaistoimijoita tavoittavien viestijöiden kanssa. Esimerkiksi kunnat ja alueelliset kansalaistoimijat kuten verkostojärjestöt voivat kannustaa paikallisia kansalaistoimijoita yhteystietojen ilmoittamiseen.

5. Julkinen hallinto vahvistaa valtiollisen päätöksenteon tietopohjaa yhteiskunnan resilienssin kehittymiseksi.

Yhteiskunnan resilienssin vahvistuminen vaatii tietoa pohjaksi päätöksille, jotka kohdistuvat suoraan esimerkiksi varautumiseen tai vaikuttavat resilienssin tekijöihin epäsuorasti. Kuvaamamme perusresilienssin ja akuuteista häiriöistä ja kriiseistä selviämisen tekijät ja vaikuttavuuden polut auttavat osaltaan tunnistamaan, miten päätökset voivat vaikuttaa toimintavalmiuteen ja pitkäjänteiseen resilienssiin paikallisen kansalaistoiminnan kautta. Perusteltujen päätösten pohjaksi tarvitaan tutkittua ja kontekstikohtaista tietoa oikea-aikaisesti ja käyttökelpoisessa muodossa.

Tutkimusta ja laajempaa tietopohjaa tarvitaan erityisesti kolmella keskeisellä alueella. Ensiksikin tietoa tarvitaan ympäristöongelmien yhteydestä turvallisuuteen, sillä ne aiheuttavat sekä suoria akuuttiresilienssin että epäsuoria perusresilienssin (erityisesti demokratian) ongelmia. Toiseksi tarvitaan ajantasaista tietoa kansalaisyhteiskunnan tilasta ja kehityssuunnista alueilla resilienssin näkökulmasta. Kolmanneksi on tarpeen tutkia, kuinka ”kriisien aikakaudella” turvallisuutta ja resilienssiä koskeva tutkimus, politiikka ja julkinen keskustelu muokkautuvat, ja miten nämä puolestaan muokkaavat eri toimijoiden tapoja hahmottaa yhteiskunnallista kehitystä sekä heidän omia tavoitteitaan ja pyrkimyksiään.

Perustelut: Resilienssi on toimialat ja yhteiskunnan sektorit ylittävä asia, jossa myös kansalaistoiminnan merkitys syntyy suhteessa muuhun toimintaan. Tämänkin hankkeen tulokset voivat hyödyttää päätöksentekoa parhaiten, jos ne pääsevät käyttöön osana muuta yhteiskunnan resilienssiä koskevaa tutkimustietoa, punnittavaksi dialogissa muiden tiedonlähteiden kanssa. Kansallisen päätöksenteon tietopohjan vahvistamiseen on tiedepaneeleita, joiden tehtävänä on tuoda tutkimustietoa aiheestaan kootusti ja käyttökelpoisessa muodossa (Backman 2024). Nykyisistä tiedepaneeleista Kestävyyspaneeli pyrkii laaja-alaisuuteen, mutta suoraan kokonaisturvallisuustyötä palvelevaa tietotuen toimielintä ei ole.

Toimenpidesuosituks:

- Perustetaan tietotuen toimielin, joka välittää päätöksentekijöille ajankohtaisinta tutkimustietoa sekä tunnistaa ja nostaa esiin turvallisuuskeskustelun ja -tapahtumien keskeisimmät signaalit. Tämä voi olla esimerkiksi turvallisuuden tiedepaneeli tai tiedepaneelien turvallisuusjaosto, joka seuraa ja analysoi laajasti yhteiskunnallista turvallisuuskeskustelua ja -politiikkaa, tarkastellen niitä erityisesti resilienssipolitiikan näkökulmasta, kattaen sekä akuutti- että perusresilienssin osa-alueet, mukaan lukien elämän luontoperusta, demokratia, kulttuuri ja sivistys. Varmistetaan, että tietoa kerätään yhteiskunnan eri toimijoiden toiminnasta ja toimintaedellytysten kehityksestä, mukaan lukien paikallisen kansalaistoiminnan olosuhteet ja niiden muutokset. Tietotuen tarjoamisessa hyödynnetään jo olemassa olevia tiedoneuvonnan rakenteita, edistetään niiden välistä yhteistyötä ja vältetään päällekkäistä resurssien käyttöä.
- Resilienssin ja kokonaisturvallisuuden tutkimusta ja tietopohjaa kehittävät tutkimusorganisaatiot ja ammattikorkeakoulut (esimerkiksi Vaasan yliopiston resilienssitutkimuksen alusta ja Helsingin yliopiston kokonaisturvallisuusklusteri) tekevät tiivistä yhteistyötä ja sovittavat painotuksiaan toisiaan täydentäviksi. Tavoitteena on tuottaa ja jäsentää tutkimustietoa tehokkaasti tiedon käyttäjien tarpeisiin, tunnistaa ja hyödyntää synergioita ja välttää resursseja hukkaavaa päällekkäisyyttä. Lisäksi nämä tietopohjan kehittäjät muodostavat verkoston, joka tukee ehdotettua turvallisuuspaneelia tai vastaavaa toimielintä.
- Kehitetään päätöksenteon ja eri toimijoiden yhteistyön tueksi hallinnon tasojen yhteinen resilienssin seurannan tietopohja sekä selkeät käytännöt sen tuottamiseen ja tulkintaan. Tietopohjan perustaksi luodaan perus- ja akuuttiresilienssi-indikaattorit, jotka mahdollistavat alueellisen resilienssin kehityksen seurannan ottaen huomioon alueiden ja niiden kansalaistoiminnan erityispiirteet.

10 Pohdintaa tutkimustuloksista

10.1 Aineiston rajoitteet ja tavoitteisiin vastaaminen

Kaikkiin tutkimuskysymyksiin vastattiin, mutta kattavuudessa on eroja. Suurin vaje on vastaamisessa kysymykseen vaikuttavuudesta (Mikä on paikallisiin yhteisöihin liittyvän kansalaistoiminnan merkitys ja vaikuttavuus resilienssin näkökulmasta erilaisilla alueilla Suomessa?).

Tapaustutkimukset toivat laadullista ymmärrystä vaikuttavuuden syntyprosesseista ja niissä vaikuttavista tekijöistä (mm. toimitila ja palkatut työntekijät puitteiden luojina perusresilienssiä luovalle yhteistoiminnalle, omaehtoisen toimijuuden tukemisen taito ja luottamus haavoittuvien ryhmien osallisuuden mahdollistajina, yhteistyötahto ja johdon merkitys organisaatioiden yhteisen kriisitoiminnan järjestymisessä). Tapaustutkimusten yhteydessä jalostetut vaikuttavuuden kriteerit voivat toimia aineksina vaikuttavuuden tutkimiselle jatkossa. Varsinaista vaikuttavuuden mittaamista hankkeen aineistot eivät kuitenkaan ole mahdollistaneet.

Perus- ja akuuttiresilienssiä kattava kansalaistoiminnan vaikuttavuuden tarkempi mittaaminen edellyttäisi useampien yksittäisten kriisi- tai häiriötapausten prosessien seurantaan tai *ex post facto* -tyyppisiä tutkimusasetelmia. Silloinkin tuloksiin jäisi huomattavaa epävarmuutta, koska kriisit ovat moninaisia, paikalliset kontekstit eroavat toisistaan ja sattumalla on äkillisissä tapahtumissa merkittävä sijansa. Siksi ei kansalaistoiminnalle, niin kuin ei muidenkaan kriisitoimijoiden toiminnalle, ole määriteltävissä yleispätevää vaikuttavuusarvoa. Kriisitoimintaa joudutaan kehittämään lopulta kriisi kerrallaan oppimalla. Yksittäisiä vaikutuspolkuja voidaan pyrkiä tunnistamaan ja vaikutuksia määrällistämäänkin, mutta resilienssi tutkimusaiheena kutsuu pohtimaan ennen kaikkea kokonaisvaltaisempia lähestymistapoja vaikuttavuuteen.

Tapauksilla tavoiteltiin ymmärrystä resilienssin kannalta monipuolisesti, jolloin mihinkään yksittäiseen resilienssin muotoon ei syvennytty hyvin perusteellisesti. Tapaukset kertovat akuutti- ja perusresilienssin tekijöiden dynamiikasta, mutta eivät yksityiskohtaisesti esimerkiksi henkisestä tai taloudellisesta resilienssistä.

Aineistojen kokoavana rajoitteena on, että ne tavoittivat lähinnä suomenkielen taitoisia työikäisiä ja vanhempia, käytettyjen menetelmien suhteen osallistumiskyvykkäitä osallistujia. Ruotsinkielisellä kyselyllä tavoiteltiin ruotsinkielisiä, mutta muiden kielivähemmistöjen edustajia ei ole erityisesti tavoitettu. Menetelmiä ei myöskään räätälöity esimerkiksi nuorten tai jollakin perusteella heikossa asemassa olevien tavoittamiseksi. Tämä tutkimus oli kokonaiskuvaa tavoitteleva pohjatyö, jota voidaan jatkossa syventää eri ihmisryhmien näkökulmista.

Kyselytutkimuksen mittareista suuri osa oli uusia, tätä tutkimusta varten kehitettyjä kysymyksiä. Näin ollen mittarit eivät ole validoituja. Ne pohjautuvat kuitenkin tutkimukseen sisältyvään laajaan kirjallisuuskatsaukseen, ja useissa tutkimuksissa toistuviin tuloksiin resilienssin ulottuvuuksista.

Kyselyaineistot eivät ole edustavia, eikä niitä siten voi suoraan yleistää koskemaan kaikkia kansalaisyhteiskunta- tai viranomaistoimijoita. Myöskään katoa ei pystytä arvioimaan, koska kyselyä levitettiin laajasti erilaisissa verkostoissa, eikä tutkijoilla siten ole tietoa, millaisen joukon kyselyt tavoittivat. Tutkimuksen kokonaisluotettavuutta lisää, että siinä on yhdistetty erilaisia aineistoja, joiden näkökulmat ja tulokset täydentävät toisiaan.

Kysely toteutettiin ajankohtana, jolloin hyvinvointialueet olivat toimineet noin vuoden. Kyselytulokset kertovat kansalaistoimijoiden ja hyvinvointialueiden kohtaamisen ohuudesta, mitä varmasti selittää osin se, että hyvinvointialueiden käytännöt kansalaisyhteiskunnan kanssa toimimiseen ovat pitkälti olleet vasta rakentamisvaiheessa.

Kyselyaineistossa osassa vastauksista en osaa sanoa -vastausten osuus kaikista vastauksista on melko suuri (esim. kysymykset siitä, miten alueella kohdatusta häiriöstä selvittiin). Jotkut kysymykset ovat ymmärrettävästi voineet olla vaikeita vastattavaksi, esimerkiksi yksittäinen toimija ei välttämättä tiedä, onko alueella tehty kohdatun häiriön myötä muutoksia yhteisöverkostoihin. Joistain kysytyistä asioista voitaisiin saada paremmin tietoa yhdistämällä eri menetelmiä, esimerkiksi häiriöstä selviämistä voitaisiin tutkia häiriön kokeneita haastattelemalla.

Aluevertailua varten kyselyn kansalaistoimijavastauksista tehtiin jako kaupunkimaisiin ja maaseutumaisiin alueisiin sekä sote-yhteistyöalueisiin. Vastaajamäärä ei sallinut tarkempaa aluejakoa, joten aluevertailussa jäivät näkymättä erot näiden alueiden sisällä.

Kyselyaineisto mahdollistaa myös erottelun joidenkin tarkempien vastaajaryhmien suhteen, esimerkiksi ikääntyneiden parissa toimivat tai ympäristöasioita käsittelevät kansalaistoimijat. Tällaista vertailua ei tässä tehty, mutta esimerkiksi kysymykseen Miten erilaiset kansalaistoimijat tulevat huomioiduiksi hyvinvointialueiden ja kuntien toiminnassa? voitaisiin vastata tarkemmin analyysia näin jatkamalla.

Monipaikkaisuus oli esillä erityisesti kahdessa tapaustutkimuksessa. Kysymykseen Miten monipaikkaisuus näkyy kansalaistoiminnassa erilaisilla alueilla ja mikä on sen merkitys resilienssin kannalta? saatiin vastauksia niiden pohjalta. Monipaikkaisuuden ja resilienssin yhteydet on kuitenkin laaja aihe, jota voisi käsitellä omassa tarkastelussaan. Esimerkiksi monipaikkaisen hoivan merkitys perusresilienssille korostuu väestön ikääntyessä (Pitkänen & Kattilakoski 2021; Kattilakoski & Pitkänen, 2024a).

10.2 Kohti mukautuvaa, ennakoivaa, osallistuvaa hallintoa

Kansalais- ja viranomaistoimijoita yhdistää vahva luottamus yhteiskunnan instituutioihin ja toisiinsa sekä yhteinen tilannekuva kansalaistoiminnan merkityksestä. Myös, ja edellisiin nojaten, verkostomainen toimintaperiaate on meillä vahvalla pohjalla. Suomella näyttää siis olevan hyvä perusta kehittää tutkimusten ehdottamaa mukautuvan, ennakoivan tai osallistuvan hallinnon mallia (ks. luku 5.3). Sen avulla näyttäisi olevan mahdollista ratkoa nykytilanteen ongelmia määrittämällä viranomaishallinnolle kansalaistoiminnan osallistumista kehystävä yhteinen tavoitetila. Määrittelyn avulla voitaisiin korjata nykytilanteessa havaittua ongelmaa verkostotyön puutteellisesta koordinaatiosta ja johtamisesta.

Laajemmassa katsannossa mukautuvan hallinnon kehystys vastaisi kansalaisyhteiskunnan tutkimuksessa meneillään olevaa siirtymää yhteiskunnan sektorijaon korostamisesta sektorien toimijoiden suhteita ja sekoittumista tai hybridisoitumista lähestyvään ymmärrykseen (ks. Egholm & Kaspersen 2020). Mukautuvan hallinnon elementit, kuten tiedon tuotanto ja oppiminen, toimivallan hajauttaminen, osallistaminen, luottamus ja yhteinen muisti, rakentuvat sosiaalisesta pääomasta (Chaffin ym. 2014). Sosiaalinen pääoma ei noudattele sektorirajoja vaan elää niiden välisissä verkostoissa ja virroissa.

Ennen kaikkea mukautuvan hallinnon kehys palvelisi kasvavaa vaatimusta ohjata ja hallinnoida yhteiskunnan dynamiikkaa sosioekologisena järjestelmänä, jota varten se on ekologisen kriisiytymisen aikakaudella kehitetty. Siinä resilienssin käsitteellä ja teoretisoinneilla on keskeinen, ellei ratkaiseva merkitys.

Mitä vakavammin otetaan tutkimuksissa laajasti esiintyvä näkemys alkaneesta monikriisin, megakriisin tai muuten vahvasti kriisien sävyttämästä aikakaudesta, sitä vahvemmin tulisi koko yhteiskuntapolitiikkaa tarkastella resilienssinäkökulmasta. Miten sen tulee näkyä hyvinvointipolitiikassa, demokriatiolitiikassa, talouspolitiikassa? Tarvitsemmeko eksplisiittistä ja kokonaisvaltaista "resilienssipolitiikkaa"? Entä voiko "resilienssipolitiikasta" johtaa hyvinvointivaltion kaltaista narratiivia kansallisen kehityksen yhteiseksi ohjenuoraksi? Mikä kansalaistoiminnan merkitys olisi sellaisen luomisessa, kun muistetaan kansalaisyhteiskunnan historiallinen rooli Suomen kansakunnan, valtion ja hyvinvointiyhteiskunnan rakentamisessa?

Tietopohjaista keskustelua näistä kysymyksistä tukisivat seuraavat jatkotutkimukset:

Seuranta ja vaikuttavuusanalyysit

- Resilienssin syntymisen ja muovautumisen pitkäjänteinen seuranta, jossa tarkasteltaisiin resilienssin ajureita ja paikallistoiminnan vaikuttavuutta paikallisesti ja yhteydessä laajempiin aluetasoihin. Tässä kootut vaikuttavuuden kriteerit voivat toimia lähtöaineena vaikuttavuustarkastelun kehittämiseksi tällaisissa analyysissä.
- Eri kriiseistä kertyvien oppien kokoaminen ja analysointi vaikuttavuuden näkökulmasta. Vaikuttavuutta voitaisiin analysoida erilaisten kriisien kokemuksiä kokoavalla, vaikuttavuuden kriteereistä muodostetulla matriisilla.
- Paikallisen kansalaistoiminnan tukemisen suunnittelua tukisi tutkimustieto tukemisen muutosten vaikutuksista. Miten yhteisön resilienssiä lisäävät kansalaistoiminnan piirteet mahdollisesti muuttuvat esimerkiksi valtionavustusten ja Leader-toiminnan tuen muuttuessa?
- Ilmiöpohjaisen vaikutusarvioinnin (ks. <https://www.hyvaks.fi/hyvinvointialue/tutkimus-ja-kehittaminen/sola-hanke>) soveltuvuutta osaksi paikallistoiminnan kautta syntyvien resilienssi vaikutusten ennakoarviointiin voitaisiin selvittää.
- Seurantatiedon tuottamisen ja tulkitsemisen sekä ennakoinnin vuorovaikutuskäytäntöjen kehittämistä voitaisiin tukea toimintatutkimuksella. Resilienssin seuranta, arviointi ja ennakointi voi rakentua täydentämään kestävyysarvioinnin toimintamallia (Airio ym. 2024).

Eri ryhmien näkökulmat ja suhteet eri konteksteissa

- Syventyminen paikallisen kansalaistoiminnan resilienssiyhteyksiin eri ihmisryhmien ja kansalaistoimijaryhmien näkökulmista, esim. eri ikäryhmät, maahanmuuttajaryhmät, eri toimialojen järjestöt ja yhdistykset, erilaiset vapaamuotoiset porukat.
- Koettu eriarvoisuuden merkitys yhteistoiminnalle: mistä näissä kokemuksissa on kysymys? Kuinka voimakkaasti, millä mekanismeilla ja missä konteksteissa eriarvoisuus vaikuttaa yhteistoimintaan ja keiden välillä?
- Syventyminen perus- ja akuuttiresilienssin dynamiikkaan erilaisissa paikalliskonteksteissa sote-yhteistyöalueita tarkemmin, esimerkiksi hyvinvointialuetasolla, kaupunki-maaseutu-jatkumon erityyppisissä osissa ja väestönkehitykseltään erityyppisillä alueilla.

Eri näkökulmat resilienssiin

- Monipaikkaisuuden merkitykset akuutti- ja perusresilienssin kannalta: tutkimus monipaikkaisuuden yhteyksistä paikalliseen resilienssiin, syventyen monipaikkaisuuden eri muotoihin ja erilaisiin varautumisen tarpeisiin eri alueilla. Tutkimustieto tästä tukisi esimerkiksi huoltovarmuusselonteon täydentämistä monipaikkaisuuden näkökulmalla.
- Yhteisötalouden ja resilienssin suhde, esimerkiksi yhteiskunnallisten yritysten rooli paikallisten yhteisöjen resilienssin kannalta. Tutkimustieto tästä tukisi vuonna 2025 päivitettävän yhteiskunnallisia yrityksiä koskevan strategian (ks. <https://tem.fi/hanke?tunnus=TEM090:00/2024>) toimeenpanoa.

Liitteet

Liitteet on tallennettu omana tiedostonaan osoitteeseen
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-340-1>

LÄHTEET

- Jha, A.K., Miner, T.W. & Stanton-Geddes, Z. (toim.) (toim.) (2013): Building Urban Resilience: Principles, Tools, and Practice, World Bank Publications. <https://www.gfdrr.org/en/publication/building-urban-resilience-principles-tools-and-practice>
- Airio, I., Furman, E., Hyrsky, K., Perko, S., Piironen, O., Tamminen, S. Kestävyyssarvioinnin toimintamalli. Keskustelualoite. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2024:8 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-380-7>
- Alanko, L., Jousilahti, J., Faehnle, M. & Mäenpää, P. (2023). Kohti kansalaistoiminnan kukoistusta – miten verkostojärjestöt sekä kunnan ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyö tukevat vapaaehtoistoimintaa? Oikeusministeriön julkaisuja 2023:2. Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-474-9>
- Alanko, L., Kilpi, J., Ahola, N., Mäenpää, P. & Faehnle, M. (2024). Alueelliset erot kansalais- ja vapaaehtoistoiminnassa – tukemisen tarpeet ja verkostojärjestöjen rooli hyvinvointialueuudistuksessa: Vapaa! – Fri! -hankkeen selvitystyön raportti. Oikeusministeriön julkaisuja 2024:2. Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-947-8>
- Aldrich, D. P. and Meyer, M. A. (2015). Social capital and community resilience, *Sociology*, 59 (2), 254–269.
- Annala, M., Leppänen, J., Mertsola, S. & Sabel, C.F. (2021). Nöyrän ohjauksen malli. Valtioneuvoston tutkimus- ja selvitystoiminta, Policy Brief 2021:5.
- Arolainen, T. (2024). Kulttuurialan huoltovarmuus - Nykytila ja kehittäminen osana henkistä kriisinkestävyyttä. Huoltovarmuuskeskus. <https://www.huoltovarmuuskeskus.fi/files/dbdada4d233ec4d50c5d12d651ea9d6e87447470/hvk-kulttuurialan-huoltovarmuus-raportti-20241210.pdf>
- Arroyo, F. M., López, H. S., Yagüe Blanco, J. L. A. (2015). *Are local action groups, under LEADER approach, a good way to support resilience in rural areas?* (18), p.39-63
- Ashkenazy, A., Calvão Chebach, T., Knickel, K., Peter, S., Horowitz, B., & Offenbach, R. (2018). Operationalising resilience in farms and rural regions – Findings from fourteen case studies. *Journal of Rural Studies*, 59, 211–221. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2017.07.008>
- Backman, J. (2024). Tiedepaneelit hallituksen työn tukena ja hallitusohjelman toimeenpanossa : Ilmastopaneeli, luontopaneeli, kestävyyspaneeli ja metsäbiotalouden tiedepaneeli. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2024:3. Valtioneuvoston kanslia. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165607>
- Baggio, J. A., K. Brown and D. Hellebrandt (2015). Boundary object or bridging concept? A citation network analysis of resilience. *Ecology and Society* 20(2): 2. <http://dx.doi.org/10.5751/ES-07484-200202>
- Baldwin, C., Hamerlinck, J., McKinlay, A. (2023). Institutional support for building resilience within rural communities characterised by multifunctional land use. *Land use policy*, 2023, Vol.132, p.106808, Article 106808.

- Baron, N. & N. B. Andersen, Rm Kongsager (eds.)(2024). Climate Change Resilience in Small Communities. Policy recommendation from Nordic research project. CliCNord, NordForsk. https://www.clicnord.org/_files/ugd/0e99b2_5aaef7166d2344aca553674235b85842.pdf
- Berglund, E. & V. Peipinen (2018). Creating Spaces of Insurgent Citizenship: Squatting in Activist-Friendly Helsinki. *Urbanities, Journal of Urban Ethnography*, Vol. 8 Nro 1.
- Bergström, J. (2018). An archaeology of societal resilience. *Safety Science*, Volume 110, Part C, 2018, Pages 31-38, <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2017.09.013>.
- Berkes, F., & Ross, H. (2013). Community resilience: Toward an integrated approach. *Society and Natural Resources*, 26, 5–20. doi:10.1080/08941920.2012.736605
- Berthin, G. (2022). On Democratic Resilience. <https://4democraticgovernance.com/2022/09/15/on-democratic-resilience/>
- BIOS-tutkimusyksikkö (2020). Siirtymäpolitiikan kojelauta. <https://kojelauta.bios.fi/>
- Björn, R. & J.-A. Puistola (2024). Myönnytyspolitiikasta suojaliiveihin. Teoksessa Palokangas (toim.): Sodan usvaa III. Varautuminen, valmius ja nykyaikainen sodankäynti. Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotataidon laitos. Julkaisusarja 2: Tutkimuslustoista nro 32.
- Boese, V.A., Edgell, B., Hellmeier, S., Maerz, S.F. & Lindberg, S.I. (2021). How democracies prevail: democratic resilience as a two-stage process, *Democratization*, 28:5, 885-907, DOI: 10.1080/13510347.2021.1891413
- Boin, A. (2019). The Transboundary Crisis: Why we are unprepared and the road ahead. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 27(1), 94–99. <https://doi.org/10.1111/1468-5973.12241>
- Bourbeau, P. (2018). A Genealogy of Resilience. *International Political Sociology*, 12(1), 19–35. <https://doi.org/10.1093/ips/olx026>
- Boyd, E., Nykvist, B., Borgström, S. et al. (2015). Anticipatory governance for social-ecological resilience. *AMBIO* 44 (Suppl 1), 149–161. <https://doi.org/10.1007/s13280-014-0604-x>
- Brand, F. S., and K. Jax. (2007). Focusing the meaning(s) of resilience: resilience as a descriptive concept and a boundary object. *Ecology and Society* 12(1): 23. <http://www.ecologyandsociety.org/vol12/iss1/art23>
- Bregman, R. (2020). Hyvän historia, Ihmiskunta uudessa valossa. Atena.
- BuildERS (2022). Stronger Social Capital. <https://buildersproject.eu/>
- Bunse, S. (2021). Social media: A tool for peace or conflict? <https://www.sipri.org/commentary/topical-background/2021/social-media-tool-peace-or-conflict>
- Castaño-Rosa, R., S. Pelsmakers, H. Järventausta, J. Poutanen, L. Tähtinen, A. Rashidfarokhi, S. Toivonen (2022). Resilience in the built environment: Key characteristics for solutions to multiple crises, *Sustainable Cities and Society*, Volume 87, 2022, 104259. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2022.104259>

- Cerulo, K. A. (2006). *Never saw it coming : cultural challenges to envisioning the worst* / Karen A. Cerulo. University of Chicago Press.
- Chaffin, B. C., H. Gosnell, and B. A. Cosens (2014). A decade of adaptive governance scholarship: synthesis and future directions. *Ecology and Society* 19(3): 56. <http://dx.doi.org/10.5751/ES-06824-190356>
- Chaskin, R.J. (2008). Resilience, Community, and Resilient Communities: Conditioning Contexts and Collective Action. *Child Care in Practice* 14:1, 65-74.
- Clarke, L. & C. Chess (2008). Elites and Panic: More to Fear than Fear Itself. *Social Forces* Vol. 87, No. 2 (Dec., 2008), pp. 993-1014.
- Cox, R. S., Hamlen, M., Houston, J. B. (2015). Community Disaster Resilience and the Rural Resilience Index. *The American behavioral scientist* (Beverly Hills), 2015, Vol.59 (2), p.220-237.
- Cras, P. (2017). Landsbygdssamhällets medborgarskap. En studie av organisering av service och infrastruktur i gränslandet mellan det ideella, kommersiella och politiska. https://pub.epsilon.slu.se/14548/1/cras_p_170905.pdf
- Crescenzi, R., M. Nathan, A. Rodríguez-Pose (2016). Do inventors talk to strangers? On proximity and collaborative knowledge creation, *Research Policy*, Volume 45, Issue 1, 2016, Pages 177-194. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2015.07.003>.
- Cutter, S. L., Barnes, L., Berry, M., Burton, C., Evans, E., Tate, E., & Webb, J. (2008). A place-based model for understanding community resilience to natural disasters. *Global Environmental Change*, 18(4), 598-606.
- Davis, S., Horlings, L., Van Dijk, T., & Rau, H. (2021). Towards representative resilience: the power of culture to foster local resource representation. *Local Environment*, 26(12), 1564–1585. <https://doi.org/10.1080/13549839.2021.1997963>
- Demos Helsinki (2020). Kirje: elvytyksen kolme horisonttia. <https://www.demoshelsinki.fi/2020/04/03/kirje-elvytyksen-kolme-horisonttia/>
- Egholm, L., Kaspersen, L.B. (2021). Introduction to the Special Issue 'Beyond Civil Society': Advancing a Post-sectoral Conception of Civil Society–Moving Beyond Civil Society?. *Int J Polit Cult Soc* 34, 143–148. <https://doi.org/10.1007/s10767-020-09372-6>
- Eronen, A., H. Hiilamo, K. Ilmarinen, M. Jokela, P. Karjalainen, S., M. Kivipelto, J. Knop, P. Londén (2021). Koronakriisi ja palvelujärjestelmän joustavuus. Sosiaalibarometri 2021. SOSTE Suomen sosiaali- ja terveys ry, Helsinki.
- Eskelinen, K., J. Lepistö, T. Kekki (2025). Harvaan asuttujen alueiden turvallisuus 2025. Tilanneraportti turvallisuudesta harvaan asutuilla alueilla. Sisäministeriön julkaisuja 2025:3.
- Euroopan komissio (2022). Lähi- ja yhteisötalouden siirtymäväylä (Transition Pathway for Proximity and Social Economy). Saatavilla: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/52015>

- FEMA (2011). A Whole Community Approach to Emergency Management: Principles, Themes, and Pathways for Action FDOC 104-008-1 / December 2011 https://www.fema.gov/sites/default/files/2020-07/whole_community_dec2011__2.pdf
- Folke, C., T. Hahn, P. Olsson, J. Norberg (2005). Adaptive Governance of Social-ecological Systems. *Annu. Rev. Environ. Resour.* 30:441–73.
- Fransen, J., Hati, B., Simon, H. K., & Stapele, N. (2024). Adaptive governance by community based organisations: Community resilience initiatives during Covid-19 in Mathare, Nairobi. *Sustainable Development (Bradford, West Yorkshire, England)*, 32(2), 1471–1482. <https://doi.org/10.1002/sd.2682>
- Freshwater, D. (2015). "Vulnerability and resilience: Two dimensions of rurality." *Sociologia ruralis* 55.4 (2015): 497-515.
- Fritz, C. E. (1974). Human Response to Disaster. Proceedings of the Human Factors Society Annual Meeting, 18(3), 323-323. <https://doi.org/10.1177/154193127401800315>
- Geijer, H. (2017). Kriisit, katastrofit ja maailmanloput. Art House, Helsinki.
- George, B., Andersen, L. B., Hall, J. L., & Pandey, S. K. (2023). Writing impactful reviews to rejuvenate public administration: A framework and recommendations. *Public Administration Review*, 83(6), 1517–1527. <https://doi.org/10.1111/puar.13756>
- Graeber, D. & D. Wengrow (2021). *The Dawn of Everything: A New History of Humanity*. Allen Lane.
- Granberg, L., K. Andersson, I. Kovách (2015). Conclusion: The LEADER Colours on the Democracy Palette. in L. Granberg, K. Andersson, I. Kovachs eds, *Evaluating the European Approach to Rural Development*, Ashgate, Farnham. <https://www.lapinamk.fi/loader.aspx?id=7783a9a0-90e8-490b-aa94-cbbb28b8415a>
- Grillitsch, M., & Sotarauta, M. (2020). Trinity of change agency, regional development paths and opportunity spaces. *Progress in Human Geography*, 44(4), 704–723. <https://doi.org/10.1177/0309132519853870>
- Grönlund, H. Hokkanen, J. (2023). Matalan kynnyksen kohtaamispaikkojen toiminta ja korona-aikaisten rajoitusten muodostamat kynnykset. Julkaisussa Hekkala, M. & Raitakari, S. (toim.). *Osallisuutta ja osattomuutta yhteiskunnan marginaaleissa: Muuntuvat palvelut ja hyvinvointi koronapandemiassa*. Tampereen yliopisto, Grano Oy, s. 74-99.
- Hakala, E. (2020). Ilmastonmuutos osana Suomen kokonaisturvallisuuden toimintamallia. *Kosmopolis* 50 (3): 8–22.
- Hakala, E., Erkamo, S., Pyykönen, J., Tuomenvirta, H., Tynkkynen, O., Berninger, K. & Vihma, A. (2021). Ilmastonmuutos ja Suomen turvallisuus: Uhat ja varautuminen kokonaisturvallisuuden toimintamallissa. *Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:52*. Helsinki: Valtioneuvosto.

- Hansen, J. R., M. Pop, M. B. Skov, and B. George (2022). "A Review of Open Strategy: Bridging Strategy and Public Management Research." *Public Management Review*. <https://doi.org/10.1080/14719037.2022.2116091>.
- Helminen, V., Nurmio, K. & Vesänen, S. 2020. Kaupunki-maaseutu-
alueluokitus 2018. Paikkatietopohjaisen alueluokituksen päivitys. Suomen
ympäristökeskuksen raportteja 21. Suomen ympäristökeskus. [http://urn.fi/
URN:ISBN:978-952-11-5172-9](http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-11-5172-9)
- Hast, S., Kotilainen, N. (toim.)(2024). Sodan pauloissa: militarismi suomalaisessa
yhteiskunnassa. Gaudeamus.
- Heijman, W., Hagelaar, G., van der Heide, M. (2019). Rural Resilience as a New
Development Concept. In: Dries, L., Heijman, W., Jongeneel, R., Purnhagen, K.,
Wesseler, J. (eds) *EU Bioeconomy Economics and Policies: Volume II*. Palgrave
Advances in Bioeconomy: Economics and Policies. Palgrave Macmillan, Cham.
https://doi.org/10.1007/978-3-030-28642-2_11
- Helameri, E., P. Iivari, E. Raasakka, L. Viinamäki (2021). Lapin arjen turvallisuuden
tiekartta. Lapin ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja D. Muut julkaisut 5/2021.
- Herman, A, Lahdesmaki, M & Siltaoja, M (2018). ' Placing resilience in context
: Investigating the changing experiences of Finnish organic farmers ',
Journal of Rural Studies, vol. 58, pp. 112-122. [https://doi.org/10.1016/j.
jrurstud.2017.12.029](https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2017.12.029)
- Hirvonen, J., & Lilius, J. (2019). Do neighbour relationships still matter? *Journal of
Housing and the Built Environment*, 34(4), 1023–1041. [https://doi.org/10.1007/
s10901-019-09656-0](https://doi.org/10.1007/s10901-019-09656-0)
- Holkeri, K. (2023). Mitä voimme oppia kriiseistä? Kansalaisten ja poliitikkojen
dialogit. [https://kansallisetdialogit.fi/wp-content/uploads/Mita-voimme-oppia-
kriiseista-Kansalaisten-ja-poliitikkojen-dialogit.pdf](https://kansallisetdialogit.fi/wp-content/uploads/Mita-voimme-oppia-kriiseista-Kansalaisten-ja-poliitikkojen-dialogit.pdf) Luettu 14.2.2023.
- Holland, J. & A. S. Silva & R. Mace (2012). Lost Letter Measure of Variation in Altruistic
Behaviour in 20 Neighbourhoods. *PLOS* August 15, 2012. [https://doi.org/10.1371/
journal.pone.0043294](https://doi.org/10.1371/journal.pone.0043294)
- Holling, C. S.(1973). Resilience and stability of ecological systems. *Annual Review of
Ecological Systems* 4:1–23.
- Hoogensen G., G. (2011). Gender, identity, and human security: Can we learn
anything from the case of women terrorists? *Canadian Foreign Policy Journal* 12,
119–140.
- Hoogensen G., G., Bilgic, A. (2022). *Positive Security: Collective Life in an Uncertain
World*. Routledge, Abingdon, Oxon.
- Huoltovarmuuskeskus (2020). Huoltovarmuuskeskus selvittää kulttuurialan
huoltovarmuustoiminnan kehittämistä. [https://www.huoltovarmuuskeskus.
fi/a/huoltovarmuuskeskus-selvittaa-kulttuurialan-huoltovarmuustoiminnan-
kaynnistamista?n=10](https://www.huoltovarmuuskeskus.fi/a/huoltovarmuuskeskus-selvittaa-kulttuurialan-huoltovarmuustoiminnan-kaynnistamista?n=10)

- Hyvönen, A., Juntunen, T., Mikkola, H., Käpylä, J., Gustafsberg, H., Nyman, M., Rättilä, T., Virta, S. & Liljeroos, J. (2019). *Kokonaisresilienssi ja turvallisuus: tasot, prosessit ja arviointi*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 17/2019. Helsinki: Valtioneuvosto.
- Hyvönen, A.-E., & Juntunen, T. (2020). From "spiritual defence" to robust resilience in the Finnish comprehensive security model. In S. Larsson & M. Rhinard (Eds.), *Nordic Societal Security: Convergence and Divergence* (pp. 154–178). Routledge.
- Häyrynen, M. (2017). Kulttuurisuunnittelu, kulttuurikartoitus ja suomalainen kaupunkikehittäminen. Teoksessa Häyrynen, M. & Wallin, A. (toim.) *Kulttuurisuunnittelu, kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Häyrynen, M. & Hankonen, I. (2024). Kaupunkiluonto lähtökohtana transformatiiviselle kulttuurisuunnittelulle: Yhteisöllinen kokemustieto Porin Varvourinjuovan rannoista. Teoksessa Koskinen-Koivisto, E. & Kumpulainen, K. (toim.) *Kestävä kulttuurisuunnittelu*. SoPhi 155. Jyväskylän yliopisto, 87-111. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/93364>
- Imperiale, A. J. & Vanclay, F. (2016). Experiencing local community resilience in action: learning from post-disaster communities, *Journal of Rural Studies*, 47, 204–219.
- Jalava, J., Raisio, H., Norri-Sederholm, T., Lahtinen, H. & Puustinen, A. (2017). Kolmas sektori viranomaisten turvallisuustoiminnan tukena. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 76/2017.
- Jalonen, H., Rantamäki, A., Harinen, A., Jukarainen, P., Puustinen, A. & Salmi-Hiltunen, T. (2023). SOME onnettomuusviestinnässä: Strategiaa, osallisuutta, monikanavaisuutta ja ennakoitua https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165104/VNTEAS_2023_48.pdf
- Janhonen, K., Viita-aho, M., Huhtakangas, M., Kihlström, L., Keskimäki, I., & Tynkkynen, L.-K. (2024). Resilienssi terveysjärjestelmien tutkimuksessa: Kartoittava katsaus resilienssistä käsitteenä. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti*, 61(2). <https://doi.org/10.23990/sa.128097>
- Junnilainen, L. (2019). Lähiökylä. Tutkimus yhteisöllisyydestä ja eriarvoisuudesta. Helsingin yliopisto (diss.).
- Juntunen, T., & Hyvönen, A.-E. (2020). Koronakriisi, informaatio ja resilienssipolitiikka. *Kosmopolis*, 50(2), 72-92. http://srty.politiikasta.fi/wp-content/uploads/sites/4/2020/06/kosmopolis_2_2020_juntunen_hyvonen_72-92-1.pdf
- Jutila, M. (2017). Yhteisöllinen turvallistaminen: lähestymistapa äärimmäisen identiteettipolitiikan tutkimukseen. *Kosmopolis* 47(1): 6-22. https://sites.tuni.fi/uploads/2021/05/f257a2a2-jutila-matti_yhteisollinen-turvallistaminen.pdf
- Jämsén, P., J. Kaartinen, J. Westinen, T. Turja (2022). Demokraattiset osallistumismahdollisuudet Suomessa. Sitran selvityksiä 22.

- Jänis, L. 2018. Yhteisölähtöinen paikallinen kehittäminen Suomessa nyt ja tulevaisuudessa Maaseudun Uusi Aika 2018 (2-3): 110-120. <http://www.mua-lehti.fi/wp-content/uploads/2018/10/janis.pdf>
- Kallio, K.P., Aalto, J., Boström, C., Hyytiäinen, K., Häyrynen, S., Jarva, J., Koivula, M.J., Kosenius, A.-K., Kotiaho, J.S., Laine, I., Lehikoinen, A., Mykrä, H., Onkila, T., Paloniitty, T., Pappila, M., Silfverberg, O., Sääksjärvi, I. ja Wolff, L.-A. ja Väkkärä, V. (2024). Vaikuttavan ympäristökansalaisuuden edistäminen Suomessa. Suomen Luontopaneelin julkaisuja 3A/2024.
- Kallunki, V., Erkkilä, L., Kortesalmi, M., Lamberg, A.-R., Santonen, T., Jalonen, H., Uusikylä, P. (2023). Tiedon huoltovarmuutta parannettava kansalaistiedon tietomallilla. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-799-690-7>
- Kansalaisareena (2024). Kohti tulevaa – Tietoa ja toiveita tulevaisuudesta. Kohti tulevaa -hanke. Luettu 10.6.2024. <https://kansalaisareena.fi/hankkeet/ennakointi/>
- Kapucu, N. & Sadiq, A.-A. (2016). Disaster policies and governance: Promoting community resilience. *Politics and Governance*, 4(4), 58–61. <https://doi.org/10.17645/pag.v4i4.829>
- Kattilakoski, M. (2022). Kansalaisosallistumisen muutos maaseudun hyvinvointipalveluissa. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 268. University of Eastern Finland, Joensuu.
- Kattilakoski, M., Husberg, A., Kuhmonen, H.-M., Rutanen, J., Vihinen, H., Töyli, P., Lukkari, T., Osmonen, E., Väre, T. & Åström, C. (2021). Ajassa uudistuva maaseutu Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2021–2027. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2021:12. Maa- ja metsätalousministeriö, Helsinki. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163350>
- Kattilakoski, M., Rantamäki, N. & Heinäaro, A. (2022a). Maaseudun 100 sosiaalista innovaatiota - tietopankki maaseudun kansalaisyhteiskuntalähtöisistä sosiaalisista innovaatioista. SPATIA RAPORTTEJA 3/2022. Itä-Suomen yliopisto Alue- ja kuntatutkimuskeskus SPATIA. https://dspace.uef.fi/bitstream/handle/123456789/27521/urn_isbn_978-952-61-4597-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kattilakoski, M., Pitkänen, K. & Saukkonen, P. (2022b). Monipaikkainen Pohjois-Karjala: monipaikkaisen työn, kansalaistoiminnan ja hoivan muodot ja kehittämistarpeet. SPATIA raportteja 4/2022. Itä-Suomen yliopisto, Alue- ja kuntatutkimuskeskus SPATIA. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-4726-0>
- Kattilakoski, M. & Pitkänen, K. (2024a). Monipaikkainen hoiva maaseudun vahvistuvana ilmiönä. *Futura* 1/2024.

- Kattilakoski, M. & Pitkänen, K. (2024b). Monipaikkainen kansalaistoiminta. Julkaisussa Kattilakoski, M., Kervinen, K., Harilahti-Juola, V., Lukkari, T. (toim.) Polkuja tulevaisuuden kansalaistoimintaan. Näkökulmia osallisuuden ja kansalaistoiminnan vahvistamiseen maaseuduilla. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2024:25. Maa- ja metsätalousministeriö Helsinki 2024, s. 70-76. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-741-9>
- Kauppinen, V. (2018). "Paikallisyhteisö tarkoittaa semmoista me-henkeä tai vastaavaa?" Yhteisön resilienssi Kittilän tulvariskien hallinnassa. Pro gradu, Helsingin yliopisto.
- Keck, M. & P. Sakdapolrak (2012). What Is Social Resilience? Lessons Learned and Ways Forward. <https://www.erdkunde.uni-bonn.de/article/view/2716/2705>
- Kempainen, T. & T. M. Kauppinen & M. Stjernberg & R. Sund (2018). Tenure structure and perceived social disorder in post-WWII suburban housing estates: A multi-level study with a representative sample of estates. *Acta Sociologica* 2018, Vol. 61(3) 246–262. DOI: 10.1177/0001699317699052
- Kestilä, L. & . Karvonen (2025). Ratkaisuja kestävästä yhteiskunnan rakentamiseen. Väestön terveys- ja hyvinvointikatsaus 2025. <https://www.julkari.fi/handle/10024/150756>
- Kivimaa, P. (2024). Security in Sustainable Energy Transitions Interplay between Energy, Security, and Defence Policies in Estonia, Finland, Norway, and Scotland. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781009368155>
- Klinenberg, E. (2002). Heat Wave. A Social Autopsy of Disaster in Chicago. Chicago, University of Chicago Press.
- Koistinen, M. (2024). Pahan päivän varalle. Tammi, Helsinki.
- Korhonen-Kurki, K., D'Amato, D., Belinskij, A., Lazarevic, D., Leskinen, P., Nylén, E.-J., Pappila, M., Penttilä, O., Pitzén, S., Pykäläinen, N., Turunen, T. & Vikström, S. (2025). Transformative governance: Exploring theory of change and the role of the law. *Earth System Governance* 23, 100230. <https://doi.org/10.1016/j.esg.2024.100230>
- Korosteleva, E. & I. Petrova (2022). What makes communities resilient in times of complexity and change? *Cambridge Review of International Affairs* 2022, Vol. 35, No. 2, 137-157. <https://doi.org/10.1080/09557571.2021.2024145>
- Kotimaisten kielten keskus (2021). Näköisjulkaisu: Nykysuomen sanakirja. Osa 2: J–K, 1953. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 67/2. <https://kotus.fi/sanakirjat/muita-sanakirjoja/nykysuomen-sanakirja-1951-1961/>
- Kruse, S., Abeling, T., Deeming, H., Fordham, M., Forrester, J., Jülich, S., Karanci, N., Kuhlicke, C., Pelling, M., Pedoth, L. & Schneiderbauer, S. (2017). Conceptualizing community resilience to natural hazards – The embrace framework. *Natural Hazards and Earth System Sciences*, 17(12), 2321. 10.5194/nhess-17-2321-2017.
- Kuhmonen, T., & Kuhmonen, I. (2023). Suomalaisen ruokajärjestelmän resilienssi, kriisit ja uusiutuminen. *Maaseutututkimus*, 31, 19–53. <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.119984>

- Kumpulainen, K., H.-M. Husu, M. Nousiainen (2022). Political community resilience in declining rural areas in Finland. *Community Development Journal*, Volume 57, Issue 3, July 2022, Pages 449–468, <https://doi.org/10.1093/cdj/bsab012>
- Kumpulainen, K. & M. Luonila, Mari Kattilakoski (2023). Kulttuuri yhteisöresilienssin ja kestäväns kansalaisyhteiskunnan rakentajana. <https://msl.fi/kulttuuri-yhteisoresilienssin-ja-kestavan-kansalaisyhteiskunnan-rakentajana/>
- Kumpulainen, K. & Koskinen-Koivisto, E. (2024). Johdanto: Kestävä kulttuurisuunnittelu. Teoksessa Koskinen-Koivisto, E. & Kumpulainen, K. (toim.) Kestävä kulttuurisuunnittelu. SoPhi 155. Jyväskylän yliopisto, 5-16. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/93364>
- Kumpulainen, K. & M. Luonila, M. Kattilakoski (2024): Kulttuuri yhteisöresilienssin ja kestäväns kansalaisyhteiskunnan rakentajana. Teoksessa Kattilakoski, Mari, Kaisa Kervinen, Virpi Harilahti-Juola, Tarja Lukkari (2024): Polkuja tulevaisuuden kansalaistoimintaan Näkökulmia osallisuuden ja kansalaistoiminnan vahvistamiseen maaseuduilla Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2024:25.
- Kurikka, H. (2022). Alueet ahdingossa: Aluetaloudellinen resilienssi Suomessa. Tampereen yliopisto. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/137105>
- Kvarnlöf, L. & K. Eriksson (2024). Filling the void: Rural disaster volunteerism during the Swedish wildfires of 2018. *International Journal of Disaster Risk Reduction* 105 (2024) 104393.
- Kylämme-tietopankki. Kyläturvallisuus. Luettu 16.6.2024. <https://www.kylamme.fi/tietopankki/kylaturvallisuus/>
- Laebens, M. G. & A. Lührmann (2021). What halts democratic erosion? The changing role of accountability, *Democratization*, 28:5, 908-928, DOI: 10.1080/13510347.2021.1897109
- Lahdenperä, S. (2023). Vapaaehtoistoimintaa vahvistamalla kohti ikääntyvän yhteiskunnan mahdollisuuksia Vapaa!-Fri! -hankkeen toimenpideraportti. Oikeusministeriön julkaisuja, *Selvityksiä ja ohjeita* 2023:1. Oikeusministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164545>
- Laitinen, L. 2017. Näkökulmia taiteen ja kulttuurin sosiaalisen hyvinvoinnin vaikutuksiin. <https://kulttuurijataide.fi/wp-content/uploads/2019/01/Taiteen-ja-kulttuurin-vaikutukset-sosiaaliseen-hyvinvointiin-tietokortti-21112017-1.pdf>
- Lawrence M., Homer-Dixon T., Janzwood S., Rockstöm J., Renn O., Donges J. F. (2024). Global polycrisis: the causal mechanisms of crisis entanglement. *Global Sustainability* 7, e6, 1–16. <https://doi.org/10.1017/sus.2024.1>
- Lehtonen, T.-K. (2023). Latour ja ekologia. *Sosiologia*, 60(3-4), 230–245. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/sosiologia/article/view/142396>.
- Leader Suomi. Mitä on Leader. Luettu 13.11.2024. <https://leadersuomi.fi/mita-on-leader>

- Li, T., Y. Dong, Z. Liu (2020). A review of social-ecological system resilience: Mechanism, assessment and management, *Science of The Total Environment*, Volume 723, 138113. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.138113>.
- Li, Y. (2023). A systematic review of rural resilience. *China Agricultural Economic Review*, 15(1), 66–77. <https://doi.org/10.1108/CAER-03-2022-0048>
- Lindström, H. (2023). "Närhet, gemenskap och vilja". Ett landsbygdsperspektiv på svensk krisberedskap. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1791006/FULLTEXT01.pdf>
- LONGRISK (2023). LONGRISK-hankkeen politiikkasuositus. Poliittikapäämaja työkaluksi kaupunkien strategiseen kriisipäätöksentekoon. https://www.helsinki.fi/assets/drupal/2023-09/LONGRISK-politiikkasuositus_1.pdf
- Luonila M., Kumpulainen K., Leppänen A., Koskinen-Koivisto E. and Ruokolainen O. (2023). Community resilience and cultural sustainability in two Finnish urban neighbourhoods. *Front. Polit. Sci.* 5:1213240. doi: 10.3389/fpos.2023.1213240
- Luotonen E. (2023). How are you tomorrow? Exploring shared spaces as means to build up social capital and communal resilience in housing. Tampere University Faculty of Built Environment Master's Thesis.
- Lyytimäki, J. (2021). Resilienssi kestäväns tulevaisuuden esteenä. *Futura* 4/2021.
- Mackay, M., & Petersen, K. (2015). Rural Community Resilience.
- MacKinnon, D., & Derickson, K. (2012). From resilience to resourcefulness: A critique of resilience policy and activism. *Progress in Human Geography*, 37(2), 253–270. <https://doi.org/10.1177/0309132512454775>
- McAreevey, R. (2022). Finding rural community resilience: Understanding the role of anchor institutions. *Journal of rural studies*, 2022, Vol.96, p.227-236.
- Maden, W. & O'Mullan (2014). 'Knowing me, knowing you': Exploring the effects of a rural leadership programme on community resilience. *Rural Society* 23(2):151-160. DOI: [10.5172/rsj.2014.23.2.151](https://doi.org/10.5172/rsj.2014.23.2.151)
- Markantoni, M. Steiner, A., Meador, J. (2019). Can community interventions change resilience? Fostering perceptions of individual and community resilience in rural places, *Community Development: Journal of the Community Development Society*.
- Markkula, I. (2023). Ympäristöarvojen ja paikallisen tiedon merkitys korostuu kriisitilanteissa: Miksi paikallinen kokemustieto on arvokasta?. *Alue ja Ympäristö*, 52(1), 144–146. <https://doi.org/10.30663/ay.127393> (Original work published 16. toukokuuta 2023)
- Martin, R. & P. Sunley (2020). *Regional economic resilience: evolution and evaluation, Chapters*, in: Gillian Bristow & Adrian Healy (ed.), *Handbook on Regional Economic Resilience*, chapter 2, pages 10-35, Edward Elgar Publishing.

- Matthews, A., Clark-Ginsberg, M., Scobie, L, E. R. Peters, U. Gopinathan, A. Mosurska, K. Davis, S. Myhre, S. Hirsch, E. Meriläinen & I. Kelman (2023). Collective action by community groups: solutions for climate change or different players in the same game?, *Climate and Development*, 15:8, 679-691, DOI: 10.1080/17565529.2022.2149254.
- Meerow, S., Joshua P. Newell, and M. Stults (2016). "Defining Urban Resilience : A Review." *Landscape and Urban Planning* 147: 38–49. doi:10.1016/j.landurbplan.2015.11.011
- Mikkola, H., M. Aaltola, M. Wigell, T. Juntunen ja A. Vihma (2018). Hybridivaikuttaminen ja demokratian resilienssi. FIIA 2018/55.
- Mikkola, M. & M. Palokangas (2024). Kansalaisjärjestöjen ja yhdistystoiminnan merkitys kotien ja perheiden varautumisessa. Teoksessa Palokangas (toim.): Sodan usvaa III. Varautuminen, valmius ja nykyaikainen sodankäynti. Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotataidon laitos. Julkaisusarja 2: Tutkimuslauseita nro 32.
- Morris, J. C., McNamara, M. W., Belcher, A. (2019). Public works management & policy, 2019, Vol.24 (1), p.50-62. <https://doi-org.libproxy.helsinki.fi/10.1177/1087724X18803116>
- Munck af Rosenschöld, J., J. Löyhkö (2015). LEADER and Local Democracy: A Comparison between Finland and the United Kingdom. Teoksessa L. Granberg, K. Andersson, I. Kovachs (toim.): Evaluating the European Approach to Rural Development, Ashgate, Farnham.
- Mäenpää, P. & M. Faehnle (2017). Talouden uudet muodot. Teoksessa Harmaala, M., Toivola, T., Faehnle, M., Manninen, P., Mäenpää, P. Nylund, M: Jakamistalous. Alma Talent, Helsinki.
- Mäenpää, P. & M. Faehnle (2021). Neljäs sektori – kuinka kaupunkiaktivismi haastaa hallinnon, muuttaa markkinat ja laajentaa demokratiaa. Vastapaino, Tampere.
- Mäenpää, P. & H. Schulman (2011). Paikallisen innovaatiopolitiikan avainkysymyksiä. (& Harry Schulman). Yhteenvetoartikkeli teoksessa Kaupungin kuumat lähteet. Helsingin metropolialueen innovaatioympäristöt (Schulman & Mäenpää) (toim.). Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki 2011.
- Mäenpää, P. & H. Grönlund (2021). "Julkista palvelua kirkon kautta": Helsinki-apu yhdisti kirkon ja kaupungin järjestöihin, yrityksiin ja kaupunkilaisiin. Kvartti: Helsingin kaupungin tietokeskuksen neljännesvuosijulkaisu, 1/2021.
- Mäenpää, P. & H. Grönlund & T. Kempainen (2023). Yhdessä koronan aikaan. Tutkimus yhteisöllisestä resilienssistä Helsingissä. Helsingin kaupungin tutkimuksia 2023:5, Helsinki.
- Mäenpää, P. & M. Faehnle & H. Grönlund (2024). Collective Informational Capacity of the Civil Society Shaping Societal Resilience. In Uusikylä et al.: Information Resilience and National Security.

- Nero, K., K. Orru, T.-O. Nævestad, A. Olson, M. Schobert, P. Windsheimer, J. Keränen, P. Jukarainen, J. Kajganovic (2023). Care organisations role as intermediaries between the authorities and the marginalised in crisis management. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, Volume 86, 2023, 103516, ISSN 2212-4209, <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2022.103516>.
- Niemelä, J. & Auvinen, T. (2021). Järjestötieto hyvinvointialueiden tietojohdamisessa. Selvityshenkilöiden raportti kansalaisyhteiskunnasta saatavan tiedon hyödyntämisestä sosiaali- ja terveydenhuollossa. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2021:37. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8432-5>
- Nikkanen, M. (2024). Sharing responsibility for disaster preparedness: the case of Finland Maija Nikkanen. *Dissertationes Universitatis Helsingiensis* 116/2024, Helsinki.
- Nordic fire and rescue services must adapt to new societal changes. <https://www.nordforsk.org/news/nordic-fire-and-rescue-services-must-adapt-new-societal-changes> Luettu 9.1.2024.
- Norris, F. H. & Stevens, S. & Pfefferbaum, B., Wyche, K., Pfefferbaum, R. (2008). Community Resilience as a Metaphor, Theory, Set of Capacities, and Strategy for Disaster Readiness. *American Journal of Community Psychology* (2008) 41:127–150. DOI 10.1007/s10464-007-9156-6.
- Nousiainen, M. (2015). A political perspective on LEADER in Finland – democracy and the problem of ‘troublemakers’, in L. Granberg, K. Andersson, I. Kovachs eds, *Evaluating the European Approach to Rural Development*, Ashgate, Farnham, pp. 95–109.
- Nousiainen, M. and Pylkkänen, P. (2013). Responsible local communities – a neoliberal regime of solidarity in Finnish rural policy, *Geoforum*, 48, 73–82.
- Oilinki, I. (2015). SmartClean – Mistä puhumme, kun puhumme älykkäistä kaupungeista? Sitra.
- OKM (2024). Kulttuuripoliittinen selonteko. Valtioneuvoston julkaisu 2024:55. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165946/VN_2024_55.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Opetus- ja kulttuuriministeriö kulttuuripoliittikan strategia 2025. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2017/20. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79811/okm20.pdf>
- Pitkänen, K. & Kattilakoski, M. (2021). Monipaikkainen hoiva maaseudun tunnistamaton mutta kasvava ilmiö. Maaseutuparlamentti, blogi 19.2.2021. <https://www.maaseutuparlamentti.fi/blog/monipaikkainen-hoiva-maaseudun-tunnistamaton-mutta-kasvava-ilmio>
- Palokangas, M. (2024). Synteesi varautumisen, valmiuden ja nykyaikaisen sodankäynnin keskinäissuhteista. Teoksessa Palokangas (toim.): *Sodan usvaa III. Varautuminen, valmius ja nykyaikainen sodankäynti*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotataidon laitos. Julkaisusarja 2: Tutkimusselosteita nro 32.

- Patel S.S. & Rogers M.B. & Amlôt R. & Rubin G.J. (2017). What Do We Mean by 'Community Resilience'? A Systematic Literature Review of How It Is Defined in the Literature. PLOS Currents Disasters. 2017 Feb 1. Edition 1.
- Platts-Fowler, D. and Robinson, D. (2016). Community resilience: a policy tool for local government? *Local Government Studies*, 42 (5). pp. 762-784. ISSN 0300-3930 <https://doi.org/10.1080/03003930.2016.1186653>
- Poland, B.; Gloger, A.; Morgan, G.T.; Lach, N.; Jackson, S.F.; Urban, R.; Rolston, I. (2021). A Connected Community Approach: Citizens and Formal Institutions Working Together to Build Community-Centred Resilience. *Int. J. Environ. Res. Public Health* 2021, 18, 10175. <https://doi.org/10.3390/ijerph181910175>
- Popay, J, H. Kaloudis, L. Heaton, B. Barr, E. Halliday, V. Holt, K. Khan, A Porroche-Escudero, A. Ring, G. Sadler, G. Simpson, F. Ward and P. Wheeler (2022.) System resilience and neighbourhood action on social determinants of health inequalities: an English Case Study. *Perspectives in Public Health* 2022 142:4, 213-223. <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/17579139221106899>
- Pulkkinen, H. (2024). Kulttuuriharrastamisen koetut vaikutukset 2024 Selvitysraportti. Kansalaisfoorumi. https://kansalaisfoorumi.fi/wp-content/uploads/kulttuuriharrastamisen_koetut_vaikutukset_2024_selvitys.pdf
- Rajala, T. & Jalonen, H. (2022). Stress tests for public service resilience: introducing the possible-worlds thinking. *Public Management Review*. <https://doi.org/10.1080/14719037.2022.2048686>
- Raisio, H., Puustinen, A., Norri-Sederholm, T. & Jalava, J. (2019). "Those who agree to play on our terms will be taken in": A qualitative study of the perceptions of public authorities and NGO representatives regarding self-organizing fourth-sector activity. *Public Administration Quarterly*, 43(3), 4–44.
- Raisio, H. & A. Puustinen & T. Wiikinkoski & V. Valtonen & J. Lindell (2023). Hähmäinen ja historiaton? Neljäs sektori ilmiönä ja käsitteenä turvallisuustoiminnan kontekstissa. *Hallinnon tutkimus* 1/2023.
- Rannanpää, S., Pyykkönen, S., Heikkinen, B., Koivisto, A., Ranta, T. (MDI) & Pylkkänen, P. & Hyyryläinen, T. (Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti) (2020). Leader-toimintatavan arviointi Maaseutuohjelma 2014–2020. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2020:1. Maa- ja metsätalousministeriö, Helsinki. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162003>
- Rannanpää, S., Heikkinen, B., Hovi, S., Sinerma, J., Sillanpää, K. & Ålander, T. (2023). Leader-ryhmien paikallisten kehittämisstrategioiden 2023–2027 ennakoarviointi. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2023:13. Maa- ja metsätalousministeriö, Helsinki. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164931/MMM_2023_13.pdf
- Rantamäki, A. (2023). Informaatioresilienssin rakentumiseen vaikuttavien tekijöiden ilmeneminen varautumista koskevassa asiantuntijapuheessa. *Hallinnon tutkimus* 5/2023.

- Rantamäki, A., H. Jalonen, A. Harinen, P. Jukarainen, A. Puustinen & T. Salmi-Hiltunen (2023). Some onnettomuusviestinnässä: Strategiaa, osallisuutta, monikanavaisuutta ja ennakoitua. Policy Brief 2023:1. <https://tietokayttoon.fi/documents/113169639/113170760/1-2023-SOME+onnettomuusviestinn%C3%A44ss%C3%A4.pdf>
- Ratner, B., R. Meinzen-Dick, C. May, E. Haglund (2013). Resource conflict, collective action, and resilience: an analytical framework. *International Journal of the Commons* Vol. 7, no 1 February 2013, pp. 183–208.
- Rauta, J. (2024). Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2023. Poliisiammattikorkeakoulun katsauksia 38
- Revell, P. & Dinnie, E. (2018). Community resilience and narratives of community empowerment in Scotland, *Community Development Journal*, 15 (2), 218–236.
- Revell, P. & C. Henderson (2018). Operationalising a framework for understanding community resilience in Europe. *Regional Environmental Change*.
- Reyers, B., M.-L. Moore, L. J. Haider and M. Schlüter (2023). The contributions of resilience to reshaping sustainable development. *Nature Sustainability*, VOL 5, August 2022, 657–664.
- Roberts, F. J. B. (2019). 'We Just Want to Help' Community Disaster Resilience – Profit in Nonprofits? Monash University (diss.)
- Roberts, F., F. Archer, C. Spencer (2021). The potential role of nonprofit organisations in building community resilience to disasters in the context of Victoria, Australia, *International Journal of Disaster Risk Reduction*, Volume 65, 2021, 102530, ISSN 2212-4209, <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2021.102530>.
- Rogers, P. (2013). The rigidity trap in global resilience: Neoliberalisation through principles, standards and benchmarks. *Globalizations*, 10(3), 383–395. <https://doi.org/10.1080/14747731.2013.787834>
- Romero-Lankao, P. & D. M. Gnatz & O. Wilhelmi & M. Hayden (2016). Urban Sustainability and Resilience: From Theory to Practice. *Sustainability* 2016, 8(12), 1224; <https://doi.org/10.3390/su8121224>
- Ruuskanen, P., Jousilahti, J., Faehnle, M., Kuusikko, K., Kuittinen, O., Virtanen, J., Strömberg, L. (2020). Kansalaisyhteiskunnan tila ja tulevaisuus 2020-luvun Suomessa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:47.
- Räsänen, H. (2024). Reimagining crisis management. Preparedness imagination in an era of chronic socio-ecological crises. University of Helsinki, *Dissertationes Universitatis Helsingiensis* 80/2024.
- Räsänen, A., V. Kauppinen, S. Juhola, G. Setten & H. Lein (2020). Configurations of community in flood risk management, *Norsk Geografisk Tidsskrift - Norwegian Journal of Geography*, 74:3, 165-180, DOI: [10.1080/00291951.2020.1754285](https://doi.org/10.1080/00291951.2020.1754285)
- Räsänen, A. (2021). Cross-scale interactions in flood risk management: A case study from Rovaniemi, Finland. *International journal of disaster risk reduction*, 57, 102185.

- Rönkä, K.; Orava, J; Niitamo, V-P ja Mikkilä, K. (2007). Kehitysalustoilla neloskierteeseen. Tulevaisuuden kehitysalustat -hankkeen loppuraportti. Culminatum Ltd ja Tekes.
- Salminen, A.i (2011). Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasa yliopiston julkaisuja, opetusjulkaisuja 62, julkisjohtaminen 4.
- Sampson R., Raudenbush, S. and Earls, F. (1997). Neighborhoods and violent crime: A multilevel study of collective efficacy. *Science* 277(5328): 918–924.
- Sanastokeskus TSK ry (2017). Kokonaisturvallisuuden sanasto. TSK 50. Sanastokeskus TSK, Helsinki. https://sanastokeskus.fi/tiedostot/pdf/Kokonaisturvallisuuden_sanasto_2.pdf
- Schofield, H. & J. Twigg (2019). Making Cities Sustainable and Resilient: Lessons learned from the Disaster Resilience Scorecard assessment and Disaster Risk Reduction (DRR) action planning. UN Office for Disaster Risk Reduction.
- Schumpeter, J.A. (1987). *Capitalism, Socialism and Democracy*. Unwin Paperbacks
- Shaw, K. (2012). The Rise of the Resilient Local Authority? https://web.archive.org/web/20180720063655/http://nrl.northumbria.ac.uk/10714/3/The_Rise_of_the_Resilient_Local_AuthorityRevised.doc.pdf
- Siirtola, E., Haapakorpi, A., Leinonen, M., Jousmäki H. (2023). Poikkeustila ja resilienssi kulttuurialalla. Tampereen yliopisto. <https://projects.tuni.fi/uploads/2023/03/5d78716d-poikkeustila-ja-resilienssi-hankkeen-loppujulkaisu.pdf>
- Sisäministeriö (2024). Häiriö- ja kriisitilanteisiin varautuminen -opas. <https://www.suomi.fi/opaat/varautuminen>
- Sitra (2020). 7 kestävää toipumistoimea koronakriisiin. <https://www.sitra.fi/uutiset/sitran-tyopaperi-hahmottee-kestavia-talouden-toipumistoimia-koronashokkiin/>
- Skerratt, S. (2013). Enhancing the analysis of rural community resilience: evidence from community land ownership, *Journal of Rural Studies*, 31, 36–46
- SM (2023). Kansallinen riskiarvio 2023. Sisäinen turvallisuus. Sisäministeriön julkaisuja 2023:4. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164627/SM_2023_4.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Soini, K., T. Hyyryläinen, K. Schmidt-Thomé, K. Tervo-Kankare ja S. Tuulentie (2023). Resilienssi, ruoka ja maaseudun muutos. Teoksessa. K. Tervo-Kankare, K. Soini, K. Schmidt-Thomé, S. Tuulentie ja T. Hyyryläinen (toim.) Resilienssiä ja ruokaa maaseudulta <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.129419>
- Solnit, R. (2009). *A paradise built in hell. The Extraordinary Communities that Arise in Disaster*. New York: Viking.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2024). Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyöalueet. Luettu 12.11.2024. <https://stm.fi/yhteistyöalueet>

- Steiner, A. & J. Atterton (2015). Exploring the contribution of rural enterprises to local resilience. *Journal of Rural Studies*, Volume 40, 2015, Pages 30-45. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2015.05.004>.
- Steiner, A. & Teasdale, S. (2019). Unlocking the potential of rural social enterprise. *Journal of Rural Studies*, vol. 70, August 2019, 144–154. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2017.12.021>
- Suomen kestävän kehityksen toimikunta (2022). Kestävän kehityksen toimikunnan strategia 2022–2030. Luonnon kantokyvyn turvaava, hyvinvoiva ja globaalisti vastuullinen Suomi. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2022:6. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-496-5>
- Suomen ympäristökeskus (Syke) (2021). Ilmastonmuutos muuttaa tulvia. Luettu 15.10.2024. <https://www.vesi.fi/vesitieto/ilmastonmuutos-muuttaa-tulvia/>
- Taleb, N. N. (2010). Musta joutsen, erittäin epätodennäköisen vaikutus. *Terra Incognita*.
- Tampereen kaupunki 2024. Tampereen haavoittuvuusanalyysi. https://www.tampere.fi/sites/default/files/2024-01/Tampereen_haavoittuvuusanalyysi_raportti.pdf
- TEM (2016). Muutosjoustavuus - resilienssi. <https://tem.fi/muutosjoustavuus-resilienssi-> Luettu 2023.
- Turesson, K. (2020). Ledning av frivilliga inom krisberedskapen : En kvalitativ studie om nätverksstyrning av frivilliga och dess betydelse för samhällens resiliens (Dissertation). Noudettu osoitteesta <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kau:diva-79156>
- Turk, J., Grönlund, H. & Mäenpää, P. (2025). Versatile capacities and missed opportunities. A case study on religious minority communities' roles in urban resilience amidst covid-19 in Helsinki, Finland. *Diaconia*. Forthcoming.
- Turunen, A. (2015). Maailmanhistorian kukoistavimmat kaupungit, eli Miten erilaisuuden sietäminen synnyttää vaurautta ja sivistystä. Into.
- Töyli, P., Rinne-Koski, K., Lähdesmäki, M., Trogen, A., Rutanen, J. & Husberg, A. (toim.) (2024). YHTEISÖLÄHTÖISTEN YHTEISKUNNALLISTEN YRITYSTEN TOIMINTAEDELLYTYSTEN PARANTAMINEN MAASEUDULLA. TUUMA. Työn ja yrittäjyyden uudet mahdollisuudet. Maaseutupolitiikan TUUMA-verkoston julkaisuja aloite #2 <https://www.maaseutupolitiikka.fi/uploads/YYYY-toimintaedellytysten-parantaminen-maaseudulla-aloite2-tuuma.pdf>
- UNISDR (2015). Sendai Framework for Disaster Risk Reduction (2015-2030). <https://www.unisdr.org/we/inform/publications/43291>. <https://www.unisdr.org/we/inform/publications/43291>.
- Uusikylä, P. & H. Jalonen (toim.) (2023). Epävarmuuden aika. Kuinka ymmärtää systeemistä muutosta? Into, Helsinki.

- Valkokari, K., Hyytinen, K., Kutinlahti, P., & Hjelt, M. (2020). Yhdessä kestävä kasvua – ekosysteemiopas. VTT Technical Research Centre of Finland. DOI: 10.32040/2020. Ekosysteemiopas https://publications.vtt.fi/julkaisut/muut/2020/Yhdessa_kestavaa_kasvua_17022021.pdf
- Valtion liikuntaneuvosto (2023). Liikuntatoimijoiden tilannekuva – koronasta palautuminen ja energiakriisin vaikutukset VALTION LIIKUNTANEUVOSTON JULKAISUJA 2023:2 <https://www.liikuntaneuvosto.fi/wp-content/uploads/2023/03/Liikuntatoimijoiden-tilannekuva-%E2%80%93-koronasta-palautuminen-ja-energiakriisin-vaikutukset-VLN-julkaisu-2023-2.pdf>
- Vaneekhaute, L. E. & T. Vanwin & W. Jacquet & B. Abelshausen & P. Meurs (2017). Community resilience 2.0: Toward a comprehensive conception of community-level resilience. *Community Development*, 2017 vol. 48, no. 5, 735–751.
- Vuori, J. (2021). Politics of Resilience. *International Relations*. DOI:10.1093/obo/9780199743292-0297
- Väkkärä, V., Kallio, K.P., Häyrynen, S., Koivula, M., Onkila, T., Laine, I. & Silfverberg, O. (2024). Selvitys tutkimusperustaisesta ympäristökansalaisuudesta. Suomen Luontopaneelin julkaisu 3B/2024. Suomen Luontopaneeli. <https://luontopaneeli.fi/wp-content/uploads/2024/11/suomen-luontopaneelin-julkaisu-3b-2024-selvitys-tutkimusperustaisesta-ymparistokansalaisuudesta.pdf>
- Wagner, W., & Anholt, R. (2016). Resilience as the EU Global Strategy’s new leitmotif: pragmatic, problematic or promising? *Contemporary Security Policy*, 37(3), 414–430. <https://doi.org/10.1080/13523260.2016.1228034>
- Waldman, S., Yumagulova, L., Mackwani, Z., Benson, C., & Stone, J. T. (2018). Canadian citizens volunteering in disasters: From emergence to networked governance. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 26(3), 394–402. <https://doi.org/10.1111/1468-5973.12206>
- Walker, B., Holling, C.S., Carpenter, S.R., & Kinzig, A. (2004). Resilience, adaptability and transformability in social-ecological systems. *Ecology and Society*, 9(2), 5.
- Walker, J. and M. Cooper (2011). “Genealogies of Resilience: From Systems Ecology to the Political Economy of Crisis Adaptation.” *Security Dialogue* 42 (2): 143–60.
- WHO (2021). Global consultation on community-centred approaches to health emergencies: progress, gaps and research priorities. <https://www.who.int/publications/m/item/global-consultation-on-community-centred-approaches-to-health-emergencies-progress-gaps-and-research-priorities>
- Widmalm, S. & C. F. Parker, T. Persson (2019). Civil Protection Cooperation in the European Union. How Trust and Administrative Culture Matter for Crisis Management. Palgrave McMillan.
- Wilding, N. (2011). Exploring community resilience. <https://www.carnegieuktrust.org.uk/publications/exploring-community-resilience/>
- Wisner, B. & I. Kelman (2015). Community Resilience to Disasters. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 2015, Vol.4, p.354-360.

- UNDRR, United Nations Office for Disaster Risk Reduction (2019). *Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction (GAR)*. Available at: https://gar.undrr.org/sites/default/files/reports/2019-05/full_gar_report.pdf
- YTS, Yhteiskunnan turvallisuusstrategia (2017). Valtioneuvoston periaatepäätös.
- YTS, Yhteiskunnan turvallisuusstrategia (2025). Valtioneuvoston periaatepäätös. Turvallisuuskomitea. Valtioneuvoston julkaisuja 2025:1. Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-762-1>
- Ženka, J., O. Slach & A. Pavlík (2019). Economic resilience of metropolitan, old industrial, and rural regions in two subsequent recessionary shocks, *European Planning Studies*, 27:11, 2288-2311, DOI: 10.1080/09654313.2019.1638346
- Zwirner, E. & Raihani N. (2020). Neighbourhood wealth, not urbanicity, predicts prosociality towards strangers. *Proc. R. Soc. B*.2872020135920201359 <http://doi.org/10.1098/rspb.2020.1359>

tietokayttoon.fi

ISBN PDF 978-952-383-340-1

ISSN PDF 2342-6799